

**SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNDE
HALKLA İLİŞKİLER**

Tamer SÜLÜŞ

**Yüksek Lisans Tezi
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı
Danışman: Prof.Dr.Aydın GÜREL**

2009

T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNDE
HALKLA İLİŞKİLER

Tamer SÜLÜŞ

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Prof.Dr.Aydın GÜREL

TEKİRDAĞ-2009

Her hakkı saklıdır

Prof.Dr. Aydın GÜREL danışmanlığında, Tamer SÜLÜŞ tarafından hazırlanan bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Juri Başkanı : Prof.Dr.Aydın GÜREL

Üye : Doç.Dr.Aydın ADILOĞLU

Üye : Yrd.Doç.Dr.Okan GAYTANCIOĞLU

İmza :
İmza :
İmza :

Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun
29/01 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

26.07.2009

tarih ve

Prof.Dr.Orhan DAĞLIOĞLU
Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTLERİNDE HALKLA İLİŞKİLER

Tamer SÜLÜŞ

Namık Kemal Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Aydın GÜREL

Bu çalışmada, günümüzde kamu ve özel sektörlerde uygulanan halkla ilişkiler faaliyetlerinin sivil toplum örgütlerinde hangi düzeyde uygulandığının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Bu amaçla, çalışmada günümüzde uygulanan halkla ilişkilerin genel tanımı, dünyada ve Türkiye'deki gelişimi, amaçları, temel ilkeleri, sınırlandırılması, kullanılan metotlar, kullanılan araçlar, izlenen yol ve örgüt içindeki yeri incelenmiş ve sivil toplum örgütlerinde uygulanan halkla ilişkiler faaliyetlerinin saptanması için bir zemin oluşturulmuştur.

Çalışmada ayrıca, sivil toplum ve sivil toplum örgütü (STÖ) kavramları üzerinde durulmuş ve nihayetinde sivil toplum örgütlerinde halkla ilişkiler uygulamaları ve bunların hangi düzeyde uygulandığı ortaya konulmuştur.

Çalışmanın ana materyalini sivil toplum ve sivil toplum örgütleri ile ilgili literatür, üniversitelerde tamamlanmış olan bilimsel çalışmalar ve internet üzerinden elde edilen makaleler ve derlemeler oluşturmaktadır. Değişik kaynaklardan elde edilen bilimsel veriler doğrultusunda sivil toplum örgütlerinde halkla ilişkiler uygulamalarının tarihsel gelişimi, hedef kitlesi, halkla ilişkiler amaçları, kullanılan araçlar ve yöntemler değerlendirilmiştir.

Sivil toplum örgütlerinin halkla ilişkiler faaliyetlerinin incelenmesi sonucunda; az sayıdaki STÖ'nün halkla ilişkiler faaliyetlerini sistematik bir biçimde yürüttüğü, diğerlerinin ise halkla ilişkiler faaliyetlerine yeterince önem vermediği saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Sivil Toplum, Sivil Toplum Örgütleri, Halkla İlişkiler,

2009, 157 sayfa

ABSTRACT

MSc. Thesis

NON GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS PUBLIC RELATIONS

Tamer SÜLÜŞ

Namık Kemal University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Main Science Division of Agricultural Economy

Supervisor : Prof. Dr. Aydın GÜREL

In this study, it has intended to bring up that, days, public relations activities, which applies in the public and private sectors are how much applies non governmental organizations.

With this intention, in the study general definition of public relations which applies day, its progress in the world and Turkey, intention, basic principles, limitation, the methods that has used, the device that has used the path that has followed and its place in the organization, have examined and made a ground for ascertaining the public relations which applies in the non governmental organization.

Also in this study, it has mentioned about concepts of non government and non governmental organization (NGO) and it has brought that application of public relations that in the non governmental organization and which level these applied.

The main material of this study has took its form from the literatures of non government and the non governmental organization, the universitys completed scientific studies and to get over internet to form articles and to collects. That has come from different resources, historical progress of public relation applications in the non governmental organization, community which is applied in non governmental organization, the intentions of public relations, the tools and the method, that use, has appraised.

As the conclusion of examination of public relations of non governmental organization, it has seen that a few non governmental organizations run their public relation activities systematically, rest of the organizations do not that much care about their public relation activities.

Keywords: Non Government, Non Governmental Organizations, Public Relations

2009, 157 pages

ÖNSÖZ

Temel nitelikleri açısından halkla ilişkiler olgusu çağımıza özgü bir uygulamadır. Gerçi kimi uzmanlar halkla ilişkiler uygulamasını eski çağlara kadar götürseler de, onun içerik kazanması, düzenli ve planlı bir çalışma olarak ortaya çıkması çağımızda gerçekleşmiştir. Halkla ilişkilerin çağımızda ortaya çıkmasının nedeni, gerek özel gerekse devlet kuruluşlarının çevre ve toplumla olan ilişkilerine düzenlilik getirmek zorunda kalmalarıdır. Günümüzdeki halk, artık kuruluşlardan belirgin görevler bekleyen, bu görevlerin gerekçelerini öğrenmek isteyen halktır.

Halkla ilişkiler, bir yönüyle halkın denetim isteklerine, kamu ya da özel sektör açısından yanıt vermeye yarayan yöntemlerden birisidir. Halkla ilişkiler uygulamaları ile yönetim, halkın bilgi gereksinimini karşılayabilmektedir. Demokratik toplumlarda, belirli bir işi yaptırmanın yolu halkı inandırmak ve onu ikna etmektir. Ayrıca halkla ilişkiler sadece kurumun çevre ile ilişkilerinde değil, kurumun kendi içinde de çalışanları ile kurduğu iletişimi, kurum içinde yarattığı kültürü ve oluşturduğu iklimi de kapsamaktadır. Halkla ilişkiler çalışmaları, günümüzde kamu ve özel sektörlerde önemsenmeye ve üzerinde durulmaya başlanan bir kavram olduğu gibi, kimi sivil toplum örgütleri tarafından da önemsenmeye ve benimsenmeye çalışılan bir kavramdır.

Bu araştırmada, farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda; halkla ilişkiler kavramı, sivil toplum kavramı ve sivil toplum örgütlerindeki halkla ilişkiler uygulamalarının tarihsel gelişimi, hedef kitlesi, halkla ilişkiler amaçları, kullanılan araçlar ve yöntemler ile günümüzde uyguladıkları basın ve halkla ilişkiler faaliyetleri ile ilgili konular incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Bana çalışmamın her aşamasında yardımcı olan danışmanım Prof. Dr. Aydın GÜREL'e, Tarım Ekonomisi Bölüm Başkanı Sayın Prof. Dr. İsmail Hakkı İNAN ve tüm öğretim elemanlarına ve çalışma yaptığım zamanlarda bana anlayış gösteren ve destekleyen sevgili eşim Tuba'ya, kızlarım Elif ve Beyza Nur'a teşekkür ederim.

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AÇEV	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
AIDS	AIDS İle Mücadele Derneği
AKUT	Arama Kurtarma Derneği
BM	Birleşmiş Milletler
C	Cilt
CEM	Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı
ÇEKÜD	Çevre ve Kültür Kuruluşları Dayanışma Derneği
ÇEKÜL	Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
ÇEVKO	Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı
ÇYDD	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
DHD	Demokrat Hukukçular Derneği
GAP-DER	GAP Kültür Araştırma ve Kalkınma Derneği
GMD	Gümrük Müfettişleri Derneği
HAYAD	Hasta ve Hasta Yakınları Derneği
Hİ	Halkla İlişkiler
İDM	İdari Danışma Merkezi
İĞİAD	İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği
İKGV	İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı
İÖ	İsa'dan Önce
İŞHAD	İş Hayatı Dayanışma Derneği
LÖSEV	Lösemili Çocuklar Vakfı
MÖ	Milattan Önce
RTÜK	Radyo Televizyon Üst Kurulu
S	Sayfa
SSS	Sıkça Sorulan Sorular
SMS	Kısa Mesaj Servisi
STEP	Sivil Toplum Endeksi Projesi
STGP	Sivil Toplum Geliştirme Programı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
STÖ	Sivil Toplum Örgütü
TBB	Türkiye Barolar Birliği
TBV	Türkiye Bilişim Vakfı
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TDK	Türk Dil Kurumu
TEMA	Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TESK	Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu
TEV	Türk Eğitim Vakfı
TİSK	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TRT	Türkiye Radyo ve Televizyonları
TTB	Türk Tabipler Birliği
TURMEPA	Deniz Temiz Derneği
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜSEV	Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı

TKV	Türk Kalp Vakfı
USİDER	Uluslararası Sivil Toplum Destekleme ve Geliştirme Derneği
Vb	Ve benzeri
Vd	Ve diğerleri
WWF-Türkiye	Doğal Hayatı Koruma Vakfı

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
1. GİRİŞ.....	1
2. KAYNAK ÖZETLERİ	5
3. MATERYAL ve YÖNTEM.....	10
4. HALKLA İLİŞKİLER KAVRAMI.....	11
4.1. Halkla ilişkilerin tanımı.....	11
4.2. Halkla ilişkilerin farklı tanımları.....	12
4.3. Halkla ilişkilerin nitelikleri.....	14
4.4. Halkla ilişkilerin önemi.....	15
4.5. Halkla ilişkilerin gelişim süreci.....	16
4.5.1. Halkla ilişkilerin Dünya'daki gelişim süreci.....	17
4.5.2. Halkla ilişkilerin Türkiye'deki gelişim süreci.....	19
4.5.2.1. Kamu kesiminde halkla ilişkilerin gelişimi.....	19
4.5.2.2. Özel kesimde halkla ilişkilerin gelişimi.....	21
4.6. Halkla ilişkilerin amaçları	22
4.7. Halkla ilişkilerin temel ilkeleri.....	23
4.8. Halkla ilişkilerin sınırlandırılması.....	26
4.8.1. Halkla ilişkiler ve reklam.....	26
4.8.2. Propaganda ve halkla ilişkiler	27
4.8.3. Halkla ilişkiler ve duyurma	28
4.8.4. Halkla ilişkiler ve iletişim	28
4.9. Halkla ilişkide kullanılan metotlar	29
4.9.1. Vatandaşların kişisel başvuruları.....	30
4.9.2. Kamuoyu araştırması	30
4.9.3. Referandum (Kamuoyuna Başvurma).....	31
4.9.4. Temsilci nitelikteki kişi ve gruplarla ilişkiler.....	31
4.10. Halkla ilişkilerde kullanılan araçlar.....	32
4.11. Halkla ilişkiler çalışmalarında izlenecek yol.....	35
4.11.1. Bilgi toplama (Araştırma).....	36
4.11.2. Planlama.....	36
4.11.3. Uygulama.....	38
4.11.4. Değerlendirme.....	38
4.12. Halkla ilişkiler biriminin örgüt içindeki yeri.....	39
5. SİVİL TOPLUM KAVRAMI.....	41
5.1. Sivil Toplum.....	41
5.2. Tarihsel Gelişim Süreci.....	42
5.2.1. Antik Çağ ve Orta Çağ'da sivil toplum kavramı.....	43
5.2.2. Toplumsal sözleşme kuramcılarına göre sivil toplum kavramı.....	45
5.2.3. Çatışmacı sivil toplum kuramcıları.....	49
5.2.4. Günümüzde sivil toplum.....	52
5.3. Sivil toplum kavramıyla ilişkili kavramlar.....	58
5.4. Türkiye'de sivil toplum.....	58

6. SİVİL TOPLUM ÖRGÜTÜ KAVRAMI.....	73
6.1. Sivil Toplum Örgütü (STÖ).....	73
6.2. Sivil Tolum Örgütlerinin Tarihsel Gelişim Süreci.....	74
6.3. Sivil Toplum Örgütlerinin Özellikleri.....	79
6.4. Sivil Toplum Örgütlerinin Sınıflandırılması.....	80
6.5. Sivil Toplum Örgütlerinin İşlevleri.....	82
6.6. Sivil Toplum Örgütlerinin Sorunları.....	86
6.7. Türkiye’de Sivil Toplum Örgütleri.....	88
6.7.1. Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin gelişim süreci.....	88
6.7.2. Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin sınıflandırılması.....	90
6.7.3. Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin sorunları.....	95
7. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	98
7.1. Sivil Toplum Örgütlerinin Halkla İlişkiler Faaliyetlerinde Hedef Kitlesi.....	98
7.2. Sivil Toplum Örgütlerinin Halkla İlişkiler Amaçları.....	99
7.3. Sivil Toplum Örgütlerinin Halkla İlişkilerde Kullandığı Araçlar.....	100
7.3.1. Basılı araçlar.....	101
7.3.2. Sözlü iletişim araçları.....	112
7.3.3. İşitsel ve görsel araçlar.....	116
7.3.4. Bilim çevreleriyle ilişkiler.....	128
7.3.5. Özel/kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkiler.....	128
7.3.6. Önderlerden yararlanma.....	129
7.3.7. Gösteriler ve mitingler.....	130
7.3.8. Meslek kuruluşları ile ilişkiler.....	130
7.3.9. Medya mensuplarıyla ilişkiler.....	131
7.3.10. Diğer sivil toplum örgütleri ile ilişkiler.....	132
7.3.11. Uluslararası kuruluşlarla ilişkiler.....	133
7.3.12. Devlet ile ilişkiler.....	134
7.4. Sivil Toplum Örgütlerinin Diğer Halkla İlişkiler Faaliyetleri.....	135
7.5. STÖ’lerde Halkla İlişkiler Teşkilatı Organizasyonları ve Yönetimi.....	136
7.6. Sivil Toplum Örgütlerinde Halkla İlişkiler Sorunları.....	137
7.7. STÖ’lerin Halkla İlişkiler Faaliyetleri ile İlgili Değerlendirmeler.....	138
8. SONUÇ.....	150
9. KAYNAKLAR.....	153
EK 1 TEMA Vakfına ait organizasyon şeması.....	156
ÖZGEÇMİŞ.....	157

1. GİRİŞ

Sivil toplum kavramı tarihsel gelişim süreci boyunca farklı dönemlerde farklı tanımlanmış ve birçok düşünür tarafından farklı yönleriyle incelenmiştir. Sivil toplumun en çok atıfta bulunulan tanımı Larry Diamond'a aittir. Diamond'a göre "Sivil toplum örgütlü sosyal yaşamın gönüllü, kendi kendine üreten, kendi kendini destekleyen, devletten özerk olup bir yasal düzen ya da ortak kurallarla bağlı olan alanıdır. Sivil toplum özel alan ve devlet arasında duran aracı bir varlıktır."

Ülkemizde 1980'li yıllarda dünyadaki gelişmelere bağlı olarak sivil toplum kavramı gündeme gelmeye başlamıştır. Güçlü devlet geleneği sivil toplumun gelişmesini geciktirici bir husus olmuştur.

Uğur (1998)'a göre sivil toplumu oluşturan parçalardan olan sivil toplum örgütleri, yurttaşların ortak bakış, ortak talep ve duyarlılık temelinde gönüllü olarak bir araya gelerek; devletin hukuki, idari, üretici ve kültürel organlarının dışındaki alanlarda oluşturdukları dernek, vakıf, sendika gibi örgütlenmeler şeklinde tanımlanmaktadır.

Sivil toplum örgütleri, demokrasinin yerleşip işlerlik kazanması sürecinde eğitim, çevre, adalet hizmetlerine erişim, sosyal refah ve istihdam konularında devlete alternatif projeler üretebilmekte ve kaynak bularak bu projeleri uygulayabilmektedirler. Böylece topluma sağladıkları katkının yanında kendilerine de çalışabilecekleri uygun bir yasal zemin yaratmaktadırlar.

Sivil toplum örgütleri, toplumdan aldıkları güç sayesinde bireysel talepleri, beklentileri, eleştirileri ve beğenileri farklı ortamlarda dile getirerek, bunların özel ve kamu örgütlerinin politika ve uygulamalarına yansımaları sağlayarak düzenleyici bir rol de oynamaktadırlar.

İnsanların yöneten ve yönetilen ilişkisi içerisinde bir yönetim birimi etrafında toplandıkları günden itibaren halkla ilişkiler uygulamalarından bahsetmek mümkündür. İnsanları korkutarak yönetmek, yerini; ideolojik devlet faaliyetlerinin önem kazanmasıyla birlikte bilgilendirme ve ikna yöntemine bırakırken, halkla ilişkilerin hak ettiği düzeyde uygulanması ancak bireylerin insan hakları beyannamesinde de belirtilen hak ve özgürlüklere sahip çıkması ve bu yapısı ile yönetimleri etkilemeye başlaması ile mümkün olmuştur.

Tarihteki ilk uygulamalara bakıldığında belirli bir disiplin dâhilinde olmasa da halkla ilişkiler uygulamalarının halkın düşüncelerini anlayarak yönetsel uygulamalara destek sağlamak amaçlı olduğu gözlenmektedir. Davranışları veya düşünceleri etkilemek amacıyla bilginin iletilmesi faaliyeti en eski medeniyetlerden beri kullanılmaktadır.

Eski Yunan ve Roma'da uygulanmakta olan "Forum" bir halkla ilişkiler aracı idi. Arkeologlar, Irak'ta M.Ö. 1800 yıllarına ait tablet tarım bültenleri bulmuşlardır. Bu bültenlerde sulamanın nasıl yapılacağı, hasatın nasıl kaldırılacağı konularında çiftçilere bilgi verilmektedir. Bu bağlamda eski Türk Devletlerinden Göktürk Devletinin Hakan'ı Bilge Kaan'ın "Ey Türk Milleti: üstte mavi gök çökmedikçe, altta yağız yer yarılmadıkça, senin il'ini ve töreni kim bozabilir." sözlerinin yer aldığı Orhun Kitabelerini de hedef kitleye verilen mesaj açısından bir halkla ilişkiler faaliyeti olarak değerlendirmek mümkündür.

Modern anlamda halkla ilişkiler uygulamalarına sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal şartların zorlamasıyla 20.yüzyılda başlanmıştır.

Halkla ilişkilerin 20'nci yüzyılda daha çok işlerlik kazanmasının nedenleri "gerek kamu gerek özel kesim örgütlerinin toplumsal sorumluluk duygularının güçlenmesi, iletişim teknolojisindeki büyük gelişmeler, devletin görevlerinin giderek çoğalması ve yönetimin karmaşıklaşmasının olumsuz sonuçlarını gidermek" olarak görülmektedir.

Tarihsel gelişim süreci sonucunda bugün artık halkla ilişkiler; kurum, kuruluş ya da organizasyonların yönetimlerinin merkezine yerleşmiş ve vazgeçilmez bir yönetim fonksiyonu haline dönüşmüştür.

Çağımızda, iletişim ve bilgi teknolojileri alanlarında yaşanan gelişmeler hayal gücümüzün üzerine çıkmıştır. Mc Luhan'ın da deyimiyle artık küresel bir köy haline gelen dünyamızda bilgi anında paylaşıldığı için, yüz yüze ve dolaylı yönlere, pek çok kişi ve kurumla iletişim kurma zorunluluğu söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda, ihtiyaçları karşılayacak yapılanma; halkla ilişkilerdir.

Kurum ve kuruluşları tanıtmak, başarısını, üretimini, çalışmalarını, yönetimini halka anlatmak, halkı kurum konusunda bilgilendirmek ve kamuoyuna yansıtma işlevi gören halkla ilişkiler, günümüzde kurumların çevresi ile ilişkiler sağlama ve sağlamlaştırma konusunda başvurdukları en önemli çaba olarak kabul edilmektedir.

Dünyada 1980'lerde artan küreselleşme olgusuna paralel olarak geleneksel siyasi parti yönetim tarzlarının ciddi bir temsil ve meşruiyet krizine uğramaları sonucu, ortaya çıkan demokrasiye ilişkin tartışmalar, sivil toplum olgusunun önemini artırarak işlevsel kılmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku Ülkeleri'ndeki rejimlerin çökmesi ile başlayan yeni siyasi arayışlar, sivil topluma olan ihtiyacı teşvik etmiştir. Öte yandan, sosyal bilimlerdeki modern ve postmodern bakış açıları bağlamında değerlendirildiğinde, sivil toplum özlemi bütün toplumlarda başat bir konuma yükselmiştir. Dünyadaki gelişmelerin etkisiyle Türkiye'de 1983'te sivil toplum kavramı tartışılmaya ve sivil toplum kuruluşları, toplumsal yaşamın bir parçası haline gelmeye başlamışlarsa da, esas olarak 1990 sonrasında

örgütlenme özgürlüğünün önündeki hukuki engellerin azaltılmasıyla, sivil toplum kuruluşları çok hızlı şekilde yaygınlaşmış, toplumsal ve siyasal yaşamın etkin bir aktörü durumuna gelmişlerdir (Özer 2008).

STK'ların yapıları ve ortaya çıkışları aslında bir "halkla ilişkiler" sürecidir. STK'ların oluşum sebebi, herhangi bir sorun hakkında ya da ihmal edilen bir konuda bireylerin oluşturdukları bir örgüt dâhilinde, belirli hedef kitleleri ya da kamuoyunu harekete geçirmek üzere planlı ve sürekli çalışmalar yapmaktır. STK'ların bizatihi kendisi bir halkla ilişkiler kampanyasıdır. Bireyler, önce bir sorun etrafında toplanır, onu analiz eder; sonra amaçlar, hedef kitle belirlenir ve çeşitli etkinlikler yapılır. Bahsettiğimiz tanım ve uygulama planları halkla ilişkiler açısından da geçerlidir. Bu nedenle; asıl yapısını oluşturan halkla ilişkiler faaliyetlerini ihmal etmeleri, hafife almaları, bilgisizlikten kaynaklanan uygulama hataları yapmaları STK'lar için birçok sorunu beraberinde getirmektedir (Şentürk 2005).

Her ne kadar 21'nci Yüzyılın sivil toplum örgütlerinin yılı olacağı söyleniyorsa da Ülkemizde daha kullanılan terimde dahi uzlaşa sağlanamamıştır. Kimi yazar ve aydınlar tarafından sivil toplum örgütleri (STÖ), kimileri tarafından da sivil toplum kuruluşları (STK) terimi kullanılmaktadır. Mana olarak ifade edilmek istenen şey her ikisinde de aynı olsa da Prof.Dr.İlhan TOMANBAY "Sosyal Olmak" adlı kitapta yer alan "STK Yanlış Kullanılıyor, Doğrusu STÖ'dür." Makalesinde; kurum, kuruluş ve örgüt kelimelerinin ne anlama geldiğinin doğru olarak ortaya konulabilmesi için bu üç kelimenin tanımlarına toplum bilimsel ve kamu yönetimi bilgileri çerçevesinde bakılması gerektiğini ifade etmektedir. TOMANBAY'ın ifade ettiğine göre STK dendiği zaman STÖ'ye bağlı bir sosyal kuruluşu anlamak gerekir. STÖ deyince de herhangi bir STK'ya sahip olan ya da olmayan, kitaplarda yer alan tanımları çerçevesinde sivil toplum girişimiyle gerçekleştirilen örgütlenmeleri anlamak gerekir. Makalede yer alan örneklerden birisini zikrettiğimizde konu daha iyi anlaşılacaktır. "Eğer vakfa sivil toplum kuruluşu dersek, vakfın açtığı düşkünler evine ya da çocuklar için açılan bir eğitim evine, eğitim parkına ne diyeceğiz? Kuruluşun kuruluşu diyecek denli yoksul mu Türkçemiz? Vakıf STÖ, vakfa bağlı kadın sığınma evi bir kuruluştur. Hem de STK'dır." Bir başka örnek: "LÖSEV bir STÖ'dür, Lösante (Lösemili Çocuklar Hastanesi) ve Løjans Tasarım LÖSEV'e bağlı STK'lardır. Lösante bir hizmet kuruluşu, Løjans Tasarım ticari kuruluştur."

Bu çalışmada esas olarak STÖ terimi kullanılmaya çalışılmışsa da, yararlanılan kaynakların çoğunda STK terimi kullanılmakta olduğu müşahede edilmiştir. Yararlanılan kaynakların orijinalliğini bozmamak için STK terimi; STÖ olarak değiştirilmemiştir. Bu nedenle çalışmada her iki terim de yer almıştır.

Bu çalışmada, sivil toplum örgütlerinin kullandığı iletişim teknikleri, halkla ilişkiler ve tanıtım faaliyetlerine yönelik çalışmaları; söz konusu çalışmalarla ilgili olarak kamuoyunda yer almış eleştiriler de ele alınmak suretiyle incelenmiş, mevcut halkla ilişkiler faaliyetlerinin geliştirilme koşul ve olanakları araştırılmıştır.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

Bilgilerin toplanması sırasında konu ile ilgili Türkçe ve diğer dillerde yazılmış pek çok esere ulaşma imkânı buldum. Bunlardan bazıları kâğıda basılmış; kitap, dergi, broşür, bülten vb. şeklinde, bazıları da internet üzerinden ulaşılabildiğim manyetik ortamlara kayıt edilmiş e-kitap ve e-dergi şeklindeydi. Elektronik ortamda yayınlanmış gazete ve makalelerden de istifade etme imkânı buldum.

Söz konusu kaynaklar:

Abay (2004). Sivil Toplum Ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma Ve Sivil Toplum Örgütleri: 3.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresinde sunulmuş bu bildiri; batı dışı İslam toplumlarında ve Osmanlı-Türk toplumunda sivil toplum anlayışı, sivil dayanışma ve sivil toplum örgütlerinin konumu tartışılmıştır.

Acar (2007). İyi Uygulama Örnekleri Çerçevesinde Kamu Yönetiminde Mali Saydamlık ve Kamuoyu Denetiminin Etkinleştirilmesi: Bu raporda saydamlık kavramı ve önemi incelenmiş, uluslararası gelişmeler ve iyi uygulama örnekleri ile ülkemizde yaşanan gelişmeler ele alınmıştır. Müteakiben katılımcılığın sağlanması ve kamuoyu denetiminin etkinleştirilmesi bağlamında sivil toplum örgütlerinin yapısı, uluslararası gelişmeler, ülkemizdeki durum, mevcut sorunlar, katılımın sağlayacağı faydalar gibi hususlara değinilmiş, sonuç kısmında da mali saydamlığın sağlanması ve bu bağlamda kamuoyu denetiminin nasıl etkinleştirilebileceği ifade edilmiştir.

Akdemir (2006). Sivil Toplum Kuruluşları ve İnsan Hakları: Antakya'daki Sivil Toplum Kuruluşu Yöneticilerinin Sivil Toplum ve İnsan Hakları Tartışmalarına İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Alan Çalışması: Bu yüksek lisans tezi dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın konusu, amacı, önemi ve yöntemi açıklanmış, ardından tezleri sıralanmıştır. İkinci bölümde sivil toplum, sivil toplum kuruluşu ve insan hakları kavramları kuramsal açıdan incelenmiş ve küreselleşme, devlet, milliyetçilik ve din (İslam) çerçevesinde bu kavramlarla ilgili tartışmalara yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde Antakya'da örgütlenmiş sivil toplum kuruluşu yöneticilerinin sivil toplum ve insan hakları tartışmalarına ilişkin görüşleri üzerine bir alan çalışması yapılarak bunlara ilişkin bulgular ve değerlendirmeler yer almaktadır. Dördüncü ve son bölümünde ise çalışmanın geneline ilişkin değerlendirme, öneriler ve sonuç bölümü yer almaktadır.

Akşit ve ark. (2002). Ulus-Devlet, Küreselleşme ve Cemaatçilik Arasında Sıkışan/Gelişen Sivil Toplum: Bu çalışmada Türkiye'de Marmara Depremiyle gündeme taşınan ve son on yıllık döneme yayılan bir gelişim ve değişimin öznesi olan sivil toplum

kuruluşları ve sivil toplum alanının temel özellikleri betimlenmeye ve analiz edilmeye çalışılmıştır.

Arslanel ve Hamdemir (2007). Küreselleşmenin Sivil Toplum Siyaseti: Bu makalede küreselleşme ve sivil toplum kavramları ve karşılıklı etkileşimleri ele alınmıştır.

Aslan ve Kaya (2004). 1980 Sonrası Türkiye’de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları: Bu makalede 1980 sonrası dönemde Türkiye’de sosyo-ekonomik ve siyasal dönüşümler çerçevesinde siyasal katılım ve sivil toplum kuruluşları olgusu ele alınmıştır.

Asna (1993). “Public Relations”: Bu kitapta halkla ilişkiler kavramı ve konu ile ilgili temel bilgiler verilmekte, iletişim, çevreyle ilişkiler, bilişim, kitlesel ilişkiler ve tanıtım konuları anlatılmaktadır.

Biber (2006). Sivil Toplum Örgütlerinde Halkla İlişkiler: Bu kitapta sivil toplum kavramı, sivil toplum örgütleri; bunların halkla ilişkiler sorunları ve halkla ilişkiler kapsamında yürütebilecekleri çalışmalar anlatılmaktadır.

Bikmen ve Meydanoğlu (2006).Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci - Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu: Bu rapor sivil toplumla ilgili uluslararası karşılaştırmalı bir araştırma projesidir. Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) çeşitli araştırmalardan elde edilmiş bulguları ihtiva etmektedir.

Bülbül (2000). Halkla İlişkiler ve Tanıtım: Bu kitapta halkla ilişkiler ve tanıtım kavramı ile teknikleri ve yöntemleri, halkla ilişkiler ve tanıtımın tarihsel süreçleri, basınla ilişkiler ve dış tanıtım konuları anlatılmaktadır.

Çaha (1994). Osmanlı’da Sivil Toplum: Bu makalede sivil toplum ve sivil toplum örgütlerinin Osmanlı’daki mevcut durumları ve bunların geliştirilmesi ile ilgili hususlar ele alınmıştır.

Doğan (2007). Türkiye’de Çok Partili Dönemde Sivil Toplumun Gelişimi: Bu makalede Türkiye’de 1945 sonrası çok partili siyasi hayata geçişten itibaren sivil toplumun gelişimi ele alınmıştır.

Ercan (2002). Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine: Bu makalede çeşitli çıkar grupları ve farklı siyasal çevrelerin sivil topluma bakış açıları değerlendirilmiş ve böylelikle sivil toplumun niteliğine ilişkin yaşanan kaosun üstesinden gelebilmenin koşulları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Erdoğan (2006). Teori ve Pratikte Halkla İlişkiler: Bu kitapta halkla ilişkilerin ne olduğu ve kavramın nasıl geliştiği ile halkla ilişkilerin nasıl yapılacağı yani pratikte nasıl uygulanacağı hususları ele alınmıştır.

Erol (2007). Sivil Toplum Kuruluşlarından (STK) Vakıflar ve Vakıflarda Muhasebe Kayıt Sistemi: Bu makalede sivil toplum kuruluşları (STK) hakkında teorik bilgiler verilmiş ve çok çeşitli olan sivil toplum kuruluşlarından Vakıflar ve Vakıfların Muhasebe Sistemi incelenmiştir.

Gevgilili (1990). Türkiye’de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk: Bu kitapta Türkiye’nin özellikle sivil toplum, devlet yapısı ve daha genelde düşünceler, dünya görüşleri ve yığınsal iletişim açısından son ikiyüz yıllık değişim süreci sorgulanmaktadır. Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi, Ankara ve Atatürk olguları yenileşme dinamikleri çerçevesinde incelenmekte, yirmibirinci yüzyıla girilirken Türkiye’nin giderek tarihin ötesine nasıl ulaşabileceği sorunsalı tartışma gündemine yükseltilmeye çalışılmaktadır.

Güder (2004). Sivil Toplumcunun El Kitabı (E-Kitap): Bu kitap Avrupa Komisyonu desteğiyle Yerel Sivil Girişimler Programı kapsamında hazırlanmıştır. STÖ’ler için ayrıntılı bir kılavuz olma özelliği taşımaktadır. "Kavramlar ve Yasalar", "İnsanlar ve İlişkiler", "İletişim ve İşbirliği", "Kaynak Oluşturma", "Projeler ve Diğer Uygulamalar" bölümleriyle özellikle deneyim ve bilgi eksikliği içinde olan STÖ'lere yardımcı olmak amaçlanmaktadır.

Güder ve Demircan (2006). STK’lar İçin İletişim ve Kampanya Hazırlama Rehberi: Bu rehberde iletişim nedir, iletişim türleri nelerdir, STK’larda iç iletişim, STK ile dış dünya arasındaki iletişim ve ilişkiler ile STK kampanyaları hakkında bilgiler verilmiştir.

Kazancı (2006). “Osmanlı’da Halkla İlişkiler”: Bu makalede Osmanlı’daki halkla ilişkilerin genel özellikleri, farklı dönemlerdeki uygulamalar, yönetim ve yönetilen ilişkileri konuları anlatılmakta ve değerlendirmeler yapılmaktadır.

Kocabaş ve ark. (2004). “Halkla İlişkiler ve Reklâm Eğitiminin Kalitesinin Artırılmasında Eğitimci-Uygulamacı-Öğrenci Roller ve İşbirliği: Mevcut Durum ve Öneriler Üzerine Bir Araştırma”: Bu bildiri de halkla ilişkiler eğitimi, mesleğin kendine özgü dinamikleri nedeniyle hem akademik, hem de profesyonel anlamda geniş bir yelpaze içinde hareket etmeyi gerektirdiği, bu geniş perspektif içinde sunulacak olan eğitim kalitesinin artırılmasında eğitimin tarafları olan eğitimci ve öğrencilerin, ayrıca da eğitim sonucunda çalışılacak olan sektörde faaliyet gösteren uygulamacıların üstüne düşen farklı roller bulunduğu ve bu üç grup arasında işbirliğine dayalı sağlıklı bir iletişim ve mutabakat ortamı yaratılması gerektiği anlatılmaktadır.

Koç (1999). “Halkla İlişkiler ve Yönetim”: Halkla ilişkiler ve yönetim kavramları ve aralarındaki ilişkiler anlatılmakta, örgütsel ve işlevsel açıdan kamu kuruluşlarındaki halkla ilişkiler değerlendirilmektedir.

Onbaşı (2005). Sivil Toplum: Bu kitapta sivil toplum kavramı tarihsel bir süreç içerisinde ele alınmış, günümüzde geldiği nokta ve Türkiye’deki durum ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Özalp (2008). Sivil Toplum Örgütlerinin Toplumsal ve Siyasal Bakımdan Önemi: Bu tezde sivil toplum ve sivil toplum örgütlerinin siyasal ve toplumsal bakımdan önemi ele alınmıştır.

Özer (2008). Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları: Bu makalede sivil toplum olgusuna ve onun taşıyıcı unsuru olan sivil toplum kuruluşu kavramına değinilerek, sivil toplum kuruluşlarının toplum üzerindeki iktisadi ve sosyal fonksiyonları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Özmutaf (2007). Sivil Toplum Kuruluşlarının Misyonlarını Gerçekleştirmede İnsan Kaynaklarının Rolünün Gönüllü Yönetimi Yaklaşımları Bağlamında İncelenmesi: Bu doktora tezinde STK’larda gönüllü yönetimi yaklaşımları bağlamında insan kaynaklarının rolünün, STK’ların misyonlarını gerçekleştirmedeki etkileri araştırılmıştır. Bu doğrultuda yapılan bir anket ve sonuçları ortaya konulmuştur.

Özdaşlı (2007). Sivil Toplum Kuruluşlarında Toplam Kalite Yönetiminin Uygulanabilirliği-Bir Araştırma: Bu doktora tezinde sivil toplum kuruluşlarında toplam kalite yönetimi kavramlarının ve ilkelerinin nasıl hayata geçirilebileceği tartışılmış, Türkiye’de sivil toplum kuruluşu olarak önceliğe sahip olan dernek ve vakıflarda yönetici, çalışan ve gönüllü boyutlarında görev alan bireylerin bu yönetim felsefesi ve pratiğinin uygulanabilirliği konusundaki tutumları ele alınmıştır.

Pira ve ark. (2005). “Halkla İlişkiler Evrimi Gruning-Hunt Modelleri Üzerine Bir Çalışma”: Gruning ve Hunt’ın basın ajansı, kamuoyu bilgilendirme, iki yönlü asimetric, iki yönlü simetric ve nihayetinde karma halkla ilişkiler süreç modelleri anlatılmak suretiyle halkla ilişkilerin gelişimi açıklanmaya çalışılmıştır.

Sabuncuoğlu (2001). “İşletmelerde Halkla İlişkiler”: İşletmecilik alanında 'Halkla İlişkilerin önemi vurgulanmakta ve bir meslek dalı olarak Halkla İlişkiler Uzmanlığı tanıtılmakta ve gerekleri anlatılmaktadır.

Saçkan (2002). “Bir Halkla İlişkiler Firması Nasıl Seçilir?” : Halkla ilişkiler faaliyetlerini firmalar kendi içlerinde oluşturacakları bir birim ile mi, yoksa profesyonel yardım alarak mı çözmelidir. Profesyonel yardım alınacak ise, firma seçimi nasıl yapılmalıdır sorularının cevaplarını vermeye yönelik bir makaledir.

Sezgin (2007). Halkla İlişkiler Meslek Yüksek Okulları İçin: Bu kitapta halkla ilişkiler kavramı, tarihi gelişimi, kullanılan araç ve yöntemler, halkla ilişkiler organizasyonları

ve yönetimi, hedef kitle, halkla ilişkiler teknikleri, Türkiye’de kamu kuruluşlarında ve özel sektörde halkla ilişkiler konuları ele alınmıştır.

Tortop (2006). Halkla İlişkilere Giriş: Bu kitapta halkla ilişkiler tanımları, gelişmesi, genel nitelikleri, kullanılan teknikler, yönetim ve halk işbirliği, halkla ilişkiler yöneticileri, mahalli idarelerde halkla ilişkiler, halkla ilişkiler eğitimi ve önemi, çeşitli gruplarla ilişkiler ve örnek olaylarla ilgili konular ele alınmıştır.

Tosun (2003). “Pazarlama Halkla İlişkileri ve Reklâm”: Pazarlama, halkla ilişkiler ve reklâm süreçleri bütünleşik pazarlama iletişimi açısından ele alarak incelenmektedir.

Usta (2006). Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Sivil Toplum, Demokrasi ve Güven: Bu yüksek lisans tezinde Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının işlevleri ve sorunları incelenmiş, bu kuruluşların Avrupa Birliği sürecinde üstlendiği roller ele alınmıştır. Aynı zamanda bu kuruluşların, demokrasinin kurumsallaşmasında, devlete ve kurumlara güvenin yeniden tesisinde oynadığı roller ele alınmıştır. Bunlarla birlikte, Avrupa Birliği’nin, Türkiye’de sivil toplumun ve demokrasinin gelişimi açısından, çeşitli programlar aracılığıyla sivil toplum kuruluşlarına verdiği destekler ele alınmıştır.

Yatkın (2003). “Halkla İlişkiler ve İletişim”: Halkla ilişkilerin gelişimi, günümüzdeki önemi ve yönetim işlevi olarak iletişim kavramları ile iletişimdeki engeller, bu engellerin kaldırılması ile ilgili olarak yapılabilecekler ve kaliteli bir iletişimin kurulabilmesi konuları anlatılmaktadır.

Yıldırım (2003). Sivil Toplum ve Devlet: Bu makalede sivil toplum kavramının literatürdeki yeri aydınlatılmaya çalışılmış, bu çerçevede kavramın tarihsel gelişimine yer verilerek; “devlet”, “kamusal alan”, “sivil itaatsizlik” kavramlarıyla ilişkisi irdelenmiştir. Ayrıca günümüzde devletin fonksiyonlarının ve etkinliğinin değerlendirilmesi bakımından bir karşılaştırma ölçütü olarak önemli bir yer tutan sivil toplum kuruluşlarının tanımına ve niteliklerine değinilerek, bu kuruluşların devlet olgusu karşısındaki konumunu belirleyen kavram olan demokrasiyle ilişkisi açıklanmıştır.

Tez hazırlığı aşamasında, elektronik posta ile bilgi talebinde bulunma yöntemi de kullanılmıştır. Taleplere olumlu yanıt veren kişi ve kurumlar olduğu gibi, bazı üniversite öğretim üyelerinden, bilgi ve yardım taleplerine müspet veya menfi bir cevap alınamamıştır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma materyalini halkla ilişkiler, sivil toplum ve sivil toplum örgütleri ile ilgili yazılmış yurt dışı ve yurt içinde geçmişten günümüze yapılmış araştırmalar, makaleler, raporlar, gazeteler, internet vb. ikincil kaynaklardan taranmış ve bir araya getirilerek analize hazır hale getirilmiş veriler oluşturmaktadır.

Elde edilen veriler analiz edilerek Sivil Toplum Örgütlerinin yapısı, hedefi, amaçları, halkla ilişkiler faaliyetleri, organizasyon ve yönetiminde karşılaşılan sorunlar, topluma katkıları ve geliştirilme koşul ve olanakları araştırılmıştır.

4. HALKLA İLİŞKİLER KAVRAMI

4.1. Halkla İlişkilerin Tanımı

“Halkla İlişkiler” dediğimiz görev, özel ya da tüzel kişinin, yani bir insanın, derneğin özel ya da kamu kuruluşunun karşılıklı iş yaptığı gruplarla ilişkiler kurması, varsa ilişkilerini geliştirmesi için gösterilecek çabalardır. İster kişinin kendisi, isterse onun adına çalışan başkaları tarafından yapılsın, bu iş çeşitli tekniklerin kullanılmasını, çeşitli yolların izlenmesini, çeşitli matematik çabalara girişilmesini gerektirir. İşte bunun içindir ki, “Halkla İlişkiler” bugün pek çok ülkede bir meslek, bir öğrenim dalı haline gelmiş, Üniversitelerde okutulan dersler arasında yer almıştır. Deyimin İngilizcesi “Public Relations”, Fransızcası “Relations Publiques” dir. İngilizcede deyim “halk ilişkiler” Fransızcada ki ise “halklarla ilişkiler” anlamına gelmektedir. Fransızca deyimde halkın “Publiques” çoğul olarak kullanılmasının nedeni, yalnız bir halktan değil, birçok halktan, halklardan bahsedildiği içindir. Doğrusu da budur. Çünkü ilişki kurulacak kitleyi halk olarak değil, grup/insanlar topluluğu olarak ele almak daha doğru olur. Deyimin Türkçeye çevirisindeki anlam zayıflığı buradan gelmektedir.

Halkla ilişkiler kavramının içerisinde iki uç vardır. Bir tarafta özel ya da tüzel kişi, karşı tarafta bu kişinin ilişki kurmak istediği, ya da var olan ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı kitle. Bu kitle, küçük ya da büyük bir grup, ekonomide bir sektör, bir ülkenin tüm erkekleri, ya da tüm insanları yani koca bir ulus olabilir. İşte, Fransızca deyimindeki halklar ya da gruplardan anlaşılması gereken budur. İngilizce deyimde ise bu gruplardan bir teki, yani tek olarak halk alınmış ve onunla kurulacak ve geliştirilecek ilişkiler söz konusu edilmiştir.

Sözü edilen iki uç arasında bir akım vardır. Başlangıçta tek yönlü olan bu akım zamanla gelişerek iki yönlü olmaya başlayacak ve uçlar arasında karşılıklı olarak bir şeyler gidip gelecektir. Bu akımların başlatılması, geliştirilmesi ve sürdürülmesi için bazı çabalar gerekecektir. Tek yönlü akımın ucundaki kitleyi tanımak, o kitlenin davranışlarını, tepkilerini önceden sezebilmek, bunlara bağlı olarak akımda gerekli düzeltmeleri ve gelişmeleri yapmak, akım iki yönlü olarak işlemeye başlayınca karşıdan gelen akımları değerlendirmek, zamanla akımların etki alanını genişletmek vb. çabaların içine araştırma, laboratuvar, matematik, Radyo/TV, gazete, kilometrelerce gezmek, yasalar, yönetmelikler, baskı grupları, siyasal çabalar vb. girecektir. İşte bu geniş alandaki koşunun adı iki kelime ile “Halkla İlişkiler”dir. 20’nci Yüzyılın mesleği olarak kabul edilen halkla ilişkiler, günümüzde ister kamu

kurum/kuruluşu olsun, ister özel sektörde faaliyet gösteren bir kuruluş olsun, tüm kurum ve kuruluşlar için artık bir gereksinimdir.

Kurum ve kuruluşlarını dışa açmak, tanıtmak, dolayısıyla kârından, zararından, başarısından, olumsuzluklarından, üretiminden, çalışmasından, yöntemlerinden, öz olarak ifade edecek olursak; her şeyleriyle açık bir şekilde bilgilendirme ve kamuoyuna yansıtma, halkla ilişkiler uygulamasının birinci işlevidir. Günümüzde, her şey kamuoyunun gözü önünde geçmekte, kapalı kapılar ardında alınan kararlar dönemi kapanmış bulunmaktadır. Bu nedenlerle, Halkla ilişkiler, kurum ve kuruluşların en önemli işlevlerinden birisi haline gelmiştir. Bütün kurum ve kuruluşlar çevre ile iç içe geçmiş durumda olup; halkla ilişkilerin, ikisi arasında köprü görevi gördüğü inkâr edilemez bir gerçektir.

Halkla ilişkileri, yalnız bilgi verme olarak kabul etmek ve dar bir çerçevede algılamak doğru değildir. Yönetim ve halk ilişkisi ile bu ilişkiyi iyileştirmek, en üst seviyeye çıkarmak ve orada tutmak da, halkla ilişkilerin ilgi alanına girmektedir. Bu noktada iletişim ön plana çıkmaktadır. Halkla ilişkiler, yalnız kurum ve kuruluşların çalışma ve işlemlerini halka onaylatma mekanizması değil, aynı zamanda bir etkileşimdir. Hedef kitlelerle etkileşerek, benimsetmeyi doğallaştıran bir uygulama biçimi olarak da değerlendirilmelidir.

Halkla ilişkiler, her şeyden önce bir iletişim olayıdır. İnsanoğlu, gününün büyük bir bölümünde çevresiyle iletişim içindedir. Bateson “ İnsanlar günlük yaşamlarının yüzde yetmişini iletişim içinde geçirmektedirler “ görüşünü dile getirmektedir. Bateson’un bu tespitinden hareketle, insanoğlu; günün 17 saatini, bir yılın da 6.205 saatini iletişim çaba ve çalışmaları ile geçirmekte olduğunu söyleyebiliriz (Bülbül 2000).

4.2. Halkla İlişkilerin Farklı Tanımları

Halkla ilişkiler kavramına ilişkin literatür tarandığında pek çok tanımına rastlamak mümkün olabilmektedir. Bülbül (2000)’ün naklettiğine göre halkla ilişkilerin, yapılan bir araştırmaya göre 200 çeşit tanımı saptanmıştır.

Yatkın (2003)’a göre halkla ilişkiler konusunda kabul gören tanımlar:

1. Halkla ilişkiler, belli bir davranışı benimsetmek ya da belli yönde hareket oluşturmak için inandırma sanatıdır (Asna 1968).
2. Halkla ilişkiler, belirtilmiş hedef kitleleri etkilemek amacıyla hazırlanmış, planlı, inandırıcı bir iletişim çabasıdır (Asna 1968).
3. Halkla ilişkiler, kamuoyunu etkileme ve ondan etkilenme sürecidir (Mihçioğlu 1971).

4. Halkla ilişkiler uzmanları asıl işlerini görüntü yaratma, imaj oluşturma sanatı olarak tanımlamışlardır (Ertekin 1978). Ama görüntülerin gerçekten saptırılarak aktarılacağı kaygısı, bu tanımın yerini örgütsel tanımlara bırakmasına neden olmuştur.
5. Halkla ilişkiler, özel ya da kamu kesimlerinde faaliyet gösteren bir kuruluş veya kurumun, ilişkide bulunduğu kitlelerin anlayış, sempati ve desteğini elde etmek için giriştiği iki yönlü iletişime dayalı ve sonuçta kitlede kuruluşun, kuruluş da kitlenin istekleri yönünde değişikliklerin gerçekleştirilmesine yönelik, sistemli ve sürekli çabaları içeren bir süreçtir (Kazancı 1982). Uygulamada iki sektör arasında farklılıklar olmasına rağmen bu tanım hem özel hem de kamu kesimini kapsar. Kamu kuruluşlarının amacı halka hizmet, halkla ilişkiler biriminin amacı ise; halka hizmetin en iyi şekilde sunulmasını sağlamaktır. İki kesimin arasındaki farklılık, özel kesimin kâr amacına dayalı, genelde rekabet esasına göre belli bir mal ya da hizmet üreten bir sektör olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle özel sektörün halkla ilişkiler anlayışında da bu özelliklerin etkileri görülmektedir.
6. Özel kesimin halkla ilişkilerinde iletişim tek yönlü olarak düşünülmektedir. Toplumun tepkisinden ancak ileride gerekecek olan mesajları saptamak amacıyla yararlanılma yoluna gidilmektedir. (Kazancı 1982). Bu açıdan, özel kesimde geçerli olan halkla ilişkiler anlayışının “özel kesimin çevreyi etkilemesi” esasına dayandığı söylenebilir. Ancak, halkla ilişkiler çift yönlü olmak zorundadır. Kamu kesiminin halkla ilişkilerinde ise iletişim, tek yönlü değil, mutlaka çift yönlü olmak zorundadır. Bu sektörde halkla ilişkiler, kamu kuruluşunun halka tanıtılması, halkta kuruluş için olumlu bir imaj yaratılmasının yanı sıra halkın beklentilerinin istek ve şikâyetlerinin kuruluşa iletilmesi ve kuruluştaki beklentiler doğrultusunda değişiklikler yapılmasına yönelik amaçlar içermek durumundadır (Yalçındağ 1986).
7. Halkla ilişkiler, yönetimin izlemekte olduğu politikanın halka benimsetilmesi, çalışmaların sürekli ve tam olarak halka duyurulması; bunun yanı sıra halkın da yönetim hakkında ne düşündüğünün ve yönetimden ne istediğinin bilinmesi ve halkla işbirliği sağlanması işlevidir (Tortop 1990).
8. Halkla ilişkiler genel olarak kurum ile farklı hedef kitleler arasında karşılıklı yarar ilişkilerini belirleyen ve bu ilişkileri beslemek için iletişim kuran, kuruma itibar kazandırmaya yönelik bir yönetim fonksiyonudur (Cutlip ve ark. 1999).

9. Halkla İlişkiler Enstitüsüne göre; halkla ilişkiler uygulaması, bir örgütle, kamu kuruluşu arasında karşılıklı anlayışın kurulması amacını taşıyan, önceden düşünülmüş tasarlanmış planlı ve sürekli çabalardır (Bülbül 2000).
10. Uluslararası Halkla İlişkiler Derneğine göre(IPRA) ; halkla ilişkiler, bir işletmenin ya da özel veya kamu kuruluşunun bağlantı kurduğu, kurabileceği kimselerin anlayış, sempati ve desteğini elde etmek ve bunu sürdürmek için yaptığı sürekli ve örgütlenmiş bir yönetim görevidir (Bülbül 2000).
11. Prof. Bernays'a göre; "Halkla ilişkiler sosyal gereksinimleri karşılamak için durum ve davranışlarla ilgili örgüt ve davranışları kapsamaktadır." (Bülbül 2000).
12. Steinberg'e göre; "Halkla ilişkiler bilgi vermedir." (Bülbül 2000).
13. Edward J. Robinson'a göre; "Halkla ilişkiler pozitif bir bilim değil, bir sanattır. Somut yasalar ve tanımlamalarla çerçevelenemez. Bu işin içinde çalışan ve başarı ile yürütenler bile halkla ilişkilerin ne olduğunu bilmemektedir (Bülbül 2000).
14. Cutlip ve Center'e göre; " Halkla ilişkiler, karşılıklı olarak doyurucu iki yönlü iletişime dayalı, toplumsal sorumluluğu içeren bir işleyişle kanaat ve eylemleri etkilemek üzere gerçekleştirilen planlı çabalardır." (Bülbül 2000).

Ülkemizde halkla ilişkiler çalışmaları özel sektörde hızla gelişme gösterirken, kamu sektöründeki anlayış ve çalışmalar ise, genelde "yazılı basının izlenmesi" doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Bu amaçla kurulan birimlerin de gerçek işlevlerine kavuşturulduğu pek söylenemez.

4.3. Halkla İlişkilerin Nitelikleri

Halkla ilişkilerin nitelikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Halkla ilişkiler, sürekli ve sabırlı bir çalışmaya dayanan iki yönlü bir ilişkidir.
2. Halkla ilişkiler, karşılıklı bir alışverişi, bir etkileşim sürecini kapsamaktadır.
3. Halkla ilişkiler, hedef kitlede sempati ve güven kazanma amacını gütmektedir.
4. Halkla ilişkiler, hedef kitle ile haberleşmeye dayanmaktadır. Amaç, kitleyi etkilemektir. Bu amaçla kuruluş ile hedef kitle arasında sürekli bir etkileşim vardır.
5. Halkla ilişkilerin bilim ve sanat yönleri vardır. İnanırcı olma durumunda olan halkla ilişkilerde doğruluk ve nesnellik özellikleri bulunmaktadır.
6. Halkla ilişkiler kavramında yer alan önemli bir nokta da; dürüst ve sağlam bağlar kurmaktır. Dürüstlük tek yanlı olmama, haberleşmenin iki ucu arasındaki etkilerini

görmek ve göstermek anlamındadır. Sağlık ise, yönetimin kitleyi tanıması, öğrenmesi, kitlenin kaynağa güvenmesi ve haberleşmenin sürekliliği anlamındadır. Halkla ilişkiler çalışmaları içinde gerçekleşmesi en güç nokta dürüst ve sağlam bağlar kurabilme işidir. Bunun gerçekleştirilmesi, aynı zamanda kamu yönetimi için de amaç sayılmaktadır.

4.4. Halkla İlişkilerin Önemi

Halkla ilişkilerin var oluş nedeni halkı, bir başka deyimle kamuoyunu şu ya da bu konuda etkilemek, ele alınan konuda onun desteğini, güvenini kazanabilmektir.

Sosyologlar kitlelere bir şey yaptırabilmek için yeryüzünde üç etkili yol bulunduğundan söz ederler. Bunlar;

1. Zor kullanmak,
2. Para ile satın almak,
3. İnandırmak (İkna Etmek).

İnsanları belli bir davranışa yöneltmenin en iyi yolu “İkna Etmek” dir. Halkla ilişkiler çalışmalarında da bu yol kullanılır. Demokratik yönetimlerde kamuoyu çok önemlidir ve halkın inanmadığı ve desteklemediği şeyleri gerçekleştirmek kolay değildir. Halk tarafından benimsenmemiş eylemler, kısa bir süreç içerisinde olmasa da orta ve uzun bir süreç içerisinde çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Kamuoyunun tepkileri yakından izlenmeli, kişiler ya da kuruluşlar ile hükümetler politikalarını belirlerken kamuoyu tepkilerini dikkate almalıdır.

Eğitim oranı yüksek ve örgütlenmiş bir kamuoyuna sahip ülkelerde, halkla ilişkiler konusundaki çalışmalara çok daha fazla önem verilmekte olup, bu ülkelerde halkla ilişkiler çalışmalarının hızla yayılması ve bu işlerde çalışanların sayılarının artmış olması, bu konuya verilen önemin bir kanıtıdır.

Eğitim oranı düşük, henüz örgütlü bir kamuoyuna sahip olmayan, demokratik hak ve özgürlüklerin tam olarak kullanılmadığı, ekonomik bakımdan zayıf ülkelerde “Halkla İlişkiler” pek anlam ifade etmeyen, basit iki kelime olarak algılanmaktadır. Bu ülkelerde kamuoyu, uygulamalara boyun eğdiğinden ve sesini yeterince yükseltmediğinden, kamuoyunun tepkisinin öğrenilmesine ihtiyaç duyulmadığından halkla ilişkiler henüz bir gereksinim olarak algılanamamaktadır. Başta ulaşım ve haberleşme olmak üzere teknolojiye yaşanan gelişmeler ülkeler arasındaki sınırları ortadan kaldırmakta, sanal bir hale dönüştürmektedir. Globalleşme nedeniyle gelişmiş ülkelerle diğer ülkelerin birbirleriyle olan

ilişkileri başta ekonomik alanlarda olmak üzere tüm alanlarda hızla artmakta, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler de bütün bu gelişmelerden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmektedir. Yakın bir gelecekte az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde de “Halkla İlişkiler” in bir gereksinim olarak ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Hiçbir faaliyetin gizli kalmadığı, tüm faaliyetlerin halk önünde şeffaf bir şekilde sergilendiği günümüzde, özel veya kamu ayrımı yapılmaksızın tüm kurum ve kuruluşlarda işçisinden patronuna, müstahdeminden genel müdürüne kadar çalışan tüm fertlerin halkla ilişkilerin ne olduğunu bilmesi ve uygulaması gerekmektedir. Bu maksatla tüm kurum ve kuruluşlarda personel eğitimi konularına özel bir önem verilmeli, öğrenim süreci içerisinde tüm öğrencilere halkla ilişkiler konusunda yeterli bilgiyi verebilmek için, tüm ön lisans, lisans ve lisansüstü eğitim programlarına, halkla ilişkiler dersleri ilave edilmelidir.

4.5. Halkla İlişkilerin Gelişim Süreci

Gerçek kimliğini 20. yüzyılda bulmuş olmakla birlikte insanların yöneten ve yönetilen ilişkisi içerisinde bir yönetim birimi etrafında toplandıkları günden itibaren halkla ilişkiler uygulamalarından bahsetmek mümkündür. İnsanları korkutarak yönetmek, yerini ideolojik devlet faaliyetlerinin önem kazanmasıyla birlikte bilgilendirme ve ikna yöntemine bırakırken, halkla ilişkilerin hak ettiği düzeyde uygulanması ancak bireylerin insan hakları beyannamesinde de belirtilen hak ve özgürlüklerine sahip çıkması ve bu yapısı ile yönetimleri etkilemeye başlaması ile mümkün olmuştur.

Tarihteki ilk uygulamalara bakıldığında belirli bir disiplin dâhilinde olmasa da halkla ilişkiler uygulamalarının halkın düşüncelerini anlayarak yönetsel uygulamalara destek sağlamak amaçlı olduğu gözlenmektedir. Davranışları veya düşünceleri etkilemek amacıyla bilginin iletilmesi faaliyeti en eski medeniyetlerden beri kullanılmaktadır. Eski Hindistan yazıtlarında Halkla ilişkilerin informal iletişim çalışmalarına örnek teşkil edebilecek halk arasında dolaşan ve kraliyet imajı ile halk hareketlerinin takipleri konusunda görevli kraliyet personelinden söz edilmektedir.

Eski Yunan’daki Agora tapınakları, eski Mısır, İran ve Mezopotamya’da zamanın yöneticilerini halka tanıtmak ve onların ünlerini arttırmak, Irak’ta tarımı ve zirai mücadeleyi öğretmek amacıyla yazılmış kil tabletleri, eski Romalıların politik dilde kullandıkları bazı tümceler ve ifadelerle, bazı ortaçağ yazıtları modern anlamdaki halkla ilişkiler kavramı ile oldukça ilişkilidir.

Büyük İskender'in İran'da Kral Dara'nın kızı ile evlendikten sonra Pers giysileri giyerek halkın karşısına çıkması ve Persler üzerinde ilgi ve hayranlık uyandırması ile Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmet'in Cuma Namazlarından sonra halkla görüşmeler yapması bu konudaki ilginç örneklerdendir.

Gutenberg'in 1440 yılında matbaayı icadıyla basılı araçların kullanılması, kitle iletişiminin geniş alana yayılması ve kolaylaşması, diğer dallarla birlikte halkla ilişkilerin içeriğini ve biçimini de etkilemiştir.

Çağdaş halkla ilişkiler uygulamalarına sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal şartların zorlamasıyla 20.yüzyılda başlanmıştır. Yönetimlerin politika ve uygulamalarını halka duyurma ihtiyacı hissetmeleri, liberal kapitalist sistemin uygulandığı rekabet yoğun ülkelerde hedef kitle ilişkilerinin önem kazanması ve insan kaynağının yönetim yaklaşımlarında değişen yeri, halkla ilişkilerin bir disiplin olarak ortaya çıkmasını ve gelişmesini sağlamıştır.

4.5.1. Halkla ilişkilerin Dünyadaki gelişim süreci

Bir yöneticilik sanatı olarak yüzyıllardan beri uygulanmakta olan halkla ilişkiler, Amerika Birleşik Devletleri'nde doğmuş, yine bu ülkede gelişmiştir (Ertekin 1990). Halkla ilişkiler deyiminin ilk kez Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Thomas JEFFERSON tarafından 1807 yılında kongreye gönderdiği mesajda kullanıldığı bilinmektedir (Kazancı 1982), Ancak, o yıllarda var olan şartlar kitle iletişim araçlarının yokluğu, insanların birbirinden bağımsız yaşamaları ve toplumun çoğulcu bir nitelik kazanamaması gibi nedenlerden halkla ilişkilerin gelişmesine yardımcı olmadığı söylenebilir. Bu nedenle halkla ilişkilerin gelişmesi 20'nci yüzyılda gerçekleşebilmiştir. Çünkü 20'nci yüzyılda başlayan hızlı kentleşme ve sanayileşme sonuçta kamuoyunu ortaya çıkarmakla kalmamış, büyük güç kazanmasına da neden olmuştur (Mihçioğlu 1971). Artık haklarının bilincine varan insanlar, bundan böyle yönetim ile ilişkilerinde kamuoyunu etkili kılarak, halkla ilişkilerin gelişmesine yardımcı olmuşlardır.

20'nci yüzyılın ilk yıllarında Ivy LEE adında bir Amerikalı gazeteci, halkla ilişkiler olgusunun gelişmesine katkıda bulunduğundan, bu alanda anılan ilk kişi olarak bilinmektedir. Büyük iş adamı John D. Rockefeller'ın kişisel danışmanlığına getirilen Ivy LEE, 1914 yılındaki grevler sırasında gazetelere tam sayfa duyurular vererek, işverenin görüşünü kamuoyuna açıklamak çabasına girişmiş ve sonuçta Rockefeller hakkındaki "Açgözlü Kapitalist İhtiyar" görüntüsünü, " Çocuklara onar sent harçlık veren, yardım işlerine

milyonlarca dolar harcayan iyi yürekli yaşlı adam” imajına dönüştürerek, büyük bir başarı göstermiştir (Mihçioğlu 1971). LEE, 1916 yılında ilk halkla ilişkiler bürosunu kurmuştur.

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra halkla ilişkilerde hızlı bir gelişmenin başladığı ve başta kamu kuruluşları olmak üzere, büyük firmalar, kiliseler, sendikalar ve diğer kuruluşların kendi bünyelerinde halkla ilişkiler bölümleri oluşturmaya yöneldiği görülür.

Halkla ilişkilerin babası olarak kabul edilen Edward BERNAYS, 1917-1925 yılları arasında Crystallizing Public Opinion “Kamuoyunun Belirlenmesi ya da Kamuoyunun Kristalleştirilmesi” adını taşıyan 28 seri kitap yazmıştır. İlk kitap 1923 yılında yayınlanmış, “Halkla İlişkiler” deyiminin literatüre yerleşmesine öncülük etmiştir. Ayrıca, Edward BERNAYS üniversitede halkla ilişkiler dersi veren ilk uzman olmuştur (Bülbül 2000).

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra halkla ilişkilerin önemi daha iyi anlaşılmış, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’de yönetimler tarafından halkla ilişkiler daireleri kurulmaya başlanılmıştır. Aynı dönemde halkla ilişkiler konusunda üniversitelerde kürsüler kurulmuş, araştırmalar yapılmış ve dersler okutulmaya başlanılmıştır. Bu alanda eğitim ve öğretim veren ilk okul Amerika’nın Boston şehrinde 1947 yılında açılmıştır (Bülbül 2000).

Halkla ilişkilerin Avrupa’ya ve diğer ülkelere girişi: İngiltere’de Başbakan Loyd GEORGE’nin 1912’deki seçim kampanyasında ilk kez halkla ilişkiler yöntemlerine başvurulmuş olup, halkla ilişkiler deyimini ise ilk kez 1932 yılında kullanılmıştır. Halkla ilişkiler uygulamaları Kanada’da 1940 yılında, Fransa’da 1946 yılında, Hollanda’da 1948’de, Norveç’te 1949’da, İtalya, Belçika, İsveç, Finlandiya ve diğer Batı Avrupa Ülkelerinde 1950’li yıllarda, Orta Amerika, Güney Amerika, Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika’da ise 1950–55 yılları arasında yaygınlık kazanmıştır (Bülbül 2000).

Halkla ilişkiler mesleğinde çalışanların örgütlenme çalışmaları ulusal ve uluslararası alanda olmak üzere yine bu dönemde başlatılmıştır. Uluslararası alanda kurulmuş önemli halkla ilişkiler kuruluşları:

1. International Public Relations Association (IPRA) adlı Uluslararası Halkla İlişkiler Derneği 1955 yılında kurulmuştur. Üst kademelerdeki Halkla İlişkiler Uzmanları, şirket sahipleri, öğretim görevlileri için bir kuruluştur. Hali hazırda 72 ülkeden 655 üyesi mevcuttur.
2. Avrupalı halkla ilişkiler uzmanları derneklerinin ortak amaçları doğrultusunda iletişim sektörünün sağlıklı gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla 1959 yılında Confederation Europeenne Des Relations Publiques (CERP) adlı Avrupa Halkla İlişkiler Konfederasyonu kurulmuştur. 25 Avrupa ülkesinden 22000 üyesi vardır.

3. IPRA ve CERP dışındaki önemli uluslararası örgütler; Afrika Halkla İlişkiler Federasyonu (FABRA), Asya Halkla İlişkiler Federasyonu (FABRO), Amerikalılar Arası Halkla İlişkiler Federasyonu (FIARP), Pasifik Halkla İlişkiler Federasyonu (PRESKO)'dur.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bazı düşünürler tarafından 20'nci yüzyıl "Halkla İlişkiler Çağı" olarak ifade edilmiştir.

4.5.2. Halkla ilişkilerin Türkiye'deki gelişim süreci

Ülkemizde, halkla ilişkiler uygulamalarında kurumsallaşma çalışmaları Cumhuriyetten önce başlamış olup, çağdaş anlamdaki halkla ilişkiler çalışmaları ise 1960'lı yıllarda, önce kamu sektöründe başlamış, 1970'li yıllardan itibaren de özel sektörün gündemine girmiştir. Özel sektördeki çalışmalar, kamu sektöründen daha hızlı bir şekilde gelişmiştir.

4.5.2.1. Kamu kesiminde halkla ilişkilerin gelişimi

Türkiye'de 1920 yılında Anadolu Ajansı kurulmuş, reformların halka tanıtımı doğrudan Büyük Atatürk tarafından yapılmıştır. 1919'da İrade-i Milliye Gazetesi yayınlanmış ve 7 Haziran 1920 tarihinde 6 Sayılı Kanunla şimdiki Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü'nün temeli olan Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi Atatürk'ün öncülüğünde kurulmuştur. 1935'te Birinci Basın Kurultayı toplanmıştır.

Çağdaş anlamda halkla ilişkiler 27 Mayıs 1960'tan sonra kurulan ya da organize edilen kamu kuruluşlarında görülmektedir. 1961 yılında Devlet Planlama Teşkilatı içinde "Yayın ve Temsil Şubesi" kurulmuş, daha sonra Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi, çeşitli bakanlıklarda Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlıkları oluşturulmaya başlanılmıştır.

Ülkemizde kamu kuruluşlarındaki planlı halkla ilişkiler çabaları 1960 devriminden sonra başlamış olmakla birlikte, bu tarihten önce Dışişleri Bakanlığı ile Genelkurmay Başkanlığı'nda kurulmuş olan örgütler çağdaş anlamda olmasa da, halkla ilişkiler bilincine yaklaşan ilk kuruluşlar olarak kabul edilebilir.

Halkla ilişkiler konusu, 1960 yılında ilk kez üniversite ders programlarına alınmıştır. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okuluna bağlı Gazetecilik-Halkla İlişkiler ve Radyo-Televizyon Bölümleri uzmanlık alanı olarak saptanmış,

böylece halkla ilişkiler konusunda uzmanlık eğitimi verilmeye başlanmıştır. Basın Yayın Yüksek Okulunu, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü, Ankara Özel Başkent, İstanbul Özel Aksaray Gazetecilik Yüksekokulları izlemiş, özel okulların devletleştirilmesinden sonra Ankara, İstanbul ve İzmir İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri bünyelerinde 4 yıllık Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulları faaliyete geçmiştir. Ortadoğu Teknik ve Boğaziçi Üniversiteleri, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, Bankalar Birliği Ankara ve İstanbul Eğitim Merkezi, Ankara Hukuk Fakültesi Bankacılık Enstitüsü öğretim programlarına halkla ilişkiler dersi konulmuştur (Yatkın 2003).

İlk planlı halkla ilişkiler çalışmalarının yapılması, 1962 yılında, planlı dönemin başlamasına rastlar. Bu dönemde reorganizasyon çalışmaları ağırlık kazanmış, yapılan her yeni düzenleme çalışmasında halkla ilişkiler konusuna geniş yer verilerek, kamu yönetiminin faaliyetlerinden halkı haberdar etmenin, onun desteğini kazanmanın topyekun kalkınma için zorunlu olduğu vurgulanmıştır. Bu dönem içerisinde, Birinci beş yıllık kalkınma planı doğrultusunda 1962 yılında gerçekleştirilen ve merkezi idarenin yeniden düzenlenmesini esas alan Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırması Projesi (Kısaca MEHTAP Projesi diye adlandırılmaktadır.); kamu kesimindeki halkla ilişkiler uygulamalarına kapsamlı bir şekilde yer verilmiş olması bakımından önemlidir.

1964 yılında yürürlüğe giren Planlama Yasası'nda, aile planlamasının ailelere benimsetilmesi amacıyla Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü'nün bünyesinde "Tanıtma ve Halk Eğitim Şubesi" kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır (Erdoğan 2006).

Diğer önemli bir gelişme de 1967 yılında vatandaşların şikâyetlerini telefonla alıp ilgili birimlere ulaştırarak, sorunların çabuk çözümünü sağlamak amacıyla bir deneyime girişildi: 6/5875 sayılı ve 26 Ocak 1966 tarihli Bakanlar Kurulu Kararına göre, 1 Şubat 1967'de İdari Danışma Merkezi (İDM) adlı bir organ kuruldu. Maliye, İçişleri, Milli Eğitim, Çalışma, Adalet, Gümrük ve Tekel, Ticaret, Ulaştırma, Sağlık, Köy İşleri, Milli Savunma, Tarım ve Turizm Bakanlıkları temsilcilerinden oluşan İDM 08 numaralı telefona başvuruları kabul eden bir merkez olarak oluşturuldu. Merkez 1972'de gereksiz bulunarak kaldırılmıştır (Erdoğan 2006).

1971 yılında idarenin yeniden düzenlenmesi konusunda genel birtakım ilke ve önerileri saptayan İdare Reform Danışma Kurulu Raporu'nda da "Halkla İlişkiler ve Enformasyon" başlığı altında halkla ilişkiler ile ilgili konulara yer verilmiştir.

1980'ler kamu sektöründe halkla ilişkiler birimlerinin kurulmasının genişlemesi dönemi olmuştur.

8 Haziran 1984 tarihinde 231 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Yine 1984 yılında çıkarılan kanun hükmünde kararnameler ile çeşitli bakanlıklarda değişik isimler altında halkla ilişkiler hizmeti veren birimler "Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği" haline getirilmiştir.

19 Kasım 1984 tarih ve 3056 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlık Teşkilat Kanunu'nun 28'inci maddesi gereğince "Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı" kurulmuş, müteakiben Başbakanlık Merkez Teşkilatı ile diğer kamu kurumları arasındaki işbirliği görevi, "Halkla İlişkiler Müdürlüğü" ne devredilmiştir (Erdoğan 2006).

4.5.2.2. Özel kesimde halkla ilişkilerin gelişimi

Ülkemizde halkla ilişkiler çalışmaları önce kamu sektöründe başlamış olmasına karşın, özel sektörde daha hızla gelişmiştir. Başta petrol dalında olmak üzere, çok uluslu şirketler bu konuya büyük önem vermiş, merkezlerinden esinlenerek ve onları model alarak özel sektör kuruluşlarında alan bulmalarına öncülük etmişlerdir.

Özel sektörde 1970'li yıllara kadar reklam bölümleriyle karşılanan halkla ilişkiler uygulamaları bu yıllardan itibaren halkla ilişkiler departmanları oluşturularak yürütülmeye başlandı. Başta bankalar olmak üzere büyük işletmeler, bünyelerinde oluşturdukları halkla ilişkiler birimleri yoluyla hedef kitleleriyle yakın ilişki ağını kurmaya çalıştılar. Ereğli Demir Çelik İşletmeleri, Koç, Eczacıbaşı ve Yaşar Holding halkla ilişkiler uzmanı çalıştıran ilk özel kuruluşlardır. İş Bankası, Ziraat Bankası ve Akbank gibi bankalar da Halkla İlişkiler Üniteleri kurdular (Erdoğan 2006).

1970'li yıllarda 30 kişinin ekmek kapısı olarak seçtiği halkla ilişkiler mesleği, özel sektörde yukarıda verilen örneklerde görüldüğü biçimde gelişmiştir. İlk halkla ilişkiler firması, 1974 yılında A&B Halkla İlişkiler Firması adıyla kurulmuş; 1984 yılına kadar başka bir firma kurulmamıştır (Erdoğan 2006).

Bu tarihten sonra ve özellikle 1990'lı yıllardan itibaren başta İstanbul, İzmir, Ankara olmak üzere büyük şehirlerde sektöre çok sayıda halkla ilişkiler firması katılmıştır. Nitekim 2005 yılına gelindiğinde bu sayı 60'ı aşmıştır. Bugün büyük şirketlerin hemen hemen tamamında halkla ilişkiler departmanı bulunmaktadır (Erdoğan 2006).

Türkiye'de halkla ilişkiler mesleğinde çalışanların örgütlenme girişimleri 1969 yılında başlamış ve çalışmalar 1972 yılında tamamlanarak ilk Halkla İlişkiler Derneği İstanbul'da, ikincisi de 1985 yılında İzmir'de kurulmuştur.

4.6. Halkla İlişkilerin Amaçları

Halkla ilişkilerin amaçları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. İzlenen politika hakkında halkı aydınlatmak ve bu politikanın halk tarafından benimsenmesini sağlamak,
2. Halkta, yönetime karşı olumsuz tavırları değiştirerek olumlu davranışlar yaratmak,
3. Halkın yönetimle olan ilişkilerini kolaylaştırmak,
4. Politika ve kararların isabetli olmasını sağlamak için halktan bilgi almak ve bilgiyi değerlendirmek,
5. Yasaklar hakkında aydınlatıcı bilgiler vererek halkın yasalara uymasını sağlamak,
6. Yasalarda ve yönetsel usullerdeki aksaklıkların saptanmasında ve giderilmesinde halkın istek, tavsiye ve şikâyetlerinden yararlanarak, yönetim ile çalışanlar ve halk arasında etkin bir iletişim kurmaktır.

Halkla ilişkilerde, amacı, kısaca hedef kitlenin kazanılmasıdır şeklinde tanımlayabiliriz. Çünkü halkla ilişkiler ancak hedef kitlenin kazanılmasından sonra gerçekleştirilebilir. Karşılıklı iletişime dayanan halkla ilişkilerde iletişimin başarılı olabilmesi için hedef kitlenin özelliklerinin bilinmesi gereklidir. Kitlenin özelliklerinin bilinmesi, hedef kitlenin kazanılmasını kolaylaştırır.

Halkla ilişkiler çalışmaları, bugün her modern ve demokratik devletin yapması gereken görevlerdendir. Bunu sağlamak için kamu idareleri, özel teknik ve bürolar aracılığıyla doğrudan doğruya, sürekli bir şekilde kamuoyunu yoklarlar. Bu suretle bizzat idarenin içinde ve devlet örgütünde halkın ihtiyaçlarına, isteklerine cevap vermek olanağını bulurlar. Bu sayede demokratik kuruluşlar ve kamu idareleri hakkında halk topluluklarının güvensizlik duygusunu bertaraf edebilirler.

Halkla ilişkilerin kamu yararına olması için, aşağıda yazılı hususların gerçekleştirilmesi gereklidir:

1. Bütün devlet dairelerinin ve vatandaşların, özellikle en fakir vatandaşların hizmetinde olan benzeri dairelerin daha modern, daha ussal bir örgütlenme yapısına kavuşturulması gereklidir.
2. Sosyal sorumluluk duygusu bulunmalı, yani bütün vatandaşlarda kendiliklerinden toplum hakkındaki görevlerini yerine getirecek bir bilinç geliştirilmelidir.
3. Her vatandaş için, kendi ihtiyaçlarına ve yeterliklerine uygun, sürekli bir iş sağlayan daha iyi bir güvenlik olmalıdır.

4. Yalnız mülk sahiplerinin değil, aynı zamanda işçilerin, fakirlerin ve işsizlerin de gereksinmelerine yanıt veren bir hukuk (mevzuat) olmalıdır.
5. Tekel haline gelmeyecek, güvenliği, toplumun yaşantısı ve çalışma olanaklarını incitmeyecek bir serbest teşebbüse hürmet eden, koruyan bir ekonomi düzeni olmalıdır.
6. Egoizme veya keyfiliğe kaçmayan, kendi kendini denetleyen ve sosyal sorumluluğa yer veren bir hürriyet düzeni olmalıdır.

Ancak devlet ve devlete bağlı kuruluşlarda halkla ilişkilerin kurulması sayesinde kamu yararına yanıt verilmiş olur. Görevlerin ve yapının da bu ihtiyaca cevap verecek biçimde değiştirilmesi gereklidir. Çünkü kamu hizmetlerinin pahalı olduğu bir yerde düşük fiyatlı bir üretim mevcut olamaz, devlet idaresinin iyi örgütlenmediği bir ülkede iyi bir ekonomik organizasyon kurulamaz (Tortop 2006).

4.7. Halkla İlişkilerin Temel İlkeleri

Halkla ilişkiler dalında çalışanların bilmesi ve özen göstermesi gereken bir nokta da bu konudaki temel ilkelerdir. Temel İlkeler aşağıdaki gibidir:

1. **Halkla ilişkiler iki yönlü iletişimi gerektirir:** Halkla ilişkiler, reklâmcılık ve propagandanın farklı olarak tek yönlü olmayan, karşılıklı iletişime dayanan bir süreçtir. Hem kurum ya da kuruluş hem de hedef kitle aktif durumdadır; halkın tepkilerine önem verir ve söz konusu eylemleri değerlendirir.
2. **İnandırıcılık:** Halkla ilişkiler uygulamalarında kurum ve kuruluşun hedef kitlesine karşı inandırıcı olabilmesi gerekir. Aksi halde iletilen mesajları eldeki mevcut bilgilerle ilişkisiz olması tutarsızlığı söz konusu olduğunda, kurum ya da kuruluşun hedef kitlesine ulaşamamış, hedef kitlesiyle bütünleşmemiş olacaktır. İnandırmak suretiyle ikna etmek, kuruluşların uzun ömürlü ve başarılı olmalarını sağlar.
3. **Doğru bilgi vermek:** Doğru bilgi vermek, kurum ve kuruluşlarca doğruluk ilkesi olarak kabul edilmektedir. Doğruluk İlkesi; yalnızca doğru bilgilerin verilmesini, yalan ve yanlış bilgilerin bilerek verilmemesini öngörür. Önemli olan kurum veya kuruluşu olmak istediği gibi değil, olduğu gibi hedef kitleye aktarmaktır. Bu şekilde, hedef kitle üzerinde; güven duyulan ve doğru bir kurum imajı yaratmak mümkün olabilecektir.

4. **Açıklık:** Demokrasiler, yönetimlerin, kurum ve kuruluşların şeffaflığını öngörür. Çağdaş yönetim anlayışına göre de önemli olan açık yönetimdir. Halkla ilişkiler faaliyetlerinde uygulanan açıklık ilkesi, kurum veya kuruluşa kamuoyu nezdinde duyulan güveni arttıracacağı ve var olan güveni pekiştireceği için önemlidir.
5. **Sabırlı olmak:** Toplumsal yaşamda çevreyle etkileşim kaçınılmaz olduğundan, kuruluşların içerisinde bulunduğu her ortamda halkla ilişkiler, kendiliğinden veya planlı olarak ortaya çıkacaktır. Planlanan faaliyetler, bilinçli birer faaliyettir. Bu tür bir çaba kuruluşun duyarlı olduğu hedef kitleyle inandırıcı, güvenilir, sağlıklı ve iki yönlü bir iletişim kurması anlamına gelmektedir. Planlı faaliyetler, ekip çalışmasını, mantıklı olarak yönlendiren para kaynağını, planlı ve programlı yürütülen organizasyon, koordinasyon çalışmalarını ve geniş içerikli araştırmaları gerektirir. Unutulmamalıdır ki; halkla ilişkiler, sonuçları uzun zaman dilimi içerisinde alınabilen bir çalışmadır ve sabırlı olmayı gerektirir.
6. **Kurum/Kuruluş imajı:** Kurum imajı; hedef kitleyi oluşturan insanların kafalarında oluşan düşüncelerdir. Bu düşünceler dolaylı ya da dolaysız biçimde algılanan olgular ve deneyimlerin sonunda oluşurlar. Kısaca, bireylerin kuruluşlar hakkında görüp duydukları veya doğrudan kuruluşla iletişim sağladıklarında kafalarında oluşan düşüncelerin görüntüsü kurum imajıdır.
7. **Süreklilik:** Halkla ilişkiler faaliyetlerinde söz konusu mesajın belirli aralıklarla tekrar edilmesi, iletilen mesajın ya da mesajlar topluluğunun kalıcı ve etkili olabilmesi açısından gereklidir. Aksi halde iletilmek istenen mesajlar akılda kalmayabilir, çabuk unutulabilir ve sonuç olarak halkla ilişkilerle ulaşılması amaçlanan hedeflere varılamaz. İletişim sırasında aktarılan iletiler hep aynı sunum biçimiyle hedef kitleye aktarılmaktaysa bir bıkkınlık oluşturulabilir. Böyle olunca da hedef kitle ve mesaj arasında alışveriş zorluğu, sıkıntısı doğar. Bu sebeplerden dolayı, mesajın içeriğini bozmadan zaman zaman değiştirerek hedef kitleye sunmak daha akıllıca olacak ve yararlı sonuçlar doğuracaktır.
8. **Sorumluluk:** Halkla ilişkiler faaliyetlerinden kuruluşun sadece halkla ilişkiler birimini sorumlu tutmak yanlış olur. Bir kuruluşun kapıcısından danışma görevlisine, çaycısından genel müdürüne kadar bütün çalışmaları halkla ilişkiler faaliyetlerine destek olmalıdır ve de kendilerini halkla ilişkiler konusunda sorumlu hissetmelidirler. Örgütün veya kuruluşun çalışan tüm personeli ve yetkilileri; görevleri ne olursa olsun halkla ilişkiler uygulamalarından sorumludurlar. Bu nedenle, tüm çalışanlar halkla ilişkiler konularında sürekli eğitilmeli ve

yetiştirilmelidir. “Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.” ve “Gülümsemesini bilmeyen dükkân açmasın.” deyişlerinden de anlaşılacağı gibi her çalışanın halkla ilişkiler sorumluluğu taşıması ve görevlerini yerine getirmesi, iyi bir halkla ilişkiler uygulaması teşkil edecektir. Telefonu açan sekreterin; sıcak ve dostça bir ses tonuyla doyurucu bilgi vermesi ve kapıdaki danışma görevlisinin gelenleri ilgiyle karşılayarak onlara bilgi vermesi gibi...

- 9. Halkla ilişkiler uzmanlık gerektirir:** Tüm uygulamalı sosyal bilimlerde olduğu gibi halkla ilişkiler de uzmanlığa dayanır. Mc Luhan’ın da deyimiyle artık küresel bir köy haline gelen dünyamızda bilgi anında paylaşıldığı için, yüz yüze ve dolaylı yönlerden pek çok kişi ve kurumla örgütlerin iletişim kurma zorunluluğu söz konusu olmaktadır.

Kuruluşların gizliliğe güvenip de “yorum yok” deyişleri artık pek etkili değildir. Bir ürün veya bir felsefe ön plana çıkarılacaksa, iletişim olanakları sonuna kadar etkili bir biçimde kullanılabilir. Eskiden olduğu gibi üst yönetim, zamanının % 80’ini kuruluşu yönetmeye, belki %10’unu iletişime geri kalan kısmını da dinlenmeye ayırmamalı; iletişimin böylesine etkin olduğu zamanımızda, halkla ilişkiler uzmanları aynı zamanda yönetimin gözü ve kulağı olduklarından, hukuk, finans, pazarlama ve personel gibi diğer fonksiyonlarla koordinasyon sağlayarak çeşitli bireylere, kitlelere ulaşırken de en uygun maliyetli yöntemleri bulabilmelidir.

Halkla ilişkiler uzmanlarının en önemli görevi olumlu bir kurum imajı oluşturup yansıtılabilmektir. Bunun için de aşağıdaki görevleri yerine getirir (Yatkın 2003):

1. Kuruluşun basın konferansı, seminer, kongre, sempozyum gibi toplantıları, yarışmaları, ödül törenleri... gibi özel günlerle ilgili tertipleri organize eder.
2. İlişki kurabileceğine ve sürdürebileceğine, kuruluşu en iyi yansıtılabileceğine inandığı kitle iletişim araçlarıyla ve söz konusu aracın, araçların çalışanlarıyla, yapımcılarıyla, sunucularıyla, yöneticileriyle iletişim kurar ve kuruluşla ilgili haberlerin en iyi biçimde sunulabilmesi için gerekli ortamları sağlar.
3. Haber bültenleri, bülten, rapor, konuşma metinleri, radyo ve TV senaryoları, ticari dergi ve gazeteler için makaleler, kurumsal reklâm senaryoları, kuruluşun sağladığı hizmet ya da ürünlerle ilgili teknik materyalleri hazırlar.
4. Aynı zamanda çalışanlara ve ortaklara, iç ve dış çevrelere yönelik yayınların editörlüğünü yapar.
5. Konuşma yapılmadan evvel kuruluşun yöneticilerini basın temsilcilerine veya izleyicilere tanıtmak üzere sunuculuk yapar, bu toplantıları organize eder.

6. Broşür, bülten, rapor, kurumsal reklâm gibi kitle iletişim araçlarının tasarımını ve üretimini gerçekleştirir.
7. Halkla ilişkiler amaçlı bilgi toplama çalışmalarının yapılmasından ve araştırmalardan sorumludur.
8. Kuruluş ihtiyaçlarını, önceliklerini, araçlarını, hedef kitlelerin ve stratejilerin tespitini gerçekleştirir; problem çözme sürecinde yönetimle ve müşterilerle iş birliği yapar. Bütün bunları programlayarak, danışmanlık hizmetlerini gerçekleştirir.
9. Halkla ilişkiler biriminde görev alan personelin ve programlarının yönetimini sağlar.
10. Medya ve medya çalışanlarıyla ilişkiler kurma konularında kurum yöneticilerinin yönetilmesinden; halkla ilişkiler görevlilerinin hizmet içi eğitimlerinden de sorumludur.

Halkla ilişkiler alanında çalışan sorumlu ve uzman personelin başarılı olabilmesi için yukarıdaki görevleri eksiksiz yerine getirmesi gereklidir. Bu yüzden de halkla ilişkiler görevlisinin, kuruluşun diğer çalışanlarından farklı belirli niteliklere sahip olmaları gerekir.

4.8. Halkla İlişkilerin Sınırlandırılması

Kazancı (1982)'ya göre halkla ilişkiler, çok geniş bir uygulama alanına sahiptir. Bu açıdan halkla ilişkilerin kapsamı geniş tutulduğunda; reklâmcılık, propaganda ve duyuruyu da içine alacak şekilde tanımlanmakta ve bu üç teknikten ayırt edilememektedir (Yatkın 2003).

Hem halkla ilişkiler, hem reklâmcılık, hem de propaganda; amaçları, çalışma biçimleri, kullandıkları yöntemler ve teknikler bakımından birbirlerine çok benzemektedirler. Bu nedenle, halkla ilişkilerin; reklâm, propaganda ve duyuru ile karıştırılmaması, kendi alanının ne olduğunun anlaşılabilmesi bakımından faydalı olacaktır.

Halkla ilişkiler kavramı ile karıştırılan bir başka kavram da iletişimdir. Bu kavramın da halkla ilişkiler ile olan ilişkisinin açıklanmasında fayda mülâhaza edilmektedir.

4.8.1. Halkla ilişkiler ve reklâm

Mihçioğlu (1971)'na göre reklâmcılık ya da tam tanıtımcılık, bir malın ya da bir hizmetin satışını arttırmak amacıyla basında yer, yayın kuruluşlarından ise zaman satın alma olarak tanımlanmaktadır (Yatkın 2003). Reklâmcılık, halkla ilişkiler faaliyetlerinde etkili bir

biçimde kullanılabilir. Özellikle bir kuruluşa güven ve saygınlık sağlamada kullanılabilir.

Ertekin (1990)'e göre reklâm, üretilen herhangi bir mal veya hizmete olan talebi arttırmaya yönelik ve kısa dönemde sonuç alınması istenen bir eylem biçimidir. Oysa halkla ilişkiler genellikle tam tersine, mesajlarını belirlediği hedef kitleye dolaylı bir biçimde ve sabırla iletmeye çalışır. Reklâmda ürün ön planda yer alırken, halkla ilişkilerde ise kuruluşun kendisi ön planda yer almaktadır. Tortop (1990)'a göre ise reklâmın amacı ticaridir. Buna karşılık halkla ilişkilerin amacı tam tersine geniş bir kitleyi olaylardan haberdar ederek onları bilgilendirmektir (Yatkın 2003).

Kamuoyunu belirli bir konuda etkilemek, halkın bu konuda bir görüşe sahip olmasını sağlamak, halkla ilişkilerde esas amaç olup, bunu da ancak uzun sürede gerçekleştirebilmektedir. Reklâmda ise; istenilen sonucun elde edilmesi daha kısa sürede gerçekleşebilmektedir.

Abadan (1964)'in ifade ettiğine göre bir kuruluşun, müşterilerini kazanmak, sayılarını daha çok arttırmak üzere başvurulan tekniklerin tümüdür. Reklâmda verilecek olan mesajlar istenilen kalıba sokularak kitlelere sunulmaktadır. Buna karşılık halkla ilişkilerde kuruluşun gerçek kimliği hedef kitleye tanıtılmaktadır (Yatkın 2003).

Müşterilerin cezp edilmesi ve ürünlerin piyasaya sürümü için kullanılan yöntemlerin tamamı reklâmcılık olarak tarif edilmektedir. Bu bakımdan reklâm ile halkla ilişkilerin arasındaki en önemli farkın gerçekçilik olduğu söylenebilir. Reklâmcılıkta da yalan olamaz, ancak burada gerçekler süslenmiş, müşteriye cezp edecek hale getirilmiştir.

4.8.2. Propaganda ve halkla ilişkiler

Tortop (1990)'a göre kamuoyunu ve toplumun güdümünü etkilemek için yapılan bir hareket olarak tanımlanan propaganda ile varılmak istenen amaç, belli bir düşünceyi, fikri, inancı, davranış biçimini benimsetmektir. Ertekin (1990)'e göre de propaganda da genellikle duygusal sözcükler kullanılarak ve bunu birçok kez tekrarlayarak, halk üzerinde belli davranışların özendirilmesi sağlanmaktadır (Yatkın 2003). Bu noktada halkla ilişkiler ile propaganda birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

Halkla ilişkiler doğruluk, iyi niyet ve dürüstlüğü esas ilke olarak kabul ederken; propaganda, abartmalı olarak kuruluşu tanıtmaya amacı taşımaktadır. Propaganda gerektiğinde yanlış bilgiler vererek, tekrarlar yapıp kişileri belli bir tutumu kabule zorlamaktadır. Oysa halkla ilişkiler, kişileri ikna etmek için gerçekleri olduğu gibi açıklamaktadır.

Halkla ilişkilerin propaganda ile olan farkı daha çok serbesti yönünde olmaktadır. Propaganda da siyasi, dini ve ideolojik konularda insanlar etki altına alınarak, kandırılmaya, inandırılmaya çalışılırken, halkla ilişkilerde bilgi vermek, belgeler sunmak sureti ile insanlar ikna edilmeye çalışılmaktadır. Halkla ilişkilerde inancın serbest oluşumu söz konusu iken, propagandada ise inanç aşılama söz konusu olmaktadır. Halkla ilişkiler kamuoyunun hizmetinde olmayan propagandadan bu noktalarda ayrılmaktadır.

4.8.3. Halkla ilişkiler ve duyurma

Mıhçıoğlu (1971)'na göre duyurma, bilgi yayma, bir örgüt ya da kişi üzerinde, düzenli bilgi dağıtımını, başkalarına bilgi vermek isteyen bir kimsenin bir takım konuları kendi açısından açıklaması gibi anlamlarda kullanılabilir. Duyurma, iki yönlü bir çalışma olan halkla ilişkilerin kamuya seslenme yönüyle ilgilenmektedir (Yatkın 2003).

Halkı aydınlatma, iyi bir halkla ilişkilerin geliştirilmesi için bir araçtır. Bu da duyurma ile sağlanabilir. Duyurmanın halkla ilişkiler çalışmalarında kullanıldığı bilinmektedir.

Sözü edilen kavramların her üçü de yani reklâm, propaganda ve duyurma tek yönlü olmaları dolayısıyla, halkla ilişkilerden ayrılmaktadır.

4.8.4. Halkla ilişkiler ve iletişim

Halkla ilişkiler tanımlarına baktığımızda görülen ortak özellik temelinde iletişim olgusunun bulunduğudır.

Halkla ilişkiler, yönetim eylem ve işlemlerini halka onaylatma çabası değil, eylem ve işlemleri yönetilenlerle etkileşerek gerçekleştirme, böylece kendiliğinden bir onay elde etme çabasıdır. Çünkü halkla ilişkilerde önemli olan, zamanında halkla ilişkilerin planlanması, örgüt ile kamu arasındaki karşılıklı bilgi alışverişinin, iki yönlü haberleşmenin, sosyal etkileşiminin sağlanması, geri bildirim alınması, değerlendirilmesi ve durmaksızın bu sürecin değerlendirilmesidir.

İletişim, düşüncelerini belli simgelerle anlatan bir verici (kaynak) ile bu simgeleri çözümleyip algılayan (deşifre eden) bir alıcıyı (hedefi) gerekli kılar. Bu sürecin amacı, vericinin düşüncelerini alıcıda oluşturmaktır.

İletişim bir aktarma veya ileti olayı olarak değerlendirilmektedir. İletişim, Devid K. Berlo'nun kitle iletişim modelinde de olduğu gibi kaynaktan hedefe mesaj yollanıp ve mesajın

hedef tarafından algılanması ile iletişimin bittiği kabul edilir. Ancak, sorunun bir ikinci yönü daha vardır. Halkla ilişkilerde bu ikinci yön ya da aşama, özel bir önem kazanmıştır. Halkla ilişkiler uygulamalarında hedefin yani alıcının cevabı bütün sürecin nedenini oluşturur. Dolayısıyla halkla ilişkilerde iletişim süreci, bir haber olarak cevabın gönderene geri gitmesini de içermektedir. Bu özelliğinden ötürü, uygulamada halkla ilişkilerin iki yönlü bir iletişim olayına dayandığı kabul edilir. Geri bildirim elde edilmeksizin halkla ilişkilerin iletişim süreci eksik kalmış olur. Bunun için, halkla ilişkiler tekniklerinin hemen hemen tümünde uygulamanın amacı geri bildirim yakalayıp, onu değerlendirmektir. Halkla ilişkiler faaliyeti iki yönlü haberleşmeye dayanan ve kanaatleri etkilemeye yönelik planlı bir çalışma olduğuna göre geri bildirim önemli bir etkidir.

Halkla ilişkiler, iletişimler ve eylemler içinde kurulmuştur. Halkla ilişkiler uygulamasında iletişimin başarılı olabilmesi için bir plana bağlanması gerekir. İletişimin işletme içinde etkisizliğinin ve başarısızlığının en önemli sebeplerinden biri, eylem ve iletişim arasındaki dengesizlik ve uyumsuzluktur. Bunun yanı sıra iletişim öğelerinin konumları iyi belirlenmelidir. Hedef kitlenin ilgisini çekmeli, kitlenin beklentilerini karşılamalı ve anlaşılır olmalıdır. Mesaj oluşturulurken ortak simgeler seçilmelidir. Mesajlar kişilerin dolaylı ve dolaysız deneyimlerinin oluşturduğu alan içinde kalan sözcüklerden oluşmalıdır.

4.9. Halkla İlişkide Kullanılan Metotlar

Halkın çeşitli konulardaki fikir ve düşüncelerini anlamak, halkın ihtiyaçlarının bilinmesine ve de ona ulaşacak mesajların daha iyi düzenlenmesine imkân tanır. Halkla ilişkiler uygulamalarında, halkın düşüncelerini öğrenebilmek maksadıyla yararlanılan yöntemler:

1. Vatandaşların kişisel başvuruları,
2. Kamuoyu araştırması,
3. Referandum (Kamuoyuna başvurma),
4. Temsilci niteliğindeki kişi veya gruplarla temaslar.

Bunların dışında yönetime katılma ve kuruluş içi haberleşme de halkla ilişkiler uygulamasında kullanılan yöntemler arasındadır.

4.9.1. Vatandaşların kişisel başvuruları

Tortop (1986)'a göre halkla ilişkiler, iki yönlü bir akım olduğu için yönetim yalnız halka bilgi vermekle ve bunların öylece kabul edilmesini beklemekle yetinmemeli, halkın da buna karşılık tepkisini ve isteklerini öğrenmeye çalışmalıdır. Halkın isteklerinin yönetime ulaştırılması bakımından vatandaşların kişisel başvuruları büyük önem taşımaktadır (Yatkın 2003). Vatandaşlar isteklerini yönetime türlü biçimlerde yansıtabilirler. Halkın kişisel başvuruları yazılı veya sözlü olabilir.

Bunun için önce halkta, kişisel başvuruların kamu kuruluşlarınca önemle ele alınıp, gereğinin yapılacağına ilişkin bir inanç yaratılması gereklidir. Bir takım nedenlerle işleri yapılmayan ve sürüncemede kalan halkın, doğrudan üst düzey yöneticilerine başvurmak gereğini duymaları ise bu konuda göz önünde bulundurulması gereken ikinci önemli noktadır. Bu durum birçok kuruluşta önemli bir sorun olduğu, bu yüzden yöneticilerin asıl işleriyle uğraşamaz duruma geldiği de bilinmektedir.

Vatandaşlar kişisel dilek, ihtiyaç ve şikâyetlerini başka bir yolla da (gazetelerin okuyucu sütunları, internet, televizyon vb.) yönetime iletebilirler. Bu yol ülkemizde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bunların dışında; yönetime katılma ve kuruluş içi haberleşme de halkla ilişkiler uygulamalarında kullanılan yöntemler olarak sayılabilir.

4.9.2. Kamuoyu araştırması

Kamuoyu araştırması terimi, kamuoyunun tümünü, belirli kesim veya bölümlerini meydana getiren halkın ve kişilerin ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve günlük faaliyetleri çerçevesindeki sosyal ihtiyaç, tutum, davranış, beklenti, eğilim, yönelim ve düşüncelerinin ortalama görüntüsüyle ilgili bilgilerin sistemli olarak toplanması, objektif biçimde kaydedilmesi, sınıflandırılması ve tahlil edilerek sunulması anlamında kullanılmaktadır.

Yalçındağ (1986)'a göre kamu yönetiminin bilgisinin yetersiz olduğu, önemli hizmetler hakkında karar verilmeden önce toplumun ne düşündüğünü anlamının yolu ve yönetimin değerlendirmelerine ışık tutacak bilgilerin sağlanabilmesi ancak kamuoyu araştırması ile mümkündür. Toptop (1986)'a göre bu yöntemle varılmak istenen amaç, çoğunluğun eğilimlerini öğrenmek, alınacak kararların isabetli, uygulanabilir nitelikte ve çoğunluğun isteği doğrultusunda olmasını sağlamalıdır (Yatkın 2003). Uygulanan anket ve görüşme yöntemlerinin tutarlı, yansız ve gerçekleri yansıtacak nitelikte olması önem

taşımaktadır. Modern bir yöntem olan kamuoyu araştırması yöntemine batı ülkelerinde oldukça sık başvurulmaktadır. Ülkemizde de benzer uygulamalar yapılmaktadır.

4.9.3. Referandum (Kamuoyuna Başvurma)

Ertekin (1990)'e göre referandum, ancak belli, önemli konular üzerinde kamuoyunun gerçek eğilimini saptamak amacıyla başvuru ve özellikle de Batı ülkelerinde kullanılan bir yöntemdir (Yatkın 2003). Halkın isteklerinin öğrenilmesinde halkla diyalog kurulması önem taşımaktadır. Bu diyalogun kurulması ise halkla ilişkiler yöntemleri ile mümkün olacaktır. Amaç, halkın isteklerini gerçekleştirmek ise, bunun için çeşitli yöntemler kullanılarak halka ulaşmak zorunludur. Bu zorunluluk da başarılı bir halkla ilişkiler uygulamasını gerektirmektedir.

4.9.4. Temsilci niteliğindeki kişi veya gruplarla ilişkiler

Vatandaşların ne düşündüğünü anlamının bir başka yolu da temsilci niteliğindeki kişi veya örgütlenmiş gruplar (meslek kuruluşları, sendika ve dernekler) ile ilişkiler kurmaktır.

Sade vatandaş, güçlü yönetim mekanizması karşısında kendini yalnız hissetmektedir. Bu yalnızlık vatandaşlara hep tepeden bakan, onlarla ilgilenmeyen yönetime sahip ülkelerde daha da belirgindir. Bu nedenle, halkın dilek ve şikâyetlerinin duyurulması için, yönetim ve yönetilen ilişkisini güçlendirmek ve daha önemli kılmak için çabuk çözüme varılacağı amacıyla, toplumda belirgin yeri olan, etkili kişilerin aracılığından yararlanılabilir. Yönetim bu etkili kişilerin aracılığı ile halkın isteklerini, şikâyetlerini öğrenebilir.

Yalçındağ (1986)'a göre halkın ne düşündüğünü anlamının bir başka yolu da örgütlenmiş gruplarla ilişki kurmaktır. Kamu kuruluşları karar aşamasından önce, örgütlenmiş grupların tavsiye ve görüşlerinden yararlanırlar. Ancak burada önemli olan, kamu yararı ile örgütlenmiş grupların görüşlerinin uzlaştırılması gerektiğidir. Kamu hizmetlerinin ortaya çıkarılmasında bu gruplarla kurulacak ilişkiler büyük önem taşımaktadır (Yatkın 2003). Çünkü yönetimin başarısı halkın istekleri doğrultusunda alacağı kararları uygulayabilmesine bağlı olacaktır.

4.10. Halkla İlişkilerde Kullanılan Araçlar

Halkla ilişkilerde amaç, hedef kitleyi etkilemek ve ondan etkilenmek, sonuçta bir bütünleşmeye ulaşmak olduğundan, bu amaca ulaşmak için çeşitli yöntemler ve araçlar kullanılır.

Kazancı (1982)'ya göre halkla ilişkilerin temelini karşılıklı iletişim oluşturur. Bu iletişim, kitle iletişim araçlarından yararlanılarak gerçekleştirilebileceği gibi, aracısız ve yüz yüze de gerçekleştirilebilir (Yatkın 2003). Bu bakımdan halkla ilişkiler uygulamasının başarılı olabilmesi, kitle iletişim araçlarının iyi planlanarak etkili bir şekilde kullanılmaması durumunda, halkla ilişkiler uygulamasının başarılı olamayacağını söylemek mümkündür.

Asna (1989)'a göre halkla ilişkiler uygulamalarında çeşitli basamaklar bulunmaktadır (Yatkın 2003):

Birincisi, kuruluşun karşısındaki hedef kitleyi tanınması, hedef kitlenin sınırlarını iyice çizerek belirlemesi, ikincisi, seçilen hedef kitlenin özelliklerine göre (eğitim, yaş, cinsiyet, gelir) o hedef kitlenin anlayabileceği mesajların hazırlanması, üçüncü aşama, bu mesajları hedef kitleye ulaştıracak kanalların seçilmesidir.

Başka bir aşama ise, kuruluşun bu kanallardan birini veya birkaçını seçerek çeşitli kanallardan hedef kitleye mesajı ulaştırması, sonuçta da kitleden gelen olumlu veya olumsuz görüşlere göre hareket etmesidir. Halkla ilişkilerde “olumlu bir kuruluş imajının” gerçekleştirilmesi uzun yıllara ve büyük çabalara bağlı olacaktır. Özellikle yaşadığımız çağdaş kitle iletişim araçlarının alabildiğine geliştiği bir oramda kamuoyunun etkilenmesi büyük önem taşımaktadır.

Halkla ilişkilerde yazılı ve sözlü her türlü iletişim aracının kullanılmasına rağmen, kullanılan araçlar, hedef kitlenin çeşidine, faaliyetin bünyesine, mesajın özelliğine, hitap edilen halkın durumuna göre değişmektedir.

Abadan (1964) tarafından bildirildiği üzere, yapılan bir incelemeye göre hedef kitlelere ulaşmada kullanılabilecek teknikleri belli gruplarda toplamak mümkündür (Yatkın 2003).

1. Sözlü (doğrudan doğruya) haberleşme yolları

- Karşılama teknikleri.
- Basın mensuplarına has kokteyl, konferans, ziyaret ve yemekler.
- Seminer ve öğretici-eğitici seyahatler.

2. Yazılı haberleşme yolları

- Müessese içi bülten ve sirkülerler.
- Yayın teknikleri.
- Göze ve kulağa hitap eden kitle haberleşme vasıtaları.

Bir başka ayırmda ise, halkla ilişkilerde kullanılacak araçlar oldukça geniş kapsamlı olarak aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır.

1. Basılı araçlar

- Gazeteler.
- Dergiler.
- Broşürler.
- Kitaplar.
- El Kitapları.
- Bültenler.
- Yıllıklar.
- Mektuplar.
- Afişler.
- Pankartlar.
- El İlanları.

2. Yayın araçları

- Radyolar.
- Televizyonlar.
- Filmler.
- Hoparlör düzeni.

3. Sergiler

- Sürekli sergiler.
- Gezici sergiler.
- Panolar.

4. Sosyal olaylar

- Festivaller.
- Balolar.
- Öteki sosyal toplantılar.

5. Yarışmalar

6. Toplantılar

- Seminerler.
- Konferanslar.
- Münazaralar.
- Açık oturumlar.
- Törenler.
- Kurslar.

7. Geziler

- Kuruluş ilgilileri için hazırlanan geziler.
- Kuruluşun halkın gezilerine açılması (Açık ev).

8. Eğitim

9. Halkla ilişkiler alanında öteki çalışmalar

- Karşı kampanyalarla savaş.
- Rakip kuruluşlarla ilişkiler.
- Yasama organı ile ilişkiler.
- Baskı grupları.

Daşer (1988)'e göre ise, kitle iletişim araçları üçlü bir ayrıma tabi tutularak sınıflandırılabilir (Yatkın 2003). Bunlar:

- Yazılı iletişim araçları:** Gazete, dergi, bülten, broşür, kitap, yıllık, takvim, ajanda, özel amaçlı yayın, afiş, mektup, pankart, poster, karikatür, damgalı pul.
- Görsel iletişim araçları:** Film, video bant, kapalı devre tv., kablolu tv., fotoğraf, plak, slayt, internet.
- İmaj yaratmaya yönelik araçlar:** Sergi, özel günlerle ilgili faaliyetler, panel, konferans, seminer, festival, kültürel faaliyetler.

Halkla ilişkiler çalışmalarında dürüst olmak ve görüntünün gerçekleri saptırmasına imkân tanımamak gerekmektedir. Bu nedenle resim ve görüntüye ağırlık veren haberleşme araçları çok dikkatle kullanılmalıdır. Dürüstlük ve gerçekleri olduğu gibi yansıtmak ilkesinin muhafaza edilmesi ve araçların seyircide uzun süre iz bırakacak şekilde seçilmesi gerektiği, başarılı bir halkla ilişkiler uygulaması için önem taşımaktadır.

4.11. Halkla İlişkiler Çalışmalarında İzlenecek Yol

Halkla ilişkilerde çalışma biçiminin saptanması için önce olayların sistemli olarak analizi, ölçülmesi ve bundan sonra planlı bir şekilde çalışmaların hazırlanması gerekmektedir. Halkla ilişkiler çalışmalarının yürütülebilmesi için planlı bir şekilde hazırlanması zorunludur.

Petekoğlu (2004)'na göre halkla ilişkilerde kampanyayı başlatmadan önce, amaç ve strateji, plan, bütçe araştırma ve değerlendirme mutlaka dikkate alınmalıdır. Aslında çevre, işletmenin amaçlarını, işletmenin amaçları ise halkla ilişkiler amaç ve stratejisini bu ise halkla ilişkiler programını belirlemektedir. Bu bağlamda, bir halkla ilişkiler sürecini ve geliştirilecek strateji/taktikleri etkileyen faktörler şunlardır:

- Çevre.
- İşletmenin amaçları.
- Halkla ilişkiler amaç ve stratejileri.
- Halkla ilişkiler programları biçiminde açıklanabilir.

Halkla ilişkiler görevlileri işletmenin hedeflerini planları güçlü yanları zayıflıkları fırsatları ve karşılaşılabileceği engeller ile yararlanabilirliği gibi konularda bilgi sahibi olmalı (Yani Swot analizi yapılmalıdır.) ve stratejisi bu bilgiler ışığında oluşturulmalıdır (Sezgin 2007).

Halkla ilişkiler belirli safhaları olan sürekli bir oluşumdur. Bu yüzden planlı çalışmayı gerektirmektedir.

Gökyay (1971)'a göre halkla ilişkiler çalışmalarının yürütülmesi, dört aşamayı içermektedir (Yatkın 2003).

1. Bilgilerin toplanması ve yorumu (Araştırma).
2. Problemlerin tanımlanması ve nasıl çözüleceğinin kararlaştırılması (Planlama).
3. İlgili topluluğa mesajların iletilmesi (Haberleşme) ve uygulama.
4. Değerlendirme.

4.11.1. Bilgi toplama (Araştırma)

Scott M. Cutlip ve Allen H. Center, Halkla ilişkiler sanatını, dörtte üçü suyun altında (Araştırma, Planlama ve Değerlendirme), dörtte biri ise suyun yüzeyinde (Uygulama) olan bir buzdağına benzetirler (Asna 1993).

Araştırmadan beklenen faydanın önceden bilinerek sorunun belirli bir biçimde ortaya konulması, bir halkla ilişkiler araştırmasında göz önünde bulundurulacak en önemli ve ilk konudur. Başka bir deyişle; araştırmadan ne beklediğimizi önceden bilmek zorundayız. Bu, bir ön yargı değildir. Ne yaptığını, araştırmadan neler elde edeceğini bilerek ve düşünerek yola çıkmak demektir.

İkinci önemli konu, araştırmada kullandığımız ölçü araçlarının ne ölçüde güvenilir olduklarının bilinmesidir. Araştırmada kullanılan anket kâğıtları, denemeler, telefonla ya da yüz yüze soru-cevap görüşmeleri, bu ölçü araçları içerisindedir.

Üçüncü konu, güvenilirlik derecesini bildiğimiz ölçü araçlarının, en verimli biçimde kullanılmasıdır. Araştırmayı yapacak personelin nitelikleri, kullanılan örnekleme metotlarının yaptığımız araştırma için en doğru sonuç verecek metotlar olup olmaması, bu konunun kapsamına giren konulardır.

Bilgi toplama, çeşitli yollarla yapılabilir. İlişki kuracağımız bir toplumun özellikleri, o toplum hakkında yazılmış kitaplardan, gazete ve dergilerde yayınlanmış yazılardan, toplumun içinde uzun süre bulunmuş kişilerin ilk elden verdikleri bilgilerden öğrenilebilir. Daha güvenilir sonuçlar elde edilmesi nedeniyle, genelde üç bilimsel araştırma metodu kullanılmaktadır. Bunlar; kişisel soruşturma, örnekleme metodu ve anketlerdir.

Araştırmada bir önemli konu da sonuçların değerlendirilmesidir. Değerlendirmeye ön yargılarla başlanır, ya da titizlikle çalışılmazsa, doğru sonuçlar verecek bir araştırma için ne kadar uğraşılırsa uğraşılsın, harcanan çabalar boşa gidebilir. Bunun için hem değerlendirmeyi yapanların dikkatli ve iyi eğitilmiş kişiler olması, hem de sonuçların incelenmesine başlarken hiçbir ön yargının bulunmaması gerekir.

4.11.2. Plânlama

İkinci önemli konu plânlamadır. Plânlamada, kampanya için gerekli para, kullanılacak haberleşme araçları, çalıştırılacak personel, kampanya süresi, atılacak adımlar ve halka ulaştırılacak tanıtma mesajları ayrıntıları ile belirtilmelidir.

Örgütlerin içinde bulunduğu karmaşık ve çok yönlü yapı sağlıklı ve doğru kararlar alma ve bunları etkili biçimde uygulamak için tek başına sezgi gücü ve deneyim artık yetmemektedir. Kararların alınmasında daha rasyonel ve gerçeğe dayalı yöntemlerin kullanılması suretiyle planlama, yönetimde risk ve belirsizliği en alt düzeye indirmeye en etkili araç olmaktadır. Planlama, sosyo-ekonomik koşulların hızla geliştiği günümüz iş dünyasında, işletmelerin, söz konusu değişmelere ayak uydurmak amacıyla, yapılarında gelişmiş güzel değişmelerin oluşmasına fırsat vermek yerine, söz konusu kurumların bu çeşit olaylara karşı önceden hazırlıklı olmalarını sağlamak suretiyle arızasız bir uyum sağlamalarında büyük çapta yardımcı olmaktadır. Planlama ayrıca, dikkatlerimizi örgütsel amaçlar üzerine yoğunlaştırmamıza yardımcı olmaktadır. Planlamanın yararları (Yatkın 2003):

1. Zaman ve emek savurganlığını azaltır.
2. Yöneticilerin dikkatlerini amaçlara yöneltir.
3. Faaliyetlerin uyumlaştırılmasını mümkün kılar.
4. Örgüt kaynaklarının amaca yöneltilip-yöneltilmediğini izleme ve denetleme olanağı sağlar.
5. Planlama, örgütte yetki devrini sağlamak suretiyle daha esnek yapıların oluşmasına zemin hazırlar.
6. Daha akılcı ilke, yöntem ve kuralların geliştirilmesine olanak sağlar.
7. Denetim amacıyla kullanılacak standartların belirlenmesi ve temel alınmasını sağlar.
8. Plansız çalışmanın yönetici ve çalışanları üzerindeki olumsuz etkileri planla yok edilebilir.

Yatkın (2003), iyi bir planda bulunması gereken özellikleri aşağıdaki gibi sıralamaktadır:

1. Planlar, her şeyden önce, açık, kesin geçerli bir amaca sahip olmalıdır.
2. Planlamada ve buna dayalı olarak geliştirilen planlar arasında birlik ve uyumun bulunması gerekir.
3. Planlamada devamlılığın sağlanması zorunludur.
4. Örgütlerin değişen çevre koşullarına kendilerini hemen uydurmalarını sağlamak bakımından planlar çok katı ve kesin olmamalı, diğer bir deyişle esnek olmalıdır.
5. Planların yanlış anlamalara, karışıklıklara ve türlü yorumlara yer vermeyecek derecede açık bir dille yazılmış olmaları gerekir.

6. Planlar, örgütün benimsediği standart ve politikalara uygun olmalı ve örgütün değişik bölümleri arasında bir denge sağlamalıdır.

4.11.3. Uygulama

Karara bağlanan plan ve programın fiiliyata geçirilmesi uygulamadır. Planın niçin yapıldığı ve uygulamanın planda belirtilen ilkelere göre yapılıp yapılmadığı üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Bu aşamada toplanan bilgilerle hazırlanan tanıtma mesajları, önceden belirlenen araçlarla, belirli bölgelerde belirtilmiş hedeflere ulaştırılmaktadır. Bunları yaparken halkla ilişkilerin ilkelerine ve uygulamanın baştan savma yürütülmemesine dikkat edilmek zorundadır. Bir halkla ilişkiler çalışması çeşitli kitle haberleşme araçlarıyla yayınlanarak kamuoyunun bilgisine sunulmak zorundadır. Ayrıca, programın uygulanıp belirli aralıklarla kontrol edilmesi de gerekmektedir.

4.11.4. Değerlendirme

Halkla ilişkiler çalışmalarının uygulama sonuçlarının belirli zaman aralıkları ile ölçülerek değerlendirilmesi gerekir. Çalışmanın sonucunda elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi, gelecekte yapılması istenen çalışmalar açısından zorunludur.

Halkla ilişkiler çalışmasının sonunda elde edilen sonuçların değerlendirilmesi iki yönden önem taşımaktadır. Birincisi; uygulanan programın başarısının değerlendirilmesi, ikincisi de; kuruluşun değişimini sağlayacak verilerin elde edilmesidir (Yatkın, 1993).

Uygulanan çalışmanın değerlendirilmesi faaliyetin amacına ulaşip ulaşmadığını, harcanan zaman, emek ve paranın değerlendirilip değerlendirilmediğini, ne gibi başarılar elde edildiğini ve gelecek için neler yapılacağını veya neler yapılması gerektiğini göstermesi açısından önemli sayılmaktadır.

Her çalışmanın bir amacı ve ulaşmak istediği bir sonucu vardır. Eğer sonuç gerçekleşirse, faaliyetin başarılı olduğu kabul edilir. Aksi halde, başarısızlık söz konusu olacaktır.

Değerlendirme, bir kriter (ölçüt) kullanılarak veya karşılaştırma yapılarak bir şeyin değerini ortaya koyma işlemidir. Bu çalışmanın değeri yaptığı iş ve hizmet ettiği amaç ile ölçülmektedir. Bunu ortaya koyabilmek için değerlendirme araştırmaları, halkla ilişkiler faaliyetleri ile gerçekleştirilmek istenen amaçların ne kadarının gerçekleştirilebileceğini tespit etmek amacıyla yapılmaktadır. Değerlendirme araştırması ile çalışma, değerlendirmeye tabi

tutulmaktadır. Bu değerlendirme bir sonraki halkla ilişkiler çalışmaları için bir ön araştırma niteliğinde olacaktır. Bu nedenle değerlendirme sonuçlarına uygun olarak, önceki programın geliştirilmesi ya da programa yeniden yön verilmesinin halkla ilişkiler uygulamasının başarılı olabilmesi için zorunlu olduğunu söylemek mümkündür.

Haberleşme kanallarının en iyi şekilde kullanılması sanatı olan halkla ilişkilerin başarılı olabilmesi, ancak planlı, programlı ve sürekli bir çalışma ile gerçekleşecektir. Bu da kitle iletişim araçlarının kullanılmasının yanı sıra halkın düşünce, tavsiye, dilek, ihtiyaç ve şikâyetlerini bilmeyi de gerekli kılmaktadır.

4.12. Halkla İlişkiler Biriminin Örgüt İçindeki Yeri

Halkla ilişkiler sorumluluğu sadece halkla ilişkiler birimlerinde çalışan uzman ve yetkili kişilerin üzerine yüklenemez. Bir kuruluşun en üst yöneticisinden, en alt kademedeki çalışanına kadar herkesin halkla ilişkiler sorumluluğu vardır. Bu sorumluluğun dışında belirli boyutlara ulaşmış her kuruluşta, halkla ilişkiler çalışmalarını planlı ve bilinçli biçimde yürüten bir ünitenin bulunması gerekir. Kuruluşlar, kendi amaç, eylem alanı, izlenen politika, çalışanların sayısı ve firmanın büyüklüğüne bağlı olarak halkla ilişkiler konusunda değişik biçimde örgütlenmeye gidebilir.

Yatkın (1993)'a göre kuruluşlardaki halkla ilişkiler organizasyonları aşağıdaki yollardan biri ya da birkaçı biçiminde gerçekleştirilebilir:

1. Halkla ilişkiler faaliyetlerinin sorumluluğu, reklâmcılık, satış, endüstri ilişkileri ya da personel gibi bir bölüme ikincil sorumluluk olarak verilebilir.
2. Halkla ilişkilerin tüm sorumluluğunu yüklenecek bir halkla ilişkiler müdürü atanabilir.
3. Halkla ilişkilerin çeşitli fonksiyonlarını yerine getirebilecek, araştırma, planlama ve programlama gibi uzmanları olan bir halkla ilişkiler birimi organize edilebilir.
4. Halkla ilişkiler politikalarını belirleyecek ve programının koordinasyonunu sağlayacak, üretim, satış, finans, personel, hukuk, endüstri ilişkileri ve halkla ilişkiler bölümü yetkililerinden oluşan bir komite kurulabilir.
5. Halkla ilişkiler uzmanı bağlı şirketlere ve fabrikalara yerleştirilebilir.

Bunlardan hangisi ile organize edilirse edilsin başarılı halkla ilişkiler için birimin üst düzey yönetim düzeyinde yer alması, yöneticinin ise buna bağlı olarak genel müdüre veya yönetim kuruluna karşı sorumlu olması gerekir. Halkla ilişkiler görevlisi veya birimin

sorumlusu işletme politikalarının belirlenmesinde ve sorunların çözümünde kamunun görüşü hakkında bilgi verebilecek veya temsil edebilecek bir mevkide bulunmalıdır (Yatkın 1993).

Bazı kurumların iş hedeflerine ulaşmada, iletişim içinde olmak zorunda olduğu kişi, kitle ve kurumlara karşı halkla ilişkiler fonksiyonunu yürütmede, tüm ihtiyaçlara doğru cevap verebilecek bir departman kurması pahalı ve son derece karmaşık bir çözüm olabilir. Bu nedenle, söz konusu durumdaki firmalar, son yıllarda, daha ucuz bir çözüm yolu olması nedeniyle, konularında uzmanlaşmış halkla ilişkiler firmaları aracılığıyla halkla ilişkiler sorumluluklarını yerine getirmektedirler (Anonim 2007).

5. SİVİL TOPLUM KAVRAMI

5.1. Sivil Toplum

Sivil toplumun etimolojik (Dil Köken Bilimi) kökenine baktığımızda, kelimenin Latince *civils*, *civilius* kökeninden geldiğini görürüz. Bunun da anlamı medeni, şehirli, şehir hayatına adapte olmuş olan vb.dir. Fransızca "askeri olanın karşısında olan" anlamında kullanılan sivil toplum, tarihsel süreç içerisinde 'devletten olmayan', hatta yer yer 'devlete karşı olan' anlamını da taşımaktadır.

Keane (1993)'e göre sivil toplum, modern doğal hukuktan başlayıp Cicero'nun 'societas civilis' fikrinden geçerek klasik felsefeye ve hepsinden önce de polis anlamında kullanıldığı Aristoteles'e kadar geriye götürülebilen bir kavramdır ve eski Avrupa geleneğinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Tosun (2001)'un naklettiğine göre kavramın ilk klasik versiyonunu tanımlayan Aristoteles, sivil toplumu, yasalarla belirlenmiş kurallar sistemi içindeki özgür ve eşit kabul edilen yurttaşların bir siyasal toplumu olarak adlandırmıştır (Yıldırım 2003).

Hanberger (2001)'e göre sivil toplum terimi, ilk kez, siyasal topluma; yani "polis"e atıfta bulunan Greko-Romen (Eski Yunan ve Roma) dönemi boyunca kullanılmıştır. Bu anlamda sivil toplum, barbar toplumdaki farklılaşmanın bir ifadesi olmuştur (Yıldırım 2003).

Bolay (1997), Hatemi (1997), Doğan (2000) ve Arslan (2001)'a göre; sivil kelimesi terim olarak kullanıldığında; "şehir adabı", "medenilik-bedevi(köylü) olmamak", halk arasında ise "askeri olmayan, asker sınıfından olmayan, üniforma giymemiş" gibi farklı anlamlara gelebilmektedir. Ancak bu kelimenin "toplum" kelimesi ile birleşerek "sivil toplum" şeklinde kavrama dönüşmesi bazı toplumsal ve siyasal hareketlere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda on yedi ve on sekizinci yüzyıllardan sonra sivil toplum kelimesi "doğa durumu"ndan "uygarlık durumu"na geçme anlamında kullanıldığı gibi, bir şehirli gereksinimi olarak hürriyet, hak ve yükümlülükleri ifade eden bir kavram olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bugün artık "sivil toplum" kavramı "askeri yönetimden arınmış toplum" anlamında kullanılmadığı gibi "asker olmayan toplum" ya da "askerliğe karşı toplum" anlamlarına da gelmemektedir (Abay 2004).

Sivil toplum kavramı ile devlet ve demokrasi kavramları arasında önemli bir ilişki vardır. Sivil toplum için demokrasi olmazsa olmaz bir fenomen olurken, sivil toplum kavramı da literatürdeki yerini önce devlet benzerliğine daha sonra da devlet karşıtlığına borçludur.

Başka bir ifade ile sivil toplum kavramının, bütün varlığını ve anlamını devlet karşısında kazandığını söyleyebiliriz.

Sivil toplum kavramı her ne kadar demokrasi ve devlet kavramları ile ilişkilendirilmiş olsa da yine de hangi devlet yapısında ve hangi demokratik düzeyde sivil toplumdaki söz edilebilir olduğu tartışılabilir. Bunun için de herhangi bir toplumun sivil toplum olup olmadığının bir takım kıstasları ya da şartları olması gerekir.

Çaha (1997)'ya göre; literatürde sivil toplumun, “toplumsal farklılaşma”, “toplumsal örgütlenme”, “gönüllü birliktelik”, “toplumsal düzeyde otonomleşme” ve “baskı mekanizması oluşturma” diye beş önemli koşulundan bahsedilmektedir. Sivil toplumun var olabilmesi ve gelişebilmesi için öncelikle toplumsal düzeyde etnik, kültürel, dinsel, ideolojik, mesleki vb. gibi sosyolojik kategoriler bazında farklılaşabilme olması gerekir. İkinci olarak her türlü siyasal katılımı sağlayacak ve politika üretebilecek sosyal örgütlenmelerin de sağlanması gerekir. Zira sivil toplum aynı zamanda örgütlü toplumdur. Üçüncü temel şart da örgütlenmenin gönüllü birlikteliği sağlayıcı nitelikte oluşmasıdır. İrادی olmayan zorunlu ve tabii örgütlenmeler sivil toplum unsuru olarak kabul edilemez. Dördüncü temel şart da sosyal grup, kimlik veya kategorilerin devlet karşısında ‘otonom’ bir statüye sahip olmaları gerekir. Başka bir ifade ile devletin müdahalesine maruz kalmaksızın sosyal grup veya kategorilerin kendi kaderlerini tayin etme hak ve inisiyatifine sahip bulunmaları gerekir. Sivil toplumun var olabilmesinin ve gelişebilmesinin beşinci şartı ise sivil toplum örgütlerinin baskı grubu niteliği göstererek demokratik yoldan (lobicilik, protesto, miting, grev gibi.) baskı mekanizmalarına yönelebilmeleridir (Abay 2004).

5.2. Tarihsel Gelişim Süreci

Sivil toplum kavramı tarihsel gelişim süreci boyunca farklı dönemlerde farklı tanımlanmıştır. Birçok düşünür tarafından farklı yönleriyle incelenmiştir. Kavramın tarihsel gelişim sürecini farklı şekillerde gruplandırarak açıklamak mümkündür.

Muukkonen (2000)'e göre sivil topluma kavramsal olarak tarihsel süreç içerisinde beş temel anlam yüklendiği söylenebilir. Birincisi, Antik Yunan'da siyasal olarak aktif yurttaşların alanını içeren anlamıdır. İkincisi, Ortaçağ'da kent sistemi olan “Burg”lar etrafında şekillenen yeni özerk alanları içeren anlamıdır. Üçüncüsü, 17. Ve 18. Yüzyılların liberalizm anlayışına bağlı anlamıdır. Dördüncüsü, F. Hegel ve onun takipçileri olan K. Marks ve A. Gramsci'nin yükledikleri anlamıdır. Nihayetinde, kavramın modern kullanımınıdır (Özdaşlı 2007).

Keyman ise, 1381 yılından günümüze doğru sivil toplum kavramının Avrupa'daki tarihsel gelişimine bakarak, sivil topluma atfedilen anlamın geçirdiği değişimi üç dalga biçiminde tasvir etmiştir. Bunlar: Birinci dalga, modern burjuva toplumu olarak sivil toplum; İkinci dalga, demokrasi bağlamında sivil toplum; Üçüncü dalga olarak, katılımcı demokrasi olarak sivil toplumdur (Keyman 2009).

5.2.1. Antik Çağ ve Orta Çağ'da sivil toplum kavramı

Sivil toplum kavramını eski Yunan'a kadar götürmek mümkündür. Kavram, ilk kez Aristoteles (M.Ö. 384 - M.Ö. 322) ile karşımıza çıkmaktadır. Aristoteles, insanların güven içinde yaşayabileceği, insan hayatının değer kazanabileceği siyasal bir toplumu, yani şehir devletini tanımlamak için "Politika" adlı eserinde "Politike Koinonia" (polis) kavramını kullanmıştır.

Karlson (2002) ve Kaldor (2003)'un belirttiğine göre Aristo, günümüzdeki özel alan kavramıyla tamamen ilgisiz bir çerçevede, kamuya ait kurallar koyan kurallı yönetilen bir topluma atıfta bulunarak "Politike Koinonia (politik topluluk/toplum, politik düzen)" şeklinde ifade etmiştir. Aristo, bu tanımın içinde medenileşme ya da uygarlaşma (civilized) fikirlerinin yanı sıra, özgür ve eşit haklara sahip bir etik boyuta da vurgu yapmıştır. Burada bir sivil toplum üyeliği, diğer vatandaşlar için zararlı eylemlerle uğraşmaksızın ve kanunlara uygun davranma zorunluluğunda -devletin üyesi- bir vatandaş olmaktı. Sarıbay (2003)'a göre, Aristo, politike koinonia'yı, etiğe önem veren bir çizgide, gerçek dostluk (friendship) şeklinde ifade ettiği kamusal dostluk (civic friendship) çerçevesinde ortaya koymuştur. Kamusal dostluk, erdeme, paylaşmaya, ortak amaçlara ve yarara koşmaya yarayan dostluktur. Sonuç olarak bu dostluk diğerlerinin de iyiliğini amaçlar. O, bu bağlamda diğer dostlukları ise, bireylerin birbirlerine faydalı olmalarını sağlayan dostluk (iş arkadaşlığı, politik yandaşlık gibi) ve birbirinden hoşnut olmadan kurulan dostluk (oyun, içki, dedikodu gibi) şeklinde belirtmiştir (Özmutaf 2007).

Muukkonen (2000)'in belirttiğine göre Platon (M.Ö. 427 - M.Ö. 347), birliği vurgulayarak sivil toplumun bireysel ilginin üzerine inşa edilemeyeceğini ileri sürmüştür. Ona göre devlet sadece bireysel arzuları olmayan, mutluluğu, adaleti ve sivilliyi garanti edebilen insanlar tarafından idare edilmelidir. Çiçero (M.Ö. 106 - M.Ö. 43)'ya göre ise sivil toplum, hukukun ve adaletin ilkeleri etrafında şekillenen bir politik sistemdir. Antik çağda sivil toplumun karşıtı barbarlık olarak görülmüştür. Kısacası Azaklı (1997)'nın da ifade ettiği gibi Aristoteles'in polis kavramından başlayarak Çiçero'nun "Societas Civilis" fikrine kadar gelen

Antik Yunan'da kavram devletle veya siyasal toplumla eş anlamlı olarak kullanılmıştır (Özdaşlı 2007).

Muukkonen (2000)'e göre Orta çağ boyunca Hıristiyan toplumunda sivil toplum kavramının tanımlanmasında “iyi yaşam” kavramı merkezi bir rol oynamıştır. Bununla beraber kilise doğuştan olan günahın doktrinini vurgulamış ve devleti insanlığı kötü doğasının bir sonucu olarak görmüştür. Sadece kilisenin rehberliği altında devlet bu günahı düzeltmede bir rol üstlenebilirdi. Orta Çağ'da tartışmaların çoğu devletin kiliseye bağımlılığı veya bağımsızlığı sorusuna odaklanmış durumdaydı (Özdaşlı 2007).

Tosun (2001), Aristo'yu izleyen gelenekte, koinonia yerine Augustine'nin “siyasal toplum” anlamında “societas terresta”, Aquinas'ın ise “societas” ile eş anlamlı olarak “politike communitas” terimini kullandıklarına dikkat çeker. Roma Katolik Kilisesi'nde ise, sivil toplum kiliseye zıt olarak devlet anlamında kullanılıyordu. Tarihsel bir olgu olarak Orta Çağ'ın sonlarında biçimlenmeye başlayan sivil toplum, modern ticari merkezlerin ortaya çıkmasına bağlı olarak gelişen kentsel unsurların feodal sistem içinde ekonomik özerkliklerini elde ederek feodalizmin kurallarından özgürleşmeleri sonucu ortaya çıkan durumu tanımlıyordu. Bir başka ifadeyle Batı Toplumlarında sivil toplum kavramı orta sınıfa kentsel yaşamda sağlanan bir takım sivil özgürlükler temelinde ortaya çıkan, merkezi otoriteden bağımsız ve özerk kurumların sahasında gelişme imkânı bulan toplumsal alanı belirtir (Akdemir 2006).

Orta Çağ Avrupa'sında sivil toplum kavramının değişimine etken olarak ayrıcalıklı kentlerin doğuşu, burjuvazinin sosyal ve ekonomik alanda etkinliğini arttırması ve son olarak da burjuvazinin geleneksel ortaçağ siyasal düşüncesinden uzaklaşmasını göstermiştir.

Black (1984)'e göre sivil toplumun tarihini Batı Avrupa'ya özgü bir gelişme olarak onikinci ve onüçüncü yüzyıllara kadar götürmek mümkündür. Özellikle onüçüncü yüzyılda gelişen pazar ekonomisi, paranın geniş kullanım alanı, zenginlik ve lüks yaşamın artması ve gelişmesi, özel hayat ve mülkiyetin yaygınlaşması ve değişik hayat biçimlerinin ortaya çıkması, Batı Avrupa'da sivil toplumun gelişmesine temel teşkil etti. Onikinci yüzyıl sonları ile ondördüncü yüzyıl arasında kalan dönemde Avrupa'da görülmedik bir ekonomik gelişme ortaya çıktı. Nüfus artışı, gelişen ticaret ve el sanatları sanayi ve tekniği, yoğunlaşan sermaye ve artan yaşam standartları ekonomik hayatta büyük bir canlılık sağladı (Çaha 1994).

Batı Avrupa'nın siyasal literatüründe son derece önemli yeri olan "mülkiyet hakları" kavramının temelleri de bu dönemlerde atıldı. Bireysel mülkiyet kavramı Glassator'ların elinde özel bir anlam kazanırken, özel alan anlayışı da hukuksal bir statü kazanarak yaygınlaşıyordu. Özel alanın önemini bu dönem atasözlerinde de görmek mümkündür. Bir

İngiliz atasözüne göre "insanın evi kalesi" iken, aynı dönemde yaygın olan bir Alman atasözüne göre ise "herkes evinin kralı"ydı (Çaha 1994).

Batı Avrupa'da feodalizmin kurumsallaşma biçimi, merkeziyetçi bürokratik bir toplumsal yapılanmanın ortaya çıkmasına elverişli değildi. Devletin simgesel varlığı olan kralın yetkileri üstten kilise aristokrasisi, alttan da feodal senyörler tarafından frenlenmişti. Daha sonraları feodal senyörlerin yerini alacak olan burjuvazi, merkezi otorite karşısında aynı rolü üstlenecektir. Devlet, parlamenter sistemin aracılığıyla daha sonraki yüzyıllarda değişik sosyal sınıf ve gruplar arasında uzlaştırıcı niteliği olan bir aracı kurum haline dönecekti. Onuncu yüzyıldan itibaren kilisenin siyasal yapılanma içindeki etkinliğinin artmasıyla, krallar Papa karşısında mutlak-egemen güç olmaktan çıkmış ancak kendi alanlarında hükmedebilir duruma gelmişlerdi. Bu durum egemenlik ve ulusal devletle ilgili teorilerin ortaya çıktığı onyedinci ve onsekizinci yüzyıllara kadar aynen devam etmiştir (Çaha 1994).

Onüçüncü yüzyıl Avrupa'sında esnaf locaları şehirlerin otonomisini sağlamada önemli rol oynamışlardı. Şehirlerde ve kasabalarda siyasal yaşam üzerinde de önemli etkinliği olan loncalar "cemaat içinde cemaat" şeklinde gelişmişlerdi. Loncalar özellikle İtalya'da onikinci yüzyıldan sonra şehir hayatının nefesini kontrol altına almışlardı. Şehirlerin ticaretin merkezi haline gelmesi ve böylece eski Yunan'dakini aratmayacak bir özerkliğe sahip olması, loncaların özerk çalışmasına ve bu kurumlar aracılığıyla gelişen esnaf şerefi, hukuksal eşitlik ve kişisel özgürlük kavramlarına borçludur. Şehirler merkezi otoritenin merkeziyetçi denetimi altında değil, şehrin dokusunu oluşturan esnaf kültürünün etkisi altında şekillenmişlerdi (Çaha 1994).

5.2.2. Toplumsal sözleşme kuramcılarının göre sivil toplum kavramı

Arslanel (2001)'e göre sivil toplum terimine, liberal ve totaliter düşünce sisteminde de farklı manalar yüklenmiştir. Aristo'dan beri politik toplumla eş anlamlı olarak kullanılan sivil toplum terimi, T. Hobbes, J. Locke ve J.J. Rousseau gibi liberal düşünce geleneğinin önde gelen sözleşmeciler tarafından da aynı fakat siyasal otoriteyi ortaya çıkaran kamusal alan anlamında kullanılmıştır. Bu düşünürlere göre, bireyler arasında gerçekleşen sözleşme neticesinde doğal durumdaki sivil toplumdan "medeni toplum"a geçilmiştir. İşte ilişkilerini hukuksal normlara göre düzenleyen bu medeni toplumu tanımlamak için sivil toplum terimi kullanılmıştır. Bir başka ifadeyle sözleşmeciler sivil toplumu, geleneksel toplumdaki (doğal durumdaki) aile merkezli özel alana karşı ortaya çıkmış olan kamusal alan merkezli siyasal oluşumu ifade etmek için kullanmışlardır (Arslanel 2007).

1. Thomas Hobbes (1588-1679)

İnsanların doğaları gereği bir arada bulduklarını ancak, Aristoteles'in dediğinin tam aksine, bunun doğuştan toplumsal oldukları anlamına gelmediğini savunur. Ona göre bu birlikte var oluş insanların bir toplum içinde yaşadıkları anlamına gelmez; merkezi iktidarın olmadığı bu ortam bir insan kalabalığından ibarettir ve en kötü durumdur. Bu kurgusal doğa halinde insanlar tamamen eşit ve özgürdür; herkes her şey üzerinde eşit hakka sahiptir. Burada Hobbes'un doğal hak kavramına yüklediği anlam büyük önem taşımaktadır. Ona göre her insan kendi doğasını, yani kendi yaşamını korumak, kendi aklıyla bu amaç için en uygun saydığı her şeyi yapmak ve bu uğurda kendi erkini dilediği gibi kullanmakta özgürdür. Hobbes için bu herkeste doğuştan eşit olarak bulunan doğal haktır. Ortak bir iradenin bir iktidarın olmadığı bir durumda zihinsel ve fiziksel kapasiteleri ve sahip oldukları doğal haklar açısından birbirine eşit olan bu insanlar isteklerini elde edebilmek için kendi iradelerini zorla diğerlerine kabul ettirmeye çalışırlar. Bu eşitlik insanların karşılıklı olarak birbirinden korkmasına neden olur. İşte herkesin birbirinden korkup çekindiği bu ortam Hobbes'un "herkesin herkesle savaşı" olarak adlandırdığı ve buradan yola çıkarak "insan insanın kurdudur" dediği durumdur. Herkesin her şey üzerinde hak iddia edebildiği böyle bir ortam aslında hiç kimsenin herhangi bir şey üzerinde hakkının bulunmadığı bir ortamdır ve bu bakımdan doğal özgürlüğün aslında hiçbir anlamı yok demektir. İnsan yaşamının korunması için neyin yapılıp neyin yapılmaması gerektiğini akıl yürüterek bulur; işte bulunan bu yasalar doğa yasalarıdır. Herkesi itaat etmeye zorlayan ortak bir erkin yokluğunda adalete ve diğer doğal yasalara hep birlikte uyan büyük bir insan topluluğu kurulabilmesinin olanaksızlığı nedeniyle insanlar haklarını karşılıklı olarak bir üçüncü kişiye devrettikleri bir sözleşme yaparak kendilerini ortak bir erkin boyunduruğu altına sokmaları gerektiğini kavrarlar. Hobbes'un Leviathan (ejderha) adını verdiği devlet böyle ortaya çıkar. Böylece herkesin her şey üzerinde hak iddia edebildiği doğa durumundan devletin izin verdiği dışında kimsenin hiçbir hak iddia edemediği topluma geçilir. Bu sözleşme ile ortaya çıkan devletli toplum sivil ve politik toplumdur. Başa dönecek olursak, burada ikilik devlet ve sivil toplum arasında değil, doğa durumu ile politik ve sivil toplum arasındadır. Sivil toplum, devletin olduğu politik toplum demektir. Bireyler Leviathan'ı ortaya çıkarmışlardır. Yaratıcının yarattığında kendisini görmesi gibi bireyler de kendilerini devlet ile özdeşleştirirler. Böylece varılan nokta "devlet biziz" anlayışıdır. Leviathan'ın başarısız olması durumunda tekrar doğa haline dönecektir (Onbaşı 2005).

2. John Locke (1632-1704)

Locke'da bir doğa durumundan bahsediyor olmakla birlikte onun bahsettiği herkesin herkesle savaş halinde olduğu bir durum değildir. Ona göre doğa durumu kusursuz bir eşitlik ve özgürlüğün hüküm sürdüğü, insanlar arasında iyi niyet, karşılıklı yardımlaşma ve koruma duygularının olduğu durumdur. Burada insanlar doğal olarak bazı haklara sahiptirler. Bunlardan en önemlisi Locke'a göre kendi eylemlerini diledikleri gibi düzenlenmekte özgür olmalarıdır. Locke için en temel hak özgürlüktür. Buradaki tek sınırlama, bunun doğal bir hak olmasından dolayı başkalarının da aynı özgürlüğe sahip olduklarını bilmek ve onların bu hakkına müdahalede bulunmamak zorunluluğudur. Locke'un teorisinde, Hobbes'un tersine, insanlar doğal olarak böyle davranmaya eğilimlidir. Yani kendi çıkarları peşinde koşarken başkalarının çıkarlarına saygılı olmak zorunda olduklarını bilirler. Ancak bu o toplumdaki herkesin ya da büyük bir çoğunluğun her zaman böyle davranacağını garantilemez. Locke'un tarif ettiği doğa durumunda doğa hukukuna saygı göstermeyen bireyleri, toplumda o davranıştan etkilenen herkesin yargılama ve cezalandırma hakkı bulunmaktadır. Ancak bu, hem insanlar üzerinde bir yük oluşturmakta hem de haklarını kullanmak istediğinde insanı hem davacı hem de yargıç konumuna getirmesiyle insanların birbirleriyle savaş durumuna gelme riskini doğurmaktadır. Bu nedenle insanlar bir toplumsal sözleşme ile yargılama ve cezalandırma haklarını merkezi bir otoriteye devrederek bu hakkın tekelleşmesini kabul etmiş olurlar. Böylece oluşan devletli toplum doğa durumundan tamamen farklı sivil ve politik toplumdur. Görüldüğü üzere, Hobbes'ta olduğu gibi Locke'un bahsettiği ikilik devlet-sivil toplum ikiliği değil, doğa durumu-politik ve sivil toplum ikiliğidir (Onbaşı 2005).

3. Jean Jacques Rousseau (1712-1778)

Hobbes ve Locke gibi O da bir doğa durumundan sivil ve politik topluma geçişten söz etmektedir. Ona göre doğa durumunda insanın yaşam tarzı hayvanlardan çok farklı değildir; temel amacı yiyecek, içecek ve barınak bulmaktır. Doğa durumu herkesin bu tür temel ihtiyaçlarını karşılayabildiği, başkalarına muhtaç olmadığı ya da bu ihtiyaçlarını karşılayabilmek için diğerleriyle mücadele etmek zorunda olmadığı durumu tarif eder. Özel mülkiyet ve buna bağlı eşitsizlikler de yoktur. Bu nedenle insanlar topluluk halinde değil ayrı ayrı yaşamaktadır ve birbirlerine karşı herhangi bir görev ve sorumlulukları bulunmamaktadır. Zaman içerisinde insanlar artan ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmiş ve bu süreç mülkiyet

ve mülkiyetten kaynaklanan kavgaları doğurmuştur. Rousseau, kendi kendine yeten ve birbirlerinden bağımsız yaşayan insanların olduğu doğa durumundan devletli yani politik ve sivil topluma geçişin mülkiyetin ortaya çıkmasından kaynaklandığını söylemektedir. Mülkiyetin sebep olduğu çatışma ve kavgalar, insanların bu kavgaları engelleyebilecek bir otoritenin boyunduruğu altında topluca yaşamayı kabul etmelerine ve bir sözleşme ile doğa durumundan sivil ve politik topluma geçmelerine neden olmuştur. Yani sivil toplum-devlet ikiliği açısından bakıldığında karşıtlık yine sivil toplum ve doğa durumu arasındadır (Onbaşı 2005).

4. Adam Ferguson (1723-1815)

Doğan (2002)'a göre Ferguson için toplumsal yapı; çıkarların, ekonomik hareketlerin olduğu ve ekonomik akımların doğup geliştiği, sınıflar ve sınıfsal örgütlenmelerin gözlemlendiği ama sadece sınıfların değil diğer toplumsal kesimlerin de davranışlarının gözlenebildiği bir alandır. Ferguson, işte bu çok ögeli yapıya sivil toplum adını vermiştir (Usta 2006).

Arslan (2001)'a göre Ferguson, sivil toplum ve despotik devlet arasında bir çatışma olduğunu, biri olmazsa diğerine dönüşümün gerçekleştiğini belirterek; sivil toplumu, toplumun bağlarını oluşturan bağımsız örgütlenme kapasiteleri ile bağımlı kılan ve bu örgütü toplumsal yaşamın olmazsa olmaz koşulu haline getirerek “anayasal devlet” öneren bir gelişmeyi sivil toplum düşüncesine katmıştır. Ferguson, sivil toplumla devleti özdeş görmektedir. Aynı zamanda, sivil toplum içinde bir sivil toplum gelişmesini önermektedir (Usta 2006).

5. Thomas Pain (1737-1809)

Karlson (2002)'a göre Pain, Locke'dan ilham alarak sivil toplumda bireysel özgürlük ve doğal toplumculuğu ele almıştır. En olumlu gerekliliğin devlet değil, sivil toplum olduğunu savunmuştur (Özmutaf 2007).

Keane (1994)'e göre Thomas Paine'in “Rights of Man” adlı kitabında, minimum devlet modelinde, devletin zorunlu bir kötü, doğal toplumun ise koşulsuz iyi sayılacağını belirtmiştir. Paine göre meşru devlet, toplumun ortak yararı için verilen bir iktidar yetkisinden öte bir şey değildir (Usta 2006).

Paine'e göre devlet iktidarı, sivil toplum lehine sınırlandırılmalıdır. Toplum devletten öncedir. Devlet gerekli bir kötülük, sivil toplum ise niteliği belirlenmiş bir iyiliktir. Sivil toplum daha kusursuz oldukça, kendi işlerini daha çok kendisi düzenleyecek ve hükümete daha az gerek duyacaktır. Toplumla devlet arasında ters orantılı bir ilişki vardır (Usta 2006).

Arslan (2001)'a göre Paine, sivil toplum için asgari devlet düşüncesini bir öncü olarak ortaya koymuştur. Paine'e göre bağımsız ve barışçıl bir etkileşim içinde bulunan sivil toplumlar var olabildiği gün, sivil toplumun uluslararası konfederasyonu da oluşacaktır (Usta 2006).

Keane (1994)'e göre sivil toplum kendi kendini yönetme kapasitesine daha fazla güven duydukça, devlet kurumlarına ve yasalara daha az ihtiyaç olur. Güven sahibi ve öz yönetimli bir toplum, sivil toplumun çeşitli kesimlerinin doğal etkileşimini sağlamakta siyasal mekanizmalara asgari düzeyde ihtiyaç duyar. Paine'e göre, özgürce etkileşen bireyler, birbirlerinden ve öteki toplumlardan aldıkları yardımlarla güç kazanıp refaha kavuşurlar. Ortak çıkar ve istikrar sivil toplumun yasasıdır (Usta 2006).

5.2.3. Çatışmacı sivil toplum kuramcıları

Çatışmacı teori, devleti ve sivil toplumu ayırma düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, kimi düşünürler devleti sivil topluma egemen kılarken, kimileri de tam zıttı bir düşünsel yönelim çerçevesinde konuya yaklaşmışlardır (Özmutaf 2007).

1. George Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831)

Devlet ve sivil toplum ilişkisi Hegel'in felsefesinde de önemli bir yere sahiptir. Doğal hukuk geleneği ile karşılaştırıldığında Hegel'in köklü bir yenilik getirdiği görülmektedir. Doğal hukukçular tarafından siyasal toplum ile sivil toplum aynı anlamda kullanılmışken (yani sivil toplum devletin olduğu siyasal toplumu ifade etmektedir.), Hegel'de ise yerini sivil toplum-devlet ikiliğine bırakmıştır.

Hegel'in devlet-sivil toplum ilişkisine yaklaşımında anahtar kavram özgürlük nosyonudur. Hegel, özgürlüğü birtakım bireysel, bencil çıkarların tatmini olarak görmeyi bir hata olduğunu ileri sürerek haklar ve özgürlüklerin bireysel değil toplumsal bir nitelik gösterdiğinin altını çizer.

Hegel, etik hayatın alanını aile, sivil toplum ve devlet gibi üç ayrı alana ayırmaktadır. Her biri bireyin yaşamını düzenleyen farklı etik kurallara sahiptir. Aile yaşamının normları karşılıklı sevgi, sıcaklık, fedakârlık, dayanışma gibi değerler etrafında şekillenmektedir. Sivil toplum tikelliğin (Bireysel öznellik) alanıdır. Burada anahtar kelime gereksinimdir. Her birey kendi tikel çıkar ve gereksinimlerinin peşinde koşmaktadır. Ancak Hegel, sivil toplumda özel mülkiyeti varsaydığı için, bir karşılıklılık ve karşılıklı bağımlılık ağı oluşur.

Hegel'in devlet-sivil toplum ilişkisine olan yaklaşımının merkezinde bireyin istenci (İrade, istek) ile genel istenç arasındaki ilişki bulunmaktadır. Ancak bireysel istenç ile genel istenç arasında tam bir uyumdan söz edebilmek mümkün değildir. Uyumun sağlanabilmesi, yani bireyin bütün davranışlarına “genel”i temel yapması ancak devlette tam olarak gerçekleşir. Devlet genel istencin gerçekleştiği, bu istencin somut bir varlık kazanmasıdır.

Hegel'de sivil toplum kısaca farklılık, özel çıkar ve çatışma alanıdır. Devlet ise, toplumdaki çatışmacı unsurları ve özel çıkarları bir senteze ve harmoniye dönüştüren yapıdır. Sivil toplum unsurlarına ahlaki değerler sağlar, ekonomik çıkarları koordine eder ve hayati önem taşıyan yönetim hizmetlerinin etkinliğini artırmaya çalışır. Hegel'de sivil toplum ve onun içinde barındığı kurum ve örgütler devlet kontrolüne tabidir. Hegel, sivil toplum ve devlet arasında bir ayrılık görmesine karşılık, devlet müdahalesinin meşru olduğu durumları da öngörür. Bu durumlar; sivil toplumdaki adaletsizlik ve eşitsizliğin giderilmesidir. Hegel'in bu görüşlerinin oluşmasında Fransız Devrimi etkili olmuştur. Fransız Devrimine sempati duyduğu bilinmesine rağmen, devrimin temelini oluşturan özgürlük ve eşitlik gibi soyut kavramların üzerinde, modern bir devletin yükselmesinin mümkün olamayacağı hususlarını da eleştirmiştir.

Hegel felsefesinde sivil toplum-devlet ikiliği hem bir karşıtlık hem de bir karşılıklı bağımlılık ilişkisini ifade etmektedir. Karşılıklı olarak birbirlerine bağımlı olmakla birlikte devlet ve sivil toplum aynı düzeyde değildir ve öncelik devlettedir. Devlet araç değil amaçtır ve mutlak biçimde ussal olan şeydir. Tikelciliğin (particularism) tehlikelerinin farkında olan Hegel, bu tehlikeden korunmak için devletin üstün pozisyonunu öne sürer. Sonuçta sivil toplum bencil çıkarların, çekişme ve çatışmaların alanıdır; devlet ise toplumsal ortak değerlerin yani konsensüs ve evrenselliğin alanıdır (Onbaşı 2005).

2. Karl Marx (1818-1883)

Çaha (2000)'ya göre Hegel'in her şeyi kuşatan yarı tanrısal bir güç olarak devleti öne çıkaran yaklaşımını eleştiren Marx, Hegel'in tersine, sivil toplumu hayatı belirleyen bir alan olarak tanımlamıştır (Biber, 2006). Marx'ın sivil toplum kavramsallaştırması, kullandığı altyapı-üstyapı şemasıyla yakından ilişkilidir. Marxist teoride, üretim ilişkileri yani iktisadi yapı altyapıyı oluşturmaktadır. Bu altyapı, toplumun hukuki ve siyasi kurumlarından oluşan üstyapıyı belirlemektedir. Yani, üretim ilişkilerinin değişimine koşut olarak tüm üstyapı kurumları da değişecektir. Cevizci (1999)'ye göre bu bağlamda “siyasi olaylara, hukuki değişimlere ve kültürel değişimlere ilişkin açıklamanın sivil toplumun yapısındaki gelişmelerde aranması gerekmektedir” (Biber 2006).

Savran (1987), Arslantürk (2001), Amman (2001), Karlson (2002) ve Bozkurt (2004)'un Marx'tan aktardığına göre toplum “üretim araçları” ve “üretim İlişkileri”ni kapsayan alt yapı ve “kültür, din, dil, devlet, örf, adet gibi unsurları kapsayan üst yapıdan oluşmaktadır ve maddi yaşam çerçevesinde olan alt yapı üst yapıyı belirler. Diğer bir ifadeyle, insanların maddi yaşamları bilinçlerini belirlemektedir. Ona göre, gerek önceki toplumlarda gerekse feodalizm sisteminin içinden çıkan çağdaş burjuva cemiyetinde olsun çatışmaların tamamı sınıf çatışması şeklinde ortaya çıkmıştır. Onun döneminde bu çatışmalar daha da karmaşık ve güçlü hale gelerek, toplumda birbirine karşı duran iki sınıfı “Burjuvazi ve Proleterya”yı ortaya çıkarmıştır. O, burjuvazinin bütün hürriyetleri vicdansız ve bencil ticaret hürriyeti ile değiştiren yaklaşımını, burjuvaziye karşı olan diğer sınıflar içinde yer alan ve gerçek bir devrimci sınıf ve zincirinden başka kaybedecek bir şeyi kalmadığında (zenginin daha zenginleştiği ya da fakirin daha fakirleştiği bir ortamı kast ederek) eyleme geçecek olan proleterya sınıfı ile ortadan kaldırmayı ve yeni bir oluşumu meydana getirme görüşünü savunmaktadır. Diğer bir deyişle, Marx görüşünü, -çağdaş devlete göre eleştirisel olan- sivil toplum ve devlet arasındaki gergin durumun gelecekte sınıf toplumunun sivil toplumda kayboluşu ve her nasılsa politik alanda birleşmesi olarak ortaya koymaktadır. (Özmutaf 2007).

3. Antonio Gramsci (1891-1937)

Hall ve ark. (1985)' na göre Gramsci, sivil toplum tezini oluştururken, Hegel'den esinlenmekte ve sivil toplumu altyapısal değil, üstyapısal momente ait olarak değerlendirmektedir. Gramsci'ye göre sivil toplum, ekonomik yapı ile devletin arasında yer

alır ve genelde özel çıkarların alanıdır. Gramsci, hâkim sınıfların diğer sınıfları sadece kararnameler çıkararak, yasal düzenlemeler yaparak değil, aynı zamanda sivil toplumdaki ahlaki değerlerin geleneklerin yardımıyla da üretim süreçlerinin gereklerine boyun eğdireceğini söylemektedir. Bu nedenle sivil toplum, sınıfların iktidar için mücadele ettiği savaş alanıdır. “Hegemonya burada uygulanmakta ve altyapı ile üstyapı arasındaki ilişkilerin koşulları, mücadele yoluyla burada ortaya konmaktadır” Gramsci’ye göre “hegemonya”, hâkim sınıfın ideolojisinin toplumsal katta kabul görmesi ve yeniden üretilmesiyle ilişkili bir kavramdır. Gramsci’nin sivil toplumla ilgili yaptığı uzun analizlerden sonra vardığı sonuç; sivil toplumun hegemonyanın işlevini yerine getirdiği bir alan olduğudur (Biber 2006).

Erdoğan (1998)’a göre Gramsci’nin analizinde başlıca iki üst yapı vardır: Bunlardan ilki, cebri ve hukuki egemenlik araçlarıyla (bürokrasi, polis, yargı teşkilatı, ordu) yöneten devlet veya siyasi toplum, ikincisi ise, kültürel hegemonyası sayesinde toplum içinde kendi değerlerini yaygınlaştıran sivil toplumdur (Usta, 2006). O halde diyebiliriz ki Gramsci’ye göre geniş anlamda devlet; siyasi toplum ve sivil toplumdur oluşur.

5.2.4. Günümüzde sivil toplum

Kavramın bugünkü modern dünyada kazandığı anlam itibariyle kullanımının Batı’da onikinci yüzyıl ile ondokuzuncu yüzyıl arasında yaşanan değişim ve dönüşümlerin sonucu olduğu söylenebilir. Mardin (1990)’in açıklamasına göre, feodal Batı toplumları onikinci yüzyıldan itibaren şehir hayatının, yani ticaretin ve özellikle tarım aletleri üreten el sanatlarının canlanmasına sahne olmuştur. Şehirliler, soylular sınıfının şehir hayatına müdahale etmemesi, şehirlerin kendi askeri savunma birliklerini örgütleyebilmeleri, hukuk kurallarının şehir duvarları içinde şehrin tayin ettiği şekilde işleyebilmesi ve kendi mahkemelerini kurabilmeleri gibi haklar ve imtiyazlar istemiş ve zaman içerisinde bunları elde etmişlerdir. Bu aşamada ortaya çıkan şehir özgürlükleri, Batı tarihsel gelişiminin en önemli özelliklerinden birini oluşturur. Batı toplumlarında burjuvazi, şehir hayatına tanınan bu hak ve özgürlükler temelinde oluşup gelişmiş; süreç içerisinde burjuvazinin güçlenmesi sonucu toplumsal sınıfların ortaya çıkması, sivil toplum düşüncesinin hızlı gelişmesine katkıda bulunmuştur. 1789 Fransız Devrimi ile İnsan Hakları Bildirisi’nin yayınlanması ise bu gelişimi hızlandırmıştır. Çünkü bilindiği gibi 1789 Fransız Devrimi ile birlikte sivil toplum ile devlet arasında bireyin konuşma, düşünme, inanç özgürlüğü ve mülk edinme hakkı gibi haklarının bireysel özgürlük için vazgeçilmez haklar olduğu tescil edilmiştir (Onbaşı 2005).

Kaleağası'nın belirttiği gibi Sanayi Devrimi ile birlikte çağdaş anlamda toplumsal sınıfların oluşması ve bu oluşuma paralel olarak siyasal otoritenin paylaşımı ya da ele geçirilmesi mücadelesi olaya farklı bir boyut kazandırmıştır. Ekonomik liberalizme paralel olarak siyasal liberalizmin gelişmesi ve bu sayede toplumun farklı kesimlerine örgütlenme olanağı tanınması ve genel oy hakkının yaygınlaşması ve ulus-devlet sürecinin bir sonucu olarak yurttaşlık düşüncesinin gelişmesi bugün yaygın olarak kullanılan anlamıyla sivil toplum oluşumuna katkı sağlamıştır. Bugün de sivil toplum yine vatandaşlık, kamusal alan ve demokrasi kuramları ile birlikte etnik çatışmalar, milliyetçilik akımları, küreselleşme, çok kültürlülük, kimlik politikaları ve ulus-devlete dair tartışmalar çerçevesinde sürekli olarak gündeme gelmektedir (Onbaşı 2005).

Erdoğan ve ark. (2001)'nce, sivil toplum kavramının modern dönemde küresel bir popülerite artışı ile birlikte yeniden doğuşu birbiriyle ilişkili dört kriz bağlamında açıklanmaya çalışılır:

1. Sovyet ekonomik sisteminin ve bu sistemi uygulayan ülkelerdeki benzer modellerin dünya ekonomisindeki değişme ve entegrasyonu karşısında erimesi ve bunun da etkisiyle devlet kontrolünün iyi çalışmayan, verimsiz, kaba bir mekanizma olduğu yönündeki kanıların güçlenmesi,
2. Buna bağlı olarak, bu bölgelerde uzun süredir sürdürülmekte olan zorunlu ekonomik kalkınma üzerine kurulu siyasal ve sosyal sistemlerin rızaya dayalı egemenliğe izin vermediğinin ortaya konulması,
3. Sosyal demokrat partilerin kapitalizmin işçi sınıfı üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik projesinin başarılı olamaması,
4. Klasik devlet temelli stratejilerin giderek kendini tüketmesine bağlı olarak klasik muhalefetin de aşınması (Onbaşı 2005).

Benzer şekilde Keane'de bugünkü modern sivil toplum kavramını etkileyen Avrupa kaynaklı üç yeni gelişmeye dikkat çekmektedir: "Kapitalist ekonominin canlanması; Keynesçi refah devletine ilişkin sancılı siyasal tartışmalar; gündelik yaşamın içindeki görünmez ilişki ağlarından oluşan, bu yaşamın egemen kodlarını sorgulayarak yeniden tanımlamaya çalışan yeni toplumsal hareketlerin gelişimi." (Onbaşı 2005).

Naidoo ve ark (1999)'a göre sivil toplum kavramı son yıllarda her alanda sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Devlet görevlilerinden akademisyenlere, gazetecilerden siyasal parti yetkililerine, yazarlardan yardım kuruluşlarına, pek çok farklı kesimden insan bugün sivil toplumun yoksulluğu ortadan kaldırmakta, demokrasinin ve iyi yönetimin yaygınlaşmasını

sağlamakta, sosyal çatışmaların çözümlenmesinde ve insan haklarının korunmasında oynayabileceği rolden söz etmektedir (Onbaşı 2005).

Dünyada ve Türkiye’de sivil toplumun yaşadığı bu giderek artan popülerliğe rağmen, kavramın ne ifade ettiği konusunda bir bulanıklaşma görülmektedir.

Sarıbay (1994), “sivil toplum” kavramının kendi içinde geçirdiği çeşitli aşamalar olduğunu söylemektedir. Buna göre ilk aşama, bir devletin üyesi olmakla özdeşleşen anlamından kurtulmasıdır. İkinci aşama, sivil toplum içindeki bağımsız “toplumların” kendilerini devlete karşı savunmalarının meşruluk kazanmasıdır. Üçüncü aşama, sivil toplumun içerdiği özgürlüğün toplumsal çatışmaların kaynağı, devlet müdahalesinin bu çatışmaları önleyici faktör sayıldığı anlayışa tekabül eder. Son olarak dördüncü aşama üçüncü aşamaya tepki olarak devlet müdahalesinin sivil toplumu yavaş yavaş boğacağından korkulmaya gelindiği noktadır. Sarıbay’ın belirttiği üzere, bugün tartışmalara yön veren anlayış da bu son aşamayla ilgilidir (Onbaşı 2005).

Sivil toplumun en çok atıfta bulunulan tanımı Larry Diamond’a aittir. Diamond (1994), “Sivil toplumun demokrasiye yapabileceği potansiyel katkılarının sınırlarını daha gerçekçi bir şekilde çizebilmek için öncelikle sivil toplumun ne olduğunu ne olmadığını daha kesin olarak tespit etmeye ihtiyacımız var.” demiştir. Diamond’a göre “Sivil toplum örgütlü sosyal yaşamın gönüllü, kendi kendine üreten, kendi kendini destekleyen, devletten özerk olup bir yasal düzen ya da ortak kurullarla bağlı olan alanıdır...Sivil toplum özel alan ve devlet arasında duran aracı bir varlıktır.” (Onbaşı 2005).

Giddens (2000), devlet ve sivil toplumun birbirleri üzerinde kontrol işlevi görecektir bir ortaklık ilişkisi içerisinde olmaları gerektiğini belirtir. Giddens’a göre, sivil toplum içerisinde her zaman çıkar çatışması olacaktır ve devlet bu çatışmada dengeleyici bir rol üstlenecektir (Biber 2006).

John Keane (1998)’e göre sivil toplum... Şiddet karşıtı, kendi kendine örgütlenen, kendi kendini değerlendiren ve yansıtan ve hem birbirleriyle hem de onların eylemlerini “çerçeveleyen”, sınırlayan ve mümkün kılan devlet kurumlarıyla sürekli bir gerilim içerisinde olma eğiliminde bulunan yasal koruma altındaki devlet-dışı kurumların karmaşık ve dinamik bir topluluğunu hem tanımlayan hem de tasavvur eden bir ideal-tip kategorisidir (Onbaşı 2005).

Sivil toplum kavramı, her ne kadar sahip olduğu tarihsel miras sayesinde, çok farklı şekillerde okunmaya ve tanımlanmaya elverişli olsa da, bu tanımlar arasında ortak noktalar belirlemek mümkündür. Tüm tanımlarda, devlete vurgu yapıldığı, güçlü bir sivil toplum için devletin yasal düzenlemelerine gereksinim duyulduğu görülmekte ve çağdaş sivil toplum

tanımlarına büyük oranda Hegel felsefesinin temel oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu temel üzerinde gelişen sivil toplumun normatif yapısını belirleyen özellikler şöyle özetlenebilir (Biber 2006):

- Shils (1991)'e göre sivil toplum, aile ile kamusal alan arasında bağımsız bir toplumsal alandır; ancak bu alanın sınırları yasal düzenlemelerle belirlenmektedir.
- Diamond (1994)'a göre bu alana bireyler tamamen kendi rızalarıyla katılırlar, katılmaları için hiçbir şekilde zorlanamazlar.
- Sivil toplum, devlet ve bireyler arasında aracı ve düzenleyici rol oynamaktadır. Bu rol kapsamında kolektif hedefler belirler ve bunlara ulaşmak için devlet kuruluşlarının ve özel firmaların politikalarını etkilemeye çalışır.

Çaha (2000)'ya göre İkinci Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa'da gelişen refah ortamı, farklı söylem ve arayışları körüklemiş; bu arayışlar sonucunda, çevre, kadın hakları, alternatif yaşam, dini ve kültürel haklar etrafında arayışlara yönelen farklı kimlikte küçük gruplar oluşmuştur. Daha önceleri özel alanda sınırlı kalan kimlikler, kamusal alana çıkmış, bir kimlik patlaması yaşanmıştır. “Geleneksel olarak temsili demokrasi içinde bireysel katılım ve birey eksenli hak tanımlarıyla sınırlı demokratik süreçler, aktif katılımcı bir yönetime doğru zorlanmaya başlanmıştır” (Biber 2006).

Çaha (2003)'ya göre sivil toplum kavramının modern anlamda görünümü incelendiğinde öncelikle “ideolojik toplum”dan farklı olduğu görülecektir. İdeolojik toplum, toplumsal farklılığı ve renkliliği engelleyen, devletin önderliğinde aynı ideoloji altında hareket ettirilen, devletin yüce varlığıyla bütünleşmiş organik bir yapıyı ifade etmektedir. Sivil toplum bunun aksine, bireylerin zorlamaya maruz kalmadan özgür iradeyle kendi aralarında anlaşarak oluşturdukları ortak yaşama alanını ifade etmektedir (Özdaşlı 2007).

Shills (1991)'e göre günümüzde sivil toplumun devletle olan ilişkilerine gelince, devlet dışı bir alan olduğu kabul edilmektedir. Ancak bundan devlet-sivil toplum zıtlaşması anlaşılmalıdır. Çünkü sivil toplumun devletten kopuk olması söz konusu olamaz. Sivil toplum devlet birbirine anayasa ve birinin diğerine karşı hak ve yükümlülüklerine vurgu yapan yasalar ve gelenekler yoluyla bağlıdır. Devlet sivil toplumun değişik alan ya da bölgelerinin özerkliğinin sınırlarını belirleyen yasalar çıkarır. Ayrıca, bu özerk alanlarda sivil toplumun hareketlerine devletin müdahalesi olamayacağından dolayı, sivil toplum, devletin hareket alanını sınırlamış olur (Özdaşlı 2007).

Shills (1991)'e göre sivil toplum devletten özerk ama kopmamış bir alandır. Sivil toplumun öngördüğü devlet sınırlı erk sahibi devlettir. Bu haliyle devlet, sivil toplumun özgürlüklerini koruyan yasaların uygulanmasında etkin olmanın ötesinde kendisi de yasalara bağlıdır. Bu yolla sivil toplum, devlet gücünü sınırlamak yanında, hukuk devleti zeminine bağlı bir devlet otoritesinin oluşumuna da katkı sağlar. Ancak, sivil toplumun bu işlevini yerine getirmesi bağımsız bir yargının varlığıyla mümkündür (Özdaşlı 2007).

Diamond (1994)'a göre sivil toplum, yalnızca devletin dışında kalmayıp aynı zamanda geniş anlamda siyasal toplumun da dışındadır. Bu bağlamda, siyasi partiler sivil toplumun unsuru değildir; siyasal toplumun unsurudur. Sivil toplum içindeki kurumlar, partilere yabancı olabilirler ama partiler tarafından etki altına alınılırlarsa ya da onların hegemonyası altına girerlerse, devletle toplum arasında arabulucu vasıflarını yitirir ve demokrasi tesisi işlevlerini yerine getirme güçlerini büyük ölçüde kaybederler. Sivil toplum menfaatlerin temsili, uzlaştırılması ve açıklanması için siyasi partilerin dışında bir kanal yaratmaktadır. Bu işlev, özellikle geleneksel olarak dışta bırakılmış gruplar için (örneğin; kadınlar, etkin ve dinsel azınlıklar gibi) resmi politikaların karar mekanizmalarına yaklaşabilmeleri bakımından önemlidir (Özdaşlı 2007).

Diamond (1994)'a göre sivil toplum aynı zamanda ekonomik toplumu içine alan, ancak ondan daha geniş ve karmaşık bir organizasyonlar bütünüdür. Sivil toplum, partilerin, siyasi organizasyonların ve siyasi kamu alanlarının oluşturduğu “siyasi toplum”dan ayrılmakla kalmamakta, üretim, dağıtım ve toplama kurumları, şirketler, kooperatifler, aracı kurumlar, konseyler vb.den oluşan “ekonomik toplum”dan çok daha geniş bir toplumsal alana yayılmaktadır. Bu nedenle sivil toplum, ekonomik, siyasi ve resmi alan dışında kalan kültürel davranış türlerini içine alan bir faaliyet alanıdır (Özdaşlı 2007).

Siyaset sosyolojisi alanında da önemli çalışmalara sahip Jürgen Habermas, temsili demokrasilerde halkın düşüncelerini karar mekanizmalarına aktaran kanalların tıkandığını ileri sürmektedir. Habermas'a göre; toplumların çoğulcu bir nitelik kazanmasına koşut olarak, partiler de artık eskinin sınıf partileri olmaktan çıkmakta ve çoklu çıkarları temsil eder hale gelmekte, giderek devletin bir organı haline dönüşüp bireyden uzaklaşmaktadırlar. Dolayısıyla, bireylerin beklentileri politik kararlara dönüşmektedir. Parlamento, halkın kararlarının yankı bulduğu yer değil, parti görevlilerinin önceden alınmış kararları tutanaklara geçirmek için buluştukları bir mekân haline gelmiştir.

Habermas (1984)'a göre parlamento karşısında bağımsızlaşan partiler, aynı zamanda seçmen karşısında da bağımsızlaşmışlardır. Bundan dolayı, kitle partileri artık halkın iradesini temsil eden aygıtlar olmaktan çıkmış, çeşitli tekniklerle halkın iradesini biçimlendiren

aygıtlara dönüşmüşlerdir. “Halkın kararları” daha çok partilerce alınan kararlara verilen yankılara dönüşmüştür. Bu dönüşüme neden olan, siyasi partilerin işletme modeline göre örgütlenmeleri ve siyaseti meslek edinmiş merkezdeki memurlarca yönetilmeleridir. Bu süreçte, partilerin yerel komiteleri esas işlevini yitirmiş, kitlelerin oy vermelerini sağlamak için onları partiye entegre etmeye çalışmaya başlamışlardır. Yerel temsilcilerin hesap vermek için yapmak zorunda kaldıkları toplantılar, sistemli propaganda çalışmalarıyla talep edilmez olmuştur (Biber 2006).

Fincancı (1991)’ya göre sivil toplum tartışmaları içerisinde, merkezi otoritenin toplumsal yaşama müdahale yetkisinin azaltılması, böylece temel hak ve özgürlüklerin tam olarak kullanılabilmesi gibi bir amaçta uzlaşmış olsa da, bu amaca ulaşmak için farklı yöntemlerin önerilmesi, üç farklı sivil toplum kuramının oluşmasını sağlamıştır. Bu kuramlar:

- Çoğulcu sivil toplum.
- Asgari devletçi sivil toplum.
- Katılımcı sivil toplum.

Bu kuramlardan ilk ikisi liberal sağ düşüncenin, üçüncüsü ise Neo-Marksist düşüncenin ürünüdür. Çoğulcu sivil toplum düşüncesi, Hegel’in, sivil toplumu devletten ayrı bir alan olarak tasarladığı ve devleti mutlak otorite olarak kabul ettiği anlayışının karşısına çoğulcu demokrasi anlayışının konulmasıyla belirginleşmeye başlamıştır. Kuram temelde, kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanan devlet çoğulculuğunun yeterli olamayacağına, içerisinde sivil toplum örgütlerinin de yer aldığı toplumsal çoğulculuğun yaratılması gerektiğine işaret etmektedir.

Yeni sağın geliştirdiği diğer bir kuram olan asgari devletçi sivil toplum kuramının esin kaynağı Friedrich Hayek’tir. Kurama göre; devlet düzenleyici kurallarıyla toplumun doğal düzenine müdahale etmektedir. Bu düzenleyici kurallar, toplumun tamamını dikkate almadığı için yapaydır. Dolayısıyla, devletin yasama yetkisi daraltılarak topluma müdahale gücü asgariye indirilmelidir. Böylece, sivil toplumun oluşup, güçlenmesi olanaklı hale gelecektir.

Neo-Marksist düşüncenin ürünü olan katılımcı sivil toplum anlayışında ise, devletle toplumun iç içeliği vurgulanmaktadır. Bu anlayış, asgari devletçi sivil toplum kuramının aksine, devletin sınırlandırılmasını değil, sivilleştirilmesini savunmaktadır (Biber 2006).

Neo-Liberalizmin araçları mı, halka dayalı alternatifler mi temel soruları kapsamında süren sivil toplum tartışmalarındaki tüm tezlerde, farklı oranlarda haklılık payları bulmak ve bu tartışmaları daha da uzatmak mümkündür. Ancak kabul edilmelidir ki, sivil toplum,

kendisini iktidara alternatif olarak sunan bir söylem değildir. Sivil toplum, devletin belirlediği yasal zeminde hareket etmekte ve onu yasal yollardan daha demokratik bir çizgiye gelmeye zorlamaktadır.

5.3. Sivil Toplum Kavramıyla İlişkili Kavramlar

Sivil toplum kavramının ilişkili olduğu pek çok kavram vardır. Bu kavramlardan bazıları: devlet, demokrasi, milliyetçilik, kamusal alan, sivil itaatsizlik, küreselleşme, katılım, baskı grupları, kültür vb. şekilde sıralanabilir. Bu kavramlar çeşitli çalışmalarda ele alınıp irdelenmiştir. Biz asıl konumuzdan uzaklaşmamak için kavramların ayrıntısına girmeyeceğiz.

5.4. Türkiye’de Sivil Toplum

Sivil toplum, Batı toplumu çıkışlı bir kavram olup sistemli bir şekilde ülkemizde tartışılmaya başlanması yakın bir zaman öncesine 1980’li yıllara dayanmaktadır. Osmanlı Döneminden beri, günümüzdeki sivil toplum örgütlerinin işlevlerine benzer işlevleri yerine getiren bir takım kurum ve kuruluşlar (Medreseler, ahilik sistemi, vakıflar, loncalar vb.) bulunsa da, söz konusu kurum ve kuruluşların devlet eliyle kurulmuş ve devletin idari vesayeti altında bulunmaları gibi nedenlerle bunların sivil toplum örgütü olup olmadıkları hususu hali hazırda muğlak bir konudur.

Bürokratik bir devlet olarak Osmanlı Devletinin en belirgin özelliği merkez ile çevre arasındaki uzaklıkta yatmaktadır. Çevreden bağımsızlığı ve bu anlamda sahip olduğu otonomi, devletin kendine özgü örgütlenme ve yapılanma biçimini ortaya çıkarmıştır. Devlet otoritesinin oluşturduğu "merkez" ile halk kesiminin oluşturduğu "çevre" arasında Hegel'in tanımladığı anlamda aracı kurumları görmek mümkün değildir. Merkezi otoriteden bağımsız bir hareket alanı ve aynı zamanda Batı Avrupa'da görülen şekliyle mülkiyet haklarına sahip olan bir sivil toplum unsuru yoktur. Osmanlı devleti temelde devlet normlarına göre yetişen sadık hizmetçilerin oluşturduğu merkezi bir otorite biçimindeydi. Bu normlar çoğunlukla "sui generis" olan normlardı. Desteğini nispeten halkın kültür ve değerinden almış olsa da temel niteliği devletin kendine özgü normlarıyla pekişmesinde gizliydi. Bu nedendir ki devletle toplum arasındaki ilişki bir "sözleşme" ya da "uzlaşma" esasına değil, devletin topluma baskın gelmesi esasına dayanmaktadır (Çaha 1994).

Güneş (1983)'e göre Orta Çağ Batı Avrupa'sındaki her bir kralın bulunduğu alanda feodal beylerden oluşan adeta bugünkü uluslararası gibi bir sistem mevcuttu. Oysa Osmanlı

İmparatorluğu, ilk dönemlerinde (Özellikle onaltıncı yüzyıla kadar olan dönemde) toplum ile devletin birliğine dayalı iç içe geçmiş olduğu siyasal bir yapıya sahipti. Nihai güç olan Sultan, halkın anlayışında "zillullah-i fil âlem" yani Allah'ın yer yüzündeki gölgesi olarak yer alıyordu. Sunar (1973)'a göre ise, toplumun hayat alanı, tercih, beklenti ve öncüllerini oluşturan devletin kendisiydi. Batı Avrupa'da olduğu gibi özerk şehirlerde, mülkiyet hakları üzerinde gelişen ve belli bir ayrıcalığı olan sosyal sınıfların yokluğu aynı zamanda ekonomik hayatı da devletin kontrolü altına sokuyordu (Çaha 1994).

Heper (1978)'e göre Onaltıncı yüzyıla kadar Sultan'ın kişiliği devletle özdeş tutulmuştur; Onaltıncı yüzyıldan sonra Sultan'ın giderek ordu, sivil ve dini bürokrasi ile saraydaki bazı klikler elinde bir kukla haline gelmesiyle karizmasının kaybolduğu ve bu karizmanın devlete geçtiğini müşahede ediyoruz. Bundan sonra nizamı sağlamaktan sorumlu tutulan devletin kendisi olmuş, Sultan ise devleti temsil eden bir simge haline gelmiştir (Çaha 1994).

Osmanlı siyasal yapısı içinde önceleri Sultan'ın daha sonraları ise merkezîyetçi-bürokratik geleneğin ağırlığı devleti kadir-i mutlak bir kurum haline getirmiştir. Bu ise Batı Avrupa'da görülen aristokrasi ve burjuvazi gibi sivil toplumun temel unsuru olan sınıfların ortaya çıkmasına ve devleti alttan ve üstten sınırlamasına engel teşkil etmiştir (Çaha 1994).

Osmanlı siyasal kültürünün değişik özellikleri sivil toplum unsurlarının gelişmesine önemli bir engel teşkil etmişlerdir. Kuşkusuz otoriteler ve monarşik rejimler gibi sivil toplum eksenli demokratik ülkelerin de siyasal sisteminin arkasında duran en önemli unsur siyasal kültürdür. Her toplumun tarihi içinde ortaya çıkardığı kurumların özgünlüğünü belirleyen siyasal kültürden başka bir şey değildir. Farklı siyasi kültürler aynı dönemde yaşamış olan Batı Avrupa ülkelerinin modern kurumlarında ve hatta demokrasilerinde büyük ölçüde farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Batı Avrupa toplumlarının bugünkü demokrasilerinin ve toplum-devlet ilişkisinde belirgin olan kurumların arkasında bu toplumların tarihsel arka planındaki siyasal kültürleri yatmaktadır. Osmanlı siyasal kültürü ise sivil toplumun zayıf ve cılız kalmasını önemli ölçüde kalıcı bir gelenek haline getirmiştir.

Osmanlı'da sivil toplumu teşkil edecek unsurlar merkeze bağlı kalmışlardır. Bu bağımlılık ekonomik, kültürel ve idari temellere dayanmıştır. Batı Avrupa'nın siyasal tarihinde devlet otoritesi karşısında nispi özerkliğe sahip olan ve kendi değerleri üzerinde bir bütünsellik gösteren sivil toplum unsurlarını Osmanlı'da göremiyoruz. Varlıkları bağlamında bu unsurlarla karşılaşmak mümkündür; ancak merkezi idare karşısındaki durumları itibarıyla kendi normlarını ve salt kendilerine özgü kurallar ve ilişkileri geliştirememişlerdir. Değişik

sivil toplum unsurları şu ya da bu şekilde resmi otoritenin birer sacayağını oluşturmuşlardır (Çaha 1994).

İnalçık (1964), Osmanlı şehirlerinde yaygın biçimde dağılmış olan başlıca dört sosyal grubun var olduğunu ileri sürmektedir. Bunlar yönetici sınıfı oluşturan kalem ve kılıç ehli (bürokrasi ve ordu) ile reayayı yani tebaayı oluşturan çiftçi ve vergi memurlarından oluşur. Bu gruplardan her birinin statüsü temelde üstten belirlenmekteydi. Son zamanlara doğru geldikçe Osmanlı'da siyasal gücün net biçimde belirginleşen dört grubun eline geçtiğini görüyoruz. Bu grupları bürokrasi, ordu, dini kurumlar ve adli kurumlar şeklinde zikretmek mümkündür. Fakat bunların hiçbiri kökeni itibarıyla şehir yaşamında üretime dayalı olmamış ve devlete karşı özerk konuma sahip bir kimlik geliştirememiştir. Osmanlıda şehirlerin yapısı ve merkezi idare karşısındaki konumları bağımsız sivil toplum unsurlarının gelişmesi için yeterli zemini sağlayamamışlardır (Çaha 1994).

Osmanlı'da ekonomik hayat başta ticaret olmak üzere önemli ölçüde Gayrı Müslim azınlıkların elindeydi. Bu azınlıklar Osmanlı'da millet sistemine bağlı kalarak yaşamlarını idame ettiriyorlardı. Millet sistemiyle bir sivil toplum unsuru olmakla beraber üstten devlete bağlıydı. Dini cemaatlerin liderleri yönetimle yakın bir ilişkiye girerek cemaatleriyle ilgili idari görevlerde idarecilik yapıyorlardı. 1856 'da çıkarılan Islahat Fermanından sonra millet kavramı da dine dayalı olmaktan çıkmış etnik kökenle sınırlanmaya başlamıştı. Bu aynı zamanda ilk etapta Osmanlı, sonraları da Türk Ulusçuluğunun başlangıcını teşkil edecekti. İşte özünde özerk bir statüye sahip olan millet sistemi örgütsel yapısı itibarıyla Osmanlı'da bir sivil toplum unsurunu oluşturur. Ancak icra ettiği işlevleri itibarıyla esasında devletin taşradaki yükümlülüklerini, özellikle idari ve eğitim alanlarındaki yükümlülükleri yerine getirmişti (Çaha 1994).

Osmanlı millet sisteminin benzer bir örneğini de Osmanlı'daki loncalar oluşturmaktadır. Loncalar da esnafla merkezi yönetim arasında önemli bir köprü görevi üstlenmiş durumdaydılar. Kapatıldıkları tarih olan 1913 yılına kadar loncalar merkezi yönetimin Anadolu'daki sacayağını oluşturdular. Loncalar esas itibarıyla başlarındaki yönetimi ve bunun işleyiş biçimiyle devletle Anadolu esnafı ve zanaatçısı arasında devleti temsilen idari bir görev üstlenmekteydi. Yani Osmanlı loncalarının bir yüzü sivil topluma dönük iken ağırlıkta olan diğer yüzü devlete dönük kalmıştı (Çaha 1994).

Osmanlı'da din kurumu da özünde sivil toplum unsuru olmakla beraber devlet karşısında ciddi bir varlık gösterememiştir. Dursun (1989)'a göre Osmanlı'da dinin örgütlenme biçimi büyük ölçüde Ortodoks Kilisesini devlet şemsiyesi altında bağımlı bir kurum haline getiren Bizans'ın etkisindeydi. Yani din tümüyle devlete bağımlı ve devlet alanı

içinde yer alan bir kurumun (Şeyhülislamlığın) çatısı altında örgütlenmiştir. Osmanlı'da ulemanın statüsü, atanması ve postlarını korumaları hususu tamamıyla devletin elinde olduğu için ulema devlete karşı sadakat ve bağlılığın simgesi haline gelmiştir. Hâkim ve kadılar bu kesimden olduğu için halkla dolaysız diyalog içinde olan kesim ulemaydı. Dinin ve hukuksal normların yorumcusu olduğu için ulemalığın halkın gözünde yeri daha büyüktü. Dini kurumlar olan camiler, mescitler, tekkeler ve hankahlar önemli ölçüde Sultan ve yakınları tarafından finanse edilerek bunlarla devlet arasındaki bağ güçlendirilmiştir. Devletle dini kurumlar arasındaki bu sıcak ilişki dini kurumların devletin mutlak kontrolü altına girmesine yol açmıştır (Çaha 1994).

Osmanlı'da devlete bağımlı gelişen önemli bir sivil toplum unsuru ise taşradaki soylu kesimdi. Tımar sisteminin dağılmasıyla spontane biçimde ortaya çıkan Ayan özellikle ondokuzuncu yüzyılın başlarında merkezi yönetim karşısında önemli bir güç odağı haline geldi. Merkezi otoriteye karşı etkin bir güç olarak gelişmeleri karşısında II. Mahmud Ayanlarla yoğun bir mücadeleye girişmiş ve etkinliklerini kırmıştı. Ayan, merkezi otorite karşısında önemli bir güç odağı olmakla beraber esasında resmi otoriteyi temsil edici görevler üstlenmekteydi. Bunların varlık sebebi zaten vergi toplamak ve halktan asker teşkil etmektir. Özünde merkezi idarenin sorumluluğu da olan bu görevleri yürüttükleri sürece varlıkları söz konusu olmuş, bunu aşınca da faaliyetleri yasaklanmıştır. Dolayısıyla kökeni itibarıyla halka ait olan bu kesim de Batı Avrupa'daki feodal beyler gibi devlete karşı özerk bir bünye geliştirememiştir (Çaha 1994).

Osmanlı'da ondokuzuncu yüzyılda devletle toplumun amaçları arasında keskin bir ayrışmanın ortaya çıktığını görüyoruz. Bunu sağlayan da devletin itici gücü haline gelen bürokratik elitlerden başkası değildi. Bu öncü kesimin elinde, devlet modernleşme aygıtı olarak telaki edilirken, toplum değişim alanı olarak kabul edildi. Bu süreçte kendini modernleştirmenin sembolü olarak tanımlayan bu kesimin elinde, devlet toplumu değiştirmenin öncü bir kurumu haline geldi. Bu sürece karşı çıkan kesimler cahil, gerici ve ilerlemeye karşıymış gibi tanımlanarak dışlanma yoluna gidildi.

Ondokuzuncu yüzyıl modernleşme çabalarının bizi ilgilendiren iki önemli sonucu zikredilmeye değerdir: Anayasal bir sistemin kademe kademe gelişmesi ve devletçi seçkin, entelektüel-bürokrat kesimin ortaya çıkması.

Modernleşme çabaları hukuksal alanda anayasal bir sistemin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştı. 1808 Sened-i İttifak, 1838 Gülhane Hatt-ı Humayunu, 1856 Islahat Fermanı, 1838-1876 Tanzimat döneminde gerçekleştirilen idari kurumlar ve 1876 ilk Osmanlı Anayasası ve parlamentosu kelimenin tam anlamıyla sivil toplum lehine ortaya çıkan

gelişmelerdi. Her bir hukuksal reform, devletin varlık alanını biraz daha daraltıyor ve sivil toplum inisiyatifini biraz daha genişletiyordu. Sivil toplumun devletle ilişkileri, devlete karşı yükümlülük ve hakları seküler normlara dayalı hukuksal temellere dayanıyordu. Nitekim hukuksal temeller üzerinde sivil toplum cephesinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak hukuksal reformların beklendiği ölçüde sivil toplumun otonomisine yol açmadığını görmekteyiz. Bunun da başlıca nedeni modernleşme çabaları sonucunda, devlet katında yeni tip bir yönetici kesimin ortaya çıkarak devlet hegemonyasını sivil topluma öneleme atılımıydı.

Modernleşme sürecinin en önemli sonucuysa gazeteci ve entelektüellere verilen yeni rolde yatmaktaydı. Modern kurumların taşıyıcıları olarak başlangıçta devlet tarafından yetiştirilen bu kesim kısa zamanda gelişti ve Genç Osmanlılar grubu olarak yeni bir yönetici kesimi oluşturdu. Bu yeni kesim Türkiye'de elit politikaların öncülüğünde devlet hegemonyasını sivil toplum üzerinde daha da belirginleştirdi. Dolayısıyla devletin yeni bir yüzünü (modern de denilebilir) oluşturan bu kesim, sivil toplumun güvencesi olarak ortaya çıkan hukukun sivil toplumdan yana gelişmesine engel teşkil etti.

Türkiye'de Askeri Tıbbiye'siyle, Mülkiye ve Mühendishane'siyle, modern eğitim veren öteki kurumlarıyla yeni bir aydın kuşak yaratılmıştı. Üstelik bunların modernleşmesine en büyük katkıyı yapan çokluk da yine Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit'in ta kendisi olmuştu. Sultan, yenileşmenin salt bilim ve teknoloji düzeyinde tutulup Türkiye'de belirli bir düzeyde sınırlanabileceğini umabilmişti.

Yenileşme, özellikle dışsal dinamiklerin çok etkin olabildiği düzenlerde, genelde, sivil toplumun kentsel güçleri arasında bütün bir dünyaya bakış açısı değişimidir. Yeni bilgiler, yeni teknolojiler, insanın toplum ve evrendeki yeri konusunda da yepyeni tasarımları yanları sıra çekerler. Mekteb-i Tıbbiye'de kadavra üstünde uğraşan genç adam, aynı zamanda tüm toplumsal yapının da belli bir organizma gibi üstünde oynanıp çalışılabileceğini düşünür. Mekteb-i Mühendishane'de modern yapı projeleri çizen genç insan, yaşadığı düzenin de sentezci bir yeniden yapılanmasının planlanmasını yapmayı tasarlar. Mekteb-i Mülkiye öğrencisi, uygulamada, aldığı her bilgiden bir başka devlet reformu ya da üstten dönüşüm tasarımına ulaşır. En sonunda da her genç aydın için, nitelik ve uygulama sınırları değişik olsa bile geleceğe dönük bir başka siyasal çözümlemenin umut ya da özlemi belirginleşir. Bu süreç giderek özlenen amaçlar doğrultusunda yepyeni sivil toplum kurum ve örgütlenişlerini yaratır.” (Gevgilili 1990).

Entelektüel-bürokratlar Osmanlı modernleşmesinin bir aracı olarak kendilerini değişimin simgesi ve kanalı olarak telakki etmişlerdi. Bunun için toplumun tüm kesimleri

üzerinde mutlak bir baskıya yönelmiş ve devleti kendilerine ait özel bir aygıt şeklinde algılamışlardır. Bu temayül Cumhuriyetin ilk yıllarında son merhalesine ulaştı. Entelektüel-bürokrat kesimin tam anlamıyla iktidarı eline geçirmesi II. Meşrutiyet'ten sonraya denk düşmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar entelektüel-bürokrat kesimin iktidardaki cenahı olan İttihat ve Terakki yöneticilerinin elinde Osmanlı devleti bir deneme tahtası haline gelecektir. Devlet, aynı zamanda "ceberrut" yüzünü bu dönemden başlayarak topluma göstermiştir.

Gönenç (2001)'e göre güçlü merkezi yapı, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar korunmuştur. Sonuçta, sivil toplumun tarihsel bir gelişim aşaması olarak ortaya çıkmasını sağlayan toplumsal koşullar, merkezi olmayan bir yönetimin ürünüdür ve bu koşullar Osmanlı Devleti'nde oluşmamıştır. Patrimonyal yönetimin, herhangi bir kesime ayrıcalık tanıdığına kolayca yıkılabileceği kaygısı, toplum üzerinde yoğun bir idari denetimin oluşmasına neden olmuştur. Sarıbay (2001)'a göre de toplumsal yapıda, bireyle devlet arasında aracılığı sağlayan sivil toplum örgütlenişine özgü bir takım kurumlar oluşmamış ve bu rolü bir ölçüde tarikatlar üstlenmiştir. Tarikatların böyle bir rol üstlenmiş olmalarının onları sivil toplum örgütü yapıp yapmadığı, bu konudaki tartışmaların diğer bir boyutunu oluşturmaktadır. Toplumsal dayanışmayı ve yardımlaşmayı sağlamak için kurulmuş vakıflar mevcuttur ancak; daha çok din adamlarının, savaş gazilerinin kurdukları bu vakıfların toplumsal talepleri iktidara iletmek, ona baskı yapmak ve onu sınırlandırmak gibi işlevleri olmamıştır (Biber 2006).

Sarıbay (2000)'a göre Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti birey ile devlet arasında, devlet ile üçüncü sektör arasında yeni bir toplumsal sözleşme yapılmasını sağlamıştır. Sivil-ordu bürokrasisine aydınların da katılmasını getiren bu toplumsal sözleşme ile birlikte Türkiye'de Batı tarzı merkezi yönetim sistemi benimsenmiştir. Ancak bu aşamada Türkiye'de elitist bir yaklaşım ve seküler bir yapı ile "bürokratik yönetim geleneği" yaratılmıştır. Mardin (2000)'e göre bu gelenek Cumhuriyetin kuruluşunda ve 1923-1946 arasındaki Tek Parti Dönemi'nde de devam etmiştir. Bu dönem boyunca gerçekleştirilen yapısal reformlar ve programlar her yönden baskın olan "merkez" tarafından "çevre"de uygulatılmıştır. O nedenle sivil toplum ancak merkeze uyum sağladığı noktalarda bir aktör olarak rol oynayabilmiştir (Çepel 2009).

Çaha (2000-2001)'ya göre Tek Parti Dönemi'nde Osmanlı'dan miras alınan sivil toplum unsurları kalmamıştır. Devletçi elit dönemin özelliğinden ötürü sivil toplum unsurlarını tehdit olarak algılamış, 1930'lu yıllardan itibaren bu sivil toplum unsurlarını tasfiye etmiştir. O nedenle Tek Parti Dönemi'nde, Osmanlı İmparatorluğu'nda gelişen medreseler,

tarikatlar, vakıflar, özel teşebbüsler, ekonomik gruplar, siyasal partiler, dernekler, işçi hareketleri, kadın hareketleri, medya ve siyasal ideolojiler gibi sivil toplum unsurlarının bir işlevi kalmamıştır (Çepel 2009).

Halkın egemenliğini esas alan Cumhuriyet, kısa bir zaman diliminde bu amacın sağlanmasına yönelik siyasal, kültürel, hukuksal, ekonomik, sosyal düzenlemeleri yaşama geçirir. Bu durumun sadece Cumhuriyet dönemine özgü olmadığı, kurtuluş evresine de yansıdığı görülmektedir. Örneğin yerel ve ulusal kongreler, TBMM'nin açılışı Mustafa Kemal ve çevresinin halk iradesine verdikleri önemin yansımalarıdır. Cumhuriyet ilanı sonrasında; 1924 Anayasası, Çok Partili yasama geçiş deneyimleri, Medeni Hukukun kabulü, Halifeliğin kaldırılması, Eğitim ve Öğretim Birliğinin sağlanması, Millet Mektepleri, Halkevleri, Halkodaları, Köy Enstitüleri ve Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının verilmesi gibi pek çok düzenleme ile bu durum yetkin bir düzeye taşınmaya çalışılmıştır. Nitekim Ahmad (1995)'a göre partilerin, sendikaların örgütlenmesini, özgür basın ve düşüncelerin özgürce ifade edilmesini benimseyen Mustafa Kemal Atatürk, bu yaklaşımlara yönelik uygulamaları yaşama geçirmeye girişse de, bazı olumsuz gelişmelerden dolayı beklenen sonuçlar alınamamıştır (Aslan ve Kaya 2004).

Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde pek çok alanda (siyasal, sosyal, ekonomi, hukuk, eğitim ve kültürel alanlar vb.) devrimsel nitelikte kararlar alınmış ve uygulanmıştır. Dönmezer (1990)'e göre de "Atatürk inkılâplarının temel hedefi toplumsal değişimdir." Ancak, uygulamada yapılan değişimler sivil topluma istediği gibi yansımamış ve ya yansıtılamamıştır (Özmutaf 2007).

Sonuç olarak Tek Partili Dönemde (1923-1950), her ne kadar halkın büyük çoğunluğu Cumhuriyetle birlikte gelen değişimlere büyük oranda sahip çıkma eğiliminde olmuş ise de, demokratikleşme sürecine yönelik adımlar daha başlangıçta baltalanma eğilimine girdiği için doğal olarak alınan yasal tedbirlerin de sürece dâhil olmasıyla batisal anlamda sivil toplumun gelişmesine olanak sağlayacak ve amaçlanan ortam yaratılamamıştır.

Tosun (2001)'a göre çok partili döneme geçiş sivil toplum açısından önemli bir aşamadır. Aynı mantık çerçevesinde partilerin çoğalması daha fazla fikri temsil edeceği ve giderek katılımcı demokrasiyi realize edebileceği için önemli bir gelişme olmuştur (Özmutaf 2007).

Dönmezer (1990)'e göre genel olarak bu dönem (Çok partili dönem) irdelendiğinde, 1950'lerden itibaren ortaya çıkan dinamikler, sözgelimi nüfus artışı, sosyal hareketliliğin hızlanması, hızlı şehirleşme, sanayileşme ve eğitimin yaygınlaşması gibi olgular Atatürk'ün

vasiyet etmiş olduğu doğrultuda ilerlemeyi sağlayan ve inkılâplarla ulaşılması hedeflenen sosyal değişimlere başlangıç teşkil etmiş olgular olarak ortaya çıkmıştır (Özmutaf 2007).

Demokrat Parti (DP) iktidarı dönemi her ne kadar demokrasi açısından iktidar-muhalefet ilişkilerinin sağlıklı bir zemine kalıcı olarak yerleşmesini sağlayamamış olsa da sivil örgütlenmenin yaygınlık kazandığı söylenebilir. Örgütlenmenin gerçekleştiği alanlar o dönemin toplumsal görünümünü hakkında da bir kanaat uyandırmaktadır.

Yücekök (1971)'e göre Demokrat Parti, dindar seçmeni kendine çekmek için bilhassa cami yaptırma derneklerine devlet desteği sağlamıştır. Bunun yanında çok partili dönemde sanat ve kültür amaçlı derneklerin sayısında da ciddi artış meydana gelmiştir (Doğan 2007).

Yücekök (1971), DP toplumsal taban oluşturmak için hedef kitle olarak özel girişimci kesimi ve geleneksel İslam düşüncesini benimseyen grupları seçmiştir. CHP'nin modernleşmeyi yürütme uygulamaları DP'ye kendiliğinden dine yakın parti görüntüsü kazandırıyor. Atatürk devrimlerinin daha başlangıçta DP tarafından “tutan ve tutmayan” ayırımına tabi tutulması ve çıkarılan yasalardan hemen hemen ilkinde Arapça ezana izin verilmesi de bu partiye din ve geleneklere yakın parti imajı kazandırıyor (Doğan 2007).

Bu tarz izlenen politikalar DP'nin dini inanç sahibi kesime verdiği açık bir mesajdı. DP'nin dindar kesime ılımlı bakışı bu kesimde hızlı bir örgütlenmeyi beraberinde getirmiştir. DP dindar kesime hoşgörülü davranırken aynı zamanda ekonomideki başarısızlığını da örtmek istemiş olabilir. Ancak özellikle 1955'ten itibaren cami derneklerinde bir artış söz konusu olmuştur. Buna paralel olarak devletin doğrudan kontrolünde olmayan dini eğitim amaçlı gayri resmi örgütlenmeler de giderek artmıştır (Doğan 2007).

1950-1960 arası dönemde giderek gerginleşen iktidar muhalefet ilişkilerinin, birbiriyle çelişen toplumsal dinamiklerle yakından ilgisi vardı. Bu dinamikler DP'yi destekleyen, sosyal ve ekonomik gücü zamanla yükselen ticaret-sanayiciler ve köylü kesim ile statüsü ve toplumsal konumu giderek düşme eğilimindeki sivil-asker bürokrasinin desteklediği CHP arasındaki gerginliğin taraflarıydı. 1960 müdahalesine bu iki “blok” arasındaki çekişme eşliğinde gelmiştir. CHP bürokrat ve ordu desteğini arkasına daha kolay alabilmek için iktidarı rejimin ilkelerini ihlal ile suçlama yoluna gitmiştir. Sorunun rejimin siyasal ilkeleri temelinde ortaya konması ideolojik kamplaşmayı körüklemiştir. Bu kamplaşmada laik sivil toplum örgütleri ve devlet bürokrasisini bir bakıma temsil eden üniversiteler muhalefetin yanında yer almışlardır (Doğan 2007).

Tanör (1994)'e göre 1960 Askeri müdahalesini CHP-DP çekişmesinden daha geniş bir eksende ele almak gerekir. DP'nin icraatları bu yönetimin meşruluğuna gölge düşürecek

nitelikteydi. Soysal (1968)'a göre ise CHP'yi illegal faaliyetler yürüttüğü gerekçesiyle kapatmayı amaçlayan Tahkikat Komisyonunun kurulması siyasi muhalefete tahammül edemeyen eksik bir demokrasi anlayışının dışı vurmasıydı (Doğan 2007).

Tanör (1994)'e göre diğer yandan dar ve sabit gelirliler DP iktidarı dönemindeki enflasyon nedeniyle siyasi iktidardan hoşnut değildi. Buna DP tarafından ekonomik ve sosyal bakımdan dışlanan aydın-bürokrat kesim de dâhildi. Askerlerin ücret düşüklüğü de bilinen hoşnutsuzluk nedenleri arasında yer alıyordu. Özellikle askeri bürokratların dışlanmaları devletin dinamik unsurları açısından hoşnutsuzluğu kışkırtıcı bir etki yaratmaktaydı. Bu durum sivil aydınlarla askeri kesim arasında bir koalisyonun doğmasına yol açacaktı (Doğan 2007).

Müdahale öncesi toplumsal muhalefette ciddi bir güçlenme söz konusuydu. Bu güçlenme CHP lehineydi. Bu bağlamda aydınlar ve üniversite öğrencilerinin iktidara muhalif faaliyetlerini anmak gerekir. Aydınlar ve öğrencilerin giriştikleri sivil protestolar ordu mensupları arasında da yansıma bulmuştur. Konuya toplumun dinamik kesimlerinin müdahil olmaları siyasal rejim bunalımına sivil toplum kesimlerinin de dâhil olmalarıyla sonuçlanmıştır. Bu görüş öğretilerde özellikle Tanör tarafından açık bir şekilde ortaya konmuştur. O'na göre 1960 Müdahalesi salt bir askeri müdahale değil “sivil toplumun kendi dinamikleri” çerçevesinde gelişen toplumsal bir başkaldırıdır. Böyle bir yaklaşım aynı zamanda 1960 Müdahalesinin “tepeden inme” bir hareket olduğu tezinin tam karşısında yer alır. Tanör, bu görüşünü ortaya koyarken söz konusu müdahalenin diktatörlüğe giden yolu kesen bir hareket olmanın yanında “sivil toplumun” kaydedeceği “sıçrama”yı hazırlayan bir basamak olarak değerlendirir (Doğan 2007).

Kapani (1993)'ye göre 27 Mayıs 1960 Devrimi baskıya karşı direnmenin tipik örneklerinden biri olarak kabul edilebilecek ölçüde toplumsal bir tabana dayanıyordu. Kitleler demokrasiden uzaklaşmaya bu devrimle engel olmuşlardır (Doğan 2007).

1961 Anayasası her şeyden önce çoğulcu bir demokrasiyi amaçlar. Bu çoğulcu yapı anayasanın üstünlüğünü garanti altına alan yargı denetimi ve yargı bağımsızlığıyla sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır. Sivil topluma örgütlenme yollarının açılmasının yanında özerk anayasal kuruluşlara yer verilmiştir. Anayasanın beslendiği özgürlükçü anlayış hem siyasette hem de sivil örgütlenmede çok sesliliğin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur.

Soysal (1968)'a göre DP dışında siyasal partiler, barolar, basın, Eski Muharipler Birliği, esnaf kuruluşları, gençlik kuruluşları ve işçi sendikaları, üniversiteler, ticaret odaları, öğretmen kuruluşları tarafından belirlenen temsilcilerin de katıldığı bir Kurucu Meclis oluşturuldu. Bu üyelerin yanında Milli Birlik Komitesi ve Devlet Başkanı tarafından atanan

temsilciler de vardı. Bir başka ifadeyle Anayasayı hazırlayan Kurucu Meclis genel oya göre belirlenmemiş olsa da toplumun örgütlü kesimlerinin temsilcilerinden oluşmaktaydı (Doğan 2007).

Kalaycıoğlu (1998)'na göre 1961 Anayasası ile yeniden oluşturulan demokratik hayat ciddi bir revizyona tabi tutulmuştur. 1950'li yıllarda, yasama organını kontrol altında bulunduran siyasi parti çoğunluklarının dengelenememesi, “çoğunluk diktası”na ve demokrasinin bozuşmasına yol açmıştı. Olumsuz gelişmelerin tekrarına engel olmak için, yasama ve yürütmeden bağımsız bir yargı ve Anayasa Mahkemesi oluşturulmuştur. Ayrıca, radyo ve televizyonla üniversiteler gibi çeşitli kurum ve kuruluşlar özerk hale getirilerek yürütmenin dengelenmesi ve denetlenmesine çalışılmıştır (Doğan 2007).

Bu, aynı zamanda bürokrasinin egemenliğin kullanılmasına çoğu kez dolaylı bazen de doğrudan dâhil edilmesi anlamına gelmekteydi. Bu yaklaşım, devlet ile sivil toplum arasındaki dengenin korunması ve geliştirilmesi için de gerekli bir adım olarak algılanıyordu. Ayrıca, Genişleyen özgürlükler dernekleşmenin ve diğer sivil toplum oluşumlarının doğuşuna zemin hazırladı. Böylece sosyo-politik ve ekonomik bireysel girişimler için uygun ortam oluştu.

Yücekök (1971)'e göre burjuvazinin güçlenmesiyle beraber sivil örgütlenmenin niteliğinde belirgin bir değişim göze çarpar. 1970'li yıllar işveren ve işçi örgütlenmesine sahne olmuştur. Gelişen ve farklılaşan burjuvazi gibi aydınlar ile sivil ve asker bürokratlar da sivil toplum örgütlerine ciddi bir ilgi duymaya bu konudaki gönüllü kuruluşlar içinde yer almaya başlamışlardır. Bu durum gönüllü sivil örgüt sayısında bir patlamayı beraberinde getirmiştir (Doğan 2007).

Kalaycıoğlu (1998)'nin ifadesiyle, 1961-1980 döneminde 1971-1973 arası istisna olmak üzere yargı bağımsızlığı güvence altına alındı ve hukuk devleti uygulamalarına yönelik gelişmelerin trendi yukarıya doğru ivme kazanmaya başladı. Türkiye'de, bir gönüllü siyasal katılım patlaması yaşandı. Fakat toplum kesimleri kontrol edilemediği için siyasal katılım çatışma ve kaos ortamına yol açtı.

Neziroğlu (1997) ve Bayhan (2002)'nin ifade ettiklerine göre 1970'li yıllarda, 1961 anayasasıyla sivil toplum adına elde edilen fırsat, öğrenci dernekleri, avukat dernekleri, sendikalar, çıkar grupları ve mühendis odaları gibi sivil toplum örgütlerinin ideolojik kutuplaşmaları sonucu talihsiz bir şekilde kaçırılmıştır (Özmutaf 2007).

1970'lerde ortaya çıkan sağ-sol kutuplaşması siyasal partilerin sivil toplum kuruluşlarına el atmasına neden oldu. Partilerin amacı siyasal açıdan konumlarını güçlendirmek ve oylarını yükseltmekti. Siyasal partilerin sivil toplum kuruluşlarıyla bu denli

yakından ilgilenmeleri aslında ideolojiyle ilgisiz dernekleri bile sağ-sol kamplaşması içinde yer almaya zorlamıştır. 1971 Muhtırası sonrasında memur sendikalarına getirilen kısıtlamalar nedeniyle siyasal partiler de kendi uydu işçi sendikalarını oluşturma yoluna gittiler.

Kalaycıoğlu (1998)'nin ifade ettiğine göre gönüllü bireysel girişimle kurulan kültürel, ekonomik ve siyasal dernek ve benzeri organizasyonların sayısında olağanüstü bir artış oldu. Siyasi otoritelerin almış olduğu kararları etkilemek üzere, bireysel gönüllü girişimde bulunmanın örnekleri hızlı artış trendine girdi. Bu dönemde, Türkiye'de bir tür siyasal katılım yoğunlaşması olduğu da ifade edilebilir. Her tür siyasal katılım, oy vermek gibi, olağan biçimde iştirak eylemlerinden, izinsiz yürüyüş, grev ve boykota kadar varan bir çeşitlilik içinde tezahür etmeye başladı. Bunlara ilave olarak, her tür siyasal eyleme katılanların sayısı askeri dönem hariç, fark edilir derecede yükseldi. Siyasal sistemin toplumdaki yükselen talep artışına yeterli düzeyde yanıt verememesi, siyasal bunalımın 1980'lere yaklaştıkça derinleşmesine ve nihayet 1980'de yeni bir askeri darbe ile demokrasinin kesintiye uğramasına neden olan en önemli faktörlerden biri olmuştur (Doğan 2007).

12 Eylül askeri darbesi öncesinde 24 Ocak 1980'de Demirel Hükümeti ekonomide liberalleşmeyi amaçlayan bir önlem paketini uygulamaya koymuştu. Demirel Hükümetinin ortaya koyduğu liberalleşme programı askeri müdahaleden sonra da sürdürülmüştür.

Sarıbay (2000)'a göre Türkiye'de 80'li yıllarda başlayan ve 90'lı yıllar boyunca devam eden sosyo-politik bir değişim gerçekleşmiştir. Bu değişim ile güçlü devlet geleneğinden uzaklaşmış, siyasi merkezin dışında daha çok aktör rol oynamaya başlamıştır. Türkiye ekonomisi ve kültürel hayatına devletin etkisi azalmıştır. Devletçi politikalar yerine neoliberal politikaların uygulanmaya başlaması yeni bir girişimci sınıf ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece sivil toplum bağlamında çalışmalar artmıştır (Çepel 2009).

Ak (2003)'a göre 1990'lı yıllar, dernekler, meslek örgütlerinin siyasi faaliyeti, siyasi partilerin kadın ve gençlik kollarını örgütlemeleri önündeki yasakların anayasa değişiklikleriyle kaldırılması gibi gelişmelere tanıklık ettiği için sivil toplumun gelişimi bakımından önemli yıllardır (Çepel 2009).

Tanör (1994)'e göre 1982 Anayasası, 1961 Anayasasına bir tepkidir. Bu tepkinin nedeni 1961 Anayasasının özgürlükçü anlayışının yukarıda da vurgulandığı gibi toplumsal kargaşaya yol açtığı inancıdır. Özgürlüklerin kargaşaya neden olduğu düşüncesi ortaya güdümlü bir demokrasi anlayışı çıkarmıştır. Bu güdümlü demokrasi anlayışı 1982 Anayasasına egemen siyasal felsefeyi yansıtır (Doğan 2007).

Siyasal partilerin tümünün kapatılması toplumsal örgütlenmeye ağır bir darbe niteliğindedir. 1982 Anayasası ile yürütmenin, daha doğrusu atanmışların hareket alanının olağanüstü biçimde genişletilmesi ve özerk kurumların yürütmeye bağlı birer organ haline getirilmesi esasına dayalı yeni bir yapılanma öngörülmüştür (Doğan 2007).

1982 Anayasasının öngördüğü kısıtlı özgürlük ve kumanda edilmiş demokrasi anlayışı 1995'te gerçekleştirilen anayasa değişiklikleriyle önemli ölçüde gevşemiştir. Anayasada gerçekleştirilen değişiklikler siyasal katılım yollarını genişletici ve sivil toplum örgütlerinin güçlenmesini kolaylaştırıcı niteliktedir. Ancak burada anayasa değişikliklerinin somutlaşması için gerekli yasal düzenlemeler uzun süre uygulamaya konmamıştır. Bu durum da anayasa değişikliklerinin muhtemel sonuçlarına karşı duyulan kuşkulardır (Doğan 2007).

Sonraki yıllarda yapılan Anayasa değişiklikleriyle de 1982 Anayasası ile özgürlüklere ve demokratik yaşama getirilmiş olan kısıtlamalarda iyileştirmeler sağlanmaya devam edilmiştir. 1982 Anayasası yerine bütünüyle sivil bir Anayasa yapma çalışmaları çeşitli platformlarda sık sık gündeme getirilmektedir. 1982 Anayasasında konumuzla bağlantılı olarak yapılmış olan önemli değişiklikler aşağıda belirtilmiştir:

- Anayasada 1995 yılında yapılan önemli değişiklikler; 33. maddesinin 4. ve 5. fıkraları kaldırılmıştır. Böylece derneklerin siyasetle ilgilenme yasağı kaldırılmıştır. Bu maddedeki değişikliklerle vakıfların da siyasetle ilgilenme yasağına son verilmiştir. 52. maddedeki değişikliklerle sendikaların siyasetle uğraşma yasağı artık söz konusu değildir. 53. maddeye eklenen III. fıkra ile “kamu görevlilerinin” sendika kurmalarına izin verilmiştir. Ancak kamu görevlileri grev hakkına sahip değildir. 67. maddedeki değişikliklerle seçmen yaşı 21’den 18’e indirilmiştir. 68. maddedeki değişiklikler üniversite öğretim elemanlarının ve öğrencilerin siyasal partilere üye olmaları anayasal garanti altına alınmıştır. Ancak akademisyenlere tanınan siyasal partilere üyelik hakkı diğer memurlara henüz verilmemiştir.
- Anayasada 2001 yılında yapılan önemli değişiklikler; 13. maddesinde yapılan değişikliklerle, her temel hak ve hürriyetin, “yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak” sınırlandırılacağı ilkesi öngörülmüştür. 19. maddesinde yapılan değişikliklerle, yakalanan veya tutuklanan kişinin, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç, hâkim önüne çıkarılmasına kadar geçen süre, toplu olarak işlenen suçlarda en çok onbeş günden en çok “dört güne” indirilmiştir. 20.

maddedeki “özel hayatın gizliliği”, 21. maddedeki “konut dokunulmazlığı” ve 22. maddedeki “haberleşme hürriyeti” bakımından ortak sınırlama sebeplerine, ortak koruma ve yargısal güvenceler konulmuştur. 23. maddesindeki, vatandaşların yurt dışına çıkma hürriyetini sınırlandırabilecek sebepler arasından, “ülkenin ekonomik durumu” sebebi çıkarılmıştır. 26. maddesindeki ifade özgürlüğü AİHS’ne paralel olarak yeniden düzenlenmiştir. Anayasanın “Basın hürriyetini” düzenleyen 28. maddesindeki “kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayım yapılamaz” hükmünü içeren ikinci fıkra yürürlükten kaldırılmıştır. 31. maddesi 2. Fıkrası “kanun, milli güvenlik, kamu düzeni, genel ahlak ve sağlığın korunması sebepleri dışında, halkın bu araçlarla haber almasını, düşünce ve kanaatlere ulaşmasını ve kamuoyunun serbestçe oluşmasını engelleyen kayıtlar koyamaz” şeklinde yeniden düzenlenmiştir. 33. maddesinde “Dernek kurma hürriyeti ancak, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir” şeklinde değişiklik yapılmıştır.

- Anayasada 2004 yılında yapılan önemli değişiklikler; 10. maddede yapılan değişikliklerle kadın erkek eşit hale getirilmiştir. 30. maddedeki değişiklik ile basın yayın araçlarının zapt ve müsadere edilemeyeceği veya işletilmekten alıkonulamayacağı hükmü getirilmiştir. 38. maddede yapılan değişiklikle ölüm cezası kaldırılmıştır. 90. maddede yapılan değişiklikle usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümlerinin esas alınacağı hükmü getirilmiştir. 131. maddede yapılan değişiklik ile Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK)’nden asker üye çıkarılmıştır. 160. maddede yapılan değişiklikle Silahlı Kuvvetler Sayıştay denetimine açılmıştır.
- Anayasada 2007 yılında yapılan önemli değişiklikler; 77. madde birinci fıkrada yapılan değişiklikle TBMM seçimleri beş yıldan dört yıla indirilmiştir. 96. maddesinde TBMM’nin toplanma ve karar alma yeter sayıları ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. 101. maddede yapılan değişiklik ile Cumhurbaşkanının halk tarafından seçileceği, görev süresinin beş yıl

olduğu ve iki defa seçilebileceği ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. 102. maddesinde ise seçimi ile ilgili hususlardaki değişiklikler yapılmıştır.

Kalaycıoğlu (1998)'na göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da baş gösteren ayrılıkçı etnik terörün ortaya çıkmasıyla birlikte, bölgede veya bölge dışında oluşturulmak istenen tüm dernek ve kuruluşlar, etnik teröre yasal destek verebileceği endişesiyle ya sıkı bir denetim ve kontrol altında tutulmuş veya baskılar artırılarak fonksiyonsuz hale getirilmiştir. Ancak buradaki endişeleri yadırgamamak gerekir. Bölgede yaşanan silahlı şiddetin uzantısı konumundaki sivil örgütlenmelere demokratik ülkelerde olumlu yaklaşılması zaten söz konusu değildir (Doğan 2007).

1980'li yıllarda ayrılıkçı etnik terör gruplarının panzehiri olarak teşvik edilen dini kimlik ve dinsel duyarlılık, 1980-1990 arasında çeşitli dini örgütlenme ve yayınlar yoluyla toplumun temel kültürel ve siyasal söylemlerine egemen olmaya başlamıştır. Aslında içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda da bireylerin kendilerini tanımlarken dini referans olarak almaları küresel bir eğilim olarak dikkat çekmektedir. Toplumdaki bu dinselleşme eğilimi, siyasal meşruluk kazanarak, ülkeyi yönetmeye talip olunca askeri bürokratik dinamiklerce yeni bir tehdit olarak algılanmaya başlanmış ve kısa süre içerisinde budanmıştır. Post modern bir darbe olarak literatürde yerini alan 28 Şubat süreci baskıların arttırılmasına ivme kazandırmıştır (Doğan 2007).

Kalaycıoğlu (1998)'na göre Türkiye'de 90'lı yıllar askeri yönetimin etkisinin azalmasına paralel olarak, Batı Avrupa toplumlarında olduğu gibi, insan hakları, feminizm ve çevrecilik girişimleri, çeşitli gençlik hareketleri kamusal alanda faaliyet göstermeye başlamıştır. Özü itibariyle geleneksel görünen, ancak modern bir kategoride yeniden yapılanan etnik ve dini akımlar da örgütlenmede bunları takip etmiştir (Doğan 2007).

Türkiye'de modernliğin gereklerinin tam olarak yerine getirilememesi nedeniyle, sivil toplumun Batı kaynaklı açıklamaları, ülkedeki mevcut sivil toplum anlayışını ifade etmekte yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle sivil toplumun ülkemiz için gerekliliği bir yana, bunun tanımlanması, temellendirilmesi, özelliklerinin ve işlevlerinin neler olduğu/olması gerektiği konusunda mevcut koşullar ışığında gerçekçi bir değerlendirmeye gidilmesi gerekmektedir. Sivil topluma ilişkin beklentilerin gerçekleştirilebilmesi, öncelikle sivil toplum kavramının neyi ifade ettiğine ilişkin bir uzlaşma sağlanmasına bağlıdır. Bunun için sivil toplum anlayışının temelleri ciddi biçimde sorgulanmalı ve bunlar Türkiye'nin özgün koşulları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Böyle bir yaklaşım, sivil toplumun oluşmasında ne gibi temel gerekliliklerin yerine getirilmesi konusuna ve nasıl geliştirilebileceğine büyük açıklık getirecektir. Bunun ardından, sivil bir toplumda bulunması gereken özellikler

irdelenmeli ve var olan -en azından kendini bu şekilde niteleyen- sivil toplum örgütlerinin özelliklerinin bunları ne derece taşıdıkları ortaya konulmalıdır. Bu konuların net bir biçimde ortaya konulması sivil toplumun işlevlerinin neler olması gerektiğini de beraberinde getirecektir. Böyle bir bakış açısıyla soruna yaklaşmak, sorunun çözümüne yardımcı olacaktır. Bununla birlikte, sivil topluma ilişkin yaşanan sorunun üstesinden gelebilmek, sadece belli çevrelerin bu konu üzerinde teori üretmeleriyle mümkün görünmemektedir. Bunun için bütün toplumsal kurumların harekete geçirilmesi ve toplumun sivil ve siyasal alanla ilişkili olarak yeniden bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü sivil toplumu diğer toplumsal kurumlardan bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. Tam tersine sivil toplum, diğer bütün kurumlarla, özellikle de siyaset kurumuyla yakından ilişkilidir; hatta siyasetten arınmış bir sivil toplumu düşünmek bile söz konusu değildir. Bu nedenle siyasal alana ilişkin her türlü söylemin bir an önce tabu olmaktan çıkarılması gerekmektedir. Ancak sivil topluma ilişkin sorunların çözümleri üretilse bile, Türkiye'deki ekonomik, kültürel ve siyasal alanda yaşanan istikrarsızlıklar ile denge sağlama adına izlenen dışa bağımlı politikaların bunları hayata geçirmeyi zorlaştıracağı son derece açıktır. Bundan dolayı kısa vadede bir çözüm beklemek, biraz ütöpik bir yaklaşım olacaktır (Ercan 2002).

6. SİVİL TOPLUM ÖRGÜTÜ KAVRAMI

6.1. Sivil Toplum Örgütü (STÖ)

Sivil Toplum Örgütü kavramı, gerek Batı dünyasında, gerekse ülkemizde sınırları kesin olarak çizilebilmiş bir kavram değildir. Bu noktada üzerinde tam olarak uzlaşamayan husus hangi örgütlenmelerin sivil toplum örgütü olarak kabul edileceğidir.

Yerasimos (2001) Avrupa'da sivil toplumun gelişmesini sanayi ötesi toplumların evrimi ile doğrudan ilişkili olarak görmektedir. Bu gelişmenin nedenlerini, bireye ve birey özgürlüğüne dayanan bugünkü toplumlarda rastlanan dayanışmanın ortadan kalkması ve bunun eksikliğini hisseden bireylerin çeşitli alanlarda bu eksikliği giderecek ortaklıklar kurmaları, diğer bir neden olarak, temsili demokrasinin bugünkü toplum koşullarına giderek uymaması şeklinde açıklamaktadır (Özer 2008).

Avrupa'da sivil toplumun gelişmesine neden olan bu etkenler kendi içinde de bir takım alt etkenler oluşturmaktadır. Buna göre, partilerin belli sosyal sınıfların temsilcisi olmaktan çıkmaları ve sağ ile sol politikaları ayıran çizginin giderek belirsiz bir hale gelmesi; medya ve haberleşme araçlarının gelişmesi ile birkaç yılda bir oy vermekle sınırlı politikaya katkının yeterli görülmemesi ve katılımlı bir demokrasiye ihtiyaç duyulması; orta sınıfların gelişmiş olduğu refah toplumlarında günlük hayatla ilgili kültür, çevre gibi kısa sürede çözüm isteyen sorunların ön plana çıkması; devletin ideolojik ve ekonomik alanlarda küçülmesi ve hizmet alanlarında daha etkili olması beklentilerinin giderek artması gibi nedenler, sivil toplumun gelişmesine yol açmaktadır. Bu nedenlerden anlaşılacağı üzere, gelişme gösteren toplumlar, mevcut sorunların merkezî bir idari anlayışla çözülmesi yerine, yerel ve ulusal düzeyde bizzat kendi katılımcılıkları ile çözülmesini istemektedirler. Dolayısıyla Sivil toplum anlayışının gelişmesi ile ortaya çıkan, insanların bir araya gelme ihtiyacı, sivil toplumun taşıyıcı unsurları olan sivil toplum kuruluşlarını ortaya çıkarmaktadır. Buna, devletin dışında ve ondan bağımsız bir alanı ifade eden sivil toplumun, kendi kendini yönlendirebilme isteğinin bir sonucu da denilebilir. Buna göre; “Birey merkezci bir toplumda, bireyler kendilerini çeşitli ilgi ve çıkar alanlarının merkezi olarak gördükleri konularda daha etkili olmayı sağlayacak dayanışmaya ulaşmak için, aralarında birleşip sivil toplum kuruluşlarını meydana getirirler.” (Özer 2008).

Uğur (1998)'a göre sivil toplumu oluşturan parçalar olan sivil toplum örgütleri, yurttaşların ortak bakış, ortak talep ve duyarlılık temelinde gönüllü olarak bir araya gelerek;

devletin hukuki, idari, üretici ve kültürel organlarının dışındaki alanlarda oluşturdukları dernek, vakıf, sendika gibi örgütlenmeler şeklinde tanımlanmaktadır. Belge (1998)'ye göre bu tür örgütlenmelerin, 20'nci Yüzyılın son çeyreğinde bütün dünyada yayılıp geliştiği görülmektedir. Kısa bir süre önce örgütler, Uluslararası Af Örgütü, Helsinki İzleme Komitesi gibi kendi adlarıyla anılırken günümüzde bu örgütlere atıf yapan hükümet dışı örgütler, gönüllü kuruluşlar, sivil toplum örgütleri gibi ifadeler, STÖ, NGO (Non-Governmental Organizations) gibi kısaltmalar sıkça telaffuz edilmektedir (Biber 2006).

Sivil toplum alanında etkinlik gösteren her örgütlenme sivil toplum kuruluşu olarak görülse de, modern toplumlarda, iktisadi amaç gütmeyen, kolektif yarar esasına göre çalışan; kamuoyunu aydınlatmak ve yönlendirmek için gönüllük esasıyla hareket eden kuruluşlar sivil toplum kuruluşu olarak görülmektedir.

STÖ'ler, gönüllülük esasına göre devletin hiçbir zorlaması olmadan oluşmakla birlikte, devletten maddi destek alabilmektedirler. Bu onların devlete bağlı oldukları ve devlete koşut politikalar yürütecekleri anlamına gelmemektedir. Devlet aygıtından bağımsızdırlar ve devlet politikalarını etkilemeye, değiştirmeye çalışırlar. STÖ'ler, kar amacı güden örgütlerle karıştırılmamalıdır. STÖ üyeleri bir amaç etrafında örgütlenip, gönüllülük esasına göre çalışmaktadırlar. Farklı siyasi görüşleri paylaşan insanlar, aynı STÖ içerisinde buluşarak ortak bir amaç doğrultusunda çalışabilmektedirler.

6.2. Sivil Toplum Örgütlerinin Tarihsel Gelişim Süreci

Ann (2004) ve Ryfman (2006)'a göre çağdaş anlamda ve uluslararası boyutta STK'ların faaliyetlerinin iki yüzyıl öncesinde köleliğe karşı açılan savaşla (The Anti-Slavery Society, 1839) ya da uluslararası Kızıl Haç Örgütü'nün (International Red Cross, 1864) faaliyetleriyle başladığı kabul edilmektedir. Osmanlı ve onun müttefiki Fransa-İngiltere ile Rusya arasındaki Kırım Savaşı'nda, Florence Nightingale'in hemşire ekiplerini örgütlemesi önem arz etmektedir. İlerleyen süreçte 1874'e kadar 32 uluslararası STK varken, 1914'de bu rakamın 1083 STK olduğu belirtilmektedir. Bu gelişmeler 1919'da kurulan Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu'nun temelini atmıştır (Özmutaf 2007).

Kaldor (2003)'a göre 1920'li yıllardan itibaren, Milletler Cemiyeti [Daha sonra Birleşmiş Milletlere (United Nations-UN) dönüşmüştür.] toplantılarında profesyonel dernek ve örgüt temsilcileri yer almaya başlamıştır. 19'uncu yüzyıldan itibaren "uluslararası örgütler" (International Associatios-IA) ifadesi kullanılmaya başlanmış, daha sonra Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda ve Ekonomik Sosyal Konsey (ECOSOC) bağlamında ilk kez 1945'de 71'inci

madde de yer alarak tarihe geçmiştir. Ancak, İkinci Dünya Savaşı sonrası, 1950 ve 1960 yılları arasında devletçi karakter ve soğuk savaş mekanizması çerçevesinde uluslararası STK'lar sayıca ve etki alanı açısından zayıflamıştır. Ryfman (2006)'a göre 1961'de Uluslararası Af Örgütü'nün (Amnesty International-AI) kuruluşu insan hakları açısından önemli kazanımlar sağlamıştır. İlerleyen yıllarda, çevre konularında dünya genelinde duyarlılığı artırması ve siyasi erki dize getirmesiyle öne çıkan Greenpeace de STK'ların gelişim süreci için önemli bir örnektir (Özmutaf 2007).

Uluslararası sivil toplum örgütlerin küresel düzlemde ön plana çıkmaları 1968 hareketlerinin anarşist karakteri ile birleşmiştir. En erken gelişmelerinden biri feminizmdir. Onu çevrecilik izledi. Irkçılığın ve yabancı düşmanlığının daha yoğun hissedildiği ülkelerde (Bunlar daha çok Avrupa'nın kuzeyinde) ırkçılığa karşı örgütlendi. Yetmişlerin sonunda nükleer silahlanmaya karşı hareket dev boyutlara ulaştı. 1968 hareketleriyle yoğun olarak yapılanan sivil toplum örgütleri zamanla tek bir konu, tek bir problem çerçevesinde birleştiler ve bu çerçevede mücadele etmeye başladılar. Örneğin; kadınlar hareketi, çevreciler hareketi, işçiler hareketi, köylüler hareketi, vb. Ve bu hareketler sadece ulusal tabanlı hareketler değillerdir, ya diğer uluslararası sivil toplum örgütleri ile etkileşim içersindedirler ya da uluslararası bir çerçevede hareket etmektedirler (Karakurt 2004).

Arslan (2001)'a göre Dünyada, 20'nci Yüzyıldan çok daha önce hem kuzey hem de güneyde çeşitli şekillerde gönüllü kuruluşlar ortaya çıkmışsa da bugünkü anlamda ilk ortaya çıkan sivil toplum kuruluşu özgürlük mücadelelerinin eseri olmuştur. Güneyde Hindistan'daki Gandhi hareketi içinde; hükümete karşı halkın haklarını savunmak amaçlı kuruluşlar ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise, Avrupa'da kilise kaynaklı yardımlaşma kuruluşları ortaya çıkmıştır (Usta 2006).

Çalış ve ark.(2006)'na göre İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, sivil toplum kuruluşlarında hızlı bir artış yaşanmıştır. Savaş sonrasında birçok alanda yaşanan köklü değişimler sonrasında, devletler bağımsızlıklarını kazanmaya başlamıştır. Bağımsızlığını kazanan devletler, siyasal ve toplumsal ilişkilerinde daha demokratik ve özgürlükçü yol ve yöntemleri benimsemeye başlamışlardır. İşte bu dönemde, devlete karşı bireyin konumu değişmeye başlamış ve sivil toplum hareketlerinde bir canlanma görülmeye başlanmıştır (Usta 2006).

Çağlar (2001)'a göre Avrupa'da sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları kavramları, 1968'den itibaren gündeme yerleşmeye başlamıştır. Bu tarihlerde batı toplumlarına damgasını vuran yeni toplumsal hareketler, siyaseti değiştirmiştir. Yeni toplumsal hareketlerle birlikte, kadın hareketi (feminizm) ve çevre hareketi gibi değişimler başlamıştır (Usta 2006).

Arslan (2001)'a göre 1970'den sonra ise, sivil toplum kuruluşlarının sayıları, çalışma alanları, işlevleri hızla yayılmış ve genişlemiştir. Sivil toplum kuruluşlarının tarihi gelişimi altı başlık altında toplanabilir (Usta 2006):

1. Çeşitli misyoner grupların çalışmaları ile başlayan “Yardım ve Refah Kurumları”,
2. Seçtikleri konuda uzmanlaşmış, “Teknik Yenilik Kuruluşları”,
3. Hükümetin ilgili biriminden daha faydalı olacakları düşünüldüğü için açılan “Kamu Hizmeti Aracıları”,
4. Kendi kendine kalkınma projesini az gelişmiş ülkelerde uygulayan ve kaynağı da genellikle Avrupa’da olan “Popüler Kalkınma Kuruluşları”,
5. Üyeleri baskı altındaki kişiler ve yoksullar olan halktan kaynaklanan bir kalkınmayı gerçekleştirmeye çalışan güneyli yerel kuruluşlar “Tabandan Kalkınma Kuruluşları”,
6. Proje uygulamayan, sadece eğitim ve lobicilik için kurulmuş gruplar, “Görüş Savunma Grupları ve İşbirliği Ağları”dır.

Şahin (2004)'e göre ilgili literatür incelendiğinde “STK” kavramının ulusal ve uluslararası alanda değişik terimlerle ifade edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu terimlerin Türkçe karşılıklarıyla aşağıdaki gibi sıralanması mümkündür (Özdaşlı 2007):

- Nonprofit Organizations: Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar.
- Non-Governmental Organizations (NGO's): Hükümet Dışı Kuruluşlar.
- Third Sector Organizations: Üçüncü Sektör Kuruluşları.
- Independent Sector Organizations: Bağımsız Sektör Kuruluşları.
- Voluntary Organizations: Gönüllü Kuruluşlar.
- Charities-Philanthropic Organizations: Hayır Kuruluşları.
- QUANGO: Enciomsu Örgütler.
- Grass-Roots Organizations: Tabana Dayalı Organizasyonlar.
- Initiations, Platforms, Citizen Actions, Neighborhood Initives: Girişimler, Platformlar, Vatandaş Eylemleri, Semt Girişimleri.
- Elected or Local Councils, Commisions: Seçilmiş ya da Yerel Kurullar.

Zimmermann (1999)'a göre “Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar” terimi üzerine sistematik araştırmalar 1970'lerde Amerika'da yapılmaya başlanmıştır. Kar amacı gütmeyen kuruluşlar, devletten bağımsız, biçimsel yapılara sahip, kara yönelik olmayan, kendi kendini yönetebilen, gönüllü çalışmayı ve bağışları içeren ve dini ve politik boyutları olmayan organizasyonlar olarak tanımlanabilir.

Martens (2002)'e göre “Hükümet Dışı Kuruluşlar” terimi ilk defa İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1945’li yıllarda İngiltere’de toplumsal aktörlere gönderme yapılarak kullanılmıştır. Oktay ve Pekküçükşen (2004)’in belirttiğine göre Hükümet Dışı Kuruluşlar terimi, Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesi’nde de sivil toplum kuruluşlarını ifade etmek üzere kullanıldığı için uluslararası literatürde yaygınlık kazanmıştır. Hükümet dışı kuruluşlar, üyelerinin, vatandaşların ve/veya kurumların ortak uğraş ve ilgi alanları üzerine kurulmuş, kamu idaresiyle ilgili bir statü ve fonksiyonu olmayan, bir hükümet tarafından yaratılmamış ve onun gündemine ve yönlendirmelerine tabi olmayan organizasyonlar olarak tanımlanmaktadır. Görüldüğü üzere hükümet dışı kuruluşlar terimiyle sivil toplum kuruluşlarının özellikle devlet etkisi ve yönlendirmesinin dışında yapılanması ve faaliyet göstermesine vurgu yapılmaktadır (Özdaşlı 2007).

Mertens (1999)’in belirttiğine göre “Üçüncü Sektör” terimi ilk defa 1970’lerin sonlarına doğru Fransa’da Jacques Delors tarafından kullanılmış ve “Hizmet sektörünün bir türü” olarak tanımlanmıştır. Sonraları “Pazar ekonomisi ve kamu sektörüyle birlikte var olduğu” ileri sürülerek kamu sektörü ve özel sektör organizasyonlarının kesişiminde var olan bir ara kesit veya ortak alan organizasyonları olarak ifade edilmiştir. Priller (2001)’in ifadesine göre ise üçüncü sektör terimiyle anlatılmak istenen piyasaya ya da devlete atfedilemeyecek olan bütün örgütlenmelerdir (Özdaşlı 2007).

“Bağımsız Sektör Kuruluşları” terimi, kar amacı gütmeyen sektörün büyük bir parçasını ifade etmek için kullanılmıştır. Bağımsız sektör organizasyonlarının üç özelliğinin bulunması gerektiği ifade edilmektedir. Bunlar:

- Herhangi bir kamusal hizmet sunmak.
- Hissedarlarına kar payı vermemek.
- Gönüllülük ve kendi kendini yönetme doğasıdır.

Bu çerçevede, dini kurumlar, eğitim, kültür ve sağlık kurumları, çevreci örgütler, müzeler, senfoni orkestraları, gençlik örgütleri, komşuluk organizasyonları vb. bu sektörü oluşturan kurumlar olarak kabul edilmektedir (Özdaşlı 2007).

Harris (1998)’e göre “Gönüllü Kuruluşlar” terimi, toplumsal fayda yaratmak ve/veya toplumsal faydaya katılmak için diğer insanlarla bir araya gelme imkânı sağlayan organizasyonlar olarak ifade edilebilmektedir. Bu kuruluşlar, toplumsal menfaatlerin korunması ve ilerletilmesi veya katılım, paylaşılan nesnelere ve kaynaklar, karşılıklılık ve adalet gibi kavramlarla karakterize edilebilmektedir. Bu kuruluşlar genel anlamda ücretli çalışanlarla değil, gönüllülük esasıyla işlerini yürüten STK’lardır (Özdaşlı 2007).

Tunçay (2003)'a göre “Hayır Kuruluşları” terimi sivil toplum kuruluşlarının hayırsal amaçlarını ön plana çıkarırken “Tabana Dayalı Organizasyonlar” terimi ise, sivil toplum kuruluşu faaliyetlerinde halkın geniş katılımını ön plana çıkarmaktadır. “Girişimler, Platformlar, Vatandaş Eylemleri, Semt Girişimleri” terimleri, genellikle yasal bir dayanağı ve çerçevesi olmayan STK faaliyetlerini anlatmaktadır. “Seçilmiş ya da Yerel Kurumlar” ise, Ülkemizde de İl Genel Meclisi, Belediye Meclisi, Köy Meclisi gibi isimler altında çalışan ve STK işlevi gören yapıları ifade etmektedir (Özdaşlı 2007).

Tunçay (2003)'a göre “Enciomsu Örgütler”, özel nitelikli olmakla birlikte kısmen ya da tamamen merkezi devletçe finanse edilen kuruluşlar anlamına gelmektedir. Amerikalılardan farklı olarak İngilizler bu terimle yarı özerk STK.nı ifade etmektedirler. BBC gibi kamu organizasyonları, bakanlıklara doğrudan bağlı olmayan istişare (danışmanlık) niteliğindeki kurullar vb. bu nitelikte kabul edilmektedir (Özdaşlı 2007).

Ryfman (2006)'ın ifade ettiğine göre yine son yıllarda ilginç ve yukarıda tanımlanan STK olgusu dışında kalan, STK isimleri de gündeme gelebilmektedir. Bunlar, “Tek Kişilik STK (My Own NGO, MONGO)”, aslında pazarlarda daha iyi yer tutmak için dernek statüsü içinde kendini kamufle eden, işletmeler “Business-Organised NGO (BONGOs)”, uluslararası sermayelerin öncülüğünde bazı projelerin gerçekleştirilmesi için uğraşan “Donor-Organised NGOs (DONGOs), genellikle güneydeki devlet ya da elit yöneticiler tarafından oluşturulmuş ve gerçekte STK olmayan (STK zaten devlet dışı olmalıdır.) “Governmental NGOs (GONGOs)” ya da “Quasi Autonomous NGOs, 58 QUANGOs)”. Yıldırım (2004)'ın da belirttiğine göre yine ilginç STK örnekleri olan “Politik STK’lar (Political NGOs) ve “Fon Örgütleyen/Örgütleyici STK’lar (Funder Organised NGOs, FONGOs)” bu bağlamda ortaya konulabilir. Hatta literatürde bu bağlama ironi katmak için Florini (2004) ’nin ortaya koyduğu “Mafia-front NGOs, MANGOs” ve “TANGOs” da dikkate değerdir (Özmutaf 2007).

Arabacı (2003)'ya göre STK’ları ifade etmekte kullanılan tüm bu terimler sivil toplum kuruluşlarının herhangi bir unsurunu ön plana çıkarmaktadır. STK’ların birçok çeşidinin olması onlarla ilgili tam bir tanımlama yapılmasını zorlaştırmaktadır. Aynı zamanda, tanımlamalarda kullanılan ön plana çıkan, ayırt edici unsurların beklenildiği şekilde gerçekleşmediği de görülmektedir. Mesela, hükümet dışı kuruluşların özellikle üçüncü dünya ülkelerindeki yardım amaçlı kuruluşların devlet destekli olması, hükümet dışılık unsurunun tam karşılanmamasına neden olabilmektedir (Özdaşlı 2007).

Sivil toplum kavramının boyutları ve STK’ları ifade etmek için kullanılan terimlerin içerikleri çerçevesinde STK’lar; siyasi irade ve organizasyonlardan bağımsız, hukuk çerçevesinde yapılanmış ve faaliyetlerini yürüten, gönüllülüğe ve rızaya dayalı olarak belirli

uzmanlık alanlarında kamusal hizmet ve fayda sunan, kendi kendini yönetebilen organizasyonlar olarak tanımlanabilir (Özdaşlı 2007).

6.3. Sivil Toplum Örgütlerinin Özellikleri

Akatay ve Yelkikalan (2007)'a göre Dünyada ve ülkemizde oluşum biçimleri, organizasyon yapıları, yönetim anlayışları, sundukları hizmetler, kapasiteleri, süreklilik dereceleri, faaliyetlerinin yayılım alanları bakımından büyük bir çeşitlilik sergileyen STK'ların temel amacı, devlet karşısında güçsüz kalan siyasal oluşumların arkasındaki toplumsal desteği artırmak ve bilinçli yurttaş katılımlarını güçlendirmektir. Dayanışma ve sosyal amaçlı bir hizmet üretimini ön plana çıkaran STK'ların gerçekleştirdiği faaliyetlerin en belirgin özelliği, yardımsever nitelikli kuruluşlar olmalarıdır (Erol 2007).

Ak (2005)'a göre sivil toplum kuruluşlarının özellikleri aşağıdaki gibidir (Erol 2007):

- Toplumsal sorunların çözümü için çalışmak,
- Toplumsal sorunların çözümünde devletle işbirliği yapmak,
- Siyasiler tarafından kullanılmak yerine devlet yönetiminin etkili, verimli, sorumlu, Şeffaf bir hal alması için çalışmak,
- Böylece sivil toplum en ücra yerdeki vatandaştan en modern yerde yaşayan vatandaşa kadar herkesin aktif vatandaş olarak yönetime katılmasını sağlamak,
- Toplumsal yaşam içinde var olan farklı kültür, sosyal ve ekonomik şartlardan gelen herkesi demokratik Şeffaf bir yönetim anlayışı etrafında toplamak,
- Toplum, devlet, birey ilişkilerinde hak ve sorumlulukların adaletli dağılımını sağlamak.

Akatay ve Yelkikalan (2007), çok çeşitli amaçlar için kurulmuş olan STK'ların temel özelliklerini şu şekilde özetlemektedir (Erol 2007):

- Sınırlı amaçları gerçekleştirmek için kurulmaktadır.
- STK'ların nihai amaçları toplumsal iyiye katkıda bulunmaktır.
- STK'lar heterojen bir yapı sergilemişlerdir.
- STK'ların bir diğer özelliği ise; açık ve belli bir konuda uzmanlaşmış olmalarıdır.

Güder (2004)'in "Sivil Toplumcunun El Kitabı"nda yazdığına göre sivil toplum kuruluşlarının özellikleri:

1. Toplum yararı gözetmek. Toplumdan alınan güçle topluma hizmet etmek.
2. Gönüllü olmak.
3. Varoluş nedeni ve görev tanımını net olarak yapmak.
4. Hedef, program, etkinlikler ve kaynak kullanımı konularında topluma karşı saydam olmak.
5. Kaynakları, beyan edilmiş bu görev tanımına uygun ve verimli olarak kullanmak.
6. Bütün program ve projeleri, bu görev tanımına uyumlu olarak tasarlamak.
7. STK'nın çalışmalarına ilgi duyan bireylere ve gelen taleplere yanıt vermek.
8. Kâr amacı ve çıkar gütmemek; çalışmaların sağlıklı yürütülebilmesi amacıyla kazanç sağlanabilir, ancak elde edilen kazanç yine var oluş amacı doğrultusunda kullanılır.
9. Devletten bağımsız olmak.

Bunların yanı sıra bir STK, dürüst, âdil, saygılı, güvenilir, sorumluluk sahibi ve hesap verebilir olmalıdır. Bu nitelikler, program yürütme, yönetim, insan kaynakları, para yönetimi, kaynak oluşturma gibi sahalarda aynı düzeyde ahlâkî ve saydam biçimde uygulanabilmelidir (Güder 2004).

Sarıbay (1995)'a göre Sivil toplum kuruluşlarının özelliklerini belirtirken devlet karşısındaki tutumlarına da değinmek gerekir. Nasıl ki sivil toplum, devlet karşısında anlam kazanıyorsa, sivil toplum örgütleri de devlet karşısında anlam kazanmakta ve devlete göre konumları ön plana çıkmaktadır. Bu ilişki üç farklı şekilde tanımlanabilir: ilki, devletle beraber hareket eden, ona eklenmiş bir görünüm sergileyen sivil toplum örgütleri, ikincisi devletin karşısında ve devletle savaş içinde olan, devleti yok sayan oluşumlar, Üçüncüsü ise devletten bağımsız, devlet karşısında özerkliğini sağlamış, fakat devletle temas içinde olan sivil toplum örgütleridir. Sağlıklı bir sivil toplum için, devlet karşısında kendini üçüncü tanıma göre konumlandırılan örgütlenmeler gereklidir. Yani sivil kültürü içselleştirmiş, kendi otonomisini sağlamış ve üyelerinin taleplerini devlete ulaştırabilecekleri iletişim yollarını kullanan sivil toplum örgütleri demokrasiye katkı anlamında daha işlevsel olurlar (Özalp 2008).

6.4. Sivil Toplum Örgütlerinin Sınıflandırılması

Akatay ve Yelkikalan (2007)'a göre sivil toplum kuruluşları aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir Erol (2007):

- Mesleki Kuruluşlar.
- Ekonomik Alanlarda Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları.
- İnsan Hakları ve Özgürlükleri Alanında İşlev Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları.
- Etnik ve Kültürel Nitelikteki Sivil Toplum Kuruluşları.
- Çevreci Sivil Toplum Kuruluşları.
- Anket ve Kamuoyu Yoklaması Gibi Etkinlikler Yoluyla Toplumu Bilgilendirme İşlevine Sahip Olan Sivil Toplum Kuruluşları.
- Resmi İdeoloji Tarafından Kurulmuş Olan Sivil Toplum Kuruluşları.
- Kadın ve Çocuk Hakları Gibi Alanlarda Hizmet Veren Sivil Toplum Kuruluşları.
- Uluslararası STK'ların temsilcilikleri.

Clark (1996), Batıdaki kalkınma yönelimli sivil toplum kuruluşlarını dikkate alarak aşağıdaki gibi bir sınıflandırma yapmıştır (Özdaşlı 2007):

1. Yardım ve refah kurumları: Katolik yardım hizmetleri, çeşitli misyoner grupları ve benzerleri.
2. Teknik Yenilik Kuruluşları: Kendi projelerini yürüterek sorunlara yeni ve gelişmiş çözümleri uygulamakta öncülük eden genellikle seçtikleri konularda uzmanlaşmış gönüllü kuruluşlardır. İngiliz Ara Teknoloji Geliştirme Grubu, Uluslar arası Ağa Han Vakfı ve Bangladeş'teki Gramenn Bankası bu kuruluşlara örnektir.
3. Kamu Hizmeti Aracıları: Boyutları ve esneklikleri nedeniyle hükümetlerin ilgili dairesinden daha başarılı olacakları düşünüldüğü için resmi programların bazı bölümlerinin uygulanmasında kendilerine görev verilen kuruluşlardır. CARE ve Bolivya'daki Acil Durum Sosyal Fonu örnek olarak verilebilir.
4. Popüler Kalkınma Kuruluşları: Kendi kendine yardım, sosyal kalkınma ve tabandaki demokrasi hareketleri gibi konular üzerinde çalışan kuruluşlardır. Brezilya'daki Kiliseler Dokümantasyon ve Bilgi Merkezi (CEDI), Sosyal Yardım ve Eğitim Kurumları Federasyonu (FASE) örnek olarak verilebilir.
5. Tabandan Kalkınma Kuruluşları: Üyeleri baskı altındaki kişiler ve yoksullar olan ve halktan kaynaklanacak bir kalkınmayı gerçekleştirmeye çalışan yerel kuruluşlardır. Çoğu zaman devletlerin kalkınma kuruluşlarından destek alırlar ama bir kısmı da hiç dış yardım bulamazlar. Brezilya'daki

kırsal kesim işçileri için kurulan sendikalar ve Ahmedabad'daki Bağımsız Çalışan Kadınlar Derneği (SEWA) örnek olarak verilebilir.

6. Görüş Savunma Grupları ve İşbirliği Ağları: Proje uygulamayan sadece eğitim ve lobicilik için kurulmuş olan gruplardır. Filipinler'deki Borçtan Kurtulma Koalisyonu örnek olarak verilebilir.

Maslyukivska (1999)'ya göre sivil toplum kuruluşlarının yönelimleri (amaçları) ve uygulama (etki) alanları dikkate alınarak aşağıdaki gibi bir sınıflandırma yapılabilir (Özdaşlı 2007):

1. Yönelimlerine (Amaçlarına) Göre Sivil Toplum Kuruluşları: Bu sınıflandırma içerisinde yardım (hayırseverlik), hizmet, katılım ve toplumu güçlendirme yönelimli sivil toplum kuruluşları yer almaktadır. Bunlar; Yardım Yönelimli Sivil Toplum Kuruluşları, Hizmet Yönelimli Sivil Toplum Kuruluşları, Katılım Yönelimli Sivil Toplum Kuruluşları ve Toplumu Güçlendirme Yönelimli Sivil Toplum Kuruluşları'dır.
2. Uygulama (Etki) Alanlarına Göre Sivil Toplum Kuruluşları: Bu sınıflandırma da ise, cemiyet ve kent düzeyinde, ulusal ve uluslararası düzeyde sivil toplum kuruluşları yer almaktadır. Bunlar; Cemiyet Düzeyinde Sivil Toplum Kuruluşları, Kent Düzeyinde Sivil Toplum Kuruluşları, Ulusal Düzeyde Sivil Toplum Kuruluşları ve Uluslararası Düzeyde Sivil Toplum Kuruluşları'dır.

6.5. Sivil Toplum Örgütlerinin İşlevleri

Akatay ve Yelkikalan (2007), sivil toplum kuruluşlarının işlevleri aşağıdaki gibi belirtilmektedir (Erol 2007):

- Demokrasi bilincini geliştirmek.
- Küreselleşmeye katkı sağlamak.
- İktisadi kalkınmayı sağlamak.
- Sosyal hayat seviyesini artırmak.
- Kamu hizmetlerine katkıda bulunmak.
- Ekonomik işleri yerine getirmek.

Akatay ve Yelkikalan (2007)'a göre STK'lar kamuoyu oluşturmak suretiyle bireylerin taleplerinin karşılanması, kronik sorunların çözümü, kriz yönetimi, iletişim

geliştirme temsil ve kendini gerçekleştirme gibi pek çok işlevlere sahiptir. Ancak söz konusu işlevi yerine getirirken dikkat etmeleri gereken en önemli husus dürüstlük, tutarlılık, açıklık, saydamlık, hizmet anlayışı ve yardım severlik gibi birtakım etik değerlere bağlı kalmalarıdır. Aksi halde başarısızlık kaçınılmaz olacaktır (Erol 2007).

Yıldırım (2004)'a göre STK'ların işlevleri zaman içerisinde değişen şartlara göre farklılaşabilecektir. Diğer taraftan, demokratik yapıya sahip ülkelerde özel sektör kuruluşlarının ve kamu sektörü kuruluşlarının işlevselliğinin zayıfladığı alanlarda sivil toplum kuruluşlarının işlevler yüklendiği ve canlandığı görülmektedir. Bu durum ise ülkelerin kendine has yapılarına göre sahip oldukları sivil toplum kuruluşlarının işlevlerinde farklılaşmaları ortaya çıkarmaktadır (Özdaşlı 2007).

Yıldırım (2004)'a göre STK'ların yerine getirdiği görevler, yaptıkları hizmetler ve üstlendikleri işlevler genel olarak; siyasal, ekonomik, kültürel ve bireysel olmak üzere dört ana başlık altında toplanabilmektedir (Özdaşlı 2007).

1. Siyasal İşlevler: Gürsoy (2002)'a göre modern demokrasilerde STK'lar, kendini oluşturan sosyal grupların toplumsal çıkarlarını iktidara ve yerel yönetimlere iletmelerini ve iktidarla karar verme işlevini paylaşmalarını sağlamaktadır. Anbarlı (2004)'ya göre de STK'lar bunu yaparken, doğrudan görüşme, rapor sunma, kulis yapma, imza toplama, bildiri yayınlama, toplantılar düzenleme ve kitle iletişim araçlarıyla tanıtım yapma gibi ikna, oy vermeyeceklerini bildirmek gibi korkutma, miting ve gösteri düzenlemek gibi aleyhte kampanya düzenleme vb. diğer yöntemleri kullanarak siyasal iktidarı etkilemeye çalışırlar. Yıldırım (2004)'a göre katılım, üretim ve geliştirme platformları olan dernek, vakıf ve enstitü gibi STK'lar, araştırma, teori ve projeleri siyasi platforma ileterek bilgiye dayalı siyasete hizmet etmektedirler. İhtiyaç duyulduğunda siyasi uygulamaları dolaylı denetime tabi tutarak toplumun istemediği uygulamalar konusunda kamuoyu oluşturup baskı unsuru haline de gelebilmektedirler.
2. Ekonomik İşlevler: Alagöz ve ark. (2004)'na göre STK'lar doğrudan ya da dolaylı olarak rekabetin artmasına ve ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi kamu hizmetlerinin sunumu, yerel ekonomik gelişmenin desteklenmesi, sosyal ve ekonomik açıdan dışlanan birey ve grupların toplumla bütünleşmesinin sağlanması şeklinde doğrudan katkıları söz konusudur. Diğer taraftan, dolaylı olarak da toplumun, rekabet ve ekonomik büyümeye dönük tutumunu olumlu yönde

etkileyebilirler. Şan ve Bilen (2004)'e göre STK'lar yoksullukla mücadele konusunda da etkili bir işleve sahip görünmektedirler. Devletler artık yoksul vatandaşlarına ulaşabilmek için sivil toplum kuruluşlarının potansiyelini kabul etmektedirler. İstihdam meydana getirme, temel sosyal hizmetlerin tedariki gibi birçok konuda devlet STK işbirliği söz konusudur. Bu kuruluşların yoksulluk içerisinde yaşayan insanların kendi ihtiyaçlarını ifade etmede tek olmasa da en iyi araç konumunda oldukları söylenebilir.

3. Kültürel İşlevler: Yıldırım (2004)'a göre STK'lar vasıtasıyla insanlar bir takım ilişkiler içerisine girerek karşılıklı tutum ve davranışlarla birbirlerini etkilemekte ve bu ilişkiler belirli bir süre içerisinde gelişerek süreklilik kazanmaktadır. Karşılıklı etkileşimle birlikte gelişen aidiyet ve biz duygusuyla kültürel dokular örülmeye başlamaktadır. Aynı zamanda STK'ların etik değerlerin taşıyıcıları olmaları da beklenmektedir.

Yıldırım (2004)'a göre günümüzde değişim ve rekabet temel unsurlar durumdadır. Bu değişim ve rekabet döneminde, çoğu zaman sadece değişime uyum yetmemekte, toplumun aynı zamanda kendi kültürel varlıklarına uygun yeni yaklaşım ve tarzlar geliştirip, dönüşüm sürecine girmeleri kaçınılmaz olmaktadır. Siyasal toplumun sahip olduğu resmi yaklaşım ve kurallar, gayri resmîlik taşıyan kültürel yapıya nüfuz edememektedir. STK'lar ise aksine, toplumun sorunlarının giderilmesinde kültürel dinamikler içerisinden süzdükleri yeni ve daha etkili metotlar ve teknikler geliştirebilmektedirler (Özdaşlı 2007).

4. Bireysel İşlevler: Yıldırım (2004)'a göre yaratıcılık günümüz koşullarında toplumsal gelişmenin temel taşlarından biridir. Tüm toplumu etkileyen yaratıcı davranışları yalnızca bilimdeki ilerlemelerde, çalışmalarda aramak yeterli değildir. Kendi insanları arasında yaratıcı potansiyeli olanları seçmesini, geliştirmesini ve desteklemesini en iyi bilen milletler, diğerleri yanında çok daha avantajlı duruma sahip olabilirler. Kalkınmış toplumlar bu potansiyeli olan insanları seçme, yetiştirme ve desteklemede sivil toplum kuruluşlarından çok iyi yararlanmaktadır. STK'lar baskıcılığı, düşünce ve örgütlenme kısıtlamalarını azaltarak ya da ortadan kaldırarak bireysel yaratıcılığa uygun bir sosyal ortam hazırlamaktadır (Özdaşlı 2007).

Diğer taraftan STK'lar sayesinde bireyler işbölümü yapma, sevgi, hencinsine yakın olma, dayanışma, grup içinde benlik ve kendine saygı

duygularını gerçekleştirme, takdir edilme, belirli bir statü ve değer atfedilme, güven vb. ihtiyaçlarını tatmin imkânına kavuşmaktadırlar. Toplumsal sorunlarla ilgilenmede kendine güvenmeyen birey, STK'nın sağladığı daha enerjik, verimli ve yaratıcı bir ortamla sorun çözme konusunda yüksek bir motivasyona kavuşmaktadır (Özdaşlı 2007).

Çaha (2001), sivil toplum kuruluşlarının, sivil toplumda önemli iki işlevinin bulunduğunu belirtmektedir. Ona göre bu işlevler, “Toplumsal farklılaşmaya katkıda bulunmak ve bireylerini politik iradeye karşı korumaktadır.” Sivil toplum kuruluşlarının bu alandaki temel işlevleri pozitif değil negatiftir. Yani devlet üzerinde baskı kurmak değil, devlet müdahalesine karşı negatif bir rol üstlenerek bireylerin temel hak ve hürriyetlerini devlete karşı korumaktır (Özer 2008).

Özbudun (1999), Sivil toplum kuruluşları ile siyasal toplumun ayrı amaçları, ayrı tarzları, ayrı örgütsel kalıp ve zihniyetlerinin olduğunu ifade ederek, sivil toplum kuruluşlarının: “Siyasal seçenekler üretme, hükümet ve devleti denetleme kapasitesine sahip sağlıklı bir sivil toplum geçişleri başlatmaya, geri dönüşlere direnmeye, geçişleri tanımlamaya, demokrasiyi konsolide etmeye ve derinleştirmeye yardımcı olabileceklerini belirtmektedir.” Yani sivil toplum kuruluşlarının siyasal alana baskı yapma, demokrasiyi topluma yerleştirme, sivil toplum alanları oluşturma gibi kendine özgü bir takım işlevleri bulunmaktadır (Özer 2008).

Yücekök (1998)'e göre modern devlet, zaman ve ihtisas açısından yeterli olmaması nedeniyle toplumsal hayatın her alanıyla ilgilenememektedir. Bu noktada, sivil toplum kuruluşları devreye girerek kendi alanları için aydınlatma ve bilgi verme görevini üstlenmektedir (Usta 2006).

Yıldırım (2004)'a göre sivil toplum kuruluşlarının toplumsal işlevleri olarak, sosyal faaliyetlerde ve sosyal yardımda bulunmaları da gösterilebilir. Sivil toplum kuruluşları, fakirlere çeşitli yollarla yardımda bulunur, ayrıca kurs, seminer, konferans ve tanıtım gezileri düzenlerler (Usta 2006).

Ergil (2001), sivil toplum kuruluşları, kriz dönemlerinde sosyal destek, toplu uyumsuzluk durumlarında arabuluculuk işlevini görmektedirler. Krizin derecesini hafifletmek ve acil hizmet sağlama yanında, uzlaşmazlıkların şiddet dışı yollarla çözümünü gerçekleştirirler. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşlarının, olağanüstü koşullar dediğimiz kriz dönemlerinde, sorunların çözülebilmesi için bir takım işlevler yüklenebildikleri görülmektedir (Özer 2008).

Yücekök (1998), sivil toplum kuruluşlarının daha farklı bir işlevi üzerinde durmaktadır. Ona göre sivil toplum kuruluşları, yalnızca iş bölümü, ihtisaslaşma ve ekonomik gelişme sonucu, çıkar farklılaşması yoğunlaşmış toplumlarda, farklı çıkarları siyasal yapıya taşıyan baskı grupları görevini yerine getirmekle kalmazlar. En az bunun kadar önemli diğer bir işlevleri, modern toplumun en büyük hastalıklardan birini tedavi etmektir. Bu hastalık kişilik krizinin yarattığı yabancılaşmış bir dünyaya intibak problemidir (Özer 2008).

Erözden (2001)'e göre sivil toplum örgütlerinin başlıca işlevlerinden birisi, kamuoyu oluşturma yoluyla, bireylerin taleplerinin dile getirilmesine ve dikkate alınmasına yardımcı olmaktır. Sivil toplum örgütleri, çoğulcu bir toplum yapısının sağlanmasında etkin bir işlev üstlenmektedirler. Sivil toplum örgütleri, gerek devlet aygıtının gerçekleştirdiği uygulamalara, gerekse de pazar ekonomisinin dayattığı bazı mekanizmalara karşı koruyucu tampon olma işlevi görmektedirler. Baylosis (2001)'e göre özellikle güney yarım küredeki sivil toplum örgütlerinin, hükümetlerin bazı fonksiyonlarını üstlenmeleri ve bu yönüyle bir ara mekanizma olmaları daha belirgindir. UNDP raporunda, STÖ'lerin, "hükümetlerin yardım etmekte güçlük çektiği" gruplara ulaşmakta çoğu zaman daha etkili oldukları belirtiliyordu, çünkü STÖ'ler "hükümet hizmetlerinin genelde ya zayıf olduğu ya da hiç olmadığı kırsal bölgelerde çalışmalarını sürdürüyorlardı" (Karakurt 2004).

Carsino (2001)'ya göre sivil toplum örgütleri bu işlevlerini yerine getirmek için çeşitli girişimlerde bulunurlar. Bu girişimler halkı eğitmek, bildiri yayınlamak, gösteri yapmak, ölüm oruçları düzenlemek, ana yolları kesmek, çeşitli ulusal ya da uluslararası toplantıları protesto etmeye kadar uzanan bir çeşitliliğe sahiptirler. Günümüz toplumunda doğal kaynakların hızla azaldığı bir dönemde sivil toplum örgütlerinin görevleri de değişmeye başlamıştır. Sivil toplum örgütlerinin görevleri şu şekilde olacaktır: Demokratik süreçler ve kurumsal istikrar, doğal kaynakların işe yarar hale getirilmesi ve değerlendirilmesi, çevrenin korunması ve organik tarım, kadının durumunun iyileştirilmesi ve toplumsal kalkınma (konut, sağlık, eğitim, beslenme, terk edilmiş çocuklar vs.); bunların yanı sıra işbirliği kaynaklarının giderek artan bölümünün, bir gelir kaynağı olan üretim projelerine, krediler ve dönüşümlü fonlar aktarılmasıdır (Karakurt 2004).

6.6. Sivil Toplum Örgütlerinin Sorunları

Yıldırım (2004)'a göre sivil toplum kuruluşları ile devlet arasındaki sorunlar şunlardır:

- Devlet tarafından sivil toplum kuruluşlarına yönelik güven eksikliği,

- Devletle iletişim eksikliği,
- Devlet tarafından kabul sorunu,
- Devletin sivil toplum kuruluşlarına yönelik bir politikasının olmaması,
- Proje değerlendirmelerinin yeterince yapılamamasıdır.

Sivil toplum kuruluşları ve devlet arasındaki sorun alanlarından bahsedildikten sonra, genel olarak sivil toplum kuruluşlarının sorunlarının neler olduğunun ortaya konulması gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının karşılaştığı sorunlar, ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarına göre farklılık arz etmektedir (Usta 2006).

Yıldırım (2004)'a göre bu zafiyet; toplantı verimliliği, kaynak yaratma, gönüllü yönetim, iletişim, profesyonel kadro-yönetim kurulu ilişkisi, performans ölçümü gibi her noktada onarılmaz yaralar açabilir ve başarıyı engeller. Gerek sivil toplum kuruluşlarının kendi aralarında, gerekse sivil toplum kuruluşları ve kamu kuruluşları arasında koordinasyon ve iletişim sorunları bulunmaktadır. Ayrıca, bilişim teknolojilerinin sağlayabileceği imkan ve kolaylıklardan yeterince yararlanılmamaktadır (Usta 2006).

Yıldırım (2004)'a göre az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin sivil toplum kuruluşlarının, dört temel sorunu bulunmaktadır. Bunlar:

- Sorumluluk problemi,
- Yapısal büyüme problemi,
- Değerlendirme problemi,
- Tasarruf ölçeği problemi.

Sivil toplum kuruluşlarının sorunlarına, yetersiz veya yanlış tanımlanmış misyon eksikliği öncelikle temel teşkil etmektedir. Bu zafiyet; toplantı verimliliği, kaynak yaratma, gönüllü yönetim, iletişim, profesyonel kadro-yönetim kurulu ilişkisi, performans ölçümü gibi her noktada onarılmaz yaralar açabilir ve başarıyı engeller. Gerek sivil toplum kuruluşlarının kendi aralarında, gerekse sivil toplum kuruluşları ve kamu kuruluşları arasında koordinasyon ve iletişim sorunları bulunmaktadır. Ayrıca, bilişim teknolojilerinin sağlayabileceği imkân ve kolaylıklardan da yeterince yararlanılmamaktadır (Usta 2006).

Demokrasiye geçiş sürecinde sivil toplum örgütlerinin karşılaştıkları önemli bir sorun; yasal çerçevenin belirlenmesi sorunudur. Bu çerçevede, demokratik sistemlere özgü katılım, tanıma, tanıtma haklarıyla birlikte, sivil toplum örgütlerinin mali kaynaklarını nasıl elde edebilecekleri, hukuki ve mali denetimlerinin nasıl sağlanacağını da tespit edilmesi gerekmektedir. Çünkü sivil toplum örgütleri ekseninde yürütülen tartışmaların bir boyutunu da bu örgütlerin mali kaynak arayışları sırasında başvurdukları yöntemler oluşturmaktadır (Biber 2006).

6.7. Türkiye’de Sivil Toplum Örgütleri

Keyman (2006)’a göre 1980’lerden bu yana, dünyadaki gelişime paralel olarak sivil toplum kuruluşları Türkiye’de de gelişim sürecine girmiştir. Türkiye’de bugün hem toplumsal değişimin önemli bir aktörü olarak sivil toplumun güçlendiği, hem de STK’ların bir örgütsel yaşam alanı olarak farklı yapılanmalar halinde yaygınlaştığı görülmektedir. STK’lar farklı alanlarda çalışan gönüllü örgütlerden, düşünce kuruluşlarına, sosyal hareketlerden vatandaşlık inisiyatiflerine, hükümet dışı örgütlerden sendikalara ve meslek odalarına kadar geniş bir yelpaze içinde hareket eden “örgütsel alanı” temsil etmektedir. Bu örgütsel yapıları içinde, sivil toplumun hareket alanı, 1980’lerden bu yana, ama özellikle 2000’li yıllar içerisinde sadece yerel ve ulusal değil, bölgesel ve küresel bir nitelik de kazanmıştır. Bugün ülkemizde 150.000’ne yakın STK’nın var olduğu tahminlenmekte ve bu nicel artış, kendisini söylem düzeyinde de göstermektedir. Sivil toplum söylemi bugün farklı aktörler tarafından Türkiye’nin demokratikleşmesinin ön-koşulu olarak kullanılmakta, tüm siyasi partiler kendilerini demokrasinin yanında gösterirken, sivil toplumun önemine referans vermektedirler. Sivil toplum söylem düzeyinde devletin demokratikleşmesinin, güçlü ekonomi programlarının, Türkiye’nin AB’ye girme sürecinin önemli bir aktörü olarak tanımlanmaktadır (Başfıncı 2007).

6.7.1. Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin gelişim süreci

Koç (2005)’a göre Osmanlı’da modern anlamda ilk sivil toplum kuruluşu 1856’da kurulan Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane’dir. Tanzimat sonrasında, aydınlar ve yüksek bürokratlar sivil toplum kuruluşlarının yaygınlaşmasında öncülük etmişlerdir. II. Abdulhamit döneminde meclisin kapatılması ile birlikte sivil toplum kuruluşları da kapatılmıştır (Usta 2006).

Arslanel (2001)’e göre tek parti döneminde sivil toplum kuruluşlarının gelişiminde bir duraksama olmuştur. Bu dönemde hukuki düzenlemeler ile meslek ve esnaf örgütleri denetim altına alınmıştır. Ayrıca dernekleşme oranında düşüşler olmuş; Türk Ocakları, Türk Kadınlar Birliği gibi dernekler kapatılmıştır. Ancak, CHP tarafından yeni bir toplumsal örgütlenme modeli olarak Halk Evleri kurulmuştur. Yine bu dönemde kalkınma ve modernleşmeyi sağlamak amacıyla Köy Enstitüleri kurulmuştur (Usta 2006).

Duman (2003)’a göre çok partili hayata geçişle birlikte sivil toplum kuruluşlarının örgütlenmelerine imkân sağlanması nedeniyle 1946’da 733 olan dernek sayısı 1960’da 18958’e çıkmıştır. Arslanel (2001)’in belirttiğine göre 1947 yılında yapılan yasal

düzenlemelerden sonra kurulan sendika sayıları artmış, 1958 yılına kadar 394 işçi sendikası ve 18 işçi sendikası birliği kurulmuştur. Duman(2003)'ın belirttiğine göre 1946'dan 1960'a kadar olan sürede Ülkemizde 37 tane siyasi parti kurulmuştur (Usta 2006).

Koç (2005)'a göre 1961 Anayasası ile birlikte üniversitelere ve kitle iletişim kuruluşlarına özerklik verilmesi, özgürlüklerin genişletilmesi, sivil toplumun canlanması için atılan adımlar olmuştur. Sağlanan bu haklar ve özgürlükler nedeniyle derneksel faaliyetlerde bir çoğalma görülmüştür. 1963 yılında çıkarılan Sendikalar Kanunu ile birlikte sendika sayılarında da bir artış görülmüştür (Usta 2006).

Duman (2003)'a göre 1985 yılından sonra Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının çeşitli alanlarda özellikle insan hakları, demokrasi, çevre gibi konularda örgütlendiği görülmektedir. Bu dönemde kurulan dernek ve vakıflardan bazıları; TEMA, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Doğal Hayatı Koruma Derneği'dir. Yine bu dönemde insan hakları ve kadın hakları ile ilgili de çok sayıda dernek kurulmuştur. Tosun (2001)'un ifadesine göre İnsan Hakları Derneği, Mazlum-Der, Cumartesi Anneleri Derneği, Savaş Karşıtları Derneği bu derneklerden bazılarıdır (Usta 2006). Arslanel (2001)'e göre 1990'lı yıllar, Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarını, batıdaki sivil toplum kuruluşlarının işlevleri bakımından oldukça birbirine yaklaştırmıştır. Bu dönemde; insan hakları, kadın ve çevre hareketleri konusunda faaliyet gösteren dernekler, toplumsal hareketliliği arttırmışlardır. Dernekler; imza kampanyaları, yürüyüşler, bağış kampanyaları gibi faaliyetlerle toplumun geniş kesimini bilgilendirmişlerdir (Usta 2006).

Cengiz ve Ark (2005)'na göre 1990 sonrası dönemde ortaya çıkan sivil toplum kuruluşlarının; gönüllülük, iktidar ilişkilerinden mümkün olduğunca uzak durma, hiyerarşik ilişkiler yerine yatay ilişkileri ön plana çıkarma gibi özelliklerinden bahsedilebilir. Ayrıca, kendi ilgi alanının dışında diğer konuları dışlamama, yeni üyelere açık olma ve çoğulculuk vurgusuyla farklılıklara imkân tanıma, 1990 sonrası dönemin sivil toplum kuruluşlarının ayırt edici özellikleri arasında gösterilebilir (Usta 2006).

Yapılan Anayasa değişikliklerinden de güç alarak (başta dernekler, meslek örgütleri gibi STK'lar olmak üzere) hızla çoğalan STK'lar, 1990'lı yılların sonuna doğru dış dinamiklerin de etkisiyle toplum içerisinde bir güç odağı olmaya başlamış, 1999 Helsinki Zirvesi ile başlayan demokratikleşme süreciyle birlikte de önemli bir ivme kazanmıştır. Bu zirvede aday ülke statüsü kazanan Türkiye, AB'ye üyelik kriterleri bağlamında STK'lar konusunda önemli düzenlemelere gitmiş, bu kapsamda 12.07.2001 tarihli "Kamu Görevlileri Sendikaları Kanunu", 26.03.2002 tarih ve 4748 sayılı "Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun" (Dernekler Kanunu ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri

Kanunu'nda değişiklik yapılmıştır.), 30.07.2003 tarihinde 4963 sayılı "Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun" (Dernekler Kanunu, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, Türk Medeni Kanunu ve diğer bazı Kanunlarda değişiklik yapılmıştır.), 04.11.2004 tarihinde kabul edilen 5253 sayılı "Dernekler Kanunu" (15.06.2006 tarih ve 5519 sayılı Kanunla Değişik) gibi sayabileceğimiz bazı kanunlarda STK'lar lehine düzenlemeler yapılmıştır (Acar 2007).

6.7.2. Türkiye'de sivil toplum örgütlerinin sınıflandırılması

Arslan (2001)'a göre Türkiye'de sivil toplum kuruluşu niteliğinde olan örgütlenmeler beş kategoride incelenebilir. Bunlar; cemaatler ve milletler, vakıflar, dernekler, sendikalar ve mesleki örgütlenmelerdir (Usta 2006).

Araştırmalar sırasında bir web sayfasında (www.scribd.com/doc/10491951/Turkiyede-Sivil-Toplum-422k) erişme imkânı bulunan "Türkiye'de Sivil Toplum" başlıklı çalışmada yer alan sınıflandırma, Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin genişçe bir profilini ortaya koymasından dolayı aşağıda zikredilmiştir.

1. Mesleki Sivil Toplum Örgütleri: Odalar (sanayi ve ticaret odaları), birlikler (TOBB, Tabipler Birliği, Barolar Birliği vs.), esnaf konfederasyonu (TESK) ve medya bu kategoride yer almaktadır. Bu kategoride yer alan sivil toplum örgütlerinin her biri sivil toplum gelişimine değişik noktalardan katkı sağlamaktadır. Ortak noktalar olarak toplumsal kesimleri harekete geçirmek, hükümetler üzerinde baskı oluşturmak ve toplumun dünyayla entegrasyonunu sağlamak gibi işlevleri sayılabilir. Bu örgütlerin her birinin kendi üyelerinin haklarını koruma, onların çıkarlarını maksimize etme gibi yükümlülükleri bulunmaktadır. Mesleki sivil toplum örgütlerinin 1990'lı yılların sonlarına doğru dikkat çekici şekilde politize oldukları ve hükümetleri düşürecek manevralara yöneldikleri dikkat çekmektedir. Bu örgütlerin bir kısmı 28 Şubat sürecinde Refah-Yol hükümetine karşı tavır alarak hükümetin düşmesinde önemli bir rol oynadılar. Bununla birlikte 2001 yılında Etnaf Konfederasyonu ve Odalar Milliyetçi-Sol koalisyon hükümetine karşı geniş esnaf kitlelerini sokaklara dökmeyi başarmış; böylece adeta hükümeti sallayacak noktaya gelebilmiştir. Türkiye'de ilk defa esnafın geniş katılımıyla gerçekleşen deyim yerindeyse "orta sınıf" eylemlerinin altında bu kategoride yer alan sivil toplum örgütlerinin imzası bulunmaktadır.

2. İşveren Örgütleri: TİSK ve TÜSİAD gibi işveren örgütlerine 1980 sonrasında açılımlara ilave olarak ortaya çıkan MÜSİAD, AGİAD, ASKON, İŞHAD, GESİAD gibi işveren dernekleri birer kuruluş olarak geniş tabanlı üye profili üzerinden faaliyet göstererek katıldılar. Bu kurumlardan TÜSİAD ve MÜSİAD ekonomik birer kurum olmanın yanında aynı zamanda birer fikir kulübü gibi çalışmaktadırlar. Özellikle TÜSİAD hazırladığı araştırma raporları ve brifinglerle hükümetlerin politikalarına rahatlıkla yön verebilmektedir. Geleneksel muhafazakâr kesimden ve Anadolu'nun değişik illerinden yükselen geniş tabanlı “taşralı holdinglerin” sermaye gruplarına katılmasıyla, ekonomik gruplar Türkiye'nin ekonomik modernleşmesinde kritik bir rol oynamaya başlamıştır. Bu tür ekonomik gruplar sermayenin tabana yayılması, piyasayı rekabete ve serbest piyasaya zorlamak, özel teşebbüse canlılık kazandırmak, üretim ekonomisini yaygınlaştırmak gibi alanlarda ekonomik modernleşmeye önemli katkılar sağlamaktadırlar.
3. İşçi ve Memur Sendikaları: İşçi sendikaları dünyanın birçok yerinde özellikler sendikacılık geleneğinin yaygın olduğu Avrupa ülkelerinde en geniş sivil toplum örgütlerini oluşturmaktadırlar. Türkiye’de faaliyet gösteren TÜRK-İŞ, DİSK ve HAK-İŞ gibi konfederasyonlar ve bunlara bağlı yan kuruluşlar iki milyonun üzerinde üyeyi temsil etmektedirler. İşçi sendikalarının en temel işlevleri üyelerini işveren karşısında korumak, onların çıkarlarını savunmaktır. Gerek iş dünyası, gerekse hükümetler üzerinde kurdukları baskılarla üyelerinin çıkarlarını korumada, yaşam standartlarının iyileştirilmesinde, sosyal güvencelerinin teminat altına alınmasında önemli işlevlere sahiptirler. Ancak Avrupa’daki sendikal hareketle kıyaslandığında Türkiye’deki sendikaların genel olarak kamu sektöründeki emekçi kesime hitap etmesi sendikaları dolaylı olarak devlete bağımlı hale getirmektedir. İdeolojik olarak devletten ayrışamayan sendikal hareket 28 Şubat sürecinde olduğu gibi temsil ettiği kitlelerin aleyhine hareket edebilmektedir. İşçi sendikalarına ilave olarak resmi olmamasına rağmen çok sayıda memur eylemine imza atan KAMU-SEN ve MEMUR-SEN gibi memur sendikaları da Türkiye’de faaliyet gösteren önemli sendikal sivil toplum hareketi içinde yer almaktadırlar. Memur sendikaları geniş memur kitlelerini harekete geçirerek çok sayıda alaylı, hicivli, yaratıcı eylemler gerçekleştirmektedirler. Memur sendikaları gerçek anlamıyla eğlenceli, coşkulu, hicivli, esprili eylemlerle kamusal hayatı “şenlikli bir platform” haline getirmektedirler.

4. Geleneksel Muhafazakâr Gruplar (Cemaatler): Geleneksel muhafazakâr cemaat, vakıf ve derneklerin yönlendirdiği geniş kitleler eğitimin yanı sıra ekonomik alana da ilgi duymakta ve bu alanlarda bir hareketlilik meydana getirmektedirler. Dini cemaatlerin değişik alanlardaki faaliyetleri içinde eğitim ve medya alanındaki faaliyetleri dikkate değerdir. Eğitim faaliyetleri aracılığıyla dini cemaatler, devletin eğitim götüremediği yerlere eğitim imkânı götürmekte; dünyanın değişik ülkelerinde açtıkları okullar aracılığıyla Türk kültürünü, değerlerini ve sembollerini götürerek devletin önünü açmaktadırlar. Geleneksel muhafazakâr kesimlerin genel olarak Türkiye'nin siyasal, ekonomik ve sosyolojik modernleşmesine ve kamusal yaşam alanının farklılaşmasına katkı sağladıkları söylenebilir. Geleneksel muhafazakâr kesimler kamusal yaşam alanına bir yandan bir zenginlik, bir çeşni olarak katılırken; bir yandan da bu alanda ciddi biçimde bir dönüşüm geçirerek dünyevileşmektedirler. Dünyevi konularla bütünleşme sürecine girmeleri aslında dini cemaatlerin sekülerleşmesi anlamına gelmektedir. Amaçların araçlardan çıktığını bir varsayım olarak kabul ettiğimizde dini grupların, iddiaların aksine, demokratik imkânları kullanarak başka amaçlara yönelmekten çok; bizzat demokratik araçların gerektirdiği amaçlara yönelmek zorunda kaldıkları söylenebilir. Demokrasiyle problemi olan, demokrasiyi benimsemeyen marjinal İslami grupların demokratik araçları kullanmamakta ısrarlı oldukları bilinmektedir. Dolayısıyla demokratik sistem içinde kalmaya çalışan geleneksel muhafazakâr grupların bu sistemin birer unsuru olduklarını düşünmek gerek. Demokratik sistem içinde var olmaya çalışan İslami gruplar “şiddet”ten arınarak medya alanında, kadın eğitimi alanında, ekonomik faaliyetler alanında modernleşme yönünde muazzam bir değişim geçirmekte ve bu sistem içinde ılımlı hale gelmektedirler. Eğitim kurumlarında tanıştıkları sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi, felsefe gibi bilimsel disiplinler bu kesimleri kendi problemleriyle yüzleştirmekte; dolayısıyla bu kesimden gelen aydınlar da sosyal bilimler alanındaki problemleri tartışarak bu sürece entegre olmaktadır.
5. Hak ve Özgürlükler Alanında Gelişen Örgütler: İnsan hakları alanında faaliyet gösteren derneklerle, düşünce platformu niteliğindeki dernekler bu konuda ön plana çıkan örgütlerdir. İnsan Hakları Derneği ile Mazlum-Der insan hakları konusunda hem Türkiye’de hem de uluslararası platformda dikkat çeken derneklerdir. Bu dernekler periyodik olarak insan hakları ihlallerini tespit edip yayınlamakta, bunları kamuoyunun dikkatine sunmaktadırlar. İnsan haklarına

ilave olarak Liberal Düşünce Topluluğu gibi düşünce platformu ile Arı Hareketi gibi aktivist gruplar önemli sivil toplum örgütleri olarak karşımıza çıkıyor. Bu tür kuruluşlar, insan haklarını ve özgürlükleri savunma, liberal ve katılımcı kültürü geliştirme ve araştırma raporlarıyla birer think tank oluşturmanın yanında hükümetlerin politikalarını belirleme noktasında da önemli işlevler görmektedirler.

6. Etnik ve Kültürel Haklar Etrafında Ortaya Çıkan Örgütler: Bu alanda gelişen örgütlenmeler sistemin yumuşak karnını oluşturan bir zeminde gelişmektedirler. Avrupa Birliği sürecinde en sıkıntılı sivil toplum alanı burada görülmektedir ve görülmeye devam edecektir. Avrupa Birliği Komisyon raporunda ifade edilen azınlıklarla ilgili açılım daha çok bu alanda yeni bir politika üretimini kaçınılmaz kılmaktadır. 1980 sonrasında gündeme giren Kürt meselesi ile Alevilik meselesi, dünyada tartışma gündemine giren “kimlik” tartışmalarıyla çakışan bir zaman dilimine denk gelince, hem ulusal hem de uluslararası platformda sesini duyuran ve varlığını hissettiren iki kimlik gelişti.
7. Çevreci Örgütler: Birleşmiş Milletlerin çevre konusunu 1973’te uluslararası bir sorun olarak ele almasından itibaren çevre konusu Türkiye’deki sivil toplum örgütlerinin gündemine girmiştir. Bazı gönüllü kuruluşlar (Türkiye Tabiatını Koruma Derneği ve Türkiye Çevre Vakfı vb.) çevre konusunda devletten daha erken davranarak bu konuyu hem siyasetin gündemine sokmaya çalışma, hem de hukuksal mevzuatta çevre konusuna yer vermeyi sağlamıştır. Bugün Ülke çapında faaliyet gösteren çok sayıda gönüllü çevreci kuruluşun yanı sıra, yerel düzeyde de çok sayıda platform, inisiyatif grubu, dernek ve vakıf çevre konusuyla ilgilenmektedir. Türkiye çapında faaliyet gösteren Türkiye Çevre Vakfı (TÇV), Türkiye Tabiatını Koruma Derneği (TTKD), Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD), Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), Sualtı Araştırmaları Derneği (SAD), Deniz Temiz Derneği (TURMEPA), Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu (TÜRÇEK), Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Doğal Hayatı Koruma Vakfı (DHKV) vb. birçok kurum çevre konusunu hükümetlerin gündemine sokmanın yanında; Türkiye’de değişik platformlarda çevre bilincinin yaygınlaşmasına katkı sağlamaktadırlar. Çevreci örgütler ayrıca hükümetlerin, belediyelerin, iş dünyasının çevre sağlığını ihlal eden faaliyetlerini

engelleme yönünde faaliyetlerde bulunmakta; bu yönde eylem ve protestolar gerçekleştirmektedirler.

8. Yarı Resmi Reaksiyoner Örgütler: Atatürkçü Düşünce Derneği (ADD) ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD) gibi “yarı resmi reaksiyoner” grupları “devletin sivil toplumu” olarak ifade etmek mümkündür. Bu derneklerin temel misyonları “üç odak” diye tanımladıkları etnik, dini ve liberal alandaki değerler etrafındaki sivil oluşumlara karşı mücadele etmek olmuştur.
9. Kadın Hareketleri: 1980’li yılların hemen başlarından itibaren kamusal yaşamda görülmeye başlanan kadın hareketlerini Türkiye’deki kamusal yaşamın farklılaşmasında rol oynayan önemli sivil toplum örneklerinden biri olarak söylemek mümkündür. 1980’li yıllarda radikal, sosyalist ve eşitlikçi çizgide gelişen feminist kadın hareketleri yaklaşık on yıl boyunca Türkiye’de kadın adına önemli bir canlılık getirdi. Bazı kadınlar Cumhuriyet tarihinde ilk defa kadın hakları veya kurtuluşu için kamusal alanda faaliyet göstererek kendilerini “devletin erkeksi kadınları” görüntüsünden kurtardılar. Öte yandan geleneksel “ailenin direği” rollerinden sıyrılarak kamusal alanda sosyal aktörler olmaya dönük talepleri ile eğitim kurumlarında, iş dünyasında yer almaya çalışan geleneksel muhafazakâr kesim kadınları da feminist kadınların meydana getirdiği zenginliğe farklı bir renk olarak katıldılar. 1990’lı yıllarda feminist kadınlardan çok, siyasal partilerin çatısı altında, derneklerde, vakıflarda, üniversite önlerinde örtülü geleneksel muhafazakâr kadınların sesi yükselmeye başladı. Gökkuşuğu Kadın Platformu, Başkent Kadın Platformu, Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı gibi platform ve vakıflarla geleneksel muhafazakâr kesim kadınları feminist kadınların KADER’inin yanında kamusal yaşam alanında kadınlar adına önemli bir değişime öncülük ettiler.
10. Yardım ve Kurtarma Faaliyetleri Yürüten Örgütler: Deniz Feneri, İnsan Hak ve Hürriyetleri Vakfı (İHH) ve Arama Kurtarma Derneği (AKUT) başta olmak üzere son zamanlarda yardım kampanyalarına aracılık yapmak ya da sivil kurtarma faaliyetleriyle ön plana çıkan çok sayıda kuruluş olmuştur.
11. Uluslararası NGO’lar: Türkiye’de şube kurarak faaliyet gösteren Friedrich Neumann Vakfı, Conrad Adenaur Vakfı, Uluslar arası Af Örgütü, Helsinki İzleme Komitesi, Avrupa Birliği Temsilciliği, Green Peace gibi değişik alanlarda faaliyet gösteren uluslar arası NGO’lar Türkiye’de sivil toplum bilincinin, demokratik siyasal kültürün yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamaktadırlar. Ayrıca

Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerine de parasal destek sağlayarak sivil canlanmaya katkıda bulunmaktadır.

6.7.3. Türkiye'de sivil toplum örgütlerinin sorunları

Çaha (1999)'ya göre Türk sivil toplumunun dış ortam etkenlerden kaynaklanan temel sorunları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Özalp 2008).

- Türk Anayasası geniş çaplı demokratik ve özgürlük taleplerini karşılayacak bir görünüm sergilememektedir.
- Siyasal yaşamın ordunun ağırlığında devam etmesi. Böyle toplumlarda siyasal özgürlükler, haklar ve farklılaşmalar gelişmemektedir.
- Özelleştirmenin başarılı bir şekilde tamamlanmamış olması, ekonomik kaynakların ve üretim faaliyetlerinin büyük ölçüde devletin elinde olması, sivil toplum kuruluşlarının önünde önemli bir engeldir.
- Türkiye'de siyasal açıdan iki kamp vardır. Bu durum, siyasal gerginliğe yol açmaktadır. Oysa sivil toplum kuruluşları, ancak karşılıklı diyalog, konsensüs, anlaşma, hoşgörü ve tolerans ortamında gelişebilmektedir.
- Sosyal gruplar üzerinde devlet baskısının kaldırılması, liberal ve demokratik değerlerin benimsenmesi gerekir.

Aslan (2008)'a göre sivil toplum kuruluşlarının kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan sorunları da vardır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz (Özalp 2008).

- Sivil toplum kuruluşlarının dünyanın geri kalmış bölgelerinde ve üçüncü dünya ülkelerinde batı standartları çerçevesinde teşkilatlanmamış olmaları.
- Yasal yaptırım gücü ve mali destek sağlayamamaları.
- Sadece üyelerine yönelik hizmet anlayışının yaygın olması.
- Sosyo-ekonomik dengelerin sağlanması hususlarında hükümetlerle işbirliği sağlayamamaları.
- Milletlerarası boyutta tanıtma ve iletişim yapmak için personel, yer ve donanımdan mahrum olmaları.
- Yerel, bölgesel, milli ve milletlerarası boyutta uzmanlaşmış kişi ve kurumların tecrübelerinden faydalanma yoluna gidilmemesi.
- Sivil toplum kuruluşlarına kamuoyu desteğinin yetersizliği ve bazı kuruluşların kişisel çıkarlara araç edilmesi. Genellikle politik amaçlar çerçevesinde hizmet verme anlayışının yaygın olması.

Ankara Ticaret Odası (ATO)'nın bir çalışmasına göre Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin ortak problemleri (Anonim 2004):

- Problemlerin başında kurumsallaşamama, profesyonelleşememe ve kaynak sorunu geliyor. Para, insan, bilgi ve iletişim kaynaklarını sağlayamayan, kurumsallaşamayan STÖ'ler ise bir türlü etkin olamıyor. Kurumsallaşamama nedeniyle iç demokratik sistem işleyemiyor. Derneklerin yönetimlerinin değişmemesi ebedi başkan sendromu yaratıyor. Bu ise yeterince katılım olmamasına neden oluyor.
- STÖ'ler benzer kardeş örgütlerle işbirliği yapmıyor, bu anlamda kaynaklarını etkin kullanmıyor. Hal böyle olunca da aynı konuda çok sayıda ancak etkisiz sivil toplum örgütü ortaya çıkıyor. Bu anlamda Türk STÖ'lerinde kurumsal tutuculuk hâkim.
- Türk STÖ'ler potansiyel finans kaynaklarını harekete geçiremiyor. Büyük çoğunluğu AB fonlarından da faydalanamıyor. Proje bazında faaliyet gösterme geleneğinin oluşmaması, istikrarlı ve donanımlı bir merkez sahibi olmamaları, bilgi alt yapısını ihmal etmeleri, küresel bir nitelik kazanma gayretlerinin bulunmayışı, buna uygun kadrolar hazırlanmayışı, profesyonellerden yararlanmayışı STÖ'ler için bir handikap olmaya devam ediyor.
- Gençlerin bu örgütlerde yer almasının önünde de engeller bulunuyor. Gençlerin tercihleri de genellikle bu tür gönüllü faaliyetler arasında yer almak yönünde olmuyor. Her şeyin ötesinde ise sivil toplum örgütlerinin yaygınlaşması için çok sayıda yasal engel bulunurken destekleme anlamında ise hiç bir şey yapılmıyor.
- Türk insanı örgütlü olmaktan korkuyor. Terör yıllarının kötü mirası olarak herhangi bir sivil ya da demokratik kitle örgütü içerisinde yer almamayı tercih ediyor.

ATO çalışmasına göre Türk sivil toplum örgütlerinin yetkin olduğu alanlar ise şu şekilde belirtiliyor: Yaratıcı ve esnekler, gönüllülük giderek artıyor, uluslararası ilişkiler gelişiyor, baskı grubu olma ve kamuoyu gücü oluşturma bilinci yükseliyor.

Avrupa Birliğinin 2008 yılı Türkiye İlerleme Raporunda sivil toplum örgütleri hakkında yer alan hususlar:

“Dernek kurma özgürlüğüyle ilgili olarak, yasal çerçeve Vakıflar Kanununda Şubat 2008’de yapılan değişiklikle daha da iyileştirilmiştir. Yeni kanun maddelerinin kapsamı, mevcut tüm vakıfları içermektedir. Yeni hükümler, vakıf kurmak için gerekli şartları yumuşatmakta ve yönetim kurulu üyelerinin seçilmesi, mülk edinimi ve satışı, yurtdışından kaynak tedariki ve yabancı vakıflarla işbirliği konuları başta olmak üzere vakıfların faaliyetlerini düzenleyen çerçeveyi kolaylaştırmaktadır. Daha önceden yürürlükte bulunan yabancıların Türkiye’de vakıf kurması yasağı yerine mütekabiliyet ilkesi getirilmiştir. Yeni yasa, tüm vakıflara yapılan bağışlara vergi teşviki getirmekte ve vakıflara ait kültür varlıklarının restorasyonuna, onarımına ve çevre düzenlemesine vergi muafiyeti imkânı tanımaktadır. Bunlara ilaveten, Kanun, vakıflar için en yüksek karar mekanizması olarak “Vakıflar Meclisi”nin kurulmasını sağlamıştır. Olumlu bir adım olarak, vakıflar bu yeni yapıda bizzat temsil edilmektedir.

Bununla birlikte, Dernekler Kanununun derneklere yurtdışından mali destek almadan önce ilgili makamlara haber verme ve alınan desteğe ilişkin ayrıntılı belgeler sağlama zorunluluğu getirmesi, derneklerin faaliyetlerine külfet teşkil etmeye devam etmektedir. Bununla birlikte, AT fonları dâhil olmak üzere, yurtdışından mali destek alan sivil toplum kuruluşlarının sık sık denetime tabi tutulması endişe kaynağı olmaya devam etmektedir. Özellikle Türkiye’nin doğu ve güneydoğusunda bazı STK faaliyetleri, güvenlik güçleri tarafından kameraya kaydedilmiştir.

Sivil toplum örgütleriyle ilgili olarak, hükümet kurumları düzenli olarak STK’lara danışmaktadır. Ancak bu işbirliğini düzenleyen tutarlı bir hukuki çerçeve mevcut değildir. Sonuç olarak istişareler, belirsiz tercih kriterleriyle ve belirli bir düzene tabi olmadan yapılmakta ve bu istişarelerin somut politika getirisi olmamaktadır. Sivil toplumun ve diğer menfaat sahiplerinin karar alma sürecine daha fazla katılmalarının sağlanması halinde, siyasal çoğulculuk geliştirilebilir. Öte yandan, sivil toplum kuruluşlarının genişliği ve kapsamı güçlendirilmelidir.”

7. ARAŞTIRMA BULGULARI

Sivil toplum örgütleri, toplum için sürdürdükleri faaliyetlerin toplumun farkında olmasını sağlamak ve kuruluşun algısını olumlu yönde değiştirmek için bazı adımlar atmalıdır. Bu, bütün sivil toplum örgütlerinin ve üyelerinin ortak sorumluluğudur. Çünkü sivil toplum örgütlerinin temel amacı, toplumun yararı için çalışmalar yapmak ve toplumun bu faaliyetlere katılımını sağlayarak maksimum düzeyde sonuç elde etmektir.

Dünyanın her yerinde çeşitli halkla ilişkiler uygulamaları görülmektedir. Ülkeler arasındaki kültür farklılıkları ne olursa olsun, iletişim kurulması gereken guruplar, kuruluşlar vardır. Etkili halkla ilişkiler, STÖ hizmet faaliyetlerinin STÖ bülteninde övgüyle duyurulmasından, STÖ'yü ziyaret eden ilginç bir konuşmacının haber olarak bir gazetede yer almasına kadar birçok şekilde olabilir. Bir sivil toplum örgütünün olumlu bir biçimde algılanması, üye ve gönüllü kazanma gayretlerine yardımcı olacağı gibi, hizmet faaliyetlerinin desteklenmesi için de (finansal veya gönüllü) toplumda istek uyandırır (Şentürk 2005).

Bu bölümde, sivil toplum örgütlerinde yürütülmekte olan halkla ilişkiler faaliyetlerinin mevcut durumu ve varsa sorunlar ortaya konulmaya çalışılacaktır. Mevcut durum; hedef kitle, amaçlar, kullanılan araçlar, teknikler ve yöntemler, organizasyon ve yönetim başlıkları altında ortaya konulacaktır.

7.1. Sivil Toplum Örgütlerinin Halkla İlişkiler Faaliyetlerinde Hedef Kitle

Küçük Kurt (1988)'a göre halkla ilişkiler açısından ele alınca halk kavramından; halkla ilişkiler çalışmaları yapan bir örgütün, kişinin bu çalışmalarından etkilenen, geçmişte etkilenmiş veya gelecekte etkilenebilecek; çalışmalarıyla aktif olarak örgüt veya kişiyi etkileyen, geçmişte etkilemiş veya gelecekte etkileyebilecek kişi, grup veya kurumların oluşturduğu kamular anlaşılmalıdır (Biber 2006).

Örgüt kamularına yönelik çalışmalar planlayıp uygulamaya geçirebilmek için, öncelikle örgütün çalışmalarından kimlerin, hangi grupların, hangi kurumların etkilendiğini veya örgütü kimlerin etkilediğini anlamak gerekir. Ancak, sivil toplum örgütünün türüne, kuruluş amacına bağlı olarak, örgüt kamularının tam olarak belirlenebilmesi mümkün olmayabilir. Açık bir sosyal sistem olan örgütün çalışmalarından kimin ne kadar etkilendiğini, kimlerin, hangi grupların, hangi kurumların örgütü etkileme potansiyeline sahip olduğunu,

halkla ilişkiler uzmanlarınca planlanıp yürütülecek çevre taramalarıyla yaklaşık olarak belirlemek olanaklıdır (Biber 2006).

Sivil toplum örgütlerinin amaçlarına ve faaliyet alanlarına bağlı olarak hedef kitlesi tüm sivil toplum örgütlerinde bazı farklılıklar gösteriyor olmakla birlikte; genel olarak aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

1. **Dış hedef kitle:** hükümet ve siyasi parti üyeleri, yerli ve yabancı basın ve yayın kuruluşları, kamu kurum ve kuruluşları, özel kurum ve kuruluşlar (Finansal, hizmet ve ayni destek sağlayan şirketler/kuruluşlar, diğer STÖ'ler vb.), uluslararası kurum ve kuruluşlar, bilim çevreleri (Üniversiteler, Tübitak vb.) ve yerli ve yabancı şahıslar (Kanaat önderleri, dini liderler, araştırmacılar, eğitimciler, sanatçılar, çeşitli talep sahipleri, bağışçılar vb.).
2. **İç hedef kitle:** profesyonel yöneticiler (Üst düzey bir yönetici ve bu yöneticinin altında mali, idari, teknik vb. işlerden sorumlu yardımcılar ile bu yardımcılardan sorumlu yöneticiler gibi), ücretli çalışanlar (Uzmanlar, danışmanlar ve destek kadrosunda yer alan; sekreter, masa başı görevi yürütenler, çaycı, odacı vb.), gönüllüler, üyeler ve bunların yakın çevresidir.

7.2. Sivil Toplum Örgütlerinin Halkla İlişkiler Amaçları

Sivil toplum örgütlerinin halkla ilişkiler amaçları, örgütlerin kuruluş amaçlarına göre farklılıklar arz etmekle birlikte genel olarak aşağıda belirtildiği şekilde ifade edilebilir:

- Çeşitli çalışmalar yapmak suretiyle hedef kitleyi belirlemek.
- Sivil toplum örgütüne, amaçlarına ve yaptığı çalışmalara karşı halkın (Kamuoyunun) ve hedef kitlenin ilgisini çekmek; sürekli bir bilgi akışı sağlamak suretiyle aydınlatmak ve desteklerini almak/arttırmak.
- Demokratik yöntemlerle kamuoyunu bilinçlendirmek ve harekete geçirmek.
- Üye, gönüllü ve bağışçı sayılarında artış sağlamak suretiyle sivil toplum örgütüne maddi ve manevi katkılar sağlamak.
- Kamuoyu nezdinde sivil toplum örgütüne saygınlık sağlamak.
- Sivil toplum örgütü ile ilişkilerde halkın işini kolaylaştıracak tedbirlerin alınmasını sağlamak ve hizmet içi eğitimleri planlamak.
- Halkta, sivil toplum örgütüne karşı olumlu davranışlar ve sempati yaratmak suretiyle olumsuz algılamaları olumluya döndürmek.

- STÖ'nün amaçları doğrultusunda yapılacak faaliyetler öncesinde; hedef kitlenin görüş ve önerilerini almak ve kullanılmasını sağlamak.
- Gerçekleştirilmiş faaliyetlerle ilgili olarak hedef kitlenin tepkisini araştırmak ve ortaya çıkan sorunların giderilmesi maksadıyla alınacak tedbirleri planlamak.
- Sivil toplum örgütünün kuruluş amaçları doğrultusunda ihtisas gerektiren konularda yerel yönetimlerin (Valilik, kaymakamlık, belediyeler, il genel meclisleri, kamu kurum ve kuruluşları vb.), karar alma süreçlerine dâhil olmak için çalışmalar yapmak.
- Sivil toplum örgütünün kuruluş amaçları doğrultusunda kararlar alınmasını ve yasal düzenlemeler yapılmasını sağlamak maksadıyla Hükümet üyeleri üzerinde kamuoyu baskısı yaratılmasını sağlayacak çalışmaları planlamak ve uygulamak.
- Ulusal ve uluslararası alanda faaliyet gösteren diğer sivil toplum örgütleri ile ilişki kurulmasını sağlayacak çalışmalar yapmak.
- Sivil toplum örgütünün çalışmalarına karşı medyanın ilgisini çekmek.
- Sivil toplum örgütünün yönetsel politikalarını hedef kitleye duyurmak ve benimsenmesini sağlamak.
- Örgütsel kültürün oluşturulmasını sağlamak.
- Örgüt içi iletişimi geliştirmek ve arttırmak suretiyle eşgüdümü sağlamak ve sinerji yaratmak.

7.3. Sivil Toplum Örgütlerinin Halkla İlişkilerde Kullandığı Araçlar

Halkla ilişkiler araçlarının seçimine etki eden faktörler:

1. Halkla ilişkiler aracının maliyeti: Kullanacağımız halkla ilişkiler aracının maliyetinin hesaplanmasıdır.
2. Koveraj: Bir kitle iletişim aracının, belirli bir bölgede en az satış miktarı ya da en az dinlenme ve izlenme sayısıdır.
3. Okuyucu, izleyici ve dinleyici profili: Bir gazeteyi, dergiyi okuyan veya radyo/televizyon programını dinleyen/ izleyenlerin yaş, cinsiyet, kültür ve gelir gibi demografik, sosyoekonomik ve sosyopolitik özellikleridir.
4. İnanırcılık: Kitle iletişim araçlarının kamuoyunda daha fazla güven ve sempati sağlamasıdır.

5. Kalıcılık: Kullanılan aracın birden çok kez gözden geçirilmesi olanağı olarak ifade edilebilir. Yazılı olarak verilen bir mesajın kalıcılık oranı, görsel ve işitsel olarak bir kez verilen mesaja göre daha yüksektir. Örneğin gazete ve dergide yer alan bir mesajın kalıcılık oranı, televizyon veya radyoda bir kez verilen mesaja göre daha yüksektir. Bunun sebebi, gazete veya derginin zaman zaman ele alınıp okunması veya göz atılmasındandır.

7.3.1. Basılı araçlar

1. Gazeteler

Tarihte ilk haber toplama ve dağıtma gazetesi Roma Senatosu'nca İÖ 59 yılında 2.000 kopya olarak çıkarılıp imparatorluğun değişik köşelerine dağıtılan Acta Diurna'dır. Fethedilen topraklar, siyasi gelişmeler, toplumsal olaylar, gladyatör dövüşlerinin sonuçlarını içeren Acta Diurna'yı okuma bilen Roma vatandaşları yüksek sesle okuyarak okuma bilmeyenlere duyururdu.

Gazetelerden halkla ilişkiler alanında yararlanmak için özelliklerini, çalışma düzenlerini ve hangi okuyucu kitlelerine ve bölgelere (Ülke bütününde yayınlanıyorsa; milli ya da ulusal bir gazete, belli bir bölgede yayınlanıyorsa; mahalli ya da bölgesel bir gazete olarak, diğer ülkelerde de yayınlanıyorsa; uluslararası olarak adlandırılmaktadır.) hitap ettiklerinin bilinmesi gerekir. Gazeteler, hitap ettikleri okuyucu kitlelerine göre; siyasi, ekonomi, toplumsal, magazin, sanat, edebi, kültürel, dini, sportif vb. konulardaki haberlere ağırlık vermektedir. Yayınlandığı saate göre; sabah gazetesi veya akşam gazetesi olarak, yayımlanma sıklığına göre de; günlük veya haftalık olarak bölümlendirilebilmektedir. Bu nedenle; halkla ilişkiler görevlileri, çeşitli türdeki gazeteleri ve günlük gazetelerin değişik bölümlerini tanımalı, bu bölümlerde kullanılabilecek haberlerin işlenmesi ve hazırlanmasıyla ilgili teknikleri bilmelidir.

Basın ve yayın araçlarının kamuoyu üzerindeki etkisi büyüktür. Başta, demokratik rejimlerde iktidar mücadelesi yapan partiler ve icraatlarını beğendirmek isteyen hükümetler olmak üzere, tüm gruplar, görüşlerini halka yayarak benimsetmek ve destek sağlamak, kamuoyu (efkâr-ı umumiye) teşekkül ettirmek arzularının tahakkuku için gazetelerden faydalanmaktadır. Kamuoyuna verilmek istenen bilginin konusuna göre, hangi gazetelerden istifade edileceğinin önceden araştırılması gerekir. Halkla ilişkiler uzmanları öncelikle basının

görevlerini ve ihtiyaçlarını bilmeleri gerekmektedir. Sonra gazetelerin basılış günleri, baskı sayıları, baskı süreleri, aboneleri, satış durumları gibi konuları bilmeli ve takip etmelidir.

Bir önceki cümlelerin devamı olarak, sivil toplum örgütlerinin, gazetelerle olan ilişkileri geliştirmek çabası içerisinde olması gerekmektedir. Bu bağlamda; gazete sahipleri, yöneticileri ve köşe yazarlarına sürekli ve doğru bilgi akışı sağlanması büyük önem arz etmektedir. Verilen bilginin doğru anlaşılması ve kamuoyuna çarpıtılmadan doğru bir şekilde aktarılması kurumsal güvenilirliğin devamının sağlanması bakımından çok önemlidir.

Farklı amaçlara hizmet etmek üzere yayın yapan gazetelerin bulunduğu tüm kamuoyu tarafından bilinmektedir. Bazı gazetelerin okuyucu kitlelerine beğenilmek ve tirajlarını arttırmak maksadıyla, elde ettikleri haberleri; hizmet ettikleri amaçlar doğrultusunda çarpıtarak yayımlama eğiliminde buldukları da bilinen bir gerçektir. Halkla ilişkiler şirketleri/teşkilatları/birimlerinin önemli çalışmalarından birisi de hizmet verdikleri gruplarla ilgili olarak basında yayınlanmış haber ve yorumları takip etmek, doğru olmayan veya çarpıtılmak suretiyle yayınlanmış olan haberleri tespit ederek kamuoyuna doğru bilgileri aktarmak suretiyle kurum imajının ve güvenilirliğinin zarar görmesini engellemektir.

Günümüzde, tüm dünyaya yayılmış durumdaki haber ajanslarının topladığı haberlerin, çeşitli vasıtalarla (Televizyon, İnternet ve Cep telefonları ile kısa mesaj (SMS) yollamak vb.) anında kamuoyu ile paylaşılması; internet ve televizyon üzerinden daha seri bir şekilde hedef kitlelere gönderilebilmesi mümkün olabilmektedir.

STGP (Sivil Toplum Geliştirme Programı)'nin ulusal medyadan temsilciler arasında yaptığı bir araştırma, basın STÖ'ler ve STÖ-basın ilişkileri hakkındaki şu konuları ön plana çıkarmaktadır:

- Basın bültenlerinin daha fazla görsel malzeme ile desteklenmesi.
- Kampanya yürütülürken basın ile daha yakın ilişki kurulması.
- Duyurulmak istenen konuların, halkın ilgi göstereceği biçimde sunulması.
- İstanbul basınının, Anadolu'daki STÖ etkinliklerine muhabir yollamasının beklenmemesi.
- Medyanın önceliklerinin STÖ'lerden farklı olduğunun unutulmaması.
- Basın duyurularının son anda değil zamanında gönderilmesi, sadece bazı basın mensuplarına değil, basında ilgili tüm kişilere gönderilmesi.

Basın camiası içindeki çok farklı kademelerden (yayın yönetmenleri, köşe yazarları, haber müdürleri, muhabirler, magazinciler vb.) hangilerine öncelik verilmesi gerektiği, kişilere ve koşullara göre değişebilir. Öncelikle örgütün çalıştığı konuda duyarlılık gösteren

kişiler ve basın kuruluşları ile bağlantı kurulması isabetli olacaktır. Genç basın mensupları, yeniliklere daha açık olacakları düşünülmüş, öncelikli hedef gruplardan biri olabilir.

Basın mensupları ile kurulacak ilişki, örgütün bütün etkinliklerinin düzenli olarak seçilen kişilere bildirilmesi olabileceği gibi, basın mensuplarına belli konularda verilecek özel brifingler, geziler, hatta basın mensuplarının belli konularda duyarlılık kazanmaları için eğitilmeleri de olabilir.

Halkla ilişkiler şirketleri/teşkilatları/birimlerinin basını izlemek suretiyle kendilerine yakın ve uzak gazete/gazetecileri tespit etmesi ve bu şekilde bir “Basın Listesi” oluşturması, tüm dünyada ve Ülkemizde yerleşik bir uygulamadır. Bu husus; büyük firmalar, sanatçılar ve hatta hükümetler tarafından da kullanılmaktadır. Sivil toplum örgütlerinin kamuoyuna vereceği mesajların doğru iletilmesini sağlamak bağlamında; bu hususu bilmesi ve bir basın listesi oluşturması önemlidir.

Kişisel olarak kurulacak ilişkiler ve kişilerin ismine gönderilecek bilgiler, kişi ismi olmadan basın kuruluşuna gönderilecek bilgilere kıyasla çok daha etkili olacaktır. Örgütün çalıştığı konularda yazı yazan, haber yapan, ya da bilgi isteyen, örgüte danışan basın mensuplarının listesini yapmamız, bu isimleri öncelikle bilgilendirmemiz yararlı olacaktır.

2. Dergiler

STÖ’ler kuruluş amaçları doğrultusunda icra ettikleri faaliyetler ile ilgili konulardaki (Çevre, Sağlık, bilim ve teknik, spor, tarih, coğrafya, matematik, çocuk, el işi vb.) bilgileri ihtiva edecek dergiler yayımlamaktadır.

Düzenli aralıklarla (Genellikle aylık ya da birkaç aylık periyotlarda) yayımlanan, çoğunlukla STÖ bünyesinde (yöneticiler, üyeler, gönüllüler, destekçiler vb. arasında) iletişim sağlamak üzere kullanılan, ancak STÖ dışındaki gruplara da (resmi makamlar, milletvekilleri, potansiyel destekçiler, akademiler, basın vb.) dağıtılabilen basılı malzemelerdir.

STÖ’lerin dergi çıkarmadaki amaçları; yaptıkları veya yapacakları faaliyetleri hedef kitlesine duyurmak suretiyle üye ve destekçi sayılarını arttırmak, dolayısı ile maddi ve manevi bakımdan daha fazla güç elde etmektir. Bu sebeple genellikle dergiler bedelsiz olarak dağıtılmaktadır. Ancak, bazı STÖ’ler çıkardıkları dergileri bir ücret mukabilinde de dağıtmaktadırlar ki, bu tür bir uygulamanın amacı; dergi çıkarmak için yapılmış olan masrafların çıkarılması ve STÖ için doğrudan gelir elde etmektir. Başlıca STÖ dergileri:

- Uluslararası Sivil Toplum Destekleme ve Geliştirme Derneği (USİDER) tarafından yayımlanan **Her Yönüyle Dernekler Dergisi**,

- Çevre ve Kültür Kuruluşları Dayanışma Derneği (ÇEKÜD) tarafından yayımlanan **E-Dergi**,
- Türkiye Bilişim Vakfı (TBV) tarafından yayımlanan **Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi**,
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) tarafından yayımlanan **İşveren Dergisi**,
- Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) ve 38 sivil toplum örgütü tarafından birlikte hazırlanan **Yeşiliz Dergisi**,
- Lösemili Çocuklar Vakfı (LÖSEV) tarafından yayımlanan **Lösemili Çocuklar Dergisi ve Ispanak Dergisi**,
- Deniz Temiz Derneği (TURMEPA) tarafından yayımlanan **Deniz Temiz Dergisi**,
- Türk Kalp Vakfı (TKV) tarafından yayımlanan **E-Dergi**,
- Türk Eğitim Vakfı (TEV) tarafından yayımlanan **TEV Dergi**,
- Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı (CEM) tarafından yayımlanan **Cem Dergisi**,
- Gümrük Müfettişleri Derneği (GMD) tarafından yayımlanan **Gümrük Dergisi**,
- İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İGİAD) tarafından yayımlanan **İş Ahlakı Dergisi**,
- Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO) tarafından yayımlanan **ÇEVKO Dönüşüm Dergisi**,

3. Broşürler

Broşürler, genel olarak ufak bir dergi ebadında, az sayfalı bir tanıtım aracıdır. 8 -16 sayfa olarak bastırılırlar. Önemli bir özelliği de bol resimli yani görsel oluşlarıdır. Ön ve arka sayfalarının tasarımına ayrı bir önem verilir. Broşürler, renkli olarak bastırılırlar. Broşürlerin küçük hacimli olanlarına Deplian adı verilir. Broşürü dolduracak kadar elde materyal (veri) yoksa maliyeti azaltmak için deplianlar kullanılır. Bunların hazırlanması kolay, pratik ve ucuzdur. Dağıtımları da kolaydır.

Broşür hazırlanmasındaki amaç; STÖ'nün ve faaliyetlerinin kamuoyuna tanıtılması ve ilgililerin bilgilendirilmesidir.

Broşürlerin dağıtılacağı hedef kitle, posterdekine kıyasla daha iyi kontrol edilebilir. Dolayısıyla, dağıtılacağı topluluklar (Örnek: öğrenciler, çiftçiler, kadınlar, belli meslek grupları vb.) göz önüne alınarak broşürlerin içeriği daha özel amaçlı hazırlanabilir.

Değişik maksatlarla broşürler ve deplianlar bastırılmakta ve dağıtılmaktadır. Bir broşür, ele aldığı konu ile ilgili ayrıntılı bilgi içermeli, kendisini okuyan bir kişinin kafasında oluşacak bütün temel sorulara yanıt verebilmelidir. Bazı broşürler internet üzerinden de ilgililerin kullanımına sunulmaktadır. STÖ'ler tarafından hazırlanmış olan broşürlere örnek olarak; Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)'ne ait "Bilgi Hizmetleri Tanıtım Broşürü" AIDS İle Mücadele Derneği (AIDS) tarafından hazırlanmış olan "AIDS Uyuşturucu Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlar Yasal Uygulamalar Eğitim Broşürü" ve "Korkma Bilgilen Broşürü" gösterilebilir.

Broşürler hedef kitleye çok çeşitli yöntemlerle ulaştırılabilir. Kamuya açık yerlerde, bir etkinlik ya da fuar sırasında çevredekilere dağıtılarak, bir eğitim çalışması sırasında çalışmaya katılanlara verilerek, postalama ile doğrudan isimlere gönderilerek, bir kuruluşun üye ya da müşterilerine o kuruluş yardımıyla, vb. yollarla iletilebilir. Broşürler elden dağıtılacak ise, dağıtım yapan kişilerin sivil toplum örgütü ile ilgili temel bilgilere sahip olması ve soruları yanıtlayabilmesi yararlı olur.

4. Kitaplar

Sivil toplum örgütünü, teşkilat ve personel olarak tanıtan, icra ettiği faaliyetleri anlatan ve açıklayan yazılı ve görsel malzeme de içeren araçlardır. Kitap hazırlanması çalışmalarında; tanıtım amacının yanında gelir elde etme amacı da vardır. Bazı durumlarda da kitap hazırlanmasındaki amaç; yalnızca sivil toplum örgütüne gelir elde etmektir. STÖ'ler, kitap yazımı, basımı ve tanıtımı ile ilgili masrafların yüksek olması nedeniyle diğer faaliyetlerinde olduğu gibi bu faaliyetinde de genellikle sponsor kullanırlar. Sponsorlar ve ilgili sivil toplum örgütlerinin web sitelerinden alınan bilgiler doğrultusunda yapılan çalışmalarla ilgili örneklerden bazıları müteakip paragraflarda arz edilmiştir:

Turkcell ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD) işbirliğiyle yürütülen "Kardelenler" projesi kapsamında; 2000 yılından bu yana burs alan kız öğrencilerin hayatlarındaki değişimin ve umutlarının öyküsü, Turkcell tarafından ünlü yazar Ayşe Kulin'in kalemi ve fotoğraf sanatçısı Manuel Çıtak'ın fotoğraflarıyla "Kardelenler" adı altında kitap haline getirilmiştir. Kitap, 29 Mayıs 2004 tarihinde düzenlenen bir toplantıyla tanıtılmıştır. "Kardelenler" kitabı, bugüne kadar 24 baskısı ile 100.000'lerce okuyucuya ulaşmıştır.

Metro Grubu'nun BENİ OKULA GÖNDER Projesi kapsamında burs desteği verdiği 1000 kız öğrenci içinden ÇYDD tarafından seçilen en başarılıların öyküleri “İmkânsız Periler” kitabında toplanmıştır. Metro Grubu Türkiye yöneticisi Nurdan Tümbek Tekelioğlu ve arkadaşları, Metro'nun Çağdaş Kızlarını yaşadıkları illerde / köylerde ziyaret ederek, onları ve ailelerini yakından tanımışlar, onların gelecekte beklediklerini, hayallerini, hedeflerini sorup öğrenmişler. Öğrendiklerinden hepsinin imkânsız başarıldığını görmüşler ve onların öykülerini amatör bir ruhla yazarak “İmkânsız Periler” kitabını oluşturmuşlardır. Doğan Kitapçılık tarafından basılmış olan Kitabın tanıtımı İstanbul Alman Konsolosluğu'nun Gümüşsuyu'ndaki binasında yapılmıştır. Kitap için bir tanıtım belgeseli hazırlanmış, tiyatro sanatçısı Kenan Işık tarafından da seslendirmesi yapılmıştır.

İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV) tarafından yayınlanan kitaplar: Gençlik, Cinsel Eğitim ve Üreme Sağlığı, Öğretmen ve Öğretmen Adayları İçin Cinsel Sağlık Eğitimi, Ergenlerde Sağlık Bilinci, AIDS'in Önlenmesinde İnsan Hakları ve Kamu Özgürlüklerinin Korunması, Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlar Tanı ve Tedavi Rehberi, Anne Babalara Öneriler: Çocuğumla Yaşadıklarım, Anne Babalara Öneriler: Çocuğunuzu Anlamak, Aile Planlamasında Temel Bilgiler, Cinsiyete Dayalı Şiddet Olgularına Sağlık Personelinin Yaklaşımı vd. Vakfın Web sitesinde ilgililerin kullanımına sunulmakta olup pdf formatında bilgisayara indirmek de mümkündür.

5. El Kitapları

STÖ'lerde, elemanlara, örgütle ilişkisi bulunanlara ve yeni katılanlara verilen ve sivil toplum örgütünü çok yönlü olarak tanıtan bir araçtır. Bunlarda, broşürlerden farklı olarak resimden çok yazıya önem verilir ve bir kitap düzeni içinde hazırlanırlar.

Bu tür yayınlar, her an el altında bulundurulması ve kullanımındaki kolaylıklar ve maliyetlerinin düşük olması nedenleriyle yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. AIDS İle Mücadele Derneği (AIDS) tarafından hazırlanmış olan “Danışmanlıkta AIDS Hakkında En Çok Sorulan Sorular ve Türkiye’de Yasal Yaptırımlar Kitapçığı”, Arama Kurtarma Derneği (AKUT) tarafından hazırlanan “Deprem Eğitimi El Kitabı ve AKUT’la Afetlere Hazırlık” İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İGİAD) tarafından hazırlanan “Ortaklıklar” cep kitabı örnek olarak verilebilir.

6. Bültenler

Bültenler, dergilere kıyasla daha az sayfası olan, özel kapağı olmayan, katlanabilen, dolayısıyla daha kolay ve ucuza postalanabilen malzemelerdir. İçerikleri ve tasarımları daha pratik hazırlanabilir, hatta matbaa yerine bilgisayar yazıcısından çıktı olarak da basılabilir. Bu özellikleri, bültenlerin dergilerden daha yetersiz olacağı anlamına gelmez. İyi hazırlanmış, tasarımı düzgün, metin kalabalığına boğulmamış, bilgilendirici bir bülten, kalın ve şık görünümlü, ancak iyi düzenlenmemiş bir dergiden çok daha etkili olabilir.

Çoğunlukla STÖ bünyesinde (yöneticiler, üyeler, gönüllüler, destekçiler vb. arasında) iletişim sağlamak üzere kullanılan, ancak STÖ dışındaki gruplara da (resmi makamlar, milletvekilleri, potansiyel destekçiler, akademiler, basın vb.) dağıtılabilen basılı malzemelerdir.

Konu ile ilgili kişilerin, gelişmelerden sürekli bilgi sahibi olmaları için belirli zamanlarda yayınlanan çok sayfalı mektuplar olarak da tanımlanabilir. Çeşitli haberlerin değişik araçlarla istenildiği kadar geniş bir kitleye duyurulmasında kolay ve ucuz bir yöntemdir. Renkli olanlar daha fazla ilgi çekmektedir.

Bültenler, çeşitli konulardaki haberleri verdikleri gibi çeşitli sorularla ilişki kurulan kişilerin görüşlerini de okuyucularına duyururlar. Bu yönleri ile anket niteliğini de taşırlar.

E-posta ile gönderilen bültenler, basılı bültenlerin tamamlayıcısı, ya da bütünüyle alternatifi olabilir. Bülten için ayrılan bütçe, ancak belli sayıda bültenin basımı ve postalanmasına yetiyorsa, ya da hiç bir şekilde baskı ve dağıtım için bütçe yoksa bülten, alıcıların bir bölümüne ya da tamamına e-posta ile gönderilebilir. Basılı bültenlerin içeriği de elektronik ortamda hazırlanacağı için, e-posta biçimine dönüştürmek zor olmamaktadır. E-Bülten yayımlayan sivil toplum örgütlerine örnek olarak: Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Lösemili Çocuklar Vakfı (LÖSEV), Deniz Temiz Derneği (TURMEPA), Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), Türkiye Diyanet Vakfı (TDV), Türk Eğitim Vakfı (TEV), Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV), İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İGİAD) verilebilir.

7. Yıllık raporlar

Yıllık raporlar, kuruluşların bir yıl içinde gerçekleştirdikleri çalışma ve etkinlikleri, geleceğe yönelik projelerini kamuoyuna ve hedef kitlelerine ayrıntılarıyla duyurmak ve değerlendirmelerine sunmak amacıyla hazırladıkları yazılı malzemelerdir.

Yıllık raporlar kuruluşların yıllık çalışmalarını, çoğunlukla da kronolojik bir dizi içinde özetleyen, yurt içinden ve dışındaki uğraş alanlarıyla ilgili çarpıcı bilgiler aktaran, küçük çapta ansiklopedilerdir.

STÖ'ler de diğer kurum ve kuruluşlarda olduğu gibi görevleri, yürüttüğü etkinlikler ve temel mali konular hakkındaki bilgilerini; STÖ mensuplarına ve halka duyurmak amacıyla yıllık çalışma raporları hazırlamalıdır. Yıllık raporlar, hem örgüt içine hem de örgüt dışındaki çevrelere yönelik birer iletişim aracıdır. Bu raporlar:

- STÖ için bir tür kurum tarihi belgesi oluşturur.
- STÖ'nün o dönem için hedeflediği çalışmaları verimli bir biçimde gerçekleştirip gerçekleştirmediğinin değerlendirmesini sağlar.
- STÖ çalışmalarının halka ve destekçilere saydam/objektif bir biçimde duyurulmasını ve ilgililer tarafından değerlendirilmesini sağlar.

8. Mektuplar

Yazılı iletişim araçlarından mektup, daha içten, daha yumuşak bir hitap yoludur. Hedef kitlelere gönderilecek ileti; bülten ve broşürün hazırlanmasını beklemeyecek kadar acil ve önemli ise, muhatapla daha yakın ilişki kurulmasını sağlayan mektuba başvurulmaktadır. Bilgiler, broşür ya da bülteni dolduracak düzeyde değilse, yine mektup yöntemi yeğlenir.

Mektuplar, kişisel bir araçtır. İyi yazıldığında hedef kitleyi bizzat ziyaret etmek kadar etkili olabilmektedir. Sivil toplum örgütlerinde, bir olayla ilgili bilginin sunulması, bilgi istenmesi, bir toplantı, davet veya yeniliğin duyurulması gibi amaçlarla yazılabilmektedir. Mektubun etkili olabilmesi için; inandırıcı, samimi, açık, anlaşılır ve ikna edici olması ve de örgüt yönetiminde en üst düzeyde görevde bulunanlar tarafından imzalanması önemlidir. Üyelerle iletişimde çok sık kullanılan yöntemlerden birisidir.

Mektupla iletişimi siyasetçilerle ilişkilerde de kullanmak mümkündür. Ele alınan konuyla ilgili görüşler, düzgün, tutarlı bir üslupla yazılı olarak ilgili siyasetçilere aktarılabilir. Gönderilen mektuplar (ya da fakslar), özellikle bunlara verilen yazılı yanıtlar, birer belge olarak ileride dayanak olarak gösterilebilir. Böyle mektuplar, STÖ'ler tarafından gönderilebileceği gibi, STÖ'yü destekleyen bireyler ve seçmenler tarafından da gönderilebilir.

9. Afişler

Belirlenmiş iletiler, geniş kitlelere çoğu kez afişlerle yansıtılmaktadır. Afişler, kimler olduğu bilinmeyen hedef kitlelerle iletişim kurulmasını, yanıt almadan onlara ulaşılmasını sağlamaktadır.

Kimlikleri ve adresleri bilinmeyen kişilerle iletişim kurmak, mektup, yıllık, bülten gibi yazılı araçlarla mümkün değildir. Oysa bulvarlar, caddeler, ana yollar, kalabalık alanlar ve işlek yollardaki duvarlara asılan afişler, gelip geçenlere, ön görülen iletileri ulaştırmaktadır.

Afişlerdeki en belirgin özellik “az sözle, çok şey anlatmak” tır. Az yazı, ilginç biçimde hazırlanmış, şekil ve resimlerle, istenilen sonuç daha kolay alınmaktadır. Afişlerde önemli olan “öz anlatım” dır.

Afişte kuşkusuz ilk amaç çekiciliktir. Bunun için yazıdan çok, desenli çizgiler (grafikler) öne çıkmakta, söze çok az yer verilmektedir. Uzun cümleli afişler dikkat çekici olmamaktadır.

Resimler, konuya yakın durmalı; adeta özdeşleşmelidir. Üstelik sözlerle uyum sağlamalı, çarpıcı olmalıdır. Böyle sözleri bulmak, yoğun bir çalışma gerektirmektedir. Ayrıca, slogan niteliğindeki sözler uzmanlar ve ilgili kişilerce tartışılmalı, en ilginç ve doğrusu belirlendikten sonra baskıya gönderilmelidir. Az sözle çok şey anlatmak, slogan oluşturmak, yoğun emek ve yaratıcılık ürünüdür. AIDS İle Mücadele Derneği (AIDS) tarafından hazırlanmış olan “AIDS’ten Korkma Bilgilen, Tek Eşle Yaşa, AIDS Seni Yakalamadan Sen Onu Durdur, Cinsel İlişkide Kondom Kullan (Prezarvatif), Uyuşturucu AIDS’i Davet Eder, Ufak İhmalden Ölme, AIDS’li Nesil Yaratmayalım, Anne Adayları AIDS’li Çocuk Doğurmayınız “ vd. halkla ilişkiler kapsamında yaratılmış ilgi çekici sloganlar olarak sayılabilir.

Sivil toplum örgütlerinin, düzenledikleri kampanyaları ve sivil toplumu bilgilendirme, bilinçlendirme ve daha duyarlı hale getirme ve harekete geçirme eylemlerini halka duyurmada kullandıkları yöntemlerden bir tanesidir. Örnek olarak: AIDS İle Mücadele Derneği (AIDS) tarafından hazırlanmış olan ve halkı AIDS hakkında bilgilendirme ve bu hastalık konusunda uyarmak amacıyla hazırlanmış olan Afişler (AIDS Bulaşmaz, Korkma Bilgilen, AIDS’te Önemli Belirtiler, Gençler Uyuşturucu ve AIDS İle Mücadele Ediyor, Uyuşturucu AIDS’i Davet Eder vd.) verilebilir.

10. Pankartlar

Pankartlarda önemli olan, iletileri hedef kitlelere en çarpıcı ve dikkat çekici biçimde yansıtmaktır. Afişlere göre daha az ve öz ifadeler kullanılmalıdır. Üzerinde yazıdan başka bir şey bulunmayan pankartlar için, örneğin; ilginç karakterli harfler seçilmeli, okunmaları da kolaylaştırılmalıdır. Kısacası, kalabalık ortamlarda bir konuya dikkat çekmek maksadıyla kullanılmaktadır.

Başta sendikalar olmak üzere hemen hemen tüm sivil toplum örgütleri ve siyasi karar alıcıları (Bakanlar, Milletvekilleri ve diğer siyasi parti temsilcileri vb.) tarafından, halkın dikkatini çekmek maksadıyla meydanlarda yapılmış olan gösteri ve yürüyüşlerde yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Diğer platformlarda da kullanıldığı görülebilmektedir.

11. El ilanları

Halkı bilgilendirmek ve bilinçlendirmek maksadıyla sivil toplum örgütleri tarafından kullanılan yöntemlerden birisidir.

El ilanları, pankartların küçültülmüş halidir. Çok ekonomiktir. Çeşitli dağıtım kanalları (kapı kapı dolaşarak, yoldan geçenlere verilerek, posta kutularına bırakılmak suretiyle, araçların pencerelerine iliştilmek suretiyle, havadan uçak veya helikopterlerden atılmak suretiyle vb.) vasıtasıyla hedef kitleye ulaştırılabilirler. Dağıtım kanalları içerisinde en ilginç havadan atılmak suretiyle yapılan uygulamadır.

12. Diğerleri

Sivil toplum örgütlerinin halkla ilişkilerde kullandıkları diğer basılı araçlar:

- **Kuruluş gazetesi:** Halkla ilişkiler uygulamalarında örgüt içi iletişim çalışmalarının bir ürünüdür. Özellikle personel için çıkarılmakta olup, kuruluşu ilgilendiren konularda, çeşitli tanıtıcı hatta bilimsel yazılara yer verilerek çoğu kez dışa da açılmaktadır. Personel dışındaki kişi ve kurumlara da gönderilmektedir. İçeriğinde kurum içi atamalar, evlenme, doğum, ölüm haberleri ve diğer etkinlik ve faaliyetler yer alır.
- **İlan tahtası (Pano):** Planlanan çalışmalar ile ilgili bilgiler ne kadar basit görünse de, diğer çalışanların haberdar edilmemesi onların çalışma düzenini

aksatabilir. Örneğin: Örgüt yetkilisinin öğleden sonra şehir dışına çıkacak olması, toplantı salonunun bir başka faaliyet nedeniyle kullanılacağı tarihin bildirilmesi, çalışanlardan birisinin evlenmesi veya çocuğunun olması, bir yakının ölmesi nedeniyle başsağlığına gidilecek olunması gibi bilgilerin paylaşılması maksadıyla herkes tarafından görülebilecek bir yere pano konulması örgüt içi iletişimin sağlanmasında katkı sağlayabilir. Farklı bir yöntem olarak; ulaşılmak istenen hedef kitleye ait mekânlarda, sivil toplum örgütü ile ilgili bir pano oluşturmak suretiyle, gönüllü ve üye kazanmaya çalışılabilir.

- **Bilgi notları:** Kimi zaman bir konu, yalnızca bir iki çalışanı ilgilendirir ve bir panoya yazılması gerekmez. Standard olarak hazırlanmış pusulalar, ofis içinde iki kişi arasındaki iletişim için etkili bir araç olarak kullanılabilir.
- **Anı defterleri:** İç ve dış hedef kitle ile örgüt çevresindeki kişiler tarafından, örgüt ve faaliyetleri ile ilgili olarak; duygu ve düşüncelerini, beklentilerini ve şikâyetlerini yazdığı kâğıt defterler ya da internet üzerindeki elektronik sayfalarıdır. AKUT'a ait web sayfasında yer alan "AKUT Anadolu Tırı Şeref Defteri" ve "Anadolu'dan AKUT'a Mektuplar" buna örnek olarak gösterilebilir.
- **Karikatürler:** Örgüt ve faaliyetlerinin tanıtılması maksadıyla ünlü karikatüristlerin karikatürlerinden istifade edilebileceği gibi, ünlü karikatür sanatçılarının da jürisinde yer alacağı halka açık yarışmalar düzenlenebilir. AIDS ile Mücadele Derneği tarafından, AIDS hastalığı ile mücadelede ünlü karikatüristler tarafından hazırlanmış karikatürlerin kullanılması, TEMA Vakfı tarafından 2007 yılında başlanmış olan ve her yıl farklı bir konuda yapılan karikatür yarışmaları (2009 yılındaki konu "Gıda Güvenliği"dir.) örnek olarak gösterilebilir.
- **Hatıra pulları:** Örgütün 10'uncu, 50'nci, 100'üncü kuruluş dönümlerinde ve örgüt için fevkalade önem arz eden bir olayın vuku bulması durumunda pul bastırılması ve bunların dağıtılması, örgüte bir gelir sağlayabileceği gibi tanıtımına da katkı sağlayacaktır.
- **Fotoğraflar:** Sivil toplum örgütleri, faaliyetleri ile ilgili olarak çekilmiş fotoğrafları, galeriler ve fuarlar gibi halkın katılımının yoğun olduğu yerlerde sergilemek suretiyle halkın desteğini kazanabilir; gönüllü, üye ve bağışçı sayılarını arttırabilirler. Bu konu ile ilgili olarak internetin etkin olarak

kullanılması da mümkün olabilmektedir. İnternet marifetiyle gerçekleştirilmiş çalışmalara örnek olarak: AKUT tarafından arama ve kurtarma faaliyetlerine, Doğal Hayatı Koruma Derneği (DHKD) tarafından doğal yaşamın en güzel örneklerine, Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF-Türkiye) tarafından da tabiat güzellikleri ile bitki ve hayvan yaşamının en güzel örneklerine ait fotoğrafların yer aldığı fotoğraf galerileri gösterilebilir.

7.3.2. Sözlü iletişim araçları

Halkla ilişkilerde yazılı araçların dışında kullanılırlar. Bunlar:

1. Yüz yüze görüşme

Sözlü iletişim araçlarının en yaygın kullanılanıdır. Yazılı iletişim tek yönlü olup, yüz yüze görüşme iki yönlü bir iletişim sağladığından daha etkilidir. Sivil toplum örgütlerinde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Yüz yüze görüşmelerde dikkat edilmesi gereken noktalar ve beden dilinin kullanılması konularında örgüt çalışanlarının eğitilmeleri önemlidir. Özellikle üyelik başvurularında, bağışçılarla münasebetlerde ve basın mensuplarıyla ilişkilerde yüz yüze görüşme yönteminin etkili bir şekilde kullanılması; örgütün hedeflerine ulaşmada önemli katkılar sağlayabilir.

2. Toplantılar

Toplantılar, iç hedef kitleye veya dış hedef kitleye yönelik olarak yapılabilir. Her ikisi de halkla ilişkiler ve tanıtım uygulamasını oluşturmaktadır.

Toplantılar, sivil toplum örgütü ile çalışanlar, gönüllüler ve üyeler arasında doğrudan iletişim kurulmasında çok önemlidir. Halkla ilişkiler yönünden bakıldığında toplantılar; bilgi verme, alma ve değerlendirme yapabilme yöntemlerinden birisidir.

Başlıca toplantı çeşitleri:

- Bilimsel içerikli toplantılar

Konu, ulusal hatta uluslararası güncel olaylardan seçilirse, daha çok ilgi görecektir ve ses getirir. Konuşmacıların ilgi alanlarında ün yapmış kişilerden seçilmesi başarıda önemli bir rol oynar.

Toplantı içeriğinin basında haber olarak yer alması, düzenleyen kuruluşun saygınlığını artırır, kamuoyundaki imajına olumlu katkıda bulunur.

Toplantıların haber olarak basında yer bulabilmesi için, konuyla ilgili basın mensuplarının titizlikle belirlenmesi ve çağırılması ve çalışmaları

sırasında kendilerine her türlü kolaylık gösterilmesi gereklidir. Toplantının basında yer alması, düzenleyen kuruluşun saygınlığını artırır, kamuoyundaki imajına olumlu katkıda bulunur (Bülbül 2000).

- **Personel toplantıları**

Sivil toplum örgütünün etkinlik temposuna ve kadrosunun (profesyonel yönetici ve çalışanlar) genişliğine göre, özel bir gündem olmasa bile, belirli aralıklarla düzenlenecek toplantılar, önemli bir STÖ içi iletişim aracıdır. Ofisi ve sürekli çalışan kadrosu olan bir STÖ için, haftalık toplantılar idealdir. Bu toplantılarda, yaptığı iş ne kadar rutin olursa olsun her çalışan söz sahibi olmalıdır. Düzenli toplantılarda; bir önceki hafta içinde yapılan işler, gelecek hafta için planlanan işler, diğer çalışanlardan beklenen katkı ve işbirliği dile getirilir. Hazırlanmış yazılı belge ve bilgiler diğerleri ile paylaşılır.

Sürekli çalışan kadrosu olmayan, bütünüyle gönüllü bireylerin çabası ile çalışan bir STÖ'nün mensupları (Küçük STÖ'ler için bu bütün yönetim kurulu ve bütün üyeler de olabilir.) ise, en azından ayda bir kez toplanıp, belirlenen gündem çerçevesinde konuşmalıdır.

Toplantılar ne kadar kısa olursa olsun, gerçekleştirilen işler not edilmeli, planlanan çalışmaların da, kim tarafından, nasıl, kimlerin işbirliği ile gerçekleştirileceği, ne zaman tamamlanacağı da yine yazılı olarak özetlenmelidir. Bir başka deyişle, atılacak adımlar somut hale getirilmeli ve herkes tarafından bilinmelidir. Yazılı toplantı tutanakları, kurum tarihi açısından da önemli belgelerdir (Güder 2004).

- **Proje ve etkinlik toplantıları**

Bir projenin sağlıklı yürütülebilmesi için, proje içinde rol alan kişi ve ekiplerin, gereken sıklıkta bir araya gelmesi ve bilgi paylaşmasıdır. Buradaki önemli nokta yine toplantıları bir akış çerçevesinde gerçekleştirmek ve somut sonuçlar elde etmektir.

- **Uzmanlar/danışmanlarla sohbet toplantıları**

Bilgi ve birikimleri ile sivil toplum örgütüne gönüllü danışmanlık yapan uzmanları da, iş toplantıları dışında sosyal bir ortamda bir araya getirmek farklı bir teşvik olabilir. Böyle toplantılarda, farklı konularda destek olan (Örneğin eğitim programlarını hazırlayan uzman ile kırsal kalkınma projesini yürüten uzman) ve birbirini tanımayan danışmanlar tanışma fırsatı bulabilirler. Hatta

olanaklar çerçevesinde hem gönüllülerin hem de uzmanların bir araya getirilmesi, STÖ bünyesindeki farklı grupların tanışmasını ve daha güçlü ilişkiler kurulmasını sağlayabilir.

- **Gönüllü ve üyelerle sohbet toplantıları**

STÖ ofisinde sürekli bulunmayan, ancak STÖ'nün çalışmalarına katkıda bulunan bireyler için düzenlenecek sohbet toplantıları, gönüllüleri teşvik etme açısından son derece yararlıdır. Bu toplantılara gönüllü ve üyelerin kendilerinin yanı sıra, çevrelerinde STÖ'ye ilgi duyan tanıdıklarını da getirmeleri teşvik edilmelidir.

Sohbet atmosferinde geçecek böyle toplantılar, gönüllü ve üyelerin STÖ çalışma ortamını yakından görmesini, kendilerini STÖ'nün bir parçası olarak hissetmelerini, yeni katılan kişilerin STÖ'yü tanımalarını, gönüllü ve üyelerin STÖ'den isteklerini ve eleştirilerini dile getirmesini, birlikte yapılan işlerin değerlendirilmesini, yeni çalışmaların planlanmasını sağlayacaktır. Kısacası, STÖ'nün daha geniş, daha istekli bir gönüllü tabanı oluşturulması bakımından gerekli bir etkinliktir. Sohbet sırasında ikram edilecek içecek ve aperatif yiyeceklerin yanı sıra, STÖ'ye önemli katkıda bulunmuş gönüllülere ufak hediyeler verilmesi de yerinde bir davranış olacaktır.

- **Kahve/çay molaları**

Özellikle geniş bir kadrosu olan, hızlı hareket edemeyen ve kurum içi iletişimde aksaklıklar olan bir STÖ için, günün belli saatlerinde verilen kahve/çay ve atıştırma molaları ile bir kaç kişinin ayaküstü laflayabileceği ve kimi zaman birbirine, resmî düzenli toplantılarda olduğundan daha fazla bilgi aktarabileceği bir ortam yaratılabilir.

3. Seminer, sempozyum, panel, konferans ve açık oturumlar

Seminer, çeşitli konuların bilimsel eksen üzerinde tartışıldığı önemli bir tanıtım aracıdır. Seminerler genelde birkaç oturum devam eder ve konuşmacı sayısında sınırlama bulunmaz. Konuşmacılar hazırladıkları bildirileri sunar, konularına ilişkin araştırma, inceleme ve görüşlerini aktarırlar. Seminerlerde dinleyicilerin soru sormalarına, tartışmalara katılmalarına ve eleştiri yapmalarına imkân verilir.

GAP Kùltür Araştırma ve Kalkınma Derneği (GAP-DER) tarafından dzenlenen “Yeni değişikliklerle Kamu İhale Mevzuatı ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim Kanunu Eğitim Semineri”, İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İGİAD) tarafından dzenlenen “İşletmelerde Ücret Yönetimi Semineri” TEMA tarafından MEB ile yapılan işbirliği neticesinde öğretmenlere yönelik olarak dzenlenen “Erozyonla Mücadele Semineri” örnek olarak verilebilir.

Sempozyum, bir konu üzerinde değişik kişiler tarafından yapılan seri konuşmalardır. Yerleşik geleneğe göre sempozyumdaki konuşmacı sayısı 3 ile 6 kişi arasında olabilir. Ancak bu bir kural değildir ve konuşmacı sayısında bir kısıtlamaya gidilmeyebilir. Her konuşmacı 15-20 dakika konuşmaktadır. Sempozyumlar, aynı günde tamamlanabileceği gibi birkaç gün de sürebilir. Sempozyumlarda amaç dinleyicileri ikna etmek değil, meseleyi çözümlenmeye çalışmaktır. Sempozyumda sunulan bildirilerin kitap haline getirilerek yayınlanması da bir halkla ilişkiler yöntemidir. Örnek olarak: İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İGİAD) tarafından dzenlenen “İş Ahlakı Sempozyumu” ile “Mimarlık ve Mühendislikte Etik Sempozyumu” gösterilebilir.

Panel, bir konunun çeşitli yönlerden aydınlatılması, eğilimlerin belirlenmesi için topluluk önünde bir söyleşi havası içinde tartişılmasıdır. Bir başkan ve 3-6 arasında konuşmacı bulunur. Panellerde dinleyicilerin konuşmacılara soru sormasına ve belirtilen fikirlerle ilgili olarak açıklamalar yapmasına izin verilebilir. Örnek olarak: Demokrat Hukukçular Derneği (DHD) tarafından dzenlenen “Yargı Siyaset İlişkisi ve Yargıda Örgütlenme, Ulus Devlet ve Sorunları vd.” gösterilebilir.

Konferanslar, bir konuya açıklık kazandırmak ya da bir konuda bilgi vermek amacıyla bilim, sanat, fikir adamları ve ilgili uzmanları yaptıkları hazırlıklı konuşmalardır.

Konferanslar, STÖ'nün gündemde kalmasını sağlayacağı gibi, STÖ'nün çalışmalarıyla ilgilenen bireylerin, kuruluğu yakından tanıma fırsatı bulmasını, STÖ yönetimiyle, çalışanlarıyla ve diğer gönüllüleriyle bir araya gelmesini sağlar. STÖ yalnızca kendi düzenlediği etkinliklere değil, kendi çalışma sahasına yakın benzeri konferansları/ etkinlikleri de duyurarak potansiyel gönüllülerin/üyelerin ilgisini çekebilir.

Açık oturumlar, bir topluluğun tümünü ilgilendiren konular üzerinde tanınmış kişilerin katıldıkları toplantılarda fikirlerini ileri sürmeleridir. Konu ilgi çekici olmalıdır. Konuşmacı sayısı 3-5 kişiyi, süresi de 1,5 saati geçmemelidir.

7.3.3. İşitsel ve görsel araçlar

Yayın araçları kulağa ve/veya göze hitap eden kitle iletişim araçlarıdır. Bu araçlarda, okuma yerine dinleme ve görme söz konusu olduğundan basılı araçlara oranla belirli bazı üstünlükler söz konusudur.

Türkiye, uzun geçmişi olan bir kamu yayıncılığı geleneğine sahiptir. 1925 yılında çıkarılan Telsiz Kanunu ile Türkiye’de ilk radyo yayıncılığı başlamıştır. 1971 yılına kadar olan dönemde bu Kanun, Anayasa’da yapılan yasa değişiklikleri, yenilenme ve geliştirmeler neticesinde bir kaç kez yeniden düzenlenmiştir. 1971 yılının Mart ayında tarafsız ve özerk bir kamu anonim ortaklığı yapısıyla kurulan Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) denetiminde televizyon yayınları başlamıştır.

TRT’nin Anayasa ile korunan yayıncılık alanındaki tekeli, 1990 yılında daha yasal çerçeve oluşmadan yayınlara başlayan birçok özel radyo ve televizyon kanal kuruluşları ile kırılmıştır. Anayasanın 133’üncü maddesinde yapılan değişikliklerle Türkiye’nin yayıncılık alanındaki kamu tekeli kaldırılmıştır.

1994 yılında çıkarılan 3984 Sayılı “Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun” ile özel radyo istasyonlarının, televizyon kanallarının ve TRT’nin uymakla mükellef kılındığı düzenlemeleri oluşturan, özerk ve tarafsız kamu tüzel kişiliğine haiz yetkili bir düzenleyici makam olan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) kurulmuştur.

TRT’nin haber, eğlence, kültür ve eğitim amaçlı uluslararası hizmet veren iki kanalı, dört adet ülke içi izlenen kanalı, en son görsel-işitsel teknolojileri kullanmayı hedef edinerek en geniş coğrafi alanı kapsamakta ve geniş program yelpazesıyla geniş izleyici kitlelerine erişmeyi ve hitap etmeyi amaçlamaktadır. TRT’nin yayınları Avrupa, Ortadoğu, Merkezi Asya, Avustralya, Yeni Zelanda, ABD ve Kanada’ya ulaşmaktadır.

Düzenli yayınlarının yanı sıra TRT, aynı zamanda hem iç hem de uluslararası pazar için teletext ve Internet hizmetleri gibi zengin haber kaynakları sunan veri yayınlarını da yapmaktadır.

TRT radyo yayınları, ülke içinde 3 ulusal şebeke ile 9 bölgesel istasyonu ve bunun yanı sıra 21 dilde yayın yapan 2 uluslararası program yayınlamaktadır. 2004 yılında TRT Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında kullandığı dil ve lehçelerde yayın programları sunmaya da başlamıştır.

Hali hazırda Türkiye’de TRT’nin televizyon kanalları haricinde 24 ulusal, 16 bölgesel ve 224 yerel televizyon ile 36 ulusal, 108 bölgesel ve 944 yerel radyo kanalı faaliyet göstermektedir.

Türkiye’deki kablo sisteminde 76 televizyon kanalı bulunmakta olup, bunlardan en az 10 tanesi yabancı ülke kanallarıdır. Kablo sisteminde 5 tane de radyo kanalı bulunmaktadır.

Günümüzde çok sayıda özel kuruluş, radyo ve televizyon yayın hizmeti sunmaktadır. Başlıca özel televizyon kanallarının hiç biri aynı anda radyo yayın hizmeti de vermemektedir. Bu iki medya aracı arasında keskin bir sınır bulunmaktadır. Ödemeli TV hizmetleri de yayınlar arasında bulunmaktadır. Beş adet ödemeli kanal mevcut olup (Bunlardan dört adedi bir sayısal uydu platformunda bulunmaktadır.), özel program yayınları sunmaktadırlar.

İletişim hizmetleri sayısında artış sağlayan sayısallaşma daha çok özel yayıncı kuruluşların yararına rekabeti getirmektedir. DIGITURK adlı bir sayısal uydu platformu hali hazırda değişik birçok radyo ve televizyon hizmetini, buketinde sunduğu birçok ek hizmetle birlikte sağlamaktadır. Yedi sayısal uydu platformu daha bir yandan start almaya hazırlanırken, bir yandan da TRT, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi başlıca şehirlerde sayısal karasal yayınların pilot uygulamalarını başlatmıştır. Yeni haberleşme ve iletişim teknolojileri ve hizmetleri, İnternet ve sayısal veri hizmetlerinin yakınsamakta olan teknolojisi Türkiye’de şimdiden yaşamın bir parçası olmaya başlamıştır. İlgili kamu yetkilileri, kurumları ve özel girişimciler bu yeni teknolojileri harekete geçirme planları yapmakta ve bu bağlamda; Türk yayıncılık yasaları yeni medya hizmetlerinin zorlukları ve fırsatlarıyla uyum sağlamak için değişiklik hazırlıkları içindedir. İşitsel ve görsel araçlar:

1. Radyolar

Halkla ilişkiler için güçlü bir iletişim aracıdır. Teknolojik gelişmeler, insanların herhangi bir iş yaparken de (araç kullanırken veya yolcu olarak seyahat edildiği esnada, bir yerde otururken, yolda yürürken veya iş yaparken vb) radyo dinleyebilmesine imkân sağlamıştır. Bu yönüyle radyo, diğer basılı ve görsel yayınlara göre hedef kitlelere ulaşmada ve hedef kitleyi etkilemede daha etkili olmaktadır.

Günümüzde, İnternet ve uydu üzerinden de yayın yapılabilme özelliği kazanan radyo; bölgesel iletişim aracı olmaktan öteye geçerek uluslararası alanda etkili olan bir iletişim aracı haline dönüşmüştür.

Sivil toplum örgütlerinin halkla ilişkiler ve tanıtım faaliyetleri kapsamında radyoların; haber bültenleri, röportajlar, açık oturumlar, anonslar gibi hemen hemen tüm

programlarından yararlanması mümkün olabilir. Sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini mevcut tüm radyolardan istifade etmek suretiyle duyurmasının yanında, internet ve uydu üzerinden yayın yapabilecek bir radyo kanalına sahip olması; halkın sempatisinin kazanılması, bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi ile destekçilerinin artması bakımından kendisiyle benzer faaliyetler gösteren STÖ'lere nazaran üstünlük sağlayacaktır. Bu durumda olan STÖ'ye örnek olarak CEM Vakfı'na ait CEM RADYO gösterilebilir.

Radyo yayınlarının en çok dinlendiği gün ve saatleri bilmek ve bu zamanlardaki programlarda yer almaya çalışmak, daha fazla sayıda insana ulaşmada önemlidir. Bu konu da halkla ilişkiler uzmanlarının gözden kaçırmaması gereken bir husustur. Konuyla ilgili olarak Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından yapılmış araştırmalar mevcut olup, bunlardan istifade etmek mümkündür.

2. Televizyonlar

Televizyon, kulağa seslenmesinin yanı sıra göze de hitap etmesi onu, kitleleri en fazla etkileyen iletişim aracı haline getirmiştir. Halkla ilişkiler alanında radyo için söylenen esaslar televizyon için de geçerli olmakla birlikte televizyonun eğitim, haber ve eğlence alanlarında etkisi radyoya göre çok daha fazladır. Günümüzde hemen hemen tüm evlerde en az bir adet televizyon bulunmakta olup, büyük bir çoğunluğun evinde de iki ve daha fazla sayıda televizyon bulunmaktadır. Bu kadar geniş kitleye seslenebilen televizyonun, geniş kitlelere yönelik halkla ilişkiler çalışmalarında mutlaka kullanılmasına çalışılmalıdır.

Wilson D. Dizard yaptığı araştırmalar sonucunda: "Televizyon, konuşmamızın görüntü ve sesini herkesin önüne getirmiş, matbaanın keşfedilmesinden bu yana teknik ve bilim alanında kaydedilen en büyük dramatik ilerlemeyi gerçekleştirmiştir." yargısına varmıştır (Bülbül 2000).

Sivil toplum örgütlerinin yapmış oldukları faaliyetlerle ilgili haberlerin televizyon kanallarında yer bulması, tanınması bakımından önemlidir. Bu nedenle halkla ilişkiler uzmanları; televizyon kanallarının sahipleri, genel yayın yönetmenleri, haber ve magazin programları yapımcıları gibi şahıslarla irtibat içerisinde bulunmalı, sivil toplum örgütünün etkinlikleri hakkındaki haberlerin yayınlanmasını sağlaması gerekmektedir. Bir faaliyetin medyada yer bulabilmesi için güncel ve ilginç olması ve zamanında servis edilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Günümüzde yerli ve yabancı olmak üzere pek çok televizyon kanalı ulusal ve uluslararası alanda yayınlar yapmakta olup, bu yayınlar dünya üzerinde milyonlarca kişi

tarafından izlenmektedir. Bu yönüyle bakıldığında Türkiye'nin en ücra köşesinde meydana gelen bir olay bile birkaç saat içerisinde tüm dünyada izlenebilmektedir. İletişim teknolojisindeki bu gelişmeler, sivil toplum örgütlerinin de amaçlarına ulaşmada televizyonu yoğun bir şekilde kullanabilecek, haber değeri taşıyan etkinlikler ortaya koyması ile mümkün olabilecektir. Bu maksatla her türlü fırsat değerlendirilmelidir. 1999 yılındaki Gölçük depreminde yıkıntılar altında kalan insanların kurtarılması anının televizyon ve gazetelere yansıyan görüntüleri; başta Türkiye olmak üzere tüm dünyada AKUT'un tanınmasına vesile olmuştur. Bir başka başarılı örnek olarak da, ÇYDD ve Kanal D televizyon kanalının müşterek çalışmalarıyla 100.000 çocuğa burs sağlamak maksadıyla gerçekleştirilen bağış kampanyası gösterilebilir. Kullanılan doğru halkla ilişkiler yöntemleri, her iki örnekte de televizyon aracılığı ile halka duyurulmak suretiyle kampanyalardan beklentiler doğrultusunda sonuçlar elde edilmesi sağlanmıştır. Benzer çalışmalar diğer STÖ'ler ile diğer televizyon kanalları arasında da gerçekleştirilmektedir.

Mevcut televizyon kanallarının etkin bir şekilde kullanılmasının yanında, sivil toplum örgütünün kendi televizyon kanalına sahip olması; diğer STÖ'lere nazaran kendisine avantaj sağlayacağı muhakkaktır. Türkiye'de CEM Vakfı; internet, uydu ve kablolu yayın yapan Cem Tv adlı bir televizyon kanalına sahiptir.

3. İnternet

İnternet, birçok bilgisayar sisteminin birbirine bağlı olduğu, dünya çapında yaygın olan ve sürekli büyüyen bir iletişim ağıdır.

İnternetin en temel işlevi, haberleşme ve iletişimdir. İnternet üzerinden dünyanın dört bir tarafıyla belgegeçer kadar hızlı, posta kadar ucuz bir şekilde iletişim kurabilir, dilediğiniz her konuda araştırma yapabilir, bu süreç içinde gerekli gördüğünüz bilgi ve dokümanları bilgisayarınıza yükleyebilirsiniz. Yerinizden hareket etmeden alışveriş yapabilir, müze ve sergileri gezebilir, müzik arşivlerine girebilirsiniz, farklı ülkelerden olan insanlarla her konuda yazıyla ve/veya sesli olarak tartışabilir, ithalat-ihracat ile uğraşıyorsanız yurt dışındaki bağlantılarınızı en küçük zaman diliminde gerçekleştirebilir ve mesajlarınızı minimum maliyetle günün her anı dünyanın her yerine gönderebilirsiniz.

İnternet sitesine sahip olan bir STÖ; amacını, örgüt yapısını, proje ve etkinliklerini, insan gücünü burada tanıtabilir, hem üye ve gönüllüleri hem de toplumla iletişim zemini oluşturabilir, gönüllü katkı ve para desteği sağlayabilir, benzer ilgi alanlarında tartışma

ortamı yaratabilir, yayınlarını ve varsa ürünlerini tanıtabilir, hatta bağış karşılığı sunabilir ve üyelik aidatlarını toplayabilir.

Eldeki teknik olanak çerçevesinde; tartışma, forum, anket gibi etkileşimli bölümler STÖ ve faaliyetleri ile ilgili güncel haberler; sıkça sorulan sorular (SSS) İnternet üzerinden yayın ve ürün satışı gibi daha gelişmiş donanım isteyen işlevler de siteye eklenebilir. Özellikle iyi düzenlenen forumlar, ziyaretçiler arasında etkin bir düşünce alış verişi sağlayacağı için ziyaretçi sayısını ve ziyaret sıklığını artırır, ziyaretçinin sitede kalış süresini uzatır.

Aktif bağlantılar (link) kullanarak, diğer STÖ'lere ait sitelere yönlendirme de yapılabilir. E-posta grupları oluşturarak, üyelere, gönüllülere, bağışçılara, destekçilere ya da ilgilenen herkese elektronik bülten gönderebilir.

Halkla ilişkiler uygulamaları kapsamında; basın açıklamaları, basın duyuruları, bilgi notları, yürütülen çeşitli faaliyetlere ait görüntüler ve bilgiler, ziyaretler hakkındaki bilgiler, düzenlenen tören ve toplantılar ile açılış, sempozyum ve özel günler nedeniyle yayınlanmış mesajlar web sayfasında yazılı, görsel ve sesli olarak yayınlanmak suretiyle kamuoyunun bilgi ve görgüsüne sunulabilir.

Bazı sivil toplum örgütleri, web siteleri dışında daha geniş kitlelere ulaşmak amacıyla internet gazeteleri (e-gazete) oluşturabilmektedirler. Bunlara örnek olarak CEM Vakfının HABERCEM adlı e-gazetesi verilebilir.

İnternet, reklam, kişiselleştirilmiş reklam, çift yönlü iletişim, veritabanı pazarlaması gibi ilişki pazarlama araçlarının (Bennet ve Barkensjo 2005) kullanımına izin veren bir yapıdadır. Bu haliyle İnternetin sivil toplum kuruluşlarına sunduğu faydaları Stathopoulou (1999) tarafından üç ana başlık altında toplamaktadır (Başfırıncı 2009):

- İnternet müşteri gruplarına ve paydaşlarına her konuda bilgi sağlama ve ulaşma konusunda bugüne kadarki tüm araçlara göre çok daha kolay iletişim imkânı yaratmakta, dahası var olan ilişkilerini geliştirme ve yeni ilişkiler kurma konusunda da fırsatlar sunmaktadır. Bu özellikleri ile İnternet, sivil toplum kuruluşunun sosyal sunumunu iyileştirir, paydaşlara STK'ları yakından izleme fırsatı verir ve STK'ların kurumsal kimliğini güçlendirir. Böylesi bir durum hem STK'ya ilişkin güven yaratılmasına katkı sağlar, hem de çeşitli amaçlarla sivil toplum kuruluşlarına ulaşmaya ve katılmaya gönüllü olan potansiyel müşteri gruplarının STK'ya erişimini kolaylaştırır. Sonuç olarak bağışta bulunanlara ve diğer paydaşlara zaman ve yer açısından ulaşmada sağlanan kolaylıklar

nedeniyle yönetimin iyileşmesi ve tüm bu etkilerin bir sonucu olarak azalan pazarlama ve operasyon giderleri gibi faydalar da yaratır(Jenkinson vd. 2005).

- İnternet sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri ile ilgili pazar araştırması yapmalarına olanak tanımakta ve bağışların nasıl verildiğinden, bağış toplama faaliyetlerindeki son yöntemlere kadar, kar amacı taşımayan kuruluşların çevresinde olup bitenler konusunda çok zengin bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır. Daha önce de bahsedildiği gibi, STK'lar yaşadıkları kaynak sıkıntısı nedeniyle bilgi edinme ve araştırma konularında profesyonel kaynaklardan faydalanamamaktadırlar. Bu anlamda erişimi hem ucuz hem kolay bir bilgi ve iletişim kaynağı olarak, İnternet STK'ların kurumsal kapasitelerini geliştirmelerine yardımcı olur.
- İnternet sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanlarında dünyanın her yerindeki kuruluşlar ve çalışanlarla etkileşime geçebilecekleri, bilgi paylaşabilecekleri ve işbirliğine gidebilecekleri bir iletişim platformu oluşturmaya imkân tanımaktadır. Bilindiği gibi, ülkemizdeki STK'ların birbirleri ile olan iletişim ve işbirliği düzeyi oldukça düşük seviyededir. Bu bakımdan, hem Türkiye'deki hem de dünyanın her yerindeki diğer STK'larla iletişime geçme olanağı sunması itibarıyla İnternet çok güçlü bir araç konumundadır.

4. Haber Ajansları

Köklü ve etkin haber alma ve dağıtma ağına sahip olan haber ajansları özellikle duyuru ve açıklama amaçlı kullanılacak araçlardır. Kamuoyuna iletilecek bilgi, duyuru ve açıklamaların en süratli şekilde çok sayıda basın kuruluşuna yansımada ön aracı olarak kabul edilebilirler.

Sivil toplum örgütleri tarafından yapılmış veya yapılacak olan faaliyetler (Toplantı, sergi, fuar, seminer, sempozyum, gezi vb.) ile ilgili haberler görsel ve yazılı (Fotoğraf, video, yazı gibi) bir şekilde haber ajanslarına gönderilmek suretiyle yayınlanması ve halkın bilgilendirilmesi sağlanmalıdır.

5. Sinema ve Filmler

Kitle iletişim araçları arasında, elektronik basın içinde yer alan sinema, Tv ile güç yitirmesine karşın işlevini sürdürmektedir. Sinema, kendine özgü kurallara sahip, göze ve kulağa hitap eden görsel, işitsel bir dildir. Sinema, bir iletişim, aynı zamanda eğitim öğretim, araştırma ve propaganda aracıdır ve tüm sanatların bir sentezidir.

Holoday ve Stoddard, yaptıkları araştırmada çocuklar başta olmak üzere kimilerinin piyasa filmlerinde işlenen konuları sorgusuz, sualsiz doğru kabul ettiklerini ortaya çıkarmışlardır. Böyle bir algılamamanın toplumsal yaşamda yanlış ve olumsuz yönlendirmelere yol açtığı kuşkusuzdur. Chartes ise tartışmasız filmlerin gerçek kabul edilmesinin duygusal öğrenim ve etkilemeye neden olduğunu öne sürmüştür. Söz konusu etkilenmelerin, intiharlara, cinayetlere, kaçırılmalara ve daha bazı olumsuz olaylara temel oluşturduğu da yadsınamaz (Bülbül 2000).

Belgeseller ve kısa metrajlı filmler, özellikle halkla ilişkiler uygulamaları ve tanıtım çalışmaları bakımından önemlidir. Bu tür filmlerden, dış ve iç tanıtımlarda sık sık yararlanılmakta; Tv'ler de gösterildiği gibi sinemalarda da film aralarında seyircilere sunulmaktadır.

Belgesel ve kısa metrajlı filmler genelde uzman kuruluşlar tarafından hazırlanmaktadır. Sivil toplum örgütleri tarafından da zaman zaman kullanılmaktadır. Halkın ilgisini çekebilmek amacıyla meşhur sanatçılardan ve tanınmış kişilerden de istifade edilmektedir. Örnek olarak; AIDS ile Mücadele Derneği tarafından Avrupa Birliği projesi kapsamında hazırlanan video filmi ve AKUT tarafından hazırlanan ve tanınmış sanatçıların da yer aldığı deprem uyarı filmleri gösterilebilir.

6. Sergiler

Kuruluşların hizmet ya da ürünlerini, hatta belirli konulardaki düşüncelerini çarpıcı, akılda kalıcı teknikler kullanarak tanıtılması amacıyla gerçekleştirilen organizasyonlardan birisi de sergilerdir.

Beğenilen, ilgi gören sergiler, kuruluşların imajlarını da olumlu yönde etkilemektedir. Halkla ilişkiler aracı olan sergiler, kuruluşların tarihsel süreç içerisinde nereden nereye geldiklerini de fotoğraf, diğer belge ve görsel malzemelerle ortaya koymaktadır.

Sergiler, yeni ürünlerin tanıtımıyla birlikte, belli bir sürede elde edilen başarıları, kısa yoldan yansıtılmasına da imkân vermektedir. Halkla ilişkiler uygulamaları açısından önemli olan sergiler; sosyal, kültürel ve sanatsal etkinlikler arasında da yer almaktadır. Sergiler; sürekli, geçici, yerleşik ve gezici olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır.

7. Festivaller

Festivaller, sivil toplum örgütü tarafından bulunulan yörenin ve dolayısıyla örgütün tanıtılmasında yararlanılabilecek araçlardan birisidir. Festivallerin düzenlenmesi yorucu ve zahmetli olduğundan tek bir örgütün düzenlemesi zordur. Bu nedenle sivil toplum örgütleri başkaları tarafından düzenlenen festivallere katılmak suretiyle, buralarda açacakları standlar ve sergiler marifetiyle örgütü ve faaliyetlerini tanıtmalı; üye ve gönüllü sayılarını arttırıcı çalışmalar yapmalı, yeni bağışçılar kazanmalıdır. Ayrıca, özel ürünleri karşılığında toplayacakları bağışlar sayesinde maddi kazançlar elde etmelidirler.

8. Balolar, yemekler ve çay partileri

Sivil toplum örgütleri tarafından düzenlenen veya başkaları tarafından düzenlenmiş balolarda örgüt ile ilgili kişiler, kent ve bölge yöneticileriyle, kent dışından gelmiş çeşitli mesleklerde söz sahibi kişilerle, yörenin yüksek düzeyde devlet memurlarıyla, iş adamlarıyla yüz yüze görüşmek, yaptıkları işleri anlatma, sorunlarını ve isteklerini sıralamak fırsatını bulurlar. Yemekte ve gezide kurulan bu tür dostlukların, ileride çeşitli sorunların çözümüne umulmayan yararlar getirdiği unutulmamalıdır. Verilen başarılı bir balonun bir başka yararı da gazete ve televizyonlar gibi araçların bu olaya yer vermesi ile kamuoyunda yapacağı olumlu etkilerdir. Yemekler, danslı partiler, çay partileri gibi günümüzde sık sık yapılan toplantılar da balolardakine benzer yararlar sağlarlar.

9. Törenler

Halkla ilişkiler ve tanıtım uygulamasında başvurulacak sosyal etkinliklerden biri açılış, yıldönümü, mezuniyet, yemin törenleri ve diğer törenlerdir. Törenler, basının ilgisini toplamaları bakımından yararlı birer halkla ilişkiler aracıdır.

10. Kurslar

Genel olarak eğitim amacını taşırlar. Örgüt personeline, örgüte yeni katılmış olanlara, hedef kitleye veya halka yönelik olarak çeşitli konularda yeterli bilgi vermek maksadıyla kurslar düzenlenebilir. Örgütün dış ilişkilerinde büyük önemi vardır.

Başlıca kurslar: Okuma-yazma kursları, bilgi-beceri geliştirme kursları ve meslek edindirme kursları, üniversiteye ve liselere hazırlık kursları, yabancı dil eğitimi, bilgisayar tanıtımı ve kullanımı kursları vb.dir. Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF-Türkiye) tarafından “Küresel İklim Değişikliği, AB Su ve Çevre Politikaları Eğitimi” örnek olarak gösterilebilir.

11. Geziler

Geziler, hem STÖ personeli, hem gönüllüler ve üyeler, hem danışmanlar için düzenlenecek kurum içi etkinlikler olabileceği gibi, isteyen kişilerin katılabileceği, basın mensuplarının davet edileceği daha geniş kapsamlı bir proje de olabilir.

Bu kapsamda dernek, oda, vakıf ve diğer sivil toplum örgütü üyeleri ve yöneticileri tarafından yurt içi ve yurt dışına yapılan iş gezileri de bir halkla ilişkiler faaliyeti olarak değerlendirilmelidir. Bu tür geziler STÖ'nün ve Ülkenin tanıtımına ve başka STÖ'ler ile işbirliği sağlanmasında önemli katkılar sağlayabilecektir.

12. Sponsorluk

Sponsorluk, bir kurumun kendisini veya bir ürününü tanıtmak için başka bir kurum tarafından parasal karşılık beklenmeksizin desteklenmesi demektir.

Sponsorluğun halkla ilişkiler açısından en önemli boyutu; eğitim, araştırma ve sanatsal faaliyetlere destek vermek suretiyle toplumsal konulara olan duyarlılığı göstermesidir.

Kurumsal sponsorluk, bir özel kuruluşun, özgül bir proje ya da etkinlik bazında değil, kurumsal varlığını sürdürebilmesi için bir STÖ'ye verdiği parasal ya da aynî destektir. Bankalar, sigorta ve finans şirketleri, iletişim kuruluşları gibi sürekli ve sağlam bir finansal yapısı olan, gelirinin bir bölümünü düzenli olarak STÖ'ye ayırabilen kuruluşlar, uzun vadeli kurumsal sponsor olabilir. Toplumun güvenini kazanmak, müşteri sayılarını arttırmak, bir ürünü tanıtmak isteyen kurumsal sponsorlar, toplumda saygı gören, iyi işler başaran STÖ'ler

ile özdeşleşerek toplumdaki saygınlıklarını arttırabilir. Örnek: Garanti Bankası ve Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF-Türkiye).

Sürekli kurumsal destek veremeyen özel kuruluşlar, yararlı ve çekici toplumsal projeler ile özdeşleşerek toplumdaki saygınlıklarını arttırmak isteyebilir. Örneğin; Turkcell ve Metro Şirketi ile Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği arasında böyle bir işbirliği mevcuttur. Batı'da ya da Asya'daki pek çok ülkede, STÖ'ler ile sponsor olmak isteyen şirketler arasında aracılık yapan kuruluşlar bulunmaktadır. Böyle bir sistem Türkiye'de henüz yaygınlaşmamıştır. Ancak BOREALX (2002 yılında kurulan The SponsorX şirketi Haziran 2007'de yeniden yapılanma neticesinde ismini BOREALX olarak değiştirmiştir.) isimli kuruluş bu konudaki ilk örneklerden birisidir. Halkla ilişkiler şirketleri, temsil ettikleri müşterilerinin adına, STÖ'lerle şirketler arasında ortaklıklar oluşmasını sağlamaktadırlar.

İşletmeler, STÖ'lerin yaptıkları çeşitli faaliyetlere sponsorluk yapmaktadırlar. Sponsorluk ilgili STÖ ya da devlet kurumlarının yaptığı faaliyetleri genel olarak maddi anlamda desteklemektir. Bu destek direkt olarak yapılan faaliyet için belirli miktar para yardımıyla bulunmak olabileceği gibi faaliyet için yer, araç-gereç tahsisi şeklinde de karşımıza çıkabilmektedir. Sponsorluk istemi genellikle STÖ'den şirkete yönelen bir istemdir. Bazen de bir işletme kendi faaliyet alanı ile ilgili bir konuda bir STÖ'ye o yönde bir çalışma yapması için destek vermeyi kendi teklif etmektedir.

Sponsorluk ilişkisinde en hassas nokta, destekçi kuruluşun çalışma sahası, ürünleri ya da toplum tarafından algılanması ile STÖ'nün çalışma sahası, etik değerleri arasında çelişki olmamasıdır. Sponsorluk ilişkisinin mutlaka yazılı bir sözleşmeye dayanması, sözleşmenin bitiş tarihinin belirtilmesi, her iki tarafın projedeki katkıları, beklentileri, hakları ve karşı tarafın sorumluluklarına ilişkin bütün ayrıntıların ve sınırlamaların sözleşmede yer alması gerekir. STÖ'lere destek olan özel kuruluşlar, toplumsal sorumluluklarının yanı sıra, isim ve markalarını ön plana çıkarmayı, toplumdaki saygınlıklarını ve ticarî başarılarını arttırmayı hedefler.

Bir diğer sponsorluk biçimi de, STÖ'nün çalışma sahasında ve ilkelerine uygun olabilecek türde ürünler için STÖ'nün onayının istendiği, hatta STÖ logosunun ürün üzerinde kullanıldığı ilişkilerdir. Doğal olarak bu tür bir sponsorluk çok ince elenip sık dokunması gereken ve STÖ kimliğine ve saygınlığına en ufak bir leke sürülme olasılığı durumunda bile kaçınılması gereken bir sponsorluk türüdür. Bu konu ile ilgili örnekler:

ÇEVKO Vakfı, sorumluluğunu üstlendiği ekonomik işletmelere, sisteme katılımlarının bir ifadesi olarak, ambalajların üzerine "YEŞİL NOKTA" işaretini kullanma hakkı tanımıştır. 2002 yılında uluslararası "Yeşil Nokta" markasının Türkiye'deki kullanım

hakkını elde eden ÇEVKO Vakfı, Avrupa’da çok yaygın olan bu markayı kullanan geri kazanım örgütleri ailesine katılmış ve ülkemizi Avrupa Birliği’nde temsil etme hakkını kazanmıştır. ÇEVKO Vakfı, 31 ülkede faaliyet gösteren ve Yeşil Nokta’yı sembol olarak kullanan geri kazanım organizasyonlarıyla uluslararası düzeyde uzmanlık paylaşımı ve işbirliği etkinlikleri gerçekleştirmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de “Yeşil Nokta” işareti taşıyan ambalajlar, “bu ambalajın sorumluluğu bu ülkedeki Yeşil Nokta örgütüne yani ÇEVKO’ya devredilmiştir” anlamını taşımaktadır. Yeşil Nokta Sistemine dahil olan Ekonomik İşletmeler, Yerel Yönetimler ve Lisanslı Firmalar listesine ÇEVKO’nun Web Sitesinden (<http://www.cevko.org.tr/cevko/home.aspx>) ulaşılabilir.

13. Kampanyalar

Kampanya, belli bir toplumsal soruna dikkat çekmek, bir konuda toplumu bilinçlendirip kamuoyu oluşturmak, topluma danışılmadan alınan kararlara karşı tepki göstermek, bir yasal yanlışlığa dikkat çekmek, yanlış olduğuna inanılan bir uygulamayı durdurmak, STÖ’nün bir çalışmasının yürütülmesi için gerek duyulan insan ve para kaynağını oluşturmak gibi amaçlarla uygulanan, süresi belirlenmiş, genellikle bütün topluma yönelik yürütülen yoğun bir iletişim etkinliğidir. Kampanya uygulamalarında bütün iletişim mecraları kullanılabilir. Kısa vadeli ve sonu olan kampanyalar, katılımcıları kampanya bitmeden katılmaya teşvik edebilir, mütevazı ancak daha somut hedefler seçilip bunlara ulaşılabilir, elde edilen olumlu sonuçlar kamuya duyurulup yeni kampanyalara katılım oranları artırılabilir.

Bireyler tarafından sahip çıkılan ve desteklenen kampanyaların yararları ve önemi:

- Çok sayıda ve düzenli yardımda bulunan destekçiler kurumsal kimliği sağlamlaştırır.
- Yabancı kuruluşların ya da devletlerin düzensiz yardımlarını dengeler.
- STÖ’ye kaynaklarını istediği gibi kullanma olanağı tanır.
- Karmaşık, ayrıntılı teklifler gerektirmez.
- Büyük fon kaynaklarının talep ettiği gibi karmaşık raporlamalar gerektirmez.
- STÖ’yü, kendisini destekleyen topluma karşı sorumlu hissettirir.
- Toplumun STÖ’leri destekleme konusunda bilinçli olduğunu, toplumsal hizmetlerin gerçekleşmesini büyük kuruluşlara bırakmadığını gösterir.

Kampanyalar, bağış (para) toplamak, aynî yardım toplamak veya imza toplamak gibi konularda yapılabilir. Kaynak oluşturmak için düzenlenen kampanyaların sonuçları, ne kadar gelir elde edildiği ya da yardım toplandığı, bunların nasıl değerlendirildiği kamuya ayrıntılı olarak duyurulmalıdır. Kampanya ile kamuoyu oluşturma ve bağış toplama etkinliklerinde şu noktalara dikkat edilmelidir:

- Olabildiğince çok sayıda potansiyel ve mevcut destekçi ile ilgilenmek.
- Kampanyada çalışacak çok sayıda gönüllü bulmak.
- Kampanyaya katkıda bulunanların katkısını sürekli hale getirmek.
- Basit ve anlaşılabilir bir mesaja sahip olmak.

Sivil toplum örgütleri, faaliyet alanları çerçevesinde sosyal sorumluluk kampanyalarına destek vermektedirler. Tanım olarak sosyal sorumluluk kampanyaları “Bir şirketi ya da markayı ilgili bir sosyal amaç veya soruna karşılıklı fayda sağlamak üzere bağlayan stratejik bir konumlandırma ve pazarlama aracıdır.” Sosyal sorumluluk kampanyaları tümüyle yeni bir fikir değildir. Daha çok zamanı gelmiş bir fikirdir. Zamanının gelmiş olmasından kasıt dağınık ve ufak harcamalarla yapılan kısa süreli reklama dönük yardım faaliyetlerinin artık daha uzun vadeli, stratejik ve programlanmış hale getirilmeye başlanmış olmasının zaruri olmasıdır.

Sosyal sorumluluk kampanyası için alan geliştirme konusu temelde işletmeleri ilgilendiren bir konu olsa da sivil toplum kuruluşları da bu alan belirlemeyi kendi bünyelerinde yapmak durumundadırlar. Sivil toplum kuruluşları alan belirleme işini faaliyetlerine başlamadan önce yapmaktadırlar. Ne için kurulduklarını ve neye hizmet ettiklerini net olarak ortaya koyabilen STÖ’ ler için alan zaten tanımlanmış olmaktadır. Bundan sonra sosyal sorumluluk kampanyası bağlamında yapmaları gereken, tıpkı işletmeler gibi kendi alanlarına uygun projeler ile bu alanda faaliyet gösteren işletmelere gitmek ve onlara projelerini detayları ile sunmaktır (Yaman 2003).

Sosyal sorumluluk kampanyaları özdeşleşen isimlere örnek olarak; Milliyet Gazetesi ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği tarafından yapılan “Baba Beni Okula Gönder” kampanyası verilebilir.

TEMA Vakfı’nın 2004 yılı Mart ayında başta 12 ulusal televizyon kanalı (ATV, Show TV, Kanal D, TRT, TGRT, STV, CNN Türk, Kanal 7, Sky Türk, TV 8, Digitürk, Lig TV) ile çok sayıda yerel kanalın desteği ve halkımızın duyarlılığı ile başlattığı “Toprakla

Dayanışma İçin 1 Milyon Fidan Kampanyası” hedefini aşmış ve 1 milyon 11 bin 71 fidana ulaşmıştır.

Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL) ile Aras Cargo, 2007 yılında sosyal sorumluluk projelerine örnek teşkil edecek bir proje gerçekleştirmiş ve 5 yıl sürecek bir ağaçlandırma çalışması için işbirliğine gidilmiştir. Bu süre içinde toplam 200.000 fidan dikilmesi öngörülmüştür.

Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL)’nin "7 Ağaç Ormanları" projesinde Vodafone da yer almıştır. Bu proje kapsamında, kâğıt fatura yerine e-fatura uygulamasına geçen Vodafone aboneleri için Antalya'nın Alanya bölgesinde oluşturulmakta olan "Vodafone Müşterileri Hatıra Ormanı"na fidan dikilmekte ve projeye yapılan katkıyı belirten sertifikalar elektronik ortamda ilgililere gönderilmektedir.

7.3.4. Bilim çevreleriyle ilişkiler

Üniversiteler, toplumun birçok kesimini temsil etmeleri bakımından önemlidir; birlikte gerçekleştirilecek araştırma ve geliştirme, inceleme, konferans, sempozyum ve panel gibi faaliyetler, sivil toplum örgütlerinin rol ve konumunun kamuoyuna iletilmesinde faydalı olabilecektir.

Sivil toplum örgütleri, kuruluş amaçlarını gerçekleştirme doğrultusunda bilimsel ve teknik konularda başta TÜBİTAK olmak üzere diğer bilim çevreleriyle birlikte çalışmak suretiyle, projelerinin halk tarafından daha kolay bir şekilde benimsenmesini ve desteklenmesini sağlamalıdır.

7.3.5. Özel/ kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkiler

STK'ların özel sektörle ilişkileri çoğunlukla sponsorluk, parasal destek ya da hizmet almak biçiminde görülse de böyle işbirliklerinin dışında da ilişkiler kurulabilir. Bir STK ile bir özel kuruluşun işbirliği kurumsal sosyal sorumluluk anlayışı doğrultusunda kurumsal olabileceği gibi (Ürünlerin üstünde STK logosu ve sloganlarına yer vermek, müşterilerine yönelik yazışmalara STK'nın mesaj ve bağış formlarını eklemek vb.), özel kuruluşta çalışan bireylerin (Sosyal sorumluluklarını yerine getirme doğrultusunda) örgütlenmesi ve toplu bireysel katkısı biçiminde de olabilir.

STGP'nin yürüttüğü bir araştırmaya göre devlet kuruluşlarının STKlar hakkındaki gözlemleri şöyledir: “STK’lar genel olarak devlete göre daha hızlı ve pratik, ancak toplumla

iletişimleri zayıf, toplum STK'ları tanımıyor ve dinlemiyor. STK'ların kendi aralarındaki sorun ve çatışmalar, yürüttükleri projelere de yansıyor. Son dönemde giderek profesyonelleşen bazı STK'larda gönüllülük ve sivil bilinç arka planda kalıp, daha çok para karşılığı işler yapılıyor. Pek çok şirket ise, devlet ihalelerine girmek yerine proje desteği alabilmek için dernek kurmaya başlamıştır.”

STK'ların merkezî ve yerel yönetim ile ilişkisinin doğasında, STK'ların kendi başına bir güç odağı olması nedeniyle bir karşıtlık bulunur. Bu karşıtlık, karşılıklı anlayış çerçevesinde çözüm üretecek biçimde kullanabilmelidir.

Pek çok durumda STK'lar resmi makamlar için hem birer destekçi/ çözüm ortağı, hem de birer köstek olabilir. Bir STK, devlet kuruluşlarının proje ya da uygulamalarını eleştirebileceği gibi, aynı zamanda resmi makamlara danışmanlık yapabilir, tamamlayıcı hizmet sunabilir, devlet kuruluşu ile ortaklaşa ya da onun adına proje yürütebilir, resmi sübvansiyon, vergi avantajları ve desteklerden yararlanabilir.

Kendi çalışma sahalarındaki resmi makamların yanı sıra bir STK, diğer makamlarla, hatta olanaklar çerçevesinde bütün siyasi partilerle de eşit mesafede, sağlıklı ilişkiler kurabilmelidir. Düzenli bültenler ve önemli bilgiler bütün bu gruplara gönderilmelidir (Başfıncı 2009).

7.3.6. Önderlerden yararlanma

Toplumun belli kesimlerinde, çeşitli niteliklere sahip lider kişiler vardır. Çevresindeki insanlar ona inanır ve dediklerini yerine getirme çabası içine girerler. Bu yöntem, tek tek ilişkilerden daha kolay, üstelik hedef kitlesi daha büyüktür.

Önderlerden yararlanmanın hem yararları hem de sakıncaları vardır. Köylerde, muhtar-öğretmen-imam üçlü sacayağı, uyumlu bir çalışma gösterdikleri takdirde, başarılı işler sergilemeleri olasıdır. Köylerin önderi konumundaki bu üçlü, bir bakıma kırsal kesimin halkla ilişkiler uzmanları da sayılmaktadır. Bunun gibi önderlerle, halka ulaşmak kolay ve aynı zamanda etkilidir. Hedef kitlelere ulaştırılacak iletiler, bunların aracılığıyla da gerçekleştirilmektedir. Bazı yörelerde önder niteliği taşıyan insanlar vardır. Genelde, çevresindekiler öndere sıkı sıkıya bağlıdır.

Kamuoyunda belli yer edinmiş, saygınlık kazanmış ve sahasında otorite olarak kabul edilen kişilerin (Siyasetçi, bilim adamı, sanatçı gibi) hitap ettikleri çevrelere, sivil toplum örgütünün rol, konum ve faaliyetleri hakkında bilgi aktarılması, sivil toplum örgütünün halkla ilişkiler hedeflerine ulaşmasında aracı olmalarını sağlayacaktır. İyi bir planlama ile bu

kişilerin STÖ faaliyetleri ile ilişkilendirilmeleri gerekmektedir. Örnek olarak; dünyaca ünlü piyanist Fazıl SAY ve arkadaşları tarafından ÇYDD yararına 02 Mayıs 2009 tarihinde vermiş oldukları konser gösterilebilir.

7.3.7.Gösteriler ve mitingler

Gösteri kelimesinin Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlüğüne göre birinci anlamı: Bir istek veya karşı görüşün, halkın ilgisini çekecek biçimde topluca ve açıkça yapılması, nümayiş'tir. İkinci anlamı ise: Birinin veya bir topluluğun kendi duygusunu gösteren sözü veya davranışı, tezahürat'tır.

Miting kelimesinin Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre anlamı: Gösteri amacıyla veya bir olaya dikkati çekmek için, genellikle açık yerlerde yapılan toplantıdır.

Gösteriler, özellikle toplumun ya da bir yöre halkının büyük bir bölümünü ilgilendiren konularda topluma danışmadan merkezi olarak alınan kararlara karşı toplumun sesini ve itirazını resmi makamlara, yöneticilere ve siyasetçilere duyurmak açısından etkili uygulamalardır. "Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü"ne dayanır, kanunen "silahsız ve saldırısız" olmak zorundadır.

Açık hava toplantıları (miting) ya da gösteri yürüyüşü düzenlemek için önceden izin alma zorunluluğu yoktur. Anayasa'nın 34. maddesine ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na göre, "fiil ehliyetine sahip ve on sekiz yaşını doldurmuş" herkes bu hakkı kullanılabilir. Etkinliğin gerçekleşmesinden en az 72 saat önce bildirimde bulunmak gerekir. Bildirim mahallin en büyük mülki amirine, yani vali ya da kaymakama yapılır. Toplantı ve yürüyüşler en az 7 kişiden oluşan bir düzenleme kurulu tarafından düzenlenebilir.

Gösteri yürüyüşü ve mitinglere katılımın çok olması maksadıyla duyuruları; isim belirtilmek suretiyle kişi veya kurumlara değil, belirli bir hedef kitleye ya da genel olarak halka yapılır. Cumhuriyet Mitingleri ve 1 Mayıs Kutlamalarını bu konuya örnek olarak gösterebiliriz.

7.3.8.Meslek kuruluşları ile ilişkiler

Örgütte çalışan kişilerin kendi çalışma dallarındaki gelişmelerden yararlanmaları ve takip edebilmeleri için bir araya gelerek oluşturdukları gruplardır. Her sivil toplum örgütünün kendi faaliyet alanındaki örgütlerle birlikte çeşitli organizasyonlara katılması örgütün imajını

olumlu yönde etkilemektedir. Bu nedenle STÖ'ler bu tür organizasyonlara katılmak suretiyle mevzuat takibi, teknik destek ve bilgi desteği sağlama noktasında yararlar sağlarlar.

Odalar (ticaret ve sanayi odaları), birlikler (TOBB, TTB, TBB vs), esnaf konfederasyonu (TESK) ve medya bu kategoride yer alır. Bu kategoride yer alan sivil toplum örgütlerinin her biri sivil toplumun gelişimine değişik noktalardan katkı sağlamaktadır. Ortak noktalar olarak toplumsal kesimleri harekete geçirmek, hükümetler üzerinde baskı oluşturmak ve toplumun dünyayla entegrasyonunu sağlamak gibi işlevleri zikredilebilir. Bu örgütlerin her birinin kendi üyelerinin haklarını koruma, onların çıkarlarını maksimize etme gibi yükümlülükleri bulunmaktadır.

7.3.9. Medya mensupları ile ilişkiler

Medya mensupları, sivil toplum örgütlerinin hedef kitlelerinden bir tanesi olup, elinde bulunan kitle iletişim araçları ile çok daha geniş bir topluluğu, hatta bütün bir toplumu etkileyecek ve kamuoyunu yönlendirebilecek güce sahiptir. Bu hedef kitlede STÖ hakkında müspet düşünceler oluşturulması, uzun vadeli ve düzenli bir biçimde, herhangi bir girişim olmaksızın STÖ faaliyetlerinin halka yansımaları sağlayacaktır. STÖ'nün savunduğu düşünceler ve faaliyetler; bir köşe yazarının makalesinde ve bir muhabirin haberinde görülmeye başlayacaktır.

STGP'nin ulusal medyadan temsilciler arasında yaptığı bir araştırma, basın STÖ'ler ve STÖ-basın ilişkileri hakkındaki şu konuları ön plana çıkarmaktadır: Basın bültenlerinin daha fazla görsel malzeme ile desteklenmesi. Kampanya yürütülürken basın ile daha yakın ilişki kurulması. Duyurulmak istenen konuların, halkın ilgi göstereceği biçimde sunulması. İstanbul basınının, Anadolu'daki STÖ etkinliklerine muhabir yollamasının beklenmemesi. Medyanın önceliklerinin STÖ'lerden farklı olduğunun unutulmaması. Basın duyurularının son anda değil zamanında gönderilmesi. Basın duyurularının sadece bazı basın mensuplarına değil, basında ilgili tüm kişilere gönderilmesi.

Basın camiası içindeki çok farklı kademelerden (yayın yönetmenleri, köşe yazarları, haber müdürleri, muhabirler, magazinciler vb.) hangilerine öncelik verilmesi gerektiği, kişilere ve koşullara göre değişebilir. Öncelikle kuruluşumuzun çalıştığı konuda duyarlılık gösteren kişiler ve basın kuruluşları ile bağlantı kurulması isabetli olacaktır. Genç basın mensupları, yeniliklere daha açık olacakları düşünülerek, öncelikli hedef gruplardan biri olabilir.

Basın mensupları ile kurulacak ilişki, örgütümüzün bütün etkinliklerinin düzenli olarak seçilen kişilere bildirilmesi olabileceği gibi, basın mensuplarına belli konularda verilecek özel brifingler, geziler, hatta basın mensuplarının belli konularda duyarlılık kazanmaları için eğitilmeleri de olabilir (Güder 2004).

7.3.10.Diğer sivil toplum örgütleri ile ilişkiler

STÖ'lerin ortak özellikleri, toplumsal girişimciliktir. Var oluş nedenleri, çalışma sahaları, coğrafik konumları çok farklı bile olsa, toplumsal girişimci olma özellikleri STÖ'ler arasında işbirliği için yeterli bir nedendir. Başka STÖ'ler ile işbirliği yapılması, bilgi ve deneyimi paylaşmayı sağlayacağı gibi, bir toplumsal sorunun çözümü açısından bakıldığında, "birlikten kuvvet doğar" sözüne uygun olarak güçlerin birleştirilmesi, sonuca daha kısa sürede ulaşılması anlamına gelir. Örnek olarak küresel ısınma ve iklim değişikliğine karşı TEMA Vakfı ile TURMEPA'nın 810.000 kişiye eğitim vermek üzere yapmış oldukları işbirliğini gösterilebilir.

Daha etkili çalışabilmek ve hem yerel hem de ulusal ölçekte daha verimli sonuçlar almak için STÖ'ler arasında işbirliği yapılması, platformlar ve iletişim ağları kurulması yararlı olabilir. Bununla birlikte, STÖ'lerin de aralarında mutlak bir işbirliği sağlanması her zaman olanaklı olmayabilir. Bu nedenle bir STÖ'nün, ilkeler ve çalışma sahaları açısından hangi STÖ'ler ile birlikte çalışabileceğine öncelikle karar vermesi gerekir.

Diğer STÖ'ler ile işbirliği yapmak ve bir ağ oluşturmak amacıyla aşağıdaki soruların cevaplarını oluşturmak gerekir. Bunlar: Potansiyel STÖ ağı nedir? İşbirliği ve STÖ ağı hangi düzeyde (Yerel, bölgesel, ulusal, uluslar arası) gerçekleştirilebilir? Çevrede hangi STÖ'ler vardır? Diğer STÖ'ler ile ilişkiler nasıldır? Sorun var mıdır? Potansiyel sorunlar nedir? Birlikte nasıl bir sinerji oluşturulabilir?

STÖ'lerin birbirleriyle ilişkisi yanında, sivil toplum örgütlerinin bir araya gelmeleri durumunda toplumla olan ilişkilerinden de bahsedilmesi gerekir. STÖ'lerin birlikte toplumla ilişkisi ifadesinden anlaşılması gereken, bir grup STÖ'nün toplumu ilgilendiren yaşamsal konularda, birlikte hareket ederek toplumu bilgilendirmesi, kamuoyu oluşturması, kapsamlı bir toplumsal mutabakat yaratmasıdır. STÖ'lerin toplum önünde birlikte hareket etmesi, söz konusu birlik genişledikçe daha etkili olur. Çünkü böyle bir birlik, STÖ'lere özgü bir ortak akı, ortak eylemi ve demokratikleşmeyi de temsil eder.

STÖ'lerin birlikte hareket etmelerinin yararlarından biri de, kendi uzmanlık ve çalışma alanlarına girmeyen, ancak toplumu ilgilendiren konularda söz söyleme olanağı sağlamasıdır.

Burada "Yurtdaş Girişimleri"nden de bahsetmek gerektiğini düşünüyoruz.

1990'ların ortalarından başlayarak STÖ kavramı kapsamına giren yeni toplumsal oluşumlar giderek yaygınlaşmıştır. Platform, sivil girişim, sivil inisiyatif, koza, yurtdaş hareketi gibi isimlerle ortaya çıkan bu girişimler, yasal mevzuat kapsamında bulunmamakta, tüzel kişiliğe sahip olmadıkları için resmi makamlar tarafından muhatap kabul edilmemektedirler. Bununla birlikte, bu tür girişimler giderek yayılmakta ve etkin bir biçimde çalışabilmekte, resmi makamlara seslerini duyurabilmektedirler.

Çevre koruma sahasında çalışan ve sayıları 100'ü aşan STÖ'den oluşan "Türkiye Çevre Kozası" da, 1990'ların ikinci yarısından başlayarak etkili olmuş bir STÖ birliğidir. Bu birliğin en bilinen etkinliklerinden biri, Boğazlardaki tanker trafiğine karşı yürütülen kampanya ve eylemlerdir.

"Sürekli Aydınlik için Bir Dakika Karanlık" eylemi de, STÖ'lerin birlikte ön ayak olduğu ve toplumun geniş bir kesiminin katılımını sağlayan bir başka örnektir.

Geçtiğimiz üç yılda tüm dünyada büyük ses getiren "Dünya Saati" (Earth Hour) eylemi bu kez 28 Mart 2009'da 20:30-21:30 saatleri arasında gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de de söndürülen ışıklarla insanlığın küresel iklim değişikliğine karşı bir şeyler yapmaya niyetli olduğu tüm karar vericilere gösterilmiştir. Dünya'da Sidney'den Los Angeles'a kadar bir çok belediye başkanının şehirlerine liderlik ettiği ve destek verdiği bu harekete Türkiye'den de WWF-Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı)'nin çabaları neticesinde çok sayıda katılım olmuştur.

7.3.11.Uluslararası kuruluşlar ile ilişkiler

Uluslararası kuruluşlar kavramı geniş bir alanı kapsamaktadır. Uluslararası vakıflar, BM, AB gibi, teknik ve parasal destek sağlayan resmi kuruluşlar, yabancı devletlerin temsilcilikleri ya da teknik işbirliği programları, uluslararası STÖ'ler, uluslararası bilim kuruluşları vb. bu gruba girer. Ayrıca, uluslararası niteliği olmayan, ancak benzer çalışmalar yürüten, o coğrafi bölgede etkin yabancı STÖ'ler ile olan ilişkiler de bu gruba dâhil edilebilir.

Bir uluslararası kuruluşun şubesi ya da uzantısı olmayan STÖ'ler, başka ülkelerdeki uluslararası ölçekte çalışan STÖ'lerle ilişki ve işbirliğini geliştirmelidir. Bunun yararları, benzer sorun alanları için üretilen çözümlerin paylaşılması, komşu ülkelerin ortak projeler

geliştirmesi ve yürütmesi, uluslararası ya da ulusal uygulamalara karşı ortak tavır alınması şeklinde sıralanabilir. Uluslararası kuruluşlar, parasal ve teknik destek sağlayabilir, bilgi ve deneyimlerini aktarabilir, İnsan/ uzman gücünü paylaşabilir.

7.3.12.Devlet ile ilişkiler

STÖ'lerin merkezî ve yerel yönetim ile ilişkisinin doğasında, STÖ'lerin kendi başına bir güç odağı olması nedeniyle bir karşıtlık bulunur. Bu karşıtlık, karşılıklı anlayış çerçevesinde çözüm üretecek biçimde kullanabilmelidir. Pek çok durumda STÖ'ler resmi makamlar için hem birer destekçi/ çözüm ortağı, hem de birer köstek olabilir. Bir STÖ, devlet kuruluşlarının proje ya da uygulamalarını eleştirebileceği gibi, aynı zamanda resmi makamlara danışmanlık yapabilir, tamamlayıcı hizmet sunabilir, devlet kuruluşu ile ortaklaşa ya da onun adına proje yürütebilir, resmi sübvansiyon, vergi avantajları ve desteklerden yararlanabilir.

Kendi çalışma sahalarındaki resmi makamların yanı sıra bir STÖ, diğer makamlarla, hatta olanaklar çerçevesinde bütün siyasi partilerle de eşit mesafede, sağlıklı ilişkiler kurabilmelidir. Düzenli bültenler ve önemli bilgiler bütün bu gruplara gönderilmelidir.

Bunların dışında STÖ'lerin, ilgi alanlarına giren konularda bilgilendirme haklarını talep etmeleri, resmi kuruluşların partneri olarak rol alabilmeleri gerekir. 24 Ekim 2003 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren “Bilgi Edinme Hakkı Kanunu”, bu konuda yasal zemin oluşturmaktadır. STÖ'ler her düzeydeki yönetici/ makam için önemli bir bilgi/ bilgilendirme kaynağı olabilir. Yasaların gerektiği gibi uygulanması konusunda gözcülük yapabilir.

Ulusal konularda merkezi karar mekanizmalarının etkilenmesi resmi makamlara paralel olarak siyasetçilerle de ilişkiler kurmayı gerektirebilir. Siyasi parti mensupları, milletvekilleri gibi siyasi nitelikteki kişilerle iletişim kurmanın yöntemleri arasında telefon, karşılıklı görüşme ve mektup sayılabilir.

Sivil toplum örgütlerinin her geçen gün giderek güçlendiğini gören büyük şirketler, dernek kurma cihetine gitmektedirler. Dernek kurulmasının geri planındaki amaç; devletin karar alma mekanizmalarını etkilemek suretiyle kendi projelerine destek sağlamak olabilmektedir.

7.4. Sivil Toplum Örgütlerinin Diğer Halkla İlişkiler Faaliyetleri

- **Makaleler:** Çeşitli konulardaki makalelere örnek olarak: Demokrat Hukukçular Derneği (DHD) tarafından “İnsanlık Medeniyeti, Milliyetçilik Sorunu vd.”, Hasta ve Hasta Yakınları Derneği (HAYAD) tarafından “Hasta Hakları Gününün Ardından, Para-Etik ve Hekimlik vd.” gösterilebilir.
- **Eğitim:** İş Hayatı Dayanışma Derneği (İŞHAD) tarafından verilen “İhracatta Planlama Eğitimi örnek olarak gösterilebilir.
- **Sportif faaliyetler:** İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği (İGİAD) tarafından halı saha futbol turnuvası düzenlenmesi örnek olarak gösterilebilir.
- **Kermesler:** Kimi durumlarda, yapılan aynî yardımlar STÖ'nün çalışmasına doğrudan katkı sağlamayabilir, ancak bir kermes ya da müzayede gibi bir etkinlikte satılarak (ya da bağış karşılığı verilerek) STÖ'ye parasal gelir sağlanabilir. Kermeste satışa çıkarılan ürünler, STÖ'nün hizmet götürdüğü ve becerilerini geliştirdiği bir hedef grup tarafından hazırlanmış ürünler de olabilir. Örnek olarak TEMA Vakfı tarafından 2004 yılının Nisan ayında düzenlenmiş olan kermes gösterilebilir.
- **Satışlar:** Ülkemizde STÖ'lerin doğrudan satış yapması ve gelir toplaması yasalar tarafından yasaklanmıştır. Bununla birlikte, çeşitli ürün, eşya ya da eserin satışından elde edilecek gelirlerin bir STÖ'ye bağış olarak aktarılmasına herhangi bir engel yoktur. Pek çok STÖ de bu yöntemi kullanır. Satılan ürün için biçilen bedel, amaç kaynak oluşturmak olduğu için, ürünün gerçek değerinin kat kat üzerinde olabilir.

Bir başka gelir elde etme biçimi de, üzerinde STÖ logosu bulunan çeşitli ürünlerin (çeşitli giysi ya da aksesuarlar, takılar, bardaklar, çıkartmalar vb), hatta yayınların bağış karşılığı verilmesidir. Böyle ürünler, belli bir etkinlik kapsamında özel sloganlarla da üretilebilir. Bu yöntemin başarılı olabilmesi, STÖ'nün yeterince tanınmış, saygın ve taşınabilecek bir marka olmasıyla doğru orantılıdır.

Üzerinde STÖ logosu ya da özel bir kampanya sloganı bulunan ve gündelik olarak kullanılan ürünler, aynı zamanda STÖ'nün logosunun ve mesajının sürekli olarak görülmesini sağlayan birer iletişim/ bilgilendirme aracıdır.

- **Hediyelik eşyalar:** Takvim, ajanda, üzerinde örgüt logosu olan kalemler, anahtarlıklar, tişörtler, şapkalar vb. hazırlanarak dağıtılması durumunda örgütün tanıtılmasına görsel olarak katkı sağlayacaktır. Söz konusu hediyelik eşyalar sürekli kullanılacağından el altında bulundurulacak ve kullanıcıları tarafından örgütün logosu ve isminin hafızalarda kalıcılığı artacaktır.
- **Kalabalık mahallere kurulacak stantlar:** Meydanlar, işlek caddeler, alışveriş merkezleri gibi kamuya açık kalabalık yerlerde kurulacak küçük stantlar, iyi bilgilendirilmiş profesyonel ve gönüllü STÖ mensuplarının desteği ile etkili birer tanıtım, kampanya ve üye kazanma aracı olabilir. Bu konuda örnek olarak CarrefourSA ve ÇEVKO Vakfı işbirliği gösterilebilir. Söz konusu işbirliği çerçevesinde çevreye karşı olan duyarlılık mağazalara yansıtılarak “Yeşil Alışveriş” dönemi başlatılmıştır. Bu kapsamda CarrefourSA tarafından ambalaj atıklarının türlerine göre ayrılarak atılabileceği “Geri Kazanım Kumbaraları”, bilgilendirici poster, broşür ve raf etiketleri ile müşterilerde çevre bilinci oluşturulmaya çalışılmıştır. CarrefourSA Maltepe mağazası açılışında, ÇEVKO’ya ait tavandan sarkan dev afişler, stant, raf etiketleri ve broşürler ile mağaza içi giydirmeler yapılmıştır. “Geri Dönüşüm Durağı” adı verilen stant ile müşterilere ÇEVKO Vakfının faaliyetleri, ambalaj atıkları, geri kazanımın önemi hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca yapılan anket çalışması ile müşterilerin ilgisi gözlemlenmiştir. Bu kapsamda benzer uygulamaların 2009 yılı içerisinde CarrefourSA’nın diğer mağazalarında da yapılmasına karar verilmiştir.

7.5. STÖ’lerde Halkla İlişkiler Teşkilatı Organizasyonları ve Yönetimi

Sivil toplum örgütlerinin büyük bir çoğunluğunda halkla ilişkiler departmanı mevcut olmayıp, bu çalışmaların genellikle bir veya birkaç kişi tarafından yürütüldüğü, yapılan araştırmalar neticesinde anlaşılmıştır. Halkla ilişkiler departmanı olan sivil toplum örgütlerinde de; departmanda çalışan personel sayısı benzer durumdadır.

Sivil toplum örgütünün kuruluş amaçları, hedef kitlesinin büyüklüğü, kurumsal ilişkileri, örgüt tarafından yürütülen projelerin kapsamı, ekonomik bakımdan sahip olduğu değerlere göre basın ve halkla ilişkiler teşkilatını şekillendirmesi en uygun hal tarzıdır.

Örgütün büyüklüğüne göre tercih edilebilecek hal tarzları:

- Örgüt içerisinde görevli çalışanlardan bir veya birkaçının bu görevi yürütmek üzere görevlendirilmesi,

- Örgüt içerisinde profesyonel halkla ilişkiler uzmanı/uzmanları çalıştırılması,
- Örgüt içerisinde profesyonel halkla ilişkiler uzmanlarının görev yapacağı bir halkla ilişkiler departmanı oluşturulması,
- Halkla ilişkiler konusunda profesyonel olarak çalışan firmalardan hizmet satın alınması yöntemleridir.

STÖ içerisinde bir halkla ilişkiler departmanı oluşturulmak istenmesi durumunda aşağıdaki gibi bir oluşum gerçekleştirilebilir (Şentürk 2005).

- **Başkan:** Halkla ilişkiler çalışmalarının tümünden sorumludur. Görevi yönetim kuruluyla (Duruma göre genel müdürle) departman arasında iletişimi sağlamaktır. Bütün çalışmaları denetler, eksikliklerin giderilmesini sağlar ve geri bildirimlerden yönetim kurulunu haberdar eder.
- **İç iletişim bölümü:** Kuruluş içinde görev alan gönüllüler, yöneticiler ve çalışanlar arasında iletişimi kolaylaştırır. İletişim ortamları hazırlar, iç iletişim araçlarını kullanır ve örgüt kültürünün oluşmasını sağlar. Kuruluşun amacına, misyonuna ve vizyonuna uygun yayınlar yapar. Bu yayınları ilgili kurum ve kuruluşlara ulaştırır. Hedef kitleye ulaştırmak için dağıtım yapar. Kuruluşun ileride karşılaşacağı her türlü krizi düşünür ve onlardan en az düzeyde etkilenmeyi sağlayacak kriz planları oluşturur.
- **Kurumsal iletişim bölümü:** Örgütün hedef kitlesine yönelik yaptığı bütün çalışmaları planlar ve uygular. Örgütün tüm etkinliklerinin organizasyonunu planlar, uygular ve sonuçları değerlendirir. Organizasyon çıktılarını basın bölümüne ulaştırır ve kendi arşivini yapar. Örgütün etkinliklerinde veya diğer çalışmalarında protokolle yazışmaları yapar, onları ağırır. Yeterli görevli olduğu takdirde bu bölümde; “Organizasyon” ve “Protokol” şeklinde iki birim kurulabilir.
- **Medya bölümü:** Medya ile ilişkileri düzenler. Basın bültenleri yazmak, göndermek ve takip etmekle uğraşır. Basın toplantılarının, basın davetlerinin planlamasını yapar. Yayınlanmış haber, yazı, fotoğraf vs. toplar ve arşivler.

7.6. Sivil Toplum Örgütlerinde Halkla İlişkiler Sorunları

Sivil toplum örgütleri bünyesinde planlanıp yürütülecek halkla ilişkiler çalışmalarından hedeflenen düzeyde sonuç alabilmek, araç, teknik ve yöntemleri isabetli bir

şekilde belirleyebilmek için örgütlerin kamularıyla olan ilişkilerinde yaşanan sorunların ve nedenlerinin ortaya konulması gerekir. Bu sorunlar incelendiğinde bir kısmının örgütsel yapıdan bir kısmının ise örgüt çevresinden kaynaklandığı görülmektedir (Biber 2006).

Biber (2006)'e göre örgüt yapısından kaynaklanan sorunlar; örgütsel amaçların belirsizliği, genel yönetsel politikaların belirsizliği, örgüt içi iletişim kanallarının yetersizliği, yönetsel katılım olanaklarının yetersizliği, otonomi sorunudur. Örgüt çevresinden kaynaklanan sorunlar ise; sivil toplum örgütlerine ilişkin olumsuz algılamalar, sivil örgütlenmenin önündeki yasal engeller, sivil toplum örgütlerinin çalışmalarına toplumun ilgisizliği, sivil toplum örgütlerinin çalışmalarına medyanın ilgisizliğidir.

STGP'nin, STÖ'ler ve STÖ'ler ile çalışan bazı halkla ilişkiler (Hİ) şirketleri ile yaptığı görüşmeler, STÖ'lerin Hİ konusunda yaşadığı en önemli sorunları ortaya çıkarmıştır: STÖ'ler mesajlarını halka iletmek konusunda yeterince bilgili değiller. Çoğu kez farklı bir dille konuşmaktadırlar. Hemen hemen tüm STÖ'lerin iletişim konusunda eğitime gereksinimi vardır. Hiç birinin güçlü bir iletişim stratejisi yoktur. Hİ konusunda profesyonel eleman çalıştırmanın veya profesyonel destek almanın önemini kavrayamıyorlar. Hİ çalışmalarında kullanılan görsel malzemelere yeterli özen gösterilmiyor. İnsanların beklentileri göz önüne alınmıyor (Güder 2004).

7.7. STÖ'lerin Halkla İlişkiler Faaliyetleri ile İlgili Değerlendirmeler

1. Hedef kitle ile ilişkiler bağlamında Sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri incelendiğinde;
 - a. İç hedef kitleye yönelik halkla ilişkiler faaliyetlerinin genelde ihmal edildiği, halkla ilişkiler faaliyetlerinin genel olarak dış hedef kitleye yönelik olarak yapıldığı tespit edilmiştir. İç hedef kitlenin, örgütün çalışmaları ve işleyiş konularında yeterince bilgilendirilmedikleri ve görüşlerinin alınmadığı, yönetsel kararların alınması sürecinde örgüt içi demokrasinin yeterince işletilmediği, bu tür kararların örgütün lideri konumundaki kişiler tarafından verildiği görülmüştür. Örgüt dışındaki kitlelerle ilişkilerde şeffaflıktan ve açıklıktan bahsedilirken, örgüt içi ilişkilerde aynı duyarlılık gösterilmemektedir. İstisna olarak kabul edilecek az sayıdaki örnek dışında; iç hedef kitlenin memnuniyetini, beklentilerini ve sorunlarını öğrenmeye yönelik anket ve araştırmaların yeterince yapıldığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu durum da bize iç hedef kitle ile yeterince iletişim kurulmadığını göstermesi bakımından

önemlidir. İç hedef kitleye yönelik faaliyetlerdeki aksaklıklar ve eksikliklerin aidiyet ve sahiplenme duygularını ve dolaylı olarak da çalışanların memnuniyetlerini azaltacağı bilinmelidir. Sivil toplum örgütlerinde çalışan veya görev alan her bir ferdin, temas ettiği kişilerle ilişkilerinde aynı zamanda bir halkla ilişkiler çalışanı gibi görev yaptığı; örgüt hakkındaki duygu ve düşüncelerinin, kurumsal kimliğin ve imajın oluşturulmasında müspet veya menfi tesiri olacağı unutulmamalıdır.

- b. Sivil toplum örgütlerinin halkla ilişkiler faaliyetlerinin asıl yöneldiği noktanın dış hedef kitlesi olduğu görülmüştür. STÖ, amaçlarını gerçekleştirebilmek için çok fazla sayıda üye, gönüllü ve bağışçı kişi ve kuruluşa ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, iç hedef kitle ihmal edilmemek koşuluyla, birinci önceliğin dış hedef kitleye verilmesinde sakınca bulunmadığı düşünülmektedir.
- c. Dış hedef kitle ile ilgili olarak ifade edilmesi gereken önemli bir husus da, sivil toplum örgütlerine vatandaş katılımının artırılması ve yaygınlaştırılması doğrultusunda halkla ilişkiler çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiğidir. STEP 2005 Türkiye Ülke Raporunda yer almış olan Ülkemizdeki 100.000 kişiden ancak 5.790'nın bir derneğe üye olduğu hususundaki bilgi; görüşümüzü desteklemesi bakımından önemlidir.
- d. Dış hedef kitleye yönelik olarak halkla ilişkiler faaliyetlerinde yalnız üye, gönüllü ve bağışçı temini ile ilgili hususlar bulunmamaktadır. Bunlarla birlikte üzerinde durulması gerekenler; bilim çevreleri, özel/kamu kurum ve kuruluşları, halk önderleri, meslek kuruluşları, medya, diğer sivil toplum örgütleri, uluslararası kuruluşlar ve Devlet olarak söylenebilir.
- e. Bilim çevreleriyle ilişkiler kapsamında, hemen hemen tüm sivil toplum örgütlerinin yönetiminde veya üyeleri arasında akademisyenlere rastlanabilmektedir. STÖ'lerin üyeleri veya yöneticileri arasında yer alan akademisyenler marifetiyle bilimsel etkinliklere iştirak etmesi ya da bu tür etkinlikleri bizzat düzenlenmeleri nedenleriyle, bilimsel faaliyetlerde buldukları ve örgütün tanıtımı yaptıkları söylenebilir. Ancak, başta TÜBİTAK olmak üzere bilimsel çalışma yapan diğer kuruluşlarla müşterek projeler üretmek noktasında söylenebilecek fazla bir şey tespit edilememiştir. Bu yönüyle bakıldığında bilim çevreleriyle ilişkilerin tam ve mükemmel olduğunu söylemek zordur.

- f. Özel/kamu kurum ve kuruluşları ile ilişkilere bakıldığında; özel kuruluşlarla ilişkilerde sponsorluk ve sosyal sorumluluk projelerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu yönüyle bakıldığında özel şirketlerin, halk tarafından tanınan ve bilinen STÖ'lerin ismini ve/veya logosunu kullanmak suretiyle kurumsal imajlarını ve saygınlıklarını sağlamak/arttırmak yoluna gittikleri söylenebilir. Bu tür ilişkiler yaygın olarak kullanılmakta olup, karşılığında STÖ'ler de nakdi ve ayni kazançlar elde etmektedir. Kamuoyunda tanınmış STÖ'ler, diğerlerine nazaran bu konuda daha avantajlı bir konumdadır. Kamu kuruluşlarıyla ilişkilere bakıldığında, STÖ'lerin en çok ilişki içerisinde buldukları kurumlar; yerel yönetimler ve bunların içerisinde de belediyelerdir. Çevre, eğitim, kültürel faaliyetler, spor, hayvan hakları, imar ve tanıtım konularındaki projeler, belediyeler ile müşterek veya belediyelere karşı çalışılan konuların içerisinde yer almaktadır. Diğer kamu kuruluşları ile ilişkiler STÖ'nün faaliyet alanına göre belirlenmektedir.
- g. Sivil toplum örgütlerinin halkla ilişkiler kapsamında halk önderlerinden; sanatçılar, siyasetçiler ve bilim adamlarından istifade ettikleri, ancak dini önderlerden yeterince istifade etmedikleri görülmüştür. Toplum üzerindeki etkileri nazar-ı dikkate alındığında toplumsal dayanışma ve yardımlaşma konularındaki mesajların hedef kitleye iletilmesinde başta dini liderler olmak üzere halk tarafından sözü dinlenen önderlerden istifade edilmesinin, STÖ'nün hedeflerine ulaşması bakımından yararlı olacağı düşünülmektedir. Halk önderlerinden yararlanma noktasında STÖ'lerin başarılı olduklarını söylemek pek mümkün değildir.
- h. Halkla ilişkiler kapsamında mesleki kuruluşlarla ilişkiler çok yoğun değildir. Genellikle ilişkilerin meslek kuruluşlarının uzmanlık alanlarına göre STÖ'ler tarafından teknik yardım ve destek almak veya ortak hareket etmek suretiyle gerçekleştirildiği görülmüştür.
- i. Medya ile ilişkiler, halkla ilişkiler faaliyetlerinin en önemli ayaklarından birisidir. STÖ'lerin medyada haber oldukları sürece gündemde kalabilecekleri ve amaçlarına ulaşabilecekleri çok iyi bilinmektedir. Sivil toplum örgütleri bu kapsamda çok etkili ve geniş kitlelere hitap edebilme özelliği olan halkla ilişkiler araçlarından (İnternet, gazete, dergi, radyo ve televizyon) istifade etmeye çalışmaktadırlar. STÖ'lerin medyada yer alma gayretleri bazı büyük ve tanınmış STÖ'ler dışında pek mümkün olamamaktadır. Medya, çok ilgi çekici

olmadıkça STÖ faaliyetlerinden bahsetmemektedir. Bu konudaki araştırmalar da bunu göstermektedir.

“Nitekim, Aslı Tunç’un araştırması Türk medyasının sivil toplumu ne şekilde yansıttığına dair ilginç sonuçlar ortaya koymaktadır. Örneğın, gazeteler sivil topluma ilişkin haberlere televizyonlardan çok daha fazla yer vermekte, yerel gazeteler yerel STK haberlerinden ziyade ulusal seviyedeki faaliyetlere yer vermeyi tercih etmektedir. Haberler daha çok kısa başlıklar halinde geçilmekte, düşünce ve köşe yazarları STK’ları ilgilendiren konulara ilgisiz kalmaktadır. Ulusal düzeydeki gazeteler STK’lara daha geniş yer vermekte ve çeşitli faaliyetlere değınmekte, ancak haberler içerik olarak oldukça yüzeysel kalmaktadır. Çoğu haber STK toplantı ve konferanslarını haber verir nitelikte olup, STK’ların ele aldığı konulara değınmemektedir. Ayrıca medyanın ilgi gösterdiği STK türleri daha çok ekonomik çıkara dayalı kuruluşlar ya da meslek örgütleridir, diğer STK türlerine çok daha az ilgi gösterilmektedir. Medyanın ve özellikle köşe yazarlarının sivil topluma daha çok ilgi gösterip, kamuoyu yaratılmasına yardımcı olmaları gerekmektedir (www.step.org.tr/default.asp). Aynı raporda Tunç, STK’ların medyayı faaliyetlerini görünür kıılma ve sivil toplum hakkında kamuoyu oluşturma alanlarında önemli bir araç olarak görmekte olduklarını bildirmekte, bu durumda halkla ilişkiler ve medyaya erişimde kendilerini geliştirmelerini önermektedir (Başfırıncı 2009).”

- Diğer sivil toplum örgütleriyle ilişkilerde; Ülkemizdeki STÖ’ler çok istekli gözükmemektedirler. STÖ’ler arasında açık ve süreklilik kazanmış bir iletişim ağı ve işbölümü bazı oluşumlar dışında henüz yerleşememiştir. Daha etkili çalışabilmek ve hem yerel hem de ulusal ölçekte daha verimli sonuçlar almak için STÖ’ler arasında işbirliği yapılması, platformlar ve iletişim ağları kurulması yararlı olacaktır. Ayrıca, başka STÖ’ler ile işbirliği yapılması, bilgi ve deneyimin paylaşılmasını sağlayacağı gibi, bir toplumsal sorunun çözümü açısından bakıldığında, “Birlikten kuvvet doğar.” sözüne uygun olarak güçlerin birleştirilmesi, sonuca daha kısa sürede ulaşılması anlamına gelir. Ülkemizde STÖ’ler arası işbirliği örnekleri mevcut olmasına rağmen, kapsamlı ve uzun süreli olan işbirliği yok denecek kadar azdır. STÖ’ler arasındaki ilişkinin geliştirilmesine

ve bağların kuvvetlendirilmesine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Ancak, Devletin baskıcı ve zorlayıcı politikaları neticesinde STÖ'lerin zorunlu olarak birbirleriyle işbirliğine gittikleri de zaman zaman görülebilmektedir.

- Uluslararası kuruluşlarla ilişkilere bakıldığında, STÖ'lerin genelde Avrupa Birliği, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletlerin ilgili örgütleri ile proje bazında çalışmalar yürüttüğü görülmektedir. Ayrıca, bazı STÖ'lerin uluslararası örgütlerle de işbirlikleri mevcuttur. Bazı uluslararası STÖ'lerin Ülkemizde de şubelerinin mevcudiyetine rastlanılmaktadır. Uluslararası alanda ilişkiler tüm STÖ'lere münhasır olmayıp, yalnızca ekonomik bakımdan uygun büyüklüktekiler tarafından kurulabilmektedir.
- STÖ'lerin Devletle ilişkilerine bakıldığında, Türkiye'de sivil toplum örgütlerinin hareket alanının büyük ölçüde devlet tarafından belirlendiği ya da sınırlandırıldığı söylemek mümkündür. Merkeziyetçi devlet yapısı nedeniyle, devlet ve sivil toplum arasındaki ilişki çok fazla geliştirilememiştir. Sivil toplum örgütlerinin bir kısmı bu sınırlı alan içinde hareket ederken devletle karşı karşıya kalmakta ve sorunlar yaşamakta, bir kısmı da kurallara tam olarak uymak suretiyle herhangi bir sorun yaşamamaktadırlar. Genel olarak devlet ile karşı karşıya gelen STÖ'lerin etnik ve dini temelli oldukları görülmektedir.
- Başka bir husus da Türkiye'de hükümetlerin STÖ'leri yeterince önemsememesi ve diyalog eksikliği meselesidir. Devlet, gerekli Anayasal ve yasal düzenlemeleri yapmayı geciktirmek suretiyle STÖ'leri siyaset dışında tutmakta yani apolitize etmektedir. Çeşitli kararların alınması ve yasal düzenlemelerin yapılması sırasında STÖ'lerin görüş ve düşüncelerine başvurulmaması ana fikrine dayanan bu sorunun, AB'ye katılım sürecinde aşılabacağına muhakkak gözüyle bakılmaktadır.
- Sivil toplum örgütlerinin otonomi kazanmaları ve meşruiyetleri konusu da irdelenmesi gereken bir başka husustur. Ekonomik bakımdan devlete bağlı bir STÖ'nün sosyal açıdan otonomisinden söz edilemeyeceği ileri sürülmekteyse de, yasalar çerçevesinde devletten sağlanmış fonlar nedeniyle STÖ'lerin bağımsız olamayacakları, hükümet üzerinde yeterli baskı oluşturamayacağı gibi bir düşünce çok doğru değildir. Ayrıca, yeterli büyüklüğe ulaşmış STÖ'lerin devletten alacağı maddi desteklerin dışında üyelerinden ve bağışçılarından elde edeceği gelirleri de olacağından devletten alacağı maddi yardımın çok fazla bir önemi kalmayacaktır. Küçük STÖ'ler ise isteseler dahi hükümet üzerinde yeterince baskı oluşturmaları

mümkün olamayacağından, onların da devletten maddi yardım almalarının otonomileri bakımından bir sakınca oluşturmayacağı düşünülmektedir.

- Sivil toplum örgütlerinin, son yıllarda devletin yapmak zorunda olduğu bazı işlevleri yerine getirmeye çalışmasının doğru olmadığı düşüncesine katılmamak mümkün değildir. STÖ'lerin görevleri arasında devletin bizatihi yapması gereken işlevleri yapmak olmamalıdır. STÖ'ler, devletin işlevlerini yerine getirme durumlarını takip etmeli ve baskı oluşturmak suretiyle devletin bu işlevleri layıkıyla yerine getirmesini sağlamaya çalışmalıdır.
- Anayasa değişiklikleri ve Sosyal Güvenlik Yasasına ilişkin düzenlemeler ile diğer bazı yasaların yapılması aşamasında kısmen Devlet ve STÖ'ler arasındaki işbirliğini görmek mümkün olmuşsa da, bu ilişki nitelik ve nicelik bakımından yeterli değildir ve geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Devlet ve STÖ'ler arasındaki işbirliğini geliştirmek maksadıyla; STÖ'lerin siyasal süreçlere katılımı ve örgütlenme özgürlükleri Anayasa ve yasalarla güvence altına alınmalı, hükümetle koordineli olarak yasa taslakları hazırlayabilmelerine ve yasaların Anayasa'ya aykırılığı ile ilgili olarak Anayasa Mahkemesine başvurabilmelerine imkân sağlanmalıdır. Güçlendirildikleri ölçüde STÖ'lerin üyeleri ve gelirleri artacaktır.
- AB sürecinin, devlet ve STÖ ilişkilerini körüklemesi nedeniyle bu alanda bir takım gelişmeler sağlanması da kaçınılmazdır. Özellikle STÖ'lere katılımlar, STÖ'ler arası ilişkiler, STÖ'lere fon sağlanması, bireysel ve toplumsal hak ve özgürlükler, az gelişmişlik, karar alma süreçlerine dâhil olma gibi konularda ilerlemeler sağlanacağı düşünülmektedir.

2. Halkla ilişkiler amaçları bağlamında sivil toplum örgütlerine bakıldığında;

- Yaptığımız araştırma ve incelemelerde, STÖ'ler tarafından Hİ amaçlarının açık ve net bir şekilde deklere edildiği görülemedi. Hİ konusunda, bir kısım STÖ hariç diğerlerinin; ortaya çıkan durumlara göre pozisyon alma ve hareket tarzı belirleme şeklinde bir reaksiyon gösterdikleri görülmektedir.
- Halkla ilişkilerde temel amaç, hedef kitleyi ikna etmek suretiyle desteklerini almaktır. Bu da profesyonel çabalarla ve de uzun bir süreçte mümkün olabilmektedir. Türkiye'de, STÖ'lerin bir kısmı hariç, diğerlerinin; Hİ konusunda profesyonel destek almadıkları gibi örgüt bünyesinde bir halkla ilişkiler teşkilatı oluşturmadıkları ve hatta bu konuda eğitim almış ya da

deneyimli personel bulundurmadıkları görülmektedir. Profesyonel destek alınmaması, uzman ya da deneyimli personel bulundurulmaması nedenleriyle halka iletilmek istenen mesajların tam olarak iletilmediği veya halk tarafından doğru olarak anlaşılmasında sorunlar yaşandığına da rastlanılmaktadır. Bu da STÖ'lerin HI'ye yeterli önemi vermediklerinin göstergesi olarak söylenebilir.

3. Halkla ilişkilerin temel ilkeleri bağlamında sivil toplum örgütlerine bakıldığında:

- Halkla ilişkiler çalışmalarında genel olarak dikkate alınması gereken temel ilkeler; iki yönlü bir iletişimi gerektirir, inandırıcılık, doğru bilgi vermek, açıklık, sabırlı olmak, kurum imajı, süreklilik, sorumluluk ve uzmanlık gerektirir şeklinde ifade edilebilir. Sivil toplum örgütlerinin geneline bakıldığında; profesyonel anlamda destek alanlar ile bünyesinde uzman personel bulunduranların temel ilkelere uygun davranmaya çalıştıkları, geriye kalanların; bir kısmının konuya başarabildikleri ölçüde dikkat etmeye çalışmalarına rağmen, büyük bir çoğunluğun temel ilkelerin farkında bile olmadığı görülmektedir.
- Tamamı önemli olmakla birlikte; iki yönlü iletişim gerektirmesi, açıklık ve uzmanlık gerektirmesi ilkeleri üzerinde durmak gerektiği değerlendirilmektedir.
 - a. James Grunig-Todd Hunt'a göre tarihsel gelişimine baktığımızda dört halkla ilişkiler süreci modeli görmekteyiz. Bu modeller: **Basın Ajansı veya Tanıtım, Kamuyu Bilgilendirme, İki Yönlü Asimetrik ve İki Yönlü Simetrik Model**'lerdir. Günümüzde yürütülen halkla ilişkiler çalışmalarında, uygulamaya konulan projelerin özellikleri (Kamu kesimi, özel sektör veya kamu yararına çalışmalar yürüten dernek ve vakıflar gibi sivil toplum örgütleri vb) dikkate alınmak suretiyle söz konusu modellerden birisi veya birkaçı kullanılmaktadır.

Okay (2001)'in ifade ettiğine göre Grunig, modelleri kendi içinde “zanaatkar – teknik halkla ilişkiler” ve “profesyonel halkla ilişkiler” olarak ikiye ayırmıştır. Buna göre Basın Ajansı ve Kamuyu Bilgilendirme Modelleri teknik, İki Yönlü Asimetrik ve İki Yönlü Simetrik Modeller ise profesyonel halkla ilişkiler faaliyetidir (Sezgin 2007).

Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin uygulamaları incelendiğinde; farklı uygulamalarda farklı modellerin kullanıldığı görülmekle birlikte

yaygın olarak Basın Ajansı ve Kamuyu Bilgilendirme Modellerinin kullanıldığı söylenebilir. Söz konusu modellerde mesajların halka ulaşım ulaşımadığı ve doğru algılanıp algılanılmadığı hususları ile halkın memnuniyeti, dilek ve şikâyetlerinin neler olduğu hususları ihmal edilmektedir. Oysa STÖ'ler amaçlarını gerçekleştirebilmek için halkın desteğini kazanmaları gerekmektedir. Halkın desteğini kazanabilmek için ise; onların beklentilerinin ve şikâyetlerinin neler olduğunun bilinmesi gerekmektedir. İşte bu noktada “*Halkla ilişkiler iki yönlü iletişim gerektirir.*” ilkesi gereği iki yönlü modellerin kullanımı önem kazanır. Mesajların halka ulaşım ulaşımadığının tespitinin yeterli olduğu durumlarda İki Yönlü Asimetrik Model'in kullanılması, mesajların ulaşmasını müteakip halkın beklenti ve isteklerinin neler olduğu hususunun tespitini gerektiren durumlarda da İki Yönlü Simetrik Model'in kullanılması gerekmektedir. İki yönlü modellerin uygulanmalarının masraflı ve zahmetli olmaları; sık kullanılmalarını engelleyici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, çağdaş ve profesyonel halkla ilişkiler uygulamaları bakımından iki yönlü modellerin kullanılması bir zaruret olduğu hatırlanmalı ve bu doğrultuda uygulamalar yapılmalıdır. Halkın beklentileri çeşitli araştırmalar yapılmak suretiyle öğrenilmeli ve karar alma süreçlerinde nazar-ı dikkate alınmalıdır.

Sivil toplum örgütlerinin web sitelerinde; çeşitli adlar (Forum, anı defteri, konuk defteri vb.)altında oluşturdukları ve katılımcıların duygularını, istek ve şikâyetlerini internet üzerinden ilettikleri bölümler ve internet ortamında yapmış oldukları anketler mevcuttur. Bunlar, bir bakış açısına göre halkın taleplerinin öğrenilmesinde kullanılan yöntemlerden birisi olarak değerlendirilebilse de, internet ortamında bu tür faaliyetlere iştirak edenlerin profilinin (Yaş, cinsiyet, eğitim durumu, gelir durumu, mesleği vb bilgileri) tespit edilerek bir veri tabanı oluşturulmak suretiyle bir takım sonuçlar elde edilmeye çalışılması çok sağlıklı olamayacaktır. Bu nedenle bilimsel yöntemler kullanılmak suretiyle uygun örnekler üzerinde araştırmalar yapılması ve bunların sonuçlarına göre faaliyetlerin belirlenmesi en doğru yöntem olacaktır.

- b. Açıklık, STÖ'lerin amaçlarına, örgütsel yapılarına, ekonomik güçlerine, üye sayılarına ve projelerine ait konular başta olmak üzere tüm bilgileri

olduğu gibi halka açıklamalarıdır. STÖ'lerin yeterince güçlü olamamalarının nedenlerinden bir tanesi de açıklık ilkesinin tam olarak uygulanmayışına bağlanabilir. Açıklık İlkesi genelde yönetimler tarafından benimsenmese de; yasal zorunluluklar ve kamuoyunun baskıları neticesinde uygulanmak zorunda kalınmaktadır. İnternetin yaygınlaşması ile birlikte STÖ'ler yukarıda arz edilen türdeki bilgileri ve yıllık faaliyetlerine ilişkin raporları kendi web sitelerinde yayımlamaya başlamışlardır. Medeni Kanuna göre vakıfların bir önceki yıla ait mal varlıklarını ve çalışmalarını bir rapor halinde yayımlaması mecburiyeti vardır. Örnek: TEMA Vakfına ait web sitesinde Mali Raporlar başlığı altında 2006-2007 ve 2008 yıllarına ait bilançolar halkın bilgisine sunulmuştur. Benzer şekilde ÇEKÜL Vakfına ait web sitesinde de 2007 yılına ait Faaliyet Raporunu bulmak mümkündür. Diğer STÖ'lerin bir kısmı tarafından da benzer uygulamalar kısmen yapılmaktadır. Vakıfların dışındaki STÖ'lerin genelinin internet sitelerinde bağış/gelir ve harcamaları ile ilgili bilgilere çok fazla rastlanılamamıştır. Bu noktada, ekonomik konularla ilgili olarak açıklıktan bahsetmek mümkün olamamaktadır. Halkın konu ile ilgili beklentileri: Vakıflar dışındaki STÖ'lerin de tamamının aldıkları kararları, yaptıkları faaliyetleri ve mali konulardaki; özellikle de kampanyalar neticesinde elde edilen bağışların yekûnu ve bunların nerelere harcandığı hususlarında açık olunması ve bu tür bilgilerin web sitelerinde açıklanmasıdır. STÖ'ler, en azından bağışçılara bunu borçludurlar. Bu konuda zaten yakınmalar mevcuttur. Böyle davranılmaması durumunda halkın güveni azalacak ve bağış yapmaktan vazgeçebilecektir. Açık davranılmayan konularda, boşluklar dedikodu ile doldurulacağından bu da STÖ için menfi durum yaşanmasına hatta itibarını kaybetmesine sebebiyet verebilecektir. İtibarın tekrar kazanılması uzun bir zaman alacaktır. Örneğin Kızılay Derneği ile ilgili olarak geçmişte yaşanan bir olay; itibar kaybına ve bağışların düşmesine sebebiyet vermiştir. Günümüzde STÖ'lerin yeterince güçlü olamamasının nedenlerinden bir tanesinin de açıklık ilkesinin tam olarak uygulanmayışdır.

- c. Tüm uygulamalı sosyal bilimlerde olduğu gibi halkla ilişkiler de uzmanlığa dayanır. Ülkemizdeki sivil toplum örgütlerine bakıldığında profesyonel anlamda halkla ilişkiler desteği alanların ve uzman personel

bulunduranların sayılarının çok az olduğu gör÷lmektedir. Bunlar daha çok büyüklükleri (Ülke genelinde şubeler açma, üye ve gönüllü sayıları, faaliyet alanları bilgilerine göre) ve ekonomik güçleri fazla olan STÖ'ler olup, küçük ve ekonomik bakımdan zayıf durumda bulunan STÖ'ler ise, halkla ilişkiler faaliyetlerini kendi bünyelerinde görevlendirdikleri bir çalışanı veya başkanları tarafından yürütmektedirler.

Günümüzde iletişim araçlarının geldiği nokta itibarıyla bir haberin çok kısa bir süre içerisinde tüm dünyada duyulması kaçınılmazdır. Medyanın takip edilmesi, STÖ hakkında çıkan ve gerçek olmayan haberlerin takip edilmesi, ilgililerin doğru ve zamanında bilgilendirilmesi, faaliyetlerin duyurulması, hedef kitleye doğru mesajların iletilmesi, basına verilecek bilgilerin hazırlanması, web sitesinin düzenlenmesi ve daha pek çok iş için halkla ilişkiler uzmanı görevlendirilmesi ya da STÖ dışından profesyonel bir destek alınması, içinde bulunduğumuz ve adına iletişim çağı denilen zamanda kaçınılmazdır. Nitekim, halkla ilişkiler konusuna önem vermiş olan STÖ'lerin isimlerinin bilinirlikleri ve bunlara verilen halk desteği diğerlerine nazaran daha fazla olduğu herkes tarafından gözlenmektedir.

4. Halkla ilişkilerde kullanılan araçlar ve yöntemler bağlamında sivil toplum örgütlerine bakıldığında:

- Sivil toplum örgütleri tarafından kullanılan araçlar ve yöntemler hedef kitlenin çeşidine, faaliyetin türüne, iletilmek istenen mesajın özelliğine göre değişmektedir.
- Hemen hemen tüm STÖ'ler tarafından basılı ve sözlü araçlar kullanılabilir olmasına rağmen, işitsel ve görsel araçlardan olan radyo ve televizyondan yararlanmada başarılı olabilen küçük bir grup STÖ hariç, geri kalanlar başarılı olamamakta ve bütün çabalarına rağmen medyanın ilgisini çekememektedirler. Bazı zamanlar da vermek istedikleri mesajın yerine, STÖ'lerin yapmış oldukları eylemin kendisi medyada ön plana çıkabilmektedir. Bu konuda örnek vermek gerekirse; memurlar maaşlarının düşüklüğünü göstermek amacıyla tabut içine girmek suretiyle bir eylem gerçekleştirdiğinde, medya; eylemin yapıış nedeni olan maaş düşüklüğünden hiç bahsetmeden “Memurlar bugün Ankara’da tabuta girme eylemi gerçekleştirdi.” şeklinde bir haber verebilmektedir.

- Hemen hemen tüm STÖ'ler, internet üzerinde oluşturdukları web siteleri vasıtasıyla mesajlarını halka ulaştırmaktadırlar. STÖ'lerin en etkili ve yaygın olarak kullandıkları halkla ilişkiler aracının internet olduğu söylenebilir.
 - Halk önderlerinden yararlanma, özel ve kamu kurum/kuruluşlarıyla ilişkiler, diğer STÖ'ler ile ilişkiler, sosyal sorumluluk kampanyaları, devletle ilişkiler ve bilim çevreleriyle ilişkiler konularında bir kısım STÖ haricindekilerin başarılı olduklarını söylemek mümkün olmadığı gibi, bu tür bir çaba içerisinde olduklarını söylemek bile mümkün olamamaktadır. Netice olarak ifade edilmesi gereken husus; bir kısım STÖ haricinde, halkla ilişkiler araçları ve yöntemleri etkin ve başarılı olarak kullanılamamaktadır.
 - STÖ ve medya birlikteliğinde gerçekleştirilmiş, örnek olduğu değerlendirilen halkla ilişkiler kampanyası aşağıda arz edilmiştir. 100.000 gencin burs parasını toplamak hedefiyle ÇYDD ve bir televizyon kanalının (Kanal D) birlikte 16 ve 17 Nisan 2009 tarihlerinde iki gün süreli olarak gerçekleştirdikleri bağış toplama kampanyası, diğer kampanyalara nazaran bazı yöntem farklılıkları içermesi bakımından önem arz etmektedir. Dernek Başkanı Prof. Dr. Türkan SAYLAN'ın kanser hastası olmasına rağmen hastane odasından zaman zaman canlı yayına bağlanmak suretiyle kampanyaya katılanlara teşekkür etmesi, halkın kampanyaya duyarlılığını arttırmıştır. Kampanya, medyada duyurulma zamanı, toplanan bağışların miktarının sürekli bir şekilde halka duyurulması, kampanyanın belli bir süreyi kapsayacak şekilde planlanması, görsel materyallerin kullanılması ve bağış yapma arzusunu tetikleme bakımından gayet başarılı bir halkla ilişkiler çalışması olmuştur.
5. Halkla ilişkiler organizasyonları ve yönetimleri bağlamında sivil toplum örgütlerine bakıldığında:
- Halkla ilişkiler organizasyonlarının yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. STÖ'lerin web siteleri üzerinde yapılan incelemede bir kaç dışında böyle bir organizasyonun varlığına dahi rastlanılamamıştır. TEMA Vakfına ait organizasyon şeması EK-1'dedir.
 - Burada şu noktaya vurgu yapılmasında yarar görülmektedir. Halkla ilişkiler faaliyetleri uzmanlık ve maddi kaynak gerektiren çalışmalardır. STÖ tarafından dışarıdan profesyonel hizmet satın alınması veya bünyesinde bir bölüm oluşturması ya da bölüm oluşturmadan yalnızca uzman bir personelin

çalıştırılması dahi STÖ'ye maddi anlamda külfetler getirecektir. Ülkemizdeki durumları nazar-ı dikkate alındığında, STÖ'lerin büyük bir çoğunluğunun bu tür faaliyetler için kaynak ayırması çok zordur. Yine büyüklükleri itibarıyla değerlendirildiğinde küçük STÖ'lerin, özel sektör tarafından sponsorluk ve sosyal sorumluluk kampanyaları doğrultusunda desteklenmeleri de çok kritik bir konu olmadıkça zor bir ihtimaldir. O zaman STÖ'ler ne yapacaklardır? Sorusunun cevabını verebilmek kolay değildir. Alternatifler azdır. Bölgelerinde üniversite bulunanların, buralardaki akademisyenlerden; üye, gönüllü veya danışman olarak destek almaya çalışmaları, bunun mümkün olmadığı durumlarda ise; halen uygulanmakta olan yöntemi (Yöneticileri veya üyeleri arasından belirlenecek bir kişi marifetiyle) kullanarak halkla ilişkiler faaliyetlerini yürütmeye çalışmaları gerekecektir.

8. SONUÇ

1. STÖ'lerde halkla ilişkiler faaliyetleri olmalı mıdır? Yanıt “evet” ise Niçin olmalıdır?

- Halkla ilişkilerde temel amaç; ikna etmek suretiyle bir konuda halkın güvenini ve desteğini kazanmaktır. Bu nedenle sivil toplum örgütlerinde halkla ilişkiler faaliyetleri olmalı mıdır? Sorusunun yanıtı “evet, olmalıdır” şeklinde verilmelidir.
- İnsanları belli bir davranışa yöneltmenin en iyi yolu “İkna Etmek” tir. Halkla İlişkiler çalışmalarında da bu yol kullanılır. Demokratik yönetimlerde kamuoyu çok önemlidir ve halkın inanmadığı ve desteklemediği şeyleri gerçekleştirmek kolay değildir. Halk tarafından benimsenmemiş eylemler, kısa bir süreç içerisinde olmasa da orta ve uzun bir süreç içerisinde çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle kamuoyunun tepkileri yakından izlenmeli ve politikalar belirlerken kamuoyu tepkileri dikkate alınmalıdır.
- Eğitim oranı yüksek ve örgütlenmiş bir kamuoyuna sahip ülkelerde, halkla ilişkiler konusundaki çalışmalara çok daha fazla önem verilmekte olup, bu ülkelerde halkla ilişkiler çalışmalarının hızla yayılması ve bu işlerde çalışanların sayılarının artmış olması, bu konuya verilen önemin bir kanıtıdır.
- Eğitim oranı düşük, henüz örgütlü bir kamuoyuna sahip olmayan, hak ve özgürlüklerin demokratik olarak kullanılmadığı, ekonomik bakımdan zayıf ülkelerde “Halkla İlişkiler” pek anlam ifade etmeyen, basit iki kelime olarak algılanmaktadır. Bu ülkelerde kamuoyu, uygulamalara boyun eğdiğinden (Güçlü devlet, zayıf halk geleneği henüz değişmediğinden) ve sesini yeterince yükseltmediğinden, kamuoyunun tepkisinin öğrenilmesine ihtiyaç duyulmamakta ve halkla ilişkiler henüz bir gereksinim olarak algılanmamaktadır. Dünyanın globalleşmesi nedeniyle, gelişmiş ülkelerle diğer ülkelerin birbirleriyle olan ilişkileri; başta ekonomik alanlar olmak üzere tüm alanlarda hızla artmakta, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler de bu gelişmelerden doğrudan veya dolaylı olarak etkilenmektedir. Yakın bir gelecekte az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde de “Halkla İlişkiler” in bir gereksinim olduğunun kabul edilmesi kaçınılmaz olacaktır.

2. Halkla ilişkiler faaliyetleri nasıl uygulanmaktadır?
- Sivil toplum örgütlerinin halkla ilişkiler faaliyetlerini nasıl uyguladıkları bu tezin “ARAŞTIRMA BULGULARI” bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Ulaşılan sonuç; sivil toplum örgütleri (STÖ)’nin halkla ilişkiler faaliyetlerine yeterince önem vermediği doğrultusundadır.
 - STÖ’lerin halkla ilişkiler faaliyetlerine yeterli önemi verememesinin birinci nedeni; “halkla ilişkiler faaliyetlerine ihtiyaç olduğunun farkında olunmaması”, ikinci nedeni ise; “yeterli finansal kaynaklara ve insan gücüne sahip olunmaması” şeklinde değerlendirilmektedir.
 - Sivil toplum örgütlerinin, başta halkla ilişkiler konusu olmak üzere diğer konulardaki sorunlarının asıl nedeninin güçsüzlüklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Türkiye’de, sivil toplum ve sivil toplum örgütleri yapısal gelişimlerini henüz tamamlayamamış olduklarından, nitelik ve nicelik bakımından yeterli büyüklüklere ulaşamamışlar ve de kurumsallaşamamışlardır. Bu duruma aşağıda belirtilen iki hususun sebebiyet verdiği anlaşılmıştır.

Bunlar:

- Devlet, alacağı kararlarda kendisine muhalif ya da alternatif bir güç görmek istemediğinden; STÖ’lerin gelişimini ve yaygınlaşmasını sağlayacak yasal ve idari düzenlemeleri yapmamakta ve sürekli olarak ertelemektedir.
 - Sivil toplum örgütleri, lobicilik yoluyla ihtiyaç duyulan yasal düzenlemeleri yaptırabilmek için; üst kuruluşlar adı (Adının üst birlik, federasyon veya konfederasyon olmasının önemi yok.) altında bir araya gelerek yeterince örgütlenememektedirler.
3. Mevcut halkla ilişkiler faaliyetleri nasıl geliştirilmelidir?
- Halkla ilişkilere neden gereksinim duyulduğu ve nasıl yapılması gerektiği konularında, sivil toplum örgütlerine yönelik eğitim programları uygulamak suretiyle bilinçlenmeleri sağlanmalıdır.
 - Halkla ilişkiler konusunda profesyonel destek alınmalıdır. Üniversitelerde verilen halkla ilişkiler derslerinden istifade imkânları yaratılmalıdır.

Akademisyenler, STÖ'ye üye olmalı ve STÖ çalışmalarına katılarak destek sağlamalıdır. Basında çalışmış kişilerin halkla ilişkiler alanında görevlendirilmesine çalışılmalıdır.

- Halkla ilişkiler çalışmalarında iki yönlü modeller, özellikle de İki Yönlü Simetrik Model ağırlıkta olacak şekilde karma bir model kullanılmalıdır.
- Medya ve basın mensuplarıyla ilgili bilgiler kayıt altına alınmalı, veri tabanı oluşturulmalıdır.
- Halkla ilişkiler biriminde görevli personel, çeşitli mesleki toplantılara ve eğitimlere gönderilmeli ve bu şekilde mesleki açıdan gelişmelerine olanak sağlanmalıdır.
- Halkla ilişkiler ve tanıtım faaliyetlerinde kullanılan araçlar çeşitlendirilmeli; bilgisayar oyunları, çizgi ve sinema filmlerinden daha fazla istifade edilmelidir. Bu kapsamda; bilim, sanat, müzik, spor ve diğer çevrelerle işbirliği yapılmalıdır. Deprem Dede isimli çizgi animasyon bu konuda iyi bir örnektir.
- Tüm STÖ'ler, profesyonelce hazırlanmış Web siteleri oluşturmalı; içerikleri, Açıklık İlkesi gereğince halkın sorularına ve sorunlarına cevap verecek şeffaflıkta düzenlenmelidir.

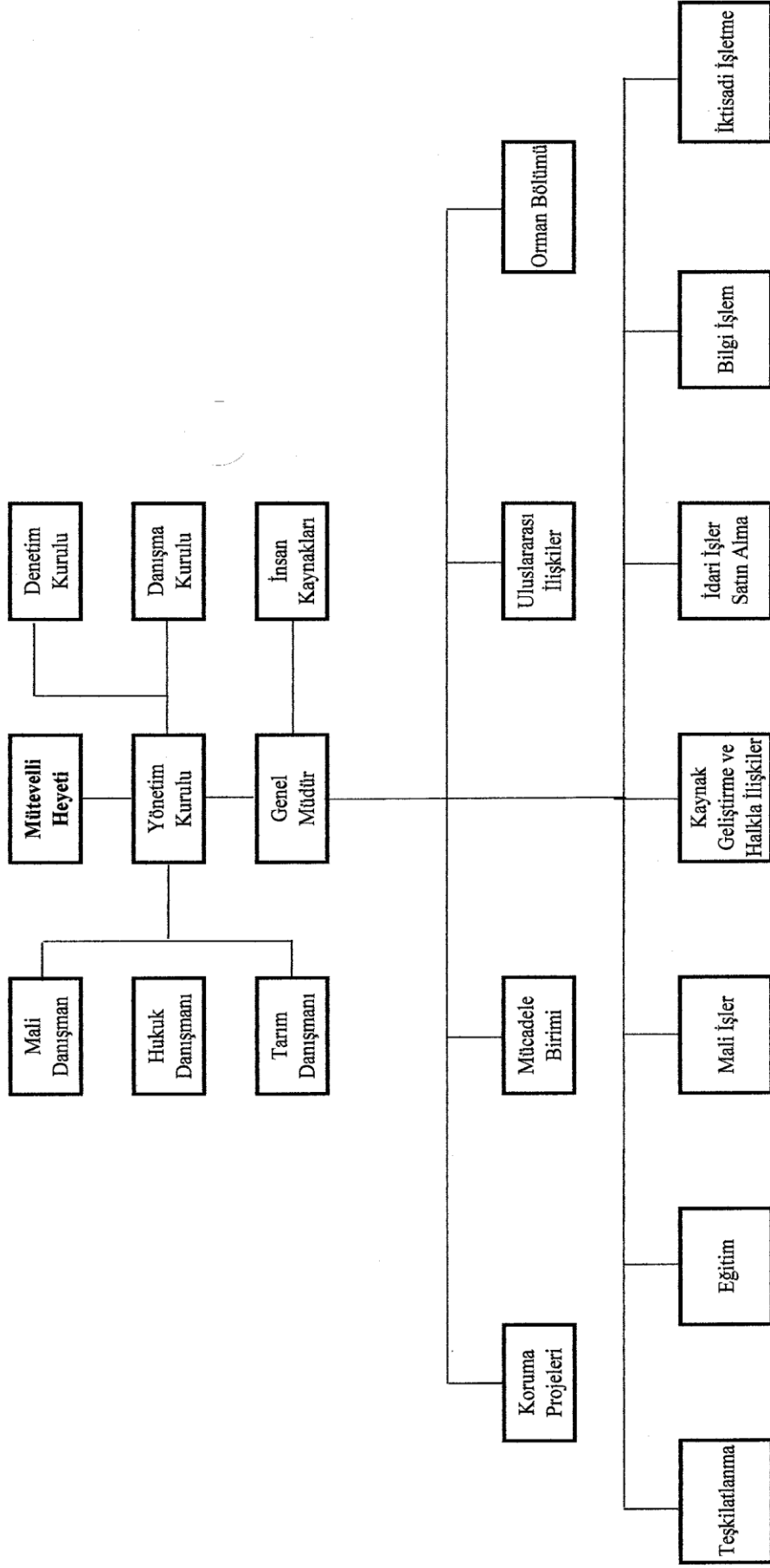
9. KAYNAKLAR

- Abay A R (2004). Sivil Toplum Ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma Ve Sivil Toplum Örgütleri Konulu Bildiri. 3.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 271-281, Eskişehir.
- Acar Ş B (2007). İyi Uygulama Örnekleri Çerçevesinde Kamu Yönetiminde Mali Saydamlık ve Kamuoyu Denetiminin Etkinleştirilmesi. Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Akdemir A(2006). Sivil Toplum Kuruluşları ve İnsan Hakları: Antakya'daki Sivil Toplum Kuruluşu Yöneticilerinin Sivil Toplum ve İnsan Hakları Tartışmalarına İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Alan Çalışması. Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Akşit B, Tabakoğlu B ve Serdar A (2002). Ulus-Devlet, Küreselleşme ve Cemaatçilik Arasında Sıkışan/Gelişen Sivil Toplum. Türk Sosyal Bilimler Derneği ve İmaj Yayınları, 401-427.
- Ana Yayıncılık ve Encyclopædia Britannica Inc(1993). Ordu. TEMEL BRITANNICA Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi 13'üncü Cilt, James Somerville ve ark. Hürriyet Ofset, İstanbul, 192.
- Anonim (2004). AB Kapısında Sivil Toplum Dosyası. Ankara Ticaret Odası (ATO), <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=236&l=1>, (erişim tarihi, 11.4.2009)
- Anonim (2007). Uluslararası Halkla İlişkiler Derneği ve Avrupa Halkla İlişkiler Konfederasyonu. Türkiye Halkla İlişkiler Derneği, <http://www.tuhid.org/uluslararasıiliski.php> (erişim tarihi, 18.03.2007).
- Arslanel N, Hamdemir B (2007). Küreselleşmenin Sivil Toplum Siyaseti. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2:12-23.
- Aslan M, Kaya G (2004). 1980 Sonrası Türkiye'de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları. Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Fakültesi Dergisi, 5:213-222.
- Asna A (1993). Public Relations Temel Bilgiler. Der Yayınları, 203 s, İstanbul.
- Başfıncı Ç Ş (2007). Sivil Toplum Kuruluşlarının İletişim Çabalarında Bir Medya Olarak İnternet. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi. <http://www.stgm.org.tr/docs/1191855714internet.doc> (erişim tarihi, 08.4.2009)
- Bikmen F, Meydanoğlu Z (2006).Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci - Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu. İstanbul: TÜSEV Yayınları.
- Biber A (2006). Sivil Toplum Örgütlerinde Halkla İlişkiler. Nobel Yayın Dağıtım, 124 s, Ankara.
- Bülbül A R (2000). Halkla İlişkiler ve Tanıtım. Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 248 s, Ankara.
- Çaha Ö (1994). Osmanlı'da Sivil Toplum. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 49:79-99.
- Çepel Z Ü (2009). AB Sivil Toplum Diyalogu ve Türkiye: Demokratikleşme Bağlamında Sorunlar ve Beklentiler. Sivil Toplum Akademisi. <http://www.siviltoplumakademisi.org.tr/haberdetay.asp?bolum=672&uyeyid=0> (erişim tarihi 02.03.2009)
- Doğan İ (2007). Türkiye'de Çok Partili Dönemde Sivil Toplumun Gelişimi. Gazi Üniversitesi Kamu Hukuku Arşivi Dergisi, 10:83-97.
- Ercan H (2002). Türkiye'de Sivil Toplum Tartışmaları Üzerine. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26:69-79.
- Erdoğan İ (2006). Teori ve Pratikte Halkla İlişkiler. Pozitif Matbaacılık, 390 s, Ankara.

- Erol M (2007). Sivil Toplum Kuruluşlarından (STK) Vakıflar ve Vakıflarda Muhasebe Kayıt Sistemi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1:333-348.
- Gevgilili A (1990). Türkiye’de Yenileşme Düşüncesi, Sivil Toplum, Basın ve Atatürk. Bağlam Yayıncılık, 191 s, İstanbul.
- Güder N (2004). Sivil Toplumcunun El Kitabı (E-Kitap). Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, 235 s, Ankara.
- Güder N, Demircan S (2006). STK’lar İçin İletişim ve Kampanya Hazırlama Rehberi. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, 50 s, Ankara.
- Karakurt E (2004). Sivil Toplum Örgütleri Ve Küresel Direniş Hareketleri İlişkisi. İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 6:202-210 <http://www.isgucdergi.org/?p=makale&id=202&cilt=6&sayi=1&yil=2004> (erişim tarihi, 31.05.2009)
- Kazancı M (2006). Osmanlı’da Halkla İlişkiler. Selçuk İletişim Dergisi, 4: 5-20, www.ilef.ankara.edu.tr/id/gorsel/dosya/1164636746Osmanlida_Halka_iliskiler.pdf (erişim tarihi, 13.03. 2007).
- Keyman EF (2009). Avrupa’da ve Türkiye’de Sivil Toplum. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi. <http://www.stgm.org.tr/docs/1123446441Avrupadaveturkiyedesiviltoplum.doc>. (erişim tarihi, 19.03.2009)
- Kocabaş F, Pira A, Sohodol Ç (2004). Halkla İlişkiler ve Reklâm Eğitiminin Kalitesinin Artırılmasında Eğitimci-Uygulamacı-Öğrenci Roller ve İşbirliği: Mevcut Durum ve Öneriler Üzerine Bir Araştırma konulu bildiri. II. Uluslar arası İletişim Sempozyumu, İstanbul.
- Koç MS (1999). Halkla İlişkiler ve Yönetim. E-Kitap, www.ekitapyayin.com/id/051/, (erişim tarihi, 12.03.2007).
- Onbaşı F (2005). Sivil Toplum. Leyla ile Mecnun Yayıncılık San.ve Tic.Ltd.Şti., 100 s, İstanbul.
- Özalp A (2008). Sivil Toplum Örgütlerinin Toplumsal ve Siyasal Bakımdan Önemi. Dernekler Denetçiliği Yeterlilik Tezi, İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Özer MH (2008). Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları. Marmara Üniversitesi Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7:86-97.
- Özmutaf NM (2007). Sivil Toplum Kuruluşlarının Misyonlarını Gerçekleştirmede İnsan Kaynaklarının Rolünün Gönüllü Yönetimi Yaklaşımları Bağlamında İncelenmesi. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Özdaşlı K (2007). Sivil Toplum Kuruluşlarında Toplam Kalite Yönetiminin Uygulanabilirliği: Bir Araştırma. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Şentürk M (2005). STK’larda Halkla İlişkiler Uygulamaları. Sivil Toplum Dergisi. Yıl 3, Sayı 9.
- Pira A, Demirtaş E, Geçici F, Kaya H (2005).Halkla İlişkiler Evrimi Gruning-Hunt Modelleri Üzerine Bir Çalışma. Yeni Düşünceler Dergisi. 1: 19-30.
- Sabuncuoğlu Z (2001). İşletmelerde Halkla İlişkiler. Ezgi Kitabevi, 204 s, Bursa.
- Saçkan M (2002). Bir Halkla İlişkiler Firması Nasıl Seçilir. Türkiye Halkla İlişkiler Derneği, <http://www.tuhid.org/makale.php?id=1>, (erişim tarihi, 18.03.2007).
- Sezgin M (2007). Halkla İlişkiler Meslek Yüksek Okulları İçin. Yüce Medya Yayınları, 351 s, Konya.
- Tortop N (1998). Halkla İlişkiler. Yargı Kitap ve Yayınevi, 236 s, Ankara.
- Tortop N (2006). Halkla İlişkilere Giriş. Yargı Kitap ve Yayınevi, 194 s, Ankara.

- Tosun N (2003). Pazarlama Halkla İlişkileri ve Reklam. Türkmen Kitabevi, 179 s, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu Yayınları (1998). Ordu. Türkçe Sözlük 2'nci Cilt. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,1692.
- Usta S (2006). Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları: Sivil Toplum, Demokrasi ve Güven. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yaman Y (2003). Sosyal Sorumluluk Kampanyaları. Sivil Toplum Dergisi. Yıl 1, Sayı 1. <http://www.siviltoplum.com.tr/?ynt=icerikdetay&icerik=64&id=115> (erişim tarihi, 02.5.2009)
- Yatkın A (2003). Halkla İlişkiler ve İletişim. Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti, 141 s, Ankara.
- Yıldırım M (2003). Sivil Toplum ve Devlet. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 27:226-242.

TEMA VAKFINA AİT ORGANİZASYON ŞEMASI

ÖZGEÇMİŞ

16 Eylül 1965 tarihinde İstanbul'da doğdu. Orta öğretimini 1971–1979 yılları arasında ve Lise öğrenimine 1979-1983 yılları arasında İstanbul'da, yüksek öğrenimini 1983-1987 yılları arasında Marmara Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünde tamamladı.

1988 yılında askerlik görevini yapmış olup, halen kamu görevine devam etmektedir.

Evli ve iki kız çocuk babasıdır.